

Centrum
Badania Opinii
Społecznej

Krajowe Biuro
ds. Przeciwdziałania
Narkomanii

Młodzież 2018

Pod redakcją

Mirosławy Grabowskiej i Magdaleny Gwiazdy

WARSZAWA 2019

SPIS TREŚCI

Mirosława Grabowska

Młodzież w badaniach 2018 roku – wprowadzenie.....	7
---	----------

Magdalena Gwiazda

Informacja o badaniu	17
-----------------------------------	-----------

Beata Roguska

Dom rodzinny, rodzice i rówieśnicy w opiniach młodego pokolenia Polaków	19
Sytuacja rodzinna	19
Znaczący inni – rodzice, rodzeństwo, rówieśnicy	21
Spędzanie czasu ze znajomymi – w realu czy w internecie?	27
Tematy rozmów z rodzicami	28
Wpływ rodziców na różne sfery aktywności młodzieży	32

Małgorzata Omyła-Rudzka

Warunki materialne młodzieży kończącej szkoły ponadgimnazjalne	34
Ocena warunków materialnych własnych rodzin	34
Stan posiadania młodych ludzi	36
Dochody i wydatki na własne potrzeby	38

Marta Bożewicz

Relacje szkolne	44
Stres i poczucie satysfakcji	44
Relacje z nauczycielami oraz koleżankami i kolegami	47
Przemoc w szkole	52
Przemoc uczniów wobec nauczycieli	61
Konsumpcja substancji psychoaktywnych na terenie szkoły	63
Uczestniczenie w wyborach do samorządu szkolnego	68

Rafał Boguszewski

Aspiracje, dążenia i plany życiowe młodzieży	71
Cele i dążenia życiowe	71
Plany dotyczące dalszej drogi po ukończeniu szkoły ponadgimnazjalnej	76
Plany dotyczące studiowania	81
Ocena szans i możliwości na rynku pracy	88
Przedsiębiorczość	95

Barbara Badora, Antoni Głowacki, Marcin Herrmann

Młodzież o polityce i demokracji.....	99
Zainteresowanie polityką	99
Stosunek do demokracji jako formy rządów	104
Ocena funkcjonowania demokracji w Polsce	106
Opinie na temat aktualnej sytuacji w kraju	113
Deklarowane poglądy polityczne	115
Sympatie partyjne młodzieży	122
Młodzież o efektach integracji Polski z Unią Europejską	129
Patriotyzm młodzieży.....	133
Odczuwanie dumy i wstydu z polskości	135
Poparcie dla ruchów narodowych	137

Rafał Boguszewski

Aktywność obywatelska i postawy prospołeczne	140
Zainteresowanie wyborami i gotowość wzięcia w nich udziału	140
Poczucie wpływu na sprawy publiczne	145
Postawy prospołeczne	149

Antoni Głowacki

Religijność młodzieży i uczestnictwo w lekcjach religii w szkołach	153
Deklaracje wiary i niewiary	153
Udział w praktykach religijnych	156
Deklaracje a praktyka.....	158
Kto jest najbardziej religijny?	160
Uczestnictwo w lekcjach religii	162
Ocena lekcji religii i preferencje dotyczące miejsca ich przeprowadzania	166

Ilona Kawalec

Stosunek do aborcji	170
----------------------------------	------------

Michał Feliksiak, Małgorzata Omyła-Rudzka, Marta Bożewicz

Zainteresowania i aktywności.....	176
Przynależność do grup, stowarzyszeń i organizacji	176
Udział w zajęciach pozalekcyjnych	179
Sposoby spędzania czasu wolnego	182
Aktywność fizyczna młodzieży.....	187
Używanie smartfonów.....	193
Kiedy nie powinno się sięgać po smartfona?	197
Ograniczanie korzystania ze smartfona	201
Aktywność online.....	203

Magdalena Gwiazda

Uczestnictwo w grach o charakterze hazardowym.....	227
---	------------

Rodzaj podejmowanej gry.....	227
Deklarowany koszt gry.....	229
Zagrożenie uzależnieniem od hazardu	231

Artur Malczewski

Młodzież a substancje psychoaktywne.....	234
Palenie papierosów.....	235
Picie alkoholu.....	236
Zastosowanie konopi w leczeniu.....	242
Dostępność narkotyków	243
Używanie narkotyków.....	248
Rodzaje narkotyków.....	249

MŁODZIEŻ W BADANIACH 2018 ROKU – WPROWADZENIE

Nigdy dość powtarzać, jak niezwykła jest seria badań CBOS poświęconych młodzieży (czyli uczniom – najpierw – ostatnich klas szkół ponadpodstawowych, następnie – szkół ponadgimnazjalnych, a niebawem – znowu ostatnich klas szkół ponadpodstawowych). Realizowaliśmy je ze zmienną częstością od roku 1990, a w XXI wieku w latach 2003, 2008, 2010, 2013, 2016 i wreszcie w 2018 roku. Na początku lat dziewięćdziesiątych rozpoczynaliśmy to przedsięwzięcie badawcze jako dodatkowe badanie statutowe CBOS. W 1999 roku zleceniodawcą był Instytut Psychiatrii i Neurologii. Od 2003 roku badania młodzieży prowadzimy z Krajowym Biurem ds. Przeciwdziałania Narkomanii, któremu za tę długą i dobrą współpracę chcemy w tym miejscu podziękować.

W badaniach młodzieży – realizowanych zgodnie z tą samą metodologią (zmieniała się tylko liczba szkół objętych badaniem)¹ – zachowujemy pewien wspólny rdzeń wszystkich kwestionariuszy, dzięki czemu możliwe jest śledzenie trendów. W niniejszym opracowaniu wykorzystujemy do porównań – w takim stopniu, jaki jest możliwy – dane z poprzednich naszych badań. Zatem obecny szkic portretu młodych Polaków można pod pewnymi względami porównać z portretami ich starszych braci. Z drugiej jednak strony staramy się reagować na „ducha czasu” i wprowadzamy tematy nowe – na przykład od roku 2013 pytamy o czas „spędzany” w internecie i style korzystania z internetu, a w 2016 roku po raz pierwszy pytaliśmy m.in. o to, czy badani uczniowie osobiście doznali w szkole jakichś form przemocy, oraz obszernie o patriotyzm, nacjonalizm i stosunek do obcych.

Celem naszych badań jest próba odpowiedzenia na pytanie, jacy są młodzi ludzie u progu dorosłości, w momencie kończenia edukacji na poziomie szkoły ponadgimnazjalnej. Czy z systemu edukacji wychodzą na studia, do pracy,

¹ M. Gwiazda, „Informacja o badaniu”, w niniejszym tomie.

wyjeżdżają za granicę? Czy będą uczestniczyć w życiu społecznym i politycznym? Czy na przykład w maju 2019 roku wezmą udział w wyborach do Parlamentu Europejskiego, a na jesieni w wyborach do Sejmu i Senatu (do czego będą uprawnieni)? To oni już niedługo będą decydować o kondycji naszego kraju. Dlatego warto przyjrzeć się ich poglądom, poznać ich postawy i perspektywy.

Trzeba jednak pamiętać, że nasi badani są wciąż bardzo młodzi (w momencie badania 94% miało 18–19 lat), życiowo jeszcze niesamodzielnymi – 94% mieszkało z rodzicami (lub jednym z rodziców), 11% deklarowało, że ma stałą pracę zarobkową, a 47% – że pracuje dorywczo. Więcej młodych ludzi niż w 2016 roku pracuje zarobkowo (kiedy to 8% deklarowało stałą, a 38% dorywczą pracę zarobkową), co może wiązać się z obecną sytuacją na rynku pracy – zapotrzebowaniem na pracowników. Niezależnie jednak od tego, czy ten wzrost zawdzięczamy większej motywacji badanych do podejmowania pracy, czy też większym możliwościom znalezienia pracy, duża ich część ma już doświadczenia pracy zarobkowej.

W badaniach wzięliśmy pod uwagę obszerną problematykę: domu rodzinnego i warunków materialnych, rówieśników, szkoły, aspiracji życiowych, postaw wobec demokracji i polityki, aktywności obywatelskiej i postaw prospołecznych, religijności i stosunku do aborcji, zainteresowań i sposobów spędzania wolnego czasu. Uwzględniliśmy także uczestnictwo w grach o charakterze hazardowym i doświadczenia z substancjami psychoaktywnymi. W sumie powstał wielostronny i wnikliwy szkic do portretu dzisiejszych młodych ludzi, ich cech i właściwości oraz różnorodnych uwarunkowań tychże (o czym we wprowadzeniu nie będzie mowy). W tym miejscu warto podkreślić zarówno to, co wydaje się stałe, jak i to, co wyraźnie się zmienia w życiu i postawach dzisiejszej młodzieży.

Rodzina – warunki materialne – rówieśnicy

Bardzo powoli, ale jednak maleje odsetek młodych ludzi wychowujących się w rodzinach z obojgiem rodziców, a dorastanie w niepełnej rodzinie wiąże się z gorszymi materialnymi warunkami życia. Co szósty badany miał osobiste doświadczenia związane z wyjazdem zarobkowym za granicę przynajmniej jednego z rodziców. W większym stopniu dotyczy to środowisk słabszych ekonomicznie i społecznie. Jednak sytuację materialną swoich rodzin ponad dwie trzecie młodych ludzi ocenia jako dobrą lub bardzo dobrą. Poprawę warunków materialnych dobrze widać z dłuższej perspektywy: bardzo dobre i dobre oceny wzrosły z 33% w 1990 roku do 69% w roku 2018, a złe i bardzo złe oceny spadły w tym czasie z 14% do 5%. Tę w sumie niezłą sytuację materialną naszych badanych widać także w ich stanie posiadania (np. 95% ma smartfony) oraz w sumach pieniędzy, jakie mają

„na swoje wydatki” (we wrześniu 2018 roku mediana wynosiła 500 zł). Oczywiście, warunki materialne są zróżnicowane: obraz pewnego dostatku większości rodzin badanych uczniów nie oddaje ani skali relatywnej zamożności, ani skali niedostatku.

Nasze badania niezmiennie potwierdzają znaczenie rodziny, a przede wszystkim szczególną rolę matki: to na nią można liczyć w trudnych chwilach, to na jej uznaniu najbardziej zależy młodym ludziom. Wprawdzie czas wolny chętniej spędza się z przyjaciółmi i z nimi chętniej się dyskutuje, ale to z matką często rozmawia się o szkole i nauce oraz o planach na przyszłość. Badani dostrzegają, że ich rodzicom (trzem czwartym rodziców) zależy, aby po ukończeniu szkoły ponadgimnazjalnej kontynuowali naukę.

Ważną i – jak się okazuje – dwuznaczną rolę w życiu młodych ludzi spełnia internet. Ponad połowa badanych deklaruje, że znacznie więcej czasu spędza ze znajomymi w realu niż w internecie (co nie dziwi – wszak chodzą do szkoły). Ale ci, którzy znacznie więcej czasu spędzają w internecie niż w realu (niewielka mniejszość), słabiej radzą sobie w relacjach międzyludzkich: częściej przyznają, że nie ma osób, z którymi chętnie spędzają czas wolny, że nie mają w swojej klasie przyjaciół, że żaden z nauczycieli nie stanowi dla nich autorytetu. Szkołę postrzegają jako środowisko mniej przyjazne: częściej uważają, że przemoc w ich szkole jest poważnym problemem, częściej doświadczali odrzucenia przez innych uczniów oraz różnych form przemocy. Nie sposób orzec, czy utrzymywanie kontaktów ze znajomymi przez internet przeszkadza stosunkom międzyludzkim w realu, czy – odwrotnie – młodzi ludzie słabiej radzący sobie w relacjach międzyludzkich szukają ich w internecie.

Więcej na te tematy – w rozdziałach autorstwa Beaty Roguskiej² oraz Małgorzaty Omyły-Rudzikiej³.

Szkoła

Środowisko szkolne różni się w zależności od typu szkoły: liceum (ogólnokształcącego lub profilowanego, publicznego lub prywatnego), technikum czy zasadniczej szkoły zawodowej. Ponadto, najogólniej, można powiedzieć, że w szkole badani uczniowie częściej niż w poprzednich latach (2013, 2016) doświadczali stresu i zdenerwowania niż satysfakcji i poczucia, że odnoszą sukces. I to mimo że nieco poprawiły się stosunki z nauczycielami i większość ma co

² B. Roguska, „Dom rodzinny, rodzice i rówieśnicy w opiniach młodego pokolenia Polaków”, w niniejszym tomie.

³ M. Omyła-Rudzka, „Warunki materialne młodzieży kończącej szkoły ponadgimnazjalne”, w niniejszym tomie.

najmniej dwóch nauczycieli, których szczególnie ceni i lubi. Większość ma też dobre stosunki z koleżankami i kolegami z klasy: średnio uczniowie mają w swojej klasie pięcioro przyjaciół, bliskich kolegów i koleżanek. Z czego zatem bierze się ów stres? Z samego procesu nauczania? To pytanie pozostaje tu bez odpowiedzi.

Obraz środowiska szkolnego ma swoje cienie. Wprawdzie zdecydowana większość ocenia, że w ich szkole przemoc nie jest poważnym problemem, ale w odpowiedzi na pytanie o osobiste doświadczenia dwie piąte uczniów przyznało, że doświadczyli jakiejś formy przemocy w szkole. Najczęściej było to wykluczenie, odtrącenie przez innych uczniów, najrzadziej – zabranie siłą lub przy zagrożeniu jej użyciem pieniędzy lub jakiegoś przedmiotu (mniej niż 2%; „zwykłe” kradzieże zdarzają się częściej). Pojawiła się cyberprzemoc: obraźliwe SMS-y lub maile, publikowanie w internecie informacji lub filmów, których badani nie chcieli ujawniać. Nierzadkie są także agresywne działania uczniów pod adresem nauczycieli – o takich przypadkach mówi ponad jedna trzecia badanych.

Wnikliwe analizy wszystkich tych sytuacji znajdują się w rozdziale autorstwa Marty Bożewicz⁴.

Cele, dążenia i plany życiowe

O cele i dążenia życiowe pytamy od 1994 roku i przez cały ten okres na pierwszych trzech miejscach pojawiają się miłość i przyjaźń (które zyskały na znaczeniu tak w porównaniu z rokiem 1994, jak i z 2016), udane życie rodzinne i dzieci (które straciły na znaczeniu) oraz praca ciekawa i zgodna z zainteresowaniami (która również straciła na znaczeniu). Najmniej popularne były i są: możliwość podejmowania ważnych decyzji w sferze gospodarczej oraz zdobycie władzy politycznej – wskazuje je 1%–2% badanych.

Plany życiowe młodzieży są już skonkretyzowane: po ukończeniu szkoły niemal dwie trzecie zamierza podjąć studia, przy czym połowa z nich chciałaby łączyć studia z pracą. Co dziesiąty badany planuje wyjazd za granicę, a co dwudziesty myśli o rozpoczęciu własnej działalności gospodarczej. Zależy to, oczywiście, od typu szkoły: licealiści w zdecydowanej większości planują studia. Co ciekawe, najczęściej wybierane są studia społeczne (pedagogika, psychologia, socjologia, ekonomia, prawo i administracja), a dopiero w drugiej kolejności studia techniczne (informatyka, budownictwo, elektronika czy inżynieria).

⁴ M. Bożewicz, „Relacje szkolne”, w niniejszym tomie.

W opinii badanych młodych ludzi znalezienie pracy w największym stopniu zależy od inteligencji i zdolności, rodzaju zdobytego zawodu oraz znajomości języków obcych, choć i układy się liczą (poczynając od 1994 roku układy *per saldo* nie tracą znaczenia). Badani uczniowie w większości nie obawiają się bezrobocia, zwłaszcza jeśli kończą zasadnicze szkoły zawodowe; mniej pewni sukcesu na rynku pracy są licealiści. Natomiast gdyby mieli jakieś problemy ze znalezieniem pracy, to najczęściej byłiby skłonni szkolić się na specjalistycznych kursach. Emigracja wciąż stanowi alternatywę wobec braku satysfakcjonującej pracy, ale wskazywana jest rzadziej niż w 2013 i 2016 roku.

Więcej na ten temat – w rozdziale autorstwa Rafała Boguszewskiego⁵.

Postawy polityczne i społeczne

Postawy polityczne i społeczne badanych uczniów, jeśli się zmieniają – w dłuższym okresie – to powoli i często są to zmiany, których nie sposób uznać za kierunkowe, a raczej za pośredni efekt koniunktur politycznych i nastrojów społecznych.

Od 1998 roku dominuje nikłe lub żadne zainteresowanie polityką. W tym względzie badani młodzi ludzie niekorzystnie różnią się od ogółu dorosłych: większy odsetek badanych uczniów twierdzi, że w ogóle nie interesuje się polityką.

Waha się stosunek do demokracji jako formy rządów: obecnie jedna trzecia naszych badanych sądzi, że demokracja ma przewagę nad innymi formami rządów – bywało gorzej (w 1994 czy w 2016 roku), ale bywało też lepiej (w 1998 roku). Jeśli chodzi o ocenę funkcjonowania demokracji w Polsce, to przeważała (z wyjątkiem roku 1998) i przeważa ocena krytyczna. Wprawdzie od 2013 roku (kiedy oceny funkcjonowania demokracji w Polsce były najgorsze w historii naszych badań) przybyło ocen pozytywnych, ale więcej jest też odpowiedzi „trudno powiedzieć”.

Oceny polityków i partii politycznych były i pozostają bardzo krytyczne.

Także oceny aktualnej sytuacji w kraju są krytyczne; najlepsze były w 1998 roku, najgorsze w 2013 roku i od tamtych badań obserwujemy pewną ich poprawę.

Młodym ludziom było i jest trudno określić swoje poglądy polityczne na skali lewica–centrum–prawica: w roku w 2018 roku blisko dwie trzecie nie potrafiło tego zrobić. Zmiany jednak następują: w porównaniu z 2016 rokiem wśród badanych o sprecyzowanych poglądach (nieco ponad jedna trzecia) zmniejszyła się popularność poglądów prawicowych, a zwiększyła – lewicowych. Natomiast sympatie partyjne pozostają niesprecyzowane – tylko jedna piąta badanych

⁵ R. Boguszewski, „Aspiracje, dążenia i plany życiowe młodzieży”, w niniejszym tomie.

wskazuje partię lub ugrupowanie, które im się podoba (7% wskazuje PiS, 4% – PO).

Jeśli chodzi o nastawienie do Unii Europejskiej, to dominuje pozytywna ocena integracji Polski z Unią – blisko połowa badanych uczniów ocenia, że integracja przynosi więcej korzyści niż strat, i jest to najwięcej w historii naszych badań.

Nie przeszkadza to jednak, by młodzi ludzie uważali się za patriotów – deklaruje to dwie trzecie badanych (mniej niż w 2016 roku i dużo mniej niż wśród ogółu mieszkańców Polski) i niemal dwie trzecie odczuwa dumę z tego, że jest Polakiem, a wstyd – mniejszość (tylko wstyd – 8%).

Wiele mówi się o nacjonalistycznych postawach młodych ludzi. W tej kwestii nasze badania przynoszą wyniki niejednoznaczne. Wprawdzie za nacjonalistów uważa się niewielką część badanych uczniów (9%), ale mniej więcej jedna czwarta deklaruje, że „ogólnie rzecz biorąc”, popiera działania takich ruchów, jak ONR, Młodzież Wszechpolska czy Ruch Narodowy. Tyle samo twierdzi, że ich nie popiera, a prawie połowa – że nie zna tych organizacji na tyle dobrze, by to ocenić. Wydaje się, że zgeneralizowane poparcie raczej nie przekłada się na aktywne sprzyjanie tym ruchom – bardzo rzadko wymieniane są one wśród organizacji politycznych wskazywanych spontanicznie jako bliskie badanym uczniom.

Wnikliwe analizy tych postaw i przekonań zawarte są w rozdziale autorstwa Barbary Badory, Antoniego Głowackiego i Marcina Herrmanna⁶.

Aktywność obywatelska oraz postawy prospołeczne

Bliska zagadnieniu postaw polityczno-społecznych jest problematyka aktywności obywatelskiej i zaangażowania społecznego młodych ludzi.

Zaczynając od szkolnego podwórka: wybory do samorządu szkolnego nie angażują młodych ludzi – niezmiennie mniej więcej trzy piąte uczniów twierdzi, że nigdy nie brało w nich udziału.

Wkraczając w dorosłość: nieco ponad połowa badanych uczniów wyraziła zainteresowanie zbliżającymi się wówczas wyborami samorządowymi (które odbyły się w październiku 2018 roku), a dwie piąte uprawnionych do głosowania deklarowało, że na pewno wezmą w nich udział. Wydaje się, że to sporo, ale w tym samym czasie zainteresowanie tymi wyborami wyraziło cztery piąte dorosłych Polaków, a niemal dwie trzecie deklarowało, że na pewno weźmie w nich udział. W pewnej mierze jest to związane z przekonaniem naszych badanych, że w umiarkowanym stopniu mają oni wpływ na sprawy miasta czy gminy, a w jeszcze

⁶ B. Badora, A. Głowacki, M. Herrmann, „Młodzież o polityce i demokracji”, w niniejszym tomie.

mniejszym – na sprawy kraju. Zatem młodzi ludzie wkraczają w dorosłość w dużej mierze wycofani ze sfery społeczno-politycznej.

Towarzyszy temu wysoki poziom nieufności do innych ludzi – ponad cztery piąte badanych uczniów sądzi, że ostrożności w postępowaniu z ludźmi nigdy za wiele, i to się praktycznie nie zmienia od 1996 roku. Jednocześnie zwiększa się poziom deklarowanego indywidualizmu – przekonanie, że „człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć, powinien robić swoje, licząc tylko na siebie”, wyraża ponad połowa badanych – w roku 1998 taką postawę deklarowało mniej niż dwie piąte. Niezależnie od tego, w jakim stopniu jest to niechętnie (a co najmniej ostrożne) nastawienie do ludzi i współpracy z nimi, a w jakim – kształtowanie się pozytywnego w sumie wzoru osobowego *self-made man*’a, który niczego nie dziedziczy, a wszystko zawdzięcza sobie, swoim zdolnościom i pracy, faktem jest, że to nastawienie wiąże się w pewnej mierze z wycofaniem ze sfery publicznej: niższym poziomem poczucia wpływu na sprawy miasta i gminy oraz mniejszą gotowością uczestniczenia w wyborach.

Więcej na ten temat – w rozdziale autorstwa Rafała Boguszewskiego⁷.

Religijność oraz postawy wobec aborcji

W tym obszarze widać zmiany: obserwujemy spadek poziomu religijności młodych ludzi, którzy coraz rzadziej (poczynając od 2010 roku) deklarują wiarę religijną i coraz rzadziej (od 1996 roku) uczestniczą w praktykach religijnych. W 2018 roku nieco mniej niż dwie trzecie badanych uczniów określa się jako osoby wierzące i nieco ponad jedna trzecia co najmniej raz w tygodniu uczestniczy we Mszy św., nabożeństwie lub spotkaniu religijnym, a ponad jedna trzecia w ogóle nie uczestniczy w praktykach religijnych. Jest to poziom religijności wyraźnie niższy niż ogółu mieszkańców Polski.

Od kilku lat notujemy także obniżanie się odsetków uczniów uczęszczających na lekcje religii w szkole. Począwszy od roku szkolnego 1990/1991 (gdy wprowadzono lekcje religii do szkół, a CBOS po raz pierwszy pytał o nie uczniów) obserwowaliśmy trend wzrostowy – w 2010 roku 93% badanych uczestniczyło w lekcjach religii. Od tamtej pory wskaźnik ten zaczął spadać i w 2018 roku 70% uczniów (najmniej w historii naszych badań) deklarowało udział w lekcjach religii. Mimo to ponad połowa uważa, że dobrze jest, jak jest: nauczanie religii powinno odbywać się w szkołach, jako lekcje nieobowiązkowe.

Związane z religijnością postawy wobec dopuszczalności przerywania ciąży w różnych okolicznościach życiowych pozostają dość stabilne. W krótkiej, dwulet-

⁷ R. Boguszewski, „Aktywność obywatelska i postawy prospołeczne”, w niniejszym tomie.

niej perspektywie obserwujemy pewien wzrost odsetka młodych ludzi dopuszczających aborcję ze względu na złą sytuację materialną kobiety oraz aborcję „na życzenie”. W roku 2018 niemal jedna czwarta badanych uczniów dopuszczała aborcję w tych dwóch sytuacjach, ale w roku 1998 ten odsetek był wyższy. Dlatego trudno ocenić, czy opisane zmiany to początek jakiegoś trendu, czy może jedynie wahania opinii, które zdarzały się już wcześniej.

Więcej na te tematy – w rozdziałach autorstwa Antoniego Głowackiego⁸ oraz Ilony Kawalec⁹.

Zainteresowania i aktywności

Wiele miejsca i uwagi poświęciliśmy zainteresowaniom naszych młodych badanych i temu, w jaki sposób spędzają czas wolny. Obszerne, szczegółowe i wnikliwe analizy tych kwestii znajdują się w rozdziale autorstwa Michała Feliksiaka, Małgorzaty Omyły-Rudzikiej i Marty Bożewicz¹⁰. Tu warto wskazać, co w tych zainteresowaniach i aktywnościach dominuje, oraz zaznaczyć, że zależą one od wielu czynników.

Badani uczniowie uczestniczą w wielu zajęciach pozalekcyjnych: ponad połowa ma (lub będzie miała) korepetycje, ponad dwie piąte uczestniczy w kursach prawa jazdy, niespełna dwie piąte uczy się języka obcego, a ponad jedna trzecia bierze udział w zajęciach sportowych. Ponadto blisko jedna czwarta uczniów chodzi na kursy przygotowujące na studia.

Nasi badani znajdują jeszcze czas na inne aktywności: ponad jedna trzecia należy do różnych grup nieformalnych, stowarzyszeń, organizacji, klubów lub ruchów religijnych. Jest to poziom wyższy niż pod koniec lat dziewięćdziesiątych, ale w ubiegłej i bieżącej dekadzie – podlegając wahaniom – pozostaje względnie stabilny. Stosunkowo najczęstsza jest przynależność do klubów, związków i stowarzyszeń sportowych, w tym kibicowskich.

Ale najchętniej młodzi ludzie czas wolny spędzają na spotkaniach z przyjaciółmi i znajomymi (ponad cztery piąte), uprawiając sport (blisko jedna trzecia) lub – przeciwnie – oddając się „nienierobieniu” (ponad jedna czwarta), grając w gry komputerowe lub surfując w internecie (obie aktywności wskazuje jedna czwarta). Internet wygrywa z telewizorem i książką. Jeśli chodzi o sport, a raczej aktywność fizyczną (poza lekcjami WF), to angażuje się w nią więcej młodych ludzi – blisko

⁸ A. Głowacki, „Religijność młodzieży i uczestnictwo w lekcjach religii w szkołach”, w niniejszym tomie.

⁹ I. Kawalec, „Stosunek do aborcji”, w niniejszym tomie.

¹⁰ M. Feliksiak, M. Omyła-Rudzka i M. Bożewicz, „Zainteresowania i aktywności”, w niniejszym tomie.

dwie trzecie regularnie, przynajmniej raz w tygodniu. Najczęściej jest to jazda na rowerze (tę formę aktywności deklaruje niemal połowa), ćwiczenia wykonywane samodzielnie w domu (jedna trzecia), bieganie, ćwiczenia na siłowni, sporty zespołowe (ponad jedna czwarta), pływanie (niemal jedna piąta).

Poza tym nasi badani „używają” nowych technologii. Może nawet ich nadużywają (staraliśmy się wychwycić symptomy uzależnienia od internetu). Poczynając od 2013 roku coraz więcej czasu spędzają w internecie – w 2018 roku było to przeciętnie ponad cztery godziny na dobę. Do najpopularniejszych aktywności w sieci należy kontaktowanie się ze znajomymi, co deklaruje trzy czwarte badanych, a trzy piąte twierdzi, że w zasadzie cały czas są online, na bieżąco otrzymując wiadomości i reagując na nie. Trzy czwarte słucha muzyki, ponad połowa głównie ogląda seriale, połowa spędza czas na portalach społecznościowych (z których najpopularniejszy jest Facebook – 98% badanych deklaruje, że ma konto na Facebooku), jedna trzecia badanych szuka tam informacji potrzebnych do nauki.

W tym „życiu w sieci” na pewno pomagają smartfony – posiadane przez niemal wszystkich badanych uczniów – które łączą w sobie funkcje telefonu komórkowego i komputera. O tym, jak bardzo „wrosł” on w życie młodych ludzi, świadczy choćby fakt, że ponad połowa uczniów nie uważa za niewłaściwe używania smartfonów do przeglądania internetu, portali społecznościowych lub aplikacji podczas lekcji.

Pozostaje tylko pytanie, jak nasi młodzi badani znajdują czas na to wszystko. Przecież wiele godzin spędzają w szkole, a i po szkole się uczą, niektórzy należą do różnych grup i organizacji, poświęcają czas aktywności fizycznej i ponad cztery godziny dziennie spędzają w internecie. Najwyraźniej ich doba liczy więcej niż 24 godziny.

Zachowania ryzykowne i uzależnienia

Tom zamykają dwa rozdziały poświęcone potencjalnym problemom i uzależnieniom oraz ich społecznym uwarunkowaniom: Magdaleny Gwiazdy¹¹, dotyczący gier hazardowych, i Artura Malczewskiego¹², dotyczący substancji psychoaktywnych oraz ich dostępności.

¹¹ M. Gwiazda, „Uczestnictwo w grach o charakterze hazardowym”, w niniejszym tomie.

¹² A. Malczewski, „Młodzież a substancje psychoaktywne”, w niniejszym tomie.

Jeśli chodzi o gry hazardowe, to deklaracje badanych pozwalają sądzić, że mniej młodych ludzi niż w 2016 roku gra na pieniądze i mniej jest poważnie zagrożonych uzależnieniem od hazardu. Mniej, ale jednak co dziesiąty chłopiec może mieć problem z hazardem.

Natomiast jeśli chodzi o substancje psychoaktywne, to analizy objęły szerokie *spectrum*: od palenia papierosów (którego poziom pozostaje stabilny), poprzez picie rozmaitych alkoholi (w dłuższym okresie, od 1992 roku obserwujemy wzrost, ale w porównaniu do 2016 roku – stabilizację), aż po narkotyki – ich dostępność, ich używanie (od eksperymentowania z narkotykami po używanie bieżące) i rodzaje narkotyków (w tym także dostępność i używanie „dopalaczy”). Po raz pierwszy zapytano o stosunek do stosowania konopi w celach medycznych – większość badanych opowiedziała się „za”, przeciw było niespełna 2% (nieco ponad jedna dziesiąta nie miała zdania). Zmiany w czasie nie są duże ani jednoznaczne. Wprawdzie od 2003 roku dostępność narkotyków raczej maleje, ale odsetek badanych, którzy w 2018 roku otrzymali propozycję kupna narkotyków, nieznacznie wrósł. Jednocześnie połowa uczniów – najwięcej od 2003 roku – zadeklarowała, że nie zna osoby zażywającej jakąś substancję psychoaktywną. Najpopularniejsze były i pozostają marihuana lub haszysz oraz – co charakterystyczne – leki uspakajające i nasenne (niewymagające recepty od lekarza). Z kolei od 2008 roku dostępność i używanie „dopalaczy” zmniejszają się. Warto podkreślić, że stabilizacja częstości sięgania po rozmaite substancje psychoaktywne – i te tradycyjne, jak alkohol, i te nowe – niekoniecznie jest wynikiem pozytywnym, choć, oczywiście, mogłoby być gorzej.

Magdalena Gwiazda

INFORMACJA O BADANIU

Badanie „Konsumpcja substancji psychoaktywnych przez młodzież – Młodzież 2018”, sfinansowane przez Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, zrealizowane zostało przez Fundację Centrum Badania Opinii Społecznej w dniach 1 – 30 października 2018 roku.

Badanie przeprowadzone zostało na ogólnopolskiej losowej próbie 80-dniowych szkół ponadgimnazjalnych – liceów, techników (oraz liceów profilowanych, zawodowych lub technicznych) i zasadniczych szkół zawodowych (z wyłączeniem szkół specjalnych), w 69 miejscowościach.

Badanie przeprowadzono metodą audytoryjną. Czas trwania wywiadu to jedna godzina lekcyjna (45 minut).

Na potrzeby badania zbiorowość uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych podzielono na dwie warstwy: uczniów szkół prywatnych oraz uczniów szkół państwowych. Próbę alokowano między wyróżnione subpopulacje w sposób proporcjonalny do ich szacowanej wielkości. Jako operat losowania wykorzystano System Informacji Oświatowej (SIO; dane o placówkach edukacyjnych wg stanu z marca 2018 roku). Procedura doboru respondentów przebiegała w ten sam sposób dla obu wyróżnionych zbiorowości i składała się z dwóch etapów:

- 1) losowanie szkół;
- 2) losowanie jednego oddziału w każdej wybranej szkole.

Na etapie losowania szkół (etap 1) zastosowano warstwy *implicite*, które wyznaczały sposób uporządkowania placówek w operacie losowania. Wykorzystano do tego celu dane o rodzaju szkoły (liceum ogólnokształcące, technikum, zasadnicza szkoła zawodowa) oraz o województwie, w którym się znajduje. W przypadku placówek publicznych uwzględniono również lokalizację szkoły w podziale na pięć kategorii wielkości miejscowości. Szkoły losowano z

prawdopodobieństwami proporcjonalnymi do liczby oddziałów ostatnich klas (korzystając z danych SIO).

Następnie (etap 2) w każdej dobranej szkole losowano w sposób prosty jeden oddział spośród wszystkich istniejących tam oddziałów ostatnich klas. W badaniu brali udział tylko uczniowie wybranych oddziałów, którzy byli obecni w dniu realizacji sondażu.

Poziom realizacji próby zasadniczej wyniósł 77,5%. Łącznie zrealizowano 1609 wywiadów z uczniami – średnia liczba wywiadów przypadająca na jedną klasę (szkołę) to 20 wywiadów.

Ze względu na fakt, iż do roku 1996 włącznie wyniki badań młodzieży realizowanych przez CBOS nie były poddawane ważeniu, obecnie – w celu zachowania ich porównywalności – również przedstawiono je w raporcie w postaci danych surowych, podobnie jak w raportach z badań młodzieży przeprowadzonych w latach 2010, 2013 i 2016.

Beata Roguska

DOM RODZINNY, RODZICE I RÓWIEŚNICY W OPINIACH MŁODEGO POKOLENIA POLAKÓW

Sytuacja rodzinna

Zdecydowana większość badanych uczniów mieszka z obojgiem rodziców. W rodzinach niepełnych wychowuje się ogółem 19% młodych ludzi, przy czym *gros* z nich mieszka jedynie z matką. Rzadko zdarza się, aby faktycznym opiekunem był tylko ojciec. Nieliczni uczniowie mieszkają z kimś z dalszej rodziny, np. z babcią.

W ostatniej dekadzie zmalał odsetek uczniów wychowujących się w rodzinach z obojgiem rodziców.

Tabela 1

Czy na stałe mieszkasz:	Wskazania respondentów według terminów badań					
	2003	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach					
– z obojgiem rodziców	82	81	81	77	75	75
– tylko z matką	12	13	12	15	15	17
– tylko z ojcem	1	1	2	2	3	2
– z kimś z dalszej rodziny (np. z babcią)	2	2	1	2	2	1
Inna sytuacja	3	3	4	4	5	5

Badania KBPN

Dorastanie w niepełnej rodzinie często wiąże się z gorszymi materialnymi warunkami życia. Uczniowie wychowujący się z obojgiem rodziców lepiej oceniają swoje warunki niż mieszkający z jednym z rodziców. Jako dobre określa je

74% badanych z rodzin pełnych, 58% uczniów mieszkających tylko z ojcem, 53% mieszkających z matką.

Sytuacja rodzinna wiąże się także z religijnością uczniów (i – zapewne – ich rodzin). Mieszkanie z obojgiem rodziców sprzyja częstszym praktykom religijnym.

Jednym z istotnych zjawisk społecznych mających wpływ na sytuację rodzinną i wychowawczą dzieci i młodzieży w Polsce jest migracja zarobkowa.

Problem migracji zarobkowej rodziców w istotnym stopniu dotyka młodych ludzi. Z deklaracji wynika, że w ciągu dwunastu miesięcy poprzedzających badanie ogółem więcej niż co szósty ankietowany (17%) miał osobiste doświadczenia związane z wyjazdem zarobkowym za granicę przynajmniej jednego z rodziców, w tym 8% uczniów deklaruje, że przynajmniej jedno z rodziców przez ostatnie dwanaście miesięcy przed badaniem stale pracowało za granicą.

Z reguły do pracy za granicę wyjeżdżają mężczyźni. Prawie co ósmy uczeń (12%) deklaruje, że w ciągu ostatniego roku jego ojciec stale lub przynajmniej przez jakiś czas, np. sezonowo, pracował za granicą. W przypadku 3% uczniów pracę poza Polską podejmowała matka. Bywały też sytuacje, że w ciągu ostatniego roku za granicą pracowali oboje rodzice (2%).

Deklaracje młodzieży dotyczące zagranicznych migracji zarobkowych rodziców kształtują się podobnie jak dwa lata temu (a więc pod koniec 2016 roku). Minimalnie więcej jest deklaracji o sezonowej pracy co najmniej jednego z rodziców (ojca – o 2 punkty procentowe).

Tabela 2

Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy Twoi rodzice pracowali za granicą?	Wskazania respondentów według terminów badań				
	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach				
Oboje rodzice przez ostatnie 12 miesięcy stale pracowali za granicą	1	2	1	2	1
Ojciec przez ostatnie 12 miesięcy stale pracował za granicą	4	6	6	7	6
Matka przez ostatnie 12 miesięcy stale pracowała za granicą	1	2	2	1	1
Oboje rodzice w ciągu ostatnich 12 miesięcy przez jakiś czas pracowali za granicą (np. sezonowo)	1	1	1	1	1
Ojciec w ciągu ostatnich 12 miesięcy przez jakiś czas pracował za granicą (np. sezonowo)	5	4	5	4	6
Matka w ciągu ostatnich 12 miesięcy przez jakiś czas pracowała za granicą (np. sezonowo)	2	4	2	2	2
Żadne z rodziców nie pracowało w ciągu ostatnich 12 miesięcy za granicą	83	77	80	78	76

Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy Twoi rodzice pracowali za granicą?	Wskazania respondentów według terminów badań				
	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach				
Nie dotyczy – nie mam rodziców	2	4	3	5	7

Badania KBPN

Uczniowie deklarujący, że mieszkają z jednym z rodziców lub z kimś z dalszej rodziny stosunkowo często mówią o stałej pracy za granicą przynajmniej jednego rodzica. O stałej pracy ojca za granicą w ciągu roku poprzedzającego badanie mówiło 13% mieszkających z matką (wśród ogółu 6%). Stałe zatrudnienie matki za granicą deklarowało 22% uczniów mieszkających wyłącznie z ojcem (wśród ogółu tylko 1%). Dodatkowo pracę za granicą obojga rodziców deklaruje co piąty mieszkający z kimś z dalszej rodziny.

Podejmowanie pracy zarobkowej za granicą przez rodziców dorastających dzieci w większym stopniu dotyczy środowisk słabszych ekonomicznie i społecznie. Wśród uczniów źle oceniających materialną sytuację swojej rodziny odsetek deklarujących pracę przynajmniej jednego z rodziców za granicą w ciągu dwunastu miesięcy poprzedzających badanie jest nieco wyższy niż przeciętnie (21%). O zagranicznych wyjazdach zarobkowych rodziców częściej niż przeciętnie mówią uczniowie zasadniczych szkół zawodowych (ogółem 26%) oraz liceów profilowanych, zawodowych i technicznych (24%). W 2016 roku związek między sytuacją materialną rodziny a migracjami zarobkowymi rodziców był wyraźniejszy niż w roku 2018, ponadto pewne znaczenie miała wielkość miejscowości i wykształcenie rodziców (szczególnie ojca) – obecnie nieistotne.

Znaczący inni – rodzice, rodzeństwo, rówieśnicy

Przyjęło się sądzić, że środowisko rodzinne i środowisko rówieśnicze pełnią w życiu młodych ludzi różne i na ogół komplementarne wobec siebie role. Dom jest miejscem, gdzie szuka się bezpieczeństwa, oparcia i autorytetu. Grupa rówieśnicza kształtuje młodzieżowe i środowiskowe wzory zachowań, style bycia, sposoby spędzania wolnego czasu, jest miejscem rozwijania zainteresowań, wymiany poglądów. Badania przeprowadzone przez CBOS w 2016 roku świadczyły o tym, że zarysowany powyżej obraz ról środowiska rodzinnego i rówieśniczego z biegiem czasu przestał być tak oczywisty.

Poprzednie badanie młodzieży pokazało z jednej strony, widoczny szczególnie z dłuższej perspektywy – spadek roli grupy rówieśniczej w życiu młodych ludzi, z drugiej – wzrost znaczenia rodziców jako autorytetów. Ostatnie badanie w dużej mierze potwierdza te konstatacje. Rówieśnicy rzadziej niż kiedyś pełnią rolę

autorytetów, ale także zdecydowanie rzadziej należą do grona osób, z którymi młodzi ludzie chętnie spędzają wolny czas oraz rozmawiają i dyskutują (dotyczy to szerszego kręgu znajomych – kolegów i koleżanek, a nie przyjaciół). Mimo spadku znaczenia kolegów i koleżanek w życiu młodych ludzi, niezmiennie istotna pozostaje w nim rola przyjaciół.

Uczniowie najchętniej spędzają swój wolny czas z przyjaciółmi (57%) bądź z chłopakiem lub dziewczyną (40%). Na kolejnych miejscach znajdują się: matka (24%), rodzeństwo (18%), koledzy (15%) i dopiero na ostatniej pozycji ojciec (10%).

Partnerem do rozmów i dyskusji zdecydowanie najczęściej są przyjaciele (57%). Niemal tyle samo osób zadeklarowało, że najchętniej rozmawia i dyskutuje z matką (31%), co z chłopakiem lub dziewczyną (29%). Na dalszych miejscach znaleźli się koledzy i koleżanki (18%), ojciec (16%) i rodzeństwo (14%).

Autorytetami dla uczniów, a więc osobami, o których uznanie zabiegają, są najczęściej rodzice, przede wszystkim matka (57% wskazań), rzadziej ojciec (42%). Rzadziej zależy im na aprobachie ze strony chłopaka lub dziewczyny (27%) oraz przyjaciół (21%). Najrzadziej autorytetem jest rodzeństwo (8%) lub koledzy i koleżanki (6%).

Źródłem wsparcia dla młodych ludzi jest przede wszystkim matka (59%). Zdecydowanie rzadziej w trudnych chwilach mogą liczyć na pomoc ojca (29%). Porównywalnie często jak ojca uczniowie wymieniają w tym kontekście przyjaciół (34%) oraz chłopaka lub dziewczynę (30%). Uczniowie zdecydowanie rzadziej szukają oparcia w rodzeństwie (13%) oraz w gronie kolegów i koleżanek (3%).

Badania uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych po raz kolejny pokazują, że matka jest w ich życiu osobą bardziej znaczącą niż ojciec. To przede wszystkim na jej wsparcie mogą liczyć w trudnych chwilach, ona jest także autorytetem, na uznaniu którego najbardziej im zależy. To z nią chętniej niż z ojcem spędzają swój wolny czas i rozmawiają.

Tabela 3

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Matka								
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach								
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	24	21	17	17	17	17	25	25	24
– z którymi najchętniej rozmawiasz, dyskutujesz	34	33	30	27	32	29	33	-	31
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	51	57	47	50	54	48	47	59	57

– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	64	71	63	63	63	57	60	60	59
---	----	----	----	----	----	----	----	----	----

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Tabela 4

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Ojciec								
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach								
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	7	7	6	6	6	8	9	10	10
– z którymi najchętniej rozmawiasz, dyskutujesz	12	12	12	12	13	15	14	-	16
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	36	38	31	34	38	38	33	47	42
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	27	38	34	33	30	29	28	29	29

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Tabela 5

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Rodzeństwo								
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach								
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	17	17	15	17	17	18	18	19	18
– z którymi najchętniej rozmawiasz, dyskutujesz	18	16	16	18	18	16	16	-	14
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	6	7	6	7	6	7	8	9	8
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	14	12	13	15	17	14	16	14	13

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Tabela 6

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Przyjaciół(e)								
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach								
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	41	42	51	56	57	50	54	56	57
– z którymi najchętniej rozmawiasz, dyskutujesz	43	45	47	56	52	51	54	-	57
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	20	23	26	28	24	24	23	19	21

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Przyjaciół(e)								
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach								
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	27	24	25	32	34	32	36	34	34

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Tabela 7

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Mój chłopak / moja dziewczyna								
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach								
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	41	41	43	42	49	42	41	38	40
– z którymi najchętniej rozmawiasz, dyskutujesz	26	28	26	29	33	28	29	-	29
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	30	30	29	29	32	28	29	21	27
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	23	23	25	27	33	29	29	27	30

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Tabela 8

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Koledzy, koleżanki								
	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach								
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	35	45	33	34	29	32	24	17	15
– z którymi najchętniej rozmawiasz, dyskutujesz	31	36	32	29	27	28	23	-	18
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	15	15	12	12	9	9	9	4	6
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	5	6	5	5	3	5	4	3	3

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Matka odgrywa ważniejszą niż ojciec rolę zarówno w życiu dziewcząt, jak i chłopców. Ogólnie można ponadto powiedzieć, że matka jest bardziej znaczącą postacią dla dziewcząt niż dla chłopców, natomiast ojciec – odwrotnie. Mimo to chłopcy nawet nieco częściej niż dziewczęta wskazują na matkę jako na osobę, na którą mogą liczyć w trudnych chwilach, natomiast dziewczęta niemal równie często jak chłopcy deklarują, że zależy im na uznaniu ze strony ojców. Dziewczęta

nawiązują – jak się wydaje – głębsze i bardziej satysfakcjonujące relacje poza domem rodzinnym. Ogólnie większą wagę przykładają do relacji ze swoimi sympatiami, częściej niż chłopcy mają też poczucie, że w trudnych chwilach mogą liczyć na przyjaciół. Dla chłopców ważniejsza niż dla dziewcząt jest szersza grupa rówieśnicza – koledzy, z którymi chętniej niż dziewczęta spędzają czas i dyskutują.

Tabela 9

Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Odpowiedzi dziewcząt						
	Matka	Ojciec	Rodzeństwo	Przyjaciele	Mój chłopak, moja dziewczyna	Koledzy, koleżanki	Nie ma takiej osoby
	w procentach						
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	29	7	18	58	47	10	2
– z którymi najchętniej rozmawiasz, dyskutujesz	36	14	15	58	33	12	1
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	62	41	9	21	29	5	5
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	58	21	14	39	36	1	4

Badanie KBPN 2018

Tabela 10

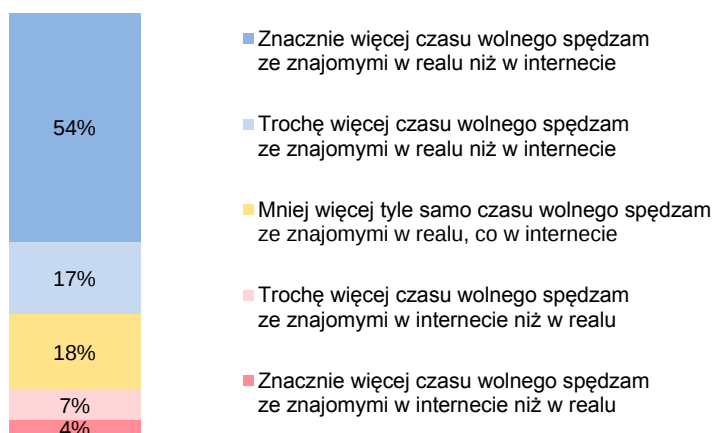
Wskaż nie więcej niż dwie osoby:	Odpowiedzi chłopców						
	Matka	Ojciec	Rodzeństwo	Przyjaciele	Mój chłopak, moja dziewczyna	Koledzy, koleżanki	Nie ma takiej osoby
	w procentach						
– z którymi najchętniej spędzasz czas wolny	19	12	17	56	33	21	4
– z którymi najchętniej rozmawiasz, dyskutujesz	26	17	12	55	26	23	3
– na których uznaniu najbardziej ci zależy	52	43	7	21	25	6	11
– na które przede wszystkim możesz liczyć w trudnych chwilach	62	37	11	28	24	4	6

Badanie KBPN 2018

Spędzanie czasu ze znajomymi – w realu czy w internecie?

Ponad połowa uczniów (54%) deklaruje, że znacznie więcej czasu spędza ze znajomymi w realu niż w internecie. Kolejne 17%, według deklaracji, nieco częściej spędza czas ze znajomymi w realu niż on line. Mniej niż co piąty (18%) tyle samo czasu poświęca na spotkania w realu co w internecie. Ogółem 13% deklaruje, że więcej czasu spędza w internecie (w tym 4% znacznie więcej).

Rys. 1. **Czy więcej swojego czasu wolnego spędzasz ze znajomymi w realu czy w internecie?**

Badanie KBPN 2018

Osoby deklarujące, że zdecydowanie więcej czasu spędzają ze znajomymi w internecie niż w realu, to wprawdzie grupa niewielka, ale warta uwagi. Młodzi ludzie zdecydowanie więcej czasu poświęcający na kontakty za pośrednictwem internetu niż na spotkania bezpośrednie rzadziej niż pozostali badani wśród osób, z którymi chętnie spędzają wolny czas, wymieniają przyjaciół (43%) oraz chłopaka lub dziewczynę (25%), częściej natomiast przyznają, że nie ma osoby lub osób, których towarzystwo preferują (16%).

Osoby te generalnie słabiej radzą sobie w relacjach międzyludzkich – 17% z nich deklaruje, że nie ma w swojej klasie przyjaciół (8% wśród ogółu), a 36%, że żaden z nauczycieli nie stanowi dla nich autorytetu (23% wśród ogółu). Okazuje się ponadto, że unikanie towarzystwa rówieśników może niekiedy mieć związek z

przemocą w szkole – jej postrzeganiem i doświadczaniem. Prawie co piąty uczeń zdecydowanie więcej czasu spędzający ze znajomymi w internecie niż w realu (19%) uważa, iż przemoc jest poważnym problemem w jego szkole (wśród ogółu 11%). Uczniowie ci częściej niż przeciętnie deklarują, że byli ofiarą przemocy, a szczególnie, że doświadczali jej wielokrotnie. Ogółem 39% z nich doświadczyło odrzucenia, wykluczenia przez innych uczniów (24% wśród ogółu), w tym 12% wiele razy (3% wśród ogółu); 21% dostawało obraźliwe maile lub SMS-y (wśród ogółu 11%), w tym 6% wiele razy (2% wśród ogółu); 10% deklaruje, że było napastowanych seksualnie (3% wśród ogółu), w tym 5% wiele razy (1% wśród ogółu).

Tematy rozmów z rodzicami

Z deklaracji wynika, że uczniowie szkół ponadgimnazjalnych rozmawiają z rodzicami przede wszystkim o szkole i nauce oraz o planach na przyszłość. Rzadziej tematem rozmów są problemy osobiste i kwestie polityczne. Najrzadziej temat rozmów dotyczy seksu. W kontekście wcześniej przytaczanych danych, wskazujących na istotne znaczenie relacji z matką w życiu młodych ludzi, nie może dziwić fakt, że zdecydowanie częściej rozmawiają oni z matką niż z ojcem. Na przykład o szkole często rozmawia z matką 61% badanych uczniów, a z ojcem – jedynie 26%. O planach życiowych z matką rozmawia często 50% badanych, z ojcem – 27%. Z osobistych problemów często zwierza się matce 27% uczniów, a ojcu jedynie 8%. Nigdy nie poruszało kwestii dotyczących seksu w rozmowach z matką 54% uczniów, w rozmowach z ojcem 63%. Jedyńm tematem, jaki młodzi ludzie nieco częściej poruszają w rozmowach z ojcem niż z matką, jest polityka.

W ciągu ostatnich dwóch lat częstość rozmów z rodzicami praktycznie pozostała bez zmian.

Tabela 11

Jak często rozmawiasz z matką:	Często							Czasami							Rzadko							Nigdy						
	'98	'03	'08	'10	'13	'16	'18	'98	'03	'08	'10	'13	'16	'18	'98	'03	'08	'10	'13	'16	'18	'98	'03	'08	'10	'13	'16	'18
	w procentach																											
– o polityce	4	5	3	5	4	7	8	21	18	19	20	17	19	19	34	33	34	36	33	35	32	38	42	41	37	44	37	39
– o szkole, nauce	59	57	60	55	60	60	61	30	30	29	32	28	28	26	8	8	7	9	7	8	8	1	2	2	3	2	2	3
– o planach na przyszłość	45	43	47	44	48	48	50	37	37	36	38	35	36	31	13	13	11	12	10	10	12	4	5	4	5	4	4	5
– o swoich problemach osobistych	26	23	27	25	25	25	27	30	27	31	31	30	30	28	24	27	24	24	25	26	24	18	20	16	18	17	17	18
– o seksie	5	5	5	5	5	4	5	16	15	15	13	14	12	12	27	24	27	23	25	27	26	50	54	51	58	53	54	54

Pominięto odpowiedzi uczniów, którzy nie mają matki

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Tabela 12

Jak często rozmawiasz z ojcem:	Często							Czasami							Rzadko							Nigdy						
	'98	'03	'08	'10	'13	'16	'18	'98	'03	'08	'10	'13	'16	'18	'98	'03	'08	'10	'13	'16	'18	'98	'03	'08	'10	'13	'16	'18
	w procentach																											
– o polityce	8	10	7	9	7	11	11	23	21	20	20	18	21	20	30	27	30	33	29	28	27	31	35	36	33	37	33	33
– o szkole, nauce	22	22	24	21	25	28	26	38	35	35	39	35	34	34	24	25	23	25	22	23	21	9	11	9	9	8	8	9
– o planach na przyszłość	24	21	23	22	24	28	27	31	31	33	37	35	33	32	23	24	22	23	21	20	20	15	17	14	12	10	11	11
– o swoich problemach osobistych	6	5	6	7	6	8	8	14	16	19	20	18	18	17	30	29	32	31	33	31	32	42	42	36	36	34	36	34
– o seksie	3	3	3	3	2	3	3	8	8	9	7	8	8	7	18	18	17	18	17	19	18	63	64	64	66	64	62	63

Pominięto odpowiedzi uczniów, którzy nie mają ojca

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Okazuje się, że częstość rozmów jest istotnie zróżnicowana w zależności od płci rodzica, ale w jakieś mierze także od płci dziecka. Najczęściej rozmawiają ze sobą matka i córka. Dziewczeta zdecydowanie częściej niż chłopcy rozmawiają z matkami o szkole, planach na przyszłość, problemach osobistych, seksie. Wyjątkiem jest polityka, o której nieco częściej dyskutują z matkami chłopcy niż dziewczeta. Częstość rozmów z ojcem w mniejszym stopniu zależy od płci dziecka. Dziewczeta nieco częściej niż chłopcy rozmawiają z ojcami o szkole i nauce, natomiast rzadziej niż chłopcy poruszają w rozmowach kwestie osobiste i dotyczące polityki. Wyraźnie unikają rozmów z ojcami o seksie.

Generalnie dziewczeta na każdy temat (z wyjątkiem polityki) częściej rozmawiają z matkami niż z ojcami, natomiast chłopcy kwestie dotyczące szkoły i nauki, planów na przyszłość oraz problemów osobistych częściej omawiają z matką, zaś o polityce i o seksie co najmniej równie często rozmawiają z ojcem.

Tabela 13

Jak często rozmawiasz z matką :	Często		Czasami		Rzadko		Nigdy	
	chłopcy	dziewczeta	chłopcy	dziewczeta	chłopcy	dziewczeta	chłopcy	dziewczeta
	w procentach							
– o polityce	8	8	20	18	34	31	36	41
– o szkole, nauce	53	69	33	20	10	6	2	3
– o planach na przyszłość	42	58	37	26	15	9	4	5
– o swoich problemach osobistych	18	35	29	28	29	20	21	15
– o seksie	4	7	9	16	24	28	60	49

Pominięto odpowiedzi uczniów, którzy nie mają matki

Badanie KBPN 2018

Tabela 14

Jak często rozmawiasz z ojcem :	Często		Czasami		Rzadko		Nigdy	
	chłopcy	dziewczeta	chłopcy	dziewczeta	chłopcy	dziewczeta	chłopcy	dziewczeta
	w procentach							
– o polityce	13	9	18	21	30	25	30	36
– o szkole, nauce	21	30	38	31	22	20	9	9
– o planach na przyszłość	26	27	36	29	19	21	9	14
– o swoich problemach osobistych	7	8	19	16	33	30	31	37
– o seksie	5	1	9	6	25	12	51	73

Pominięto odpowiedzi uczniów, którzy nie mają ojca

Badanie KBPN 2018

Wpływ rodziców na różne sfery aktywności młodzieży

Z deklaracji uczniów wynika, że postrzegane oczekiwania rodziców wobec dorastających dzieci praktycznie nie zmieniły się w ciągu ostatnich dwóch lat. Ostatnie badanie potwierdza zarazem zmiany obserwowane już wcześniej.

Badania realizowane od 2013 do 2016 roku wskazywały na malejący nacisk rodziców na kontynuację edukacji przez dzieci po ukończeniu szkoły ponadgimnazjalnej. Obecnie 76% uczniów deklaruje, że ich rodzicom zależy na tym, aby kontynuowali naukę po ukończeniu szkoły – praktycznie tyle samo, ile dwa lata wcześniej i o 12 punktów procentowych więcej niż w roku 2003. Na tym, aby ich dzieci dalej się uczyły, zależy przede wszystkim rodzicom, którzy mają wyższe wykształcenie. Oczekiwania takie dotyczą najczęściej uczniów liceów ogólnokształcących (90%), natomiast stosunkowo najrzadziej uczących się w zasadniczych szkołach zawodowych (51%). Ponadto częściej są one formułowane pod adresem dziewcząt (81%) niż chłopców (71%).

Od dłuższego już czasu wyraźnie malał w naszych badaniach odsetek uczniów deklarujących, że rodzice wymagają od nich chodzenia do kościoła (od 1998 do 2016 roku zmniejszył się aż o 22 punkty procentowe, z 52% do 30%). W roku 2018 utrzymał się on na takim samym poziomie jak dwa lata wcześniej. Zdecydowanie częściej chodzenia do kościoła wymagają od dzieci rodzice na wsi (39%) i w małych miastach – liczących do 20 tys. ludności (37%), niż w większych miejscowościach (od 20% do 22% w zależności od wielkości miejscowości). Częściej też o oczekiwaniach rodziców dotyczących chodzenia do kościoła mówią uczniowie żyjący w pełnych rodzinach (35%) niż mieszkający z jednym z rodziców (17%).

Minimalnie więcej osób niż dwa lata temu deklaruje, że rodzice wymagają od nich pomocy w prowadzeniu domu lub w gospodarstwie (78%, wzrost o 2 punkty procentowe). Nieco częściej dotyczy to dziewcząt (81%) niż chłopców (75%).

O ile oczekiwanie pomocy w gospodarstwie domowym jest dość powszechne, o tyle uczniowie rzadziej są motywowani do pracy zarobkowej poza domem. Podobnie jak w poprzednim badaniu niespełna połowa ankietowanych uczniów (48%) deklaruje, że rodzice zachęcają ich do podejmowania dorywczej pracy zarobkowej. Dotyczy to stosunkowo najczęściej uczniów zasadniczych szkół zawodowych (53%) oraz uczniów techników (51%) i, ogólnie rzecz biorąc, nieco częściej chłopców (51%) niż dziewcząt (45%).

Tabela 15

Oto kilka stwierdzeń. O każdym z nich powiedz, czy trafnie opisuje ono działania Twoich rodziców wobec Ciebie	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018
	odsetki odpowiedzi twierdzących							
Rodzice wymagają ode mnie pomocy w prowadzeniu domu, w gospodarstwie	75	74	73	79	79	81	76	78
Rodzicom zależy, abym po ukończeniu szkoły uczył(a) się dalej	-	88	88	85	82	77	75	76
Rodzice wymagają ode mnie, bym chodził(a) do kościoła	49	52	47	48	44	39	30	30
Rodzice starają się rozwijać moje zainteresowania kulturalne – chcą, żebym chodził(a) do teatru, do kina, czytał(a) dobre książki, zwiedzał(a)	53	47	44	47	41	44	50	49
Rodzice zachęcają mnie do podejmowania dorywczej pracy zarobkowej	47	38	42	43	44	44	47	48

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Praktycznie równie często jak dwa lata temu badani uczniowie deklarują, że rodzice starają się rozwijać ich zainteresowania kulturalne (49%). Deklaracje takie najczęściej składają uczniowie liceów (58%). Im lepiej wykształceni i sytuowani są rodzice, tym częściej wspierają potrzeby i aspiracje kulturalne dzieci. Na przykład o wspieraniu rozwoju kulturalnego przez rodziców mówi 37% uczniów, których matki mają wykształcenie podstawowe lub zasadnicze zawodowe, i 66% tych, których matki legitymują się wykształceniem wyższym. Mniej wyraźny i mniej oczywisty jest związek między dbaniem o rozwój kulturalny dzieci a religijnością. Troskę rodziców w tym względzie dostrzegają przede wszystkim uczniowie raz w tygodniu (60%) lub częściej uczestniczący w praktykach religijnych (62%). Ponadto z deklaracji uczniów wynika, że rodzice bardziej wspierają aspiracje i potrzeby kulturalne dziewcząt (54%) niż chłopców (43%).

Małgorzata Omyła-Rudzka

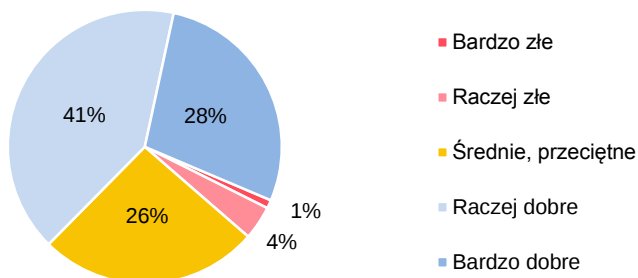
WARUNKI MATERIALNE MŁODZIEŻY KOŃCZĄCEJ SZKOŁY PONADGIMNAZJALNE

Ocena warunków materialnych własnych rodzin

Obecnie siedmiu na dziesięciu (69%) młodych ludzi określa sytuację materialną swojej rodziny jako dobrą lub bardzo dobrą, co czwarty (26%) jako przeciętną, a jedynie co dwudziesty (5%) – jako złą.

Postrzeganie położenia materialnego swojej rodziny w bardzo dużym stopniu zależy od sytuacji rodzinnej – wyraźnie lepiej niż inni oceniają ją uczniowie mieszkający z obojgiem rodziców. Istotne znaczenie w tym kontekście odgrywa również wykształcenie rodziców. Generalnie, im lepiej wykształceni rodzice, tym większe zadowolenie z warunków materialnych rodziny. Zauważyć również można, że bardziej zadowoleni z kondycji swoich gospodarstw domowych są uczniowie osiągający lepsze wyniki w nauce – przy czym nie ma dużej różnicy między uczniami piątkowym lub szóstkowym a czwórkowymi, natomiast wyraźnie gorzej sytuację materialną swoich gospodarstw domowych oceniają uczniowie dwójkowi lub trójkowi. Uwzględniając natomiast typ szkoły, stwierdzić można, że najbardziej zadowoleni z kondycji materialnej swojej rodziny są uczniowie liceów ogólnokształcących, a najmniej – liceów profilowanych, zawodowych lub technicznych.

Rys. 2. Jak oceniasz obecne warunki materialne Twojej rodziny?

Badanie KBPN 2018

W ciągu ostatnich dwóch lat oceny warunków materialnych rodzin poprawiły się. Zwiększył się odsetek badanych dobrze lub bardzo dobrze postrzegających położenie materialne swojej rodziny (o 5 punktów procentowych), a zmniejszył oceniających je średnio (o 4 punkty) oraz nieznacznie – źle lub bardzo źle (o 1 punkt). Biorąc pod uwagę dłuższą perspektywę można zauważyć, że od początku lat dziewięćdziesiątych aż do roku 2003 warunki materialne rodzin najczęściej określane były jako przeciętne. W roku 2008 kondycja finansowa rodzin poprawiła się i od tego czasu najczęściej określana jest jako dobra lub bardzo dobra. Warto dodać, że po roku 2013 wyraźnie rośnie odsetek zadowolonych z warunków materialnych swoich rodzin. O ile w latach 2008–2013 mniej więcej połowa młodych ludzi pozytywnie oceniała kondycję materialną swoich gospodarstw domowych (50%–55% wskazań „bardzo dobre” lub „raczej dobre”), o tyle w roku 2016 odsetek ten wzrósł do 64%, a w 2018 do 69%. Podkreślić należy, że obecne oceny są najlepsze z dotąd notowanych. Podobne zależności rejestrujemy w przypadku dorosłych Polaków – oceny warunków materialnych gospodarstw domowych w ciągu ostatnich dwóch lat poprawiły się i obecnie należą do najlepszych spośród rejestrowanych od ponad trzydziestu lat, od kiedy monitorujemy tę kwestię¹³.

¹³ Zob. komunikat CBOS „Nastroje społeczne w styczniu”, styczeń 2018 (oprac. R. Boguszewski).

Tabela 16

Jak oceniasz obecne warunki materialne swojej rodziny?	1990	1992	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach										
Bardzo złe lub raczej złe	14	35	21	18	12	16	8	9	11	6	5
Średnie, przeciętne	52	48	52	48	46	47	42	36	36	30	26
Bardzo dobre lub raczej dobre	33	17	27	35	41	37	50	55	53	64	69

Badania statutowe CBOS: 1990, 1992, 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Stan posiadania młodych ludzi

Podobnie jak dwa lata temu, pytając młodych ludzi o posiadanie wybranych sprzętów skoncentrowaliśmy się na tych związanych z dostępem do nowoczesnych technologii, których posiadanie można traktować jako pewien wskaźnik położenia materialnego. Niemal wszyscy młodzi ludzie mają na własność telefon komórkowy – najczęściej smartfon (95%), rzadziej klasyczny telefon komórkowy (32%).

Praktycznie wszyscy badani uczniowie mają w swoich domach komputery stacjonarne lub laptopy (98%), w tym zdecydowana większość ma taki sprzęt na własność (78%), a co piąty ankietowany użytkuje go wspólnie z innymi domownikami (20%). Warto podkreślić, że w drugiej połowie dziewięćdziesiątych, kiedy po raz pierwszy pytaliśmy o tę kwestię, mniej więcej jedna trzecia młodych ludzi miała w swoim domu komputer stacjonarny lub laptop (31%–37%), w roku 2003 – już zdecydowana większość, a począwszy od 2008 roku – niemal wszyscy. Wraz z upowszechnianiem komputerów zmieniał się także sposób ich użytkowania. Obecnie znacznie częściej niż dwie dekady temu komputer jest sprzętem osobistym, a nie użytkowanym wspólnie z innymi domownikami. W latach dziewięćdziesiątych badani mniej więcej dwukrotnie częściej deklarowali, że mają komputer na własność, niż że korzystają z niego wspólnie z innymi, w pierwszej dekadzie tego wieku – mniej więcej trzykrotnie, a począwszy od 2013 roku przewaga ta jest około czterokrotna.

Od roku 2013 pytamy również o posiadanie tabletów. Obecnie ponad połowa młodych ludzi (56%) deklaruje, że ma taki sprzęt w domu, przy czym co trzeci ma tablet na własność (33%), a co czwarty dzieli go z innymi użytkownikami (23%). O ile w roku 2016 odnotowaliśmy bardzo wyraźny wzrost odsetka badanych posiadających tablet – zarówno w swoim domu, jak i na prywatny użytek, o tyle obecnie uzyskane rezultaty w zasadzie nie różnią się od tych z roku 2016.

Z analiz wynika, że posiadanie komputera na własność częściej niż inni deklarują uczniowie zadowoleni z warunków materialnych swojej rodziny, których rodzice mają wyższe wykształcenie, mieszkający z tylko jednym rodzicem, a uwzględniając płeć – częściej chłopcy niż dziewczęta. Dziewczęta natomiast częściej niż chłopcy dzielą ten sprzęt z innymi domownikami. Zauważyć można również, że młodzież mieszkająca na wsi rzadziej niż ta w miastach dysponuje komputerem na prywatny użytek, częściej natomiast korzysta z nich wspólnie z innymi członkami rodziny.

Podobnie jak w przypadku komputerów stacjonarnych i laptopów, posiadanie tabletu – zarówno w domu, jak i na wyłączny użytek – częściej deklarują uczniowie zadowoleni z warunków materialnych swoich rodzin oraz ci, których rodzice mają wyższe wykształcenie.

Posiadanie smartfonów jest dosyć słabo zróżnicowane społecznie, niemniej jednak zauważyć można, że częściej niż inni na swój własny użytek posiadają go uczniowie liceów ogólnokształcących oraz techników, mający rodziców z wykształceniem średnim lub wyższym oraz zadowoleni z warunków materialnych swojej rodziny. Ponadto nieco rzadziej niż inni smartfona na swój wyłączny użytek posiada młodzież mieszkająca na wsi, która z kolei częściej korzysta z klasycznych telefonów (podobnie jak młodzież mieszkająca w małych miastach liczących do 20 tys. mieszkańców), zarówno dysponując nimi na wyłączność, jak i wspólnie z innymi domownikami. Posiadanie klasycznego telefonu komórkowego na własność częściej niż pozostali deklarują uczniowie zasadniczych szkół zawodowych, których rodzice (matka lub ojciec) mają wykształcenie podstawowe albo gimnazjalne, a także dobrze oceniający warunki materialne swoich gospodarstw domowych. Natomiast wspólne korzystanie z innymi domownikami z klasycznego telefonu komórkowego wyraźnie częściej deklaruje młodzież niezadowolona z warunków materialnych swoich gospodarstw domowych.

Tabela 17

Czy masz na własność, na swój wyłączny użytek, lub korzystasz z posiadanego przez rodziców (opiekunów), rodzeństwo:								
	Mam na własność							
	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach							
– telefon komórkowy („klasyczny”)	-	-	-	-	-	-	36	32
– smartfon	-	-	-	-	-	-	92	95
– komputer stacjonarny lub laptop	21	24	52	73	73	78	80	78
– tablet	-	-	-	-	-	21	32	33
	Korzystam, ale nie mam na własność							
	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach							
– telefon komórkowy („klasyczny”)	-	-	-	-	-	-	10	8
– smartfon	-	-	-	-	-	-	2	2
– komputer stacjonarny lub laptop	10	13	18	21	23	20	19	20
– tablet	-	-	-	-	-	14	25	23
	Nie mam w domu							
	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach							
– telefon komórkowy („klasyczny”)	-	-	-	-	-	-	54	60
– smartfon	-	-	-	-	-	-	6	3
– komputer stacjonarny lub laptop	69	63	30	5	2	2	1	2
– tablet	-	-	-	-	-	65	43	44

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Dochody i wydatki na własne potrzeby

Pieniądze na swoje wydatki młodzi ludzie uzyskują z rozmaitych źródeł, wśród których istotną rolę odgrywa praca zarobkowa. Większość respondentów pieniądze na swoje wydatki uzyskuje z pracy wakacyjnej (62%, wzrost o 3 punkty procentowe w stosunku do roku 2016), blisko połowa z pracy dorywczej (47%, wzrost o 9 punktów), co siódmy z handlu w internecie (14%, wzrost o 2 punkty) i zbliżony odsetek ankietowanych – z praktyk zawodowych (13%).

Zdecydowana większość młodych ludzi otrzymuje pieniądze na swoje wydatki od rodziców lub innych członków rodziny – mniej więcej połowa otrzymuje je nie-

regularnie (51%, spadek o 4 punkty procentowe), a ponad dwie piąte w postaci regularnego kieszonkowego (43%, wzrost o 4 punkty).

Relatywnie niewielu otrzymuje pieniądze ze stypendiów szkolnych (7%) oraz innych źródeł (3%), wśród których wymieniane były takie jak: renta, alimenty, świadczenia z tytułu niepełnosprawności, stypendia pozaszkolne, zakłady bukmacherskie oraz promowanie produktów w internecie (np. na kanale YouTube).

Patrząc z dłuższej perspektywy, zauważyć można, że młodzi ludzie obecnie częściej niż w latach dziewięćdziesiątych otrzymują fundusze od rodziny w formie regularnego, a rzadziej – nieregularnego kieszonkowego. Częściej też podejmują pracę zarobkową, co niewątpliwie ma związek z sytuacją na rynku pracy i niską stopą bezrobocia.

Warto podkreślić, że obecnie odnotowywane odsetki młodych ludzi deklarujących wykonywanie pracy, zarówno stałej, jak i dorywczej, a także handlujących w internecie są najwyższe spośród dotąd rejestrowanych.

Z analiz wynika, że regularne kieszonkowe częściej niż pozostali otrzymują uczniowie dobrze oceniający warunki materialne swojej rodziny, których rodzice – co jest z tym związane – są lepiej wykształceni, a także młodzi ludzie mieszkający w największych miastach. Uwzględniając typ szkoły są to najczęściej uczniowie liceów ogólnokształcących, a biorąc pod uwagę wyniki osiągane w szkole – uczniowie piątkowi i szóstkowi (w swojej samoocenie). Z kolei fundusze od rodziny w formie nieregularnego kieszonkowego częściej niż inni otrzymują uczniowie przeciętnie oceniający warunki materialne swojej rodziny, mieszkający w miastach liczących od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców. Relatywnie rzadko na tę formę finansowego wsparcia mogą liczyć dzieci najlepiej wykształconych rodziców.

Pieniądze na swoje wydatki z pracy zarobkowej (zarówno tej wakacyjnej, stałej, jak i dorywczej, handlu w internecie oraz praktyk zawodowych) częściej uzyskują chłopcy niż dziewczęta, a także na ogół starsza młodzież. Ponadto zauważyć można, że pracę wakacyjną częściej niż inni podejmują mieszkańcy wsi i małych miast (do 20 tys. mieszkańców), młodzież źle i średnio oceniająca warunki materialne życia rodziny, a uwzględniając typ szkoły – uczniowie liceów profilowanych, zawodowych lub technicznych oraz techników. Pracę dorywczą, podobnie jak wakacyjną, częściej podejmują uczniowie oceniający warunki materialne rodziny źle i średnio, a biorąc pod uwagę rodzaj szkoły – uczniowie techników. Natomiast stałą pracę zarobkową najczęściej podejmują uczniowie źle oceniający warunki materialne swojej rodziny, najczęściej uczący się w zasadniczych szkołach zawodowych. Handel w internecie jest słabiej

zróznicowany społecznie. Nieco częściej na tę formę aktywności decydują się uczniowie zadowoleni z warunków materialnych swojej rodziny, mający lepiej wykształconych rodziców, a uwzględniając typ szkoły – porównywalnie często uczniowie liceów ogólnokształcących, techników i liceów profilowanych, zawodowych lub technicznych. Natomiast dochody z praktyk zawodowych stanowią domenę uczniów zasadniczych szkół zawodowych.

Stypendia szkolne, co naturalne, zdecydowanie częściej niż inni otrzymują uczniowie piątkowi lub szóstkowi.

Tabela 18

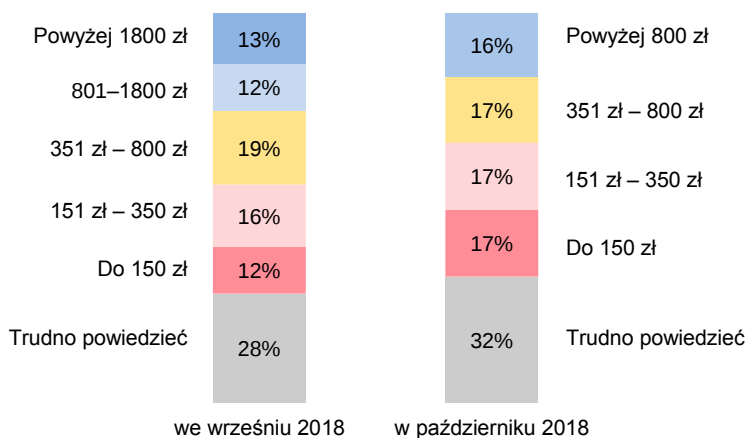
Skąd masz pieniądze na swoje wydatki?	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018
	odsetki odpowiedzi twierdzących								
Pracuję podczas wakacji	-	-	-	-	-	-	-	59	62
Nie mam stałego kieszonkowego, ale nieregularnie dostaję pieniądze od rodziców lub innych członków rodziny	70	64	62	55	51	53	56	55	51
Mam stałe miesięczne kieszonkowe, które dostaję od rodziców lub innych członków rodziny	26	30	34	37	38	38	38	39	43
Pracuję nieregularnie, dorywczo	24	31	30	34	39	41	38	38	47
Dostaję pieniądze za praktyki zawodowe	24	19	11	12	10	12	9	13	13
Z handlu w internecie	-	-	-	-	-	-	10	12	14
Mam stałą pracę zarobkową (ale nie praktyki zawodowe)	2	2	3	2	4	4	4	8	11
Dostaję stypendium w szkole	4	2	4	9	6	5	6	6	7
Mam inne źródła dochodów	12	13	11	13	14	12	10	7	3

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Uczniowie zapytani, ile pieniędzy mieli na swoje wydatki we wrześniu 2018 roku oraz, jak im się wydaje, ile pieniędzy będą mieli w październiku tego samego roku (badanie realizowane było pod koniec września i w październiku), podawali bardzo różne kwoty, a różnice w podawanych kwotach sięgały prawie 10 000 zł. We wrześniu 2018 roku uczniowie dysponowali przeciętnie wyższymi kwotami niż w październiku, co może wynikać z oszczędności zgromadzonych podczas pracy wakacyjnej oraz z dodatkowych funduszy otrzymywanych od rodziców na wydatki związane z początkiem roku szkolnego. Przeciętny uczeń we wrześniu dysponował kwotą 500 zł (mediana), zaś w październiku, podobnie jak w październiku 2016 roku – kwotą 300 zł (mediana). Mniej więcej połowa uczniów (47% we wrześniu i 51% w październiku) dysponowała kwotami nieprzekraczającymi 800 zł.

Natomiast aż co czwarty uczeń (25%) we wrześniu i co szósty w październiku (16%) dysponował kwotą przekraczającą 800 zł. Spora część uczniów nie potrafiła określić, jakimi funduszami dysponowała we wrześniu (27%) oraz w październiku (32%). Relatywnie niewielu (3% we wrześniu i 4% w październiku) podało, że nie dysponowali wtedy żadnymi pieniędzmi.

Rys. 3. Kwoty do dyspozycji w wrześniu i październiku 2018 roku

Badanie KBPN 2018

Z analiz różnicowań społeczno-demograficznych wynika, że przeciętnie większymi kwotami dysponowali chłopcy niż dziewczęta (co należy wiązać z faktem, iż częściej niż dziewczęta podejmowali oni pracę zarobkową), a uwzględniając typ szkoły – uczniowie zasadniczych szkół zawodowych oraz techników. Istotną rolę w tym kontekście odgrywa położenie materialne rodzin – uczniowie oceniający je dobrze lub średnio dysponowali przeciętnie wyższymi kwotami niż ci, którzy uważali, że są one złe.

Tabela 19

	Ile pieniędzy miał(a)s na swoje wydatki we wrześniu 2018 roku?	Ile pieniędzy będziesz miał(a) na swoje wydatki w październiku 2018 roku?
	mediany w złotych	
Ogółem	500	300
Płeć		
Chłopcy	600	500
Dziewczęta	400	300
Typ szkoły		
Liceum ogólnokształcące	400	300
Technikum	650	400
Liceum profilowane, zawodowe lub techniczne	300	240
Zasadnicza szkoła zawodowa	550	500
Ocena materialnych warunków życia rodziny		
Złe	400	200
Średnie	500	300
Dobre	500	400

Badanie KBPN 2018

Kwoty, jakimi dysponowali uczniowie, w znacznej mierze zależą od źródła ich pozyskiwania. Generalnie można zauważyć, że ponadprzeciętnie dużymi kwotami, zarówno we wrześniu, jak i w październiku dysponowali uczniowie pracujący zarobkowo (najwyższymi – mający stałą pracę) oraz mający inne, nieuwzględnione w ankiecie, źródła dochodów. Niezależnie od źródła dochodów, więcej pieniędzy na swoje wydatki uczniowie mieli we wrześniu niż w październiku.

Tabela 20

Skąd masz pieniądze na swoje wydatki?	Ile pieniędzy miał(a)ś na swoje wydatki we wrześniu 2018 roku?	Ile pieniędzy będziesz miał(a) na swoje wydatki w październiku 2018 roku?
	mediany w złotych	
Mam stałe miesięczne kieszonkowe, które dostaję od rodziców lub innych członków rodziny	500	300
Nie mam stałego kieszonkowego, ale nieregularnie dostaję pieniądze od rodziców lub innych członków rodziny	500	300
Dostaję stypendium w szkole	325	300
Dostaję pieniądze za praktyki zawodowe	525	500
Mam stałą pracę zarobkową (ale nie praktyki zawodowe)	1200	944
Pracuję nieregularnie, dorywczo	600	500
Pracuję podczas wakacji	600	400
Z handlu w internecie	600	500
Mam inne źródła dochodów	800	595

Badanie KBPN 2018

Marta Bożewicz

RELACJE SZKOLNE

Stres i poczucie satysfakcji

Blok pytań poświęconych atmosferze w szkole i relacjom między uczniami a nauczycielami rozpoczęliśmy pytaniem o częstość odczuwania zdenerwowania, stresu oraz poczucia satysfakcji, odnoszenia sukcesów. Zmiana w stosunku do 2016 roku jest negatywna – znacząco wyższy jest odsetek uczniów, którym częściej towarzyszą w szkole zdenerwowanie i stres. Spadło z kolei (choć nie tak gwałtownie) poczucie bycia docenianym, satysfakcja z odnoszonych sukcesów. Porównując średnie można stwierdzić, że w 2018 roku uczniowie częściej doświadczali frustracji niż zadowolenia.

Tabela 21

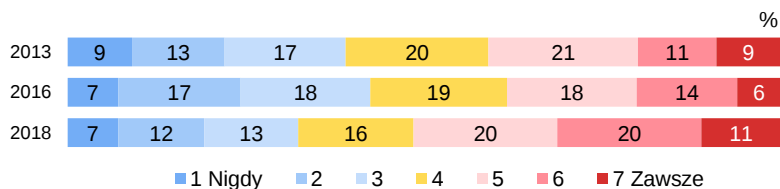
Jak często w szkole:	Średnie na skali od 1 do 7 (na której 1 oznacza, że taki stan w ogóle nie jest doznawany, a 7 – że jest on permanentny, występuje zawsze)		
	2013	2016	2018
– denerwujesz się, odczuwasz stres	3,9	3,77	4,33
– czujesz się doceniany, odnosisz sukcesy	3,41	3,91	3,8

Badania KBPN

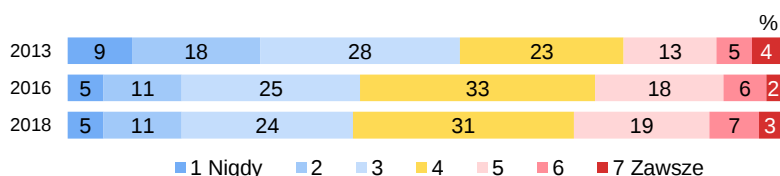
Udział uczniów deklarujących, że stres i zdenerwowanie towarzyszą im w szkole ciągle, zwiększył się niemal dwukrotnie – z 6% do 11%. Również odsetek osób wskazujących wartość 6 na 7-punktowej skali wzrósł o 6 punktów procentowych, podczas gdy istotnie spadł odsetek wskazań wartości 2 i 3. Wyniki

w odniesieniu do pytania o bycie docenianym w szkole nie zmieniły się tak bardzo.

Rys. 4. **Jak często w szkole denerwujesz się, odczuwasz stres?**

Jak często w szkole czujesz się doceniany(a), odnosisz sukcesy?

Badania KBPN

Warto zauważyć, że dotychczas poziom odczuwanego stresu był niezależny od tego, za jakiego ucznia uważał się badany. W 2018 roku uległo to znaczącej zmianie, bowiem różnica w częstości doświadczania stresu w szkole między uczniami uznającymi się za dwójkowych i szóstkowych jest znacząca. Nie można jednak powiedzieć, że ogólny wzrost frustracji w szkole spowodowany jest częstszym odczuwaniem frustracji przez uczniów słabszych, ponieważ jeszcze większy wzrost stresu w porównaniu z 2016 rokiem obserwujemy u uczniów piątkowych. Trzeba powiedzieć, że rosnące poczucie zdenerwowania w szkole widoczne jest we wszystkich grupach uczniów – poza uważającymi się za szóstkowych – i pierwszy raz, odkąd monitorujemy ten problem, jest tym częściej odczuwane, im niższa samoocena badanego.

Tabela 22

Czy uważasz się za ucznia:	Jak często w szkole denerwujesz się, odczuwasz stres?			Jak często w szkole czujesz się doceniany, odnosisz sukcesy?		
	2013	2016	2018	2013	2016	2018
	średnia na skali od 1 (nigdy) do 7 (zawsze)					
– dwójkowego	3,87	4,01	4,58	2,74	2,99	3,03
– trójkowego	3,98	3,95	4,28	3,09	3,46	3,51
– czwórkowego	4,06	3,94	4,39	3,73	4,00	3,95

– piątkowego	3,95	3,63	4,34	4,30	4,67	4,55
– szóstkowego	3,29	3,91	3,78	3,53	4,27	4,31

Badania KBPN

Porównanie odpowiedzi chłopców i dziewcząt potwierdza wnioski z poprzednich edycji badania: dziewczęta częściej odczuwają w szkole stres, zdenerwowanie, a chłopcy częściej czują się doceniani z powodu swoich osiągnięć¹⁴.

Tabela 23

Płeć	Jak często w szkole denerwujesz się, odczuwasz stres?			Jak często w szkole czujesz się doceniany, odnosisz sukcesy?		
	2013	2016	2018	2013	2016	2018
	średnia na skali od 1 (nigdy) do 7 (zawsze)					
Chłopcy	3,39	3,48	3,78	3,46	3,83	3,93
Dziewczęta	4,48	4,40	4,81	3,39	3,69	3,68

Badania KBPN

Typ szkoły niezmiennie od lat w większym stopniu wpływa na częstość odczuwania stresu przez uczniów niż na ich poczucie zadowolenia. Podobnie jak dotychczas przekonanie, że są doceniani, najczęściej deklarują uczniowie z liceów prywatnych – między uczniami pozostałych szkół nie ma pod tym względem istotnych różnic. Co ciekawe, w 2018 roku zadowolenie w szkole najrzadziej odczuwali uczniowie publicznych liceów ogólnokształcących. Z drugiej strony oni też najczęściej – w porównaniu z uczniami innych typów szkół – deklarowali doświadczanie w szkole zdenerwowania i stresu. Porównując te wyniki z uzyskami w 2016 roku można stwierdzić, że najbardziej wzrosła częstość odczuwania frustracji przez uczniów liceów prywatnych, mniej gwałtownie – uczniów publicznych liceów ogólnokształcących i techników oraz liceów profilowanych. Nieznacznie spadło jej odczuwanie wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych.

¹⁴ W grę wchodzi jeszcze hipoteza, że dziewczęta łatwiej przyznają się do stresu niż chłopcy. W ramach badania była ona nie do zweryfikowania.

Tabela 24

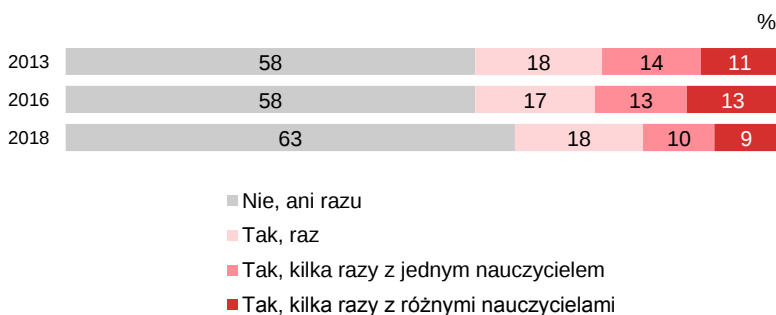
Typ szkoły	Jak często w szkole denerwujesz się, odczuwasz stres?			Jak często w szkole czujesz się doceniany, odnosisz sukcesy?		
	2013	2016	2018	2013	2016	2018
	średnia na skali od 1 (nigdy) do 7 (zawsze)					
Publiczne liceum ogólnokształcące	4,15	4,24	4,72	3,45	3,76	3,73
Prywatne liceum ogólnokształcące	3,12	3,63	4,94	4,23	4,32	4,11
Technikum	4,24	3,91	4,26	3,41	3,81	3,79
Zasadnicza szkoła zawodowa	2,74	3,06	3,02	3,30	3,69	4,01
Liceum profilowane, zawodowe lub techniczne	-	4,29	4,64	-	3,62	3,85

Badania KBPN

Relacje z nauczycielami oraz koleżankami i kolegami

W stosunku do poprzedniego badania wzrósł odsetek uczniów deklarujących, że nie mieli ani jednego nieporozumienia z nauczycielem w tym roku szkolnym. Spadł zaś udział osób mających kilka nieporozumień (z jednym lub kilkoma nauczycielami). Można więc mówić o poprawie relacji z nauczycielami na przestrzeni lat.

Rys. 5. **Czy w ciągu tego roku szkolnego zdarzyło Ci się jakieś nieporozumienie, konflikt z którymś z nauczycieli?**

Wyniki nie sumują się do 100% z powodu zaokrągleń

Badania KBPN

Analizując wyniki w zależności od typu szkoły można zauważyć, że skala nieporozumień zmniejszyła się głównie w technikach i zasadniczych szkołach

zawodowych, w mniejszym stopniu – w liceach ogólnokształcących, natomiast nieznacznie wzrosła – w liceach profilowanych, zawodowych i technicznych.

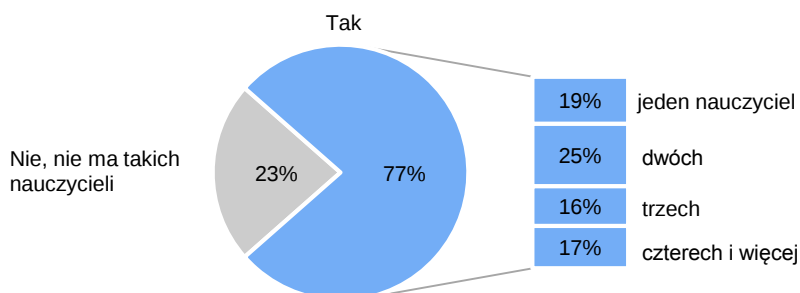
Tabela 25

Czy w ciągu tego roku szkolnego zdarzyło Ci się jakieś nieporozumienie, konflikt z którymś z nauczycieli?	Odpowiedzi uczniów											
	liceów ogólnokształcących			techników			zasadniczych szkół zawodowych			liceów profilowanych, zawodowych lub technicznych		
	'13	'16	'18	'13	'16	'18	'13	'16	'18	'13	'16	'18
	w procentach											
Nie, ani razu	60	62	64	59	54	62	44	54	63	-	66	62
Tak, raz	16	17	20	20	17	17	17	15	16	-	16	17
Tak, kilka razy z jednym nauczycielem	13	10	10	13	14	12	18	15	9	-	12	11
Tak, kilka razy z różnymi nauczycielami	10	10	7	8	15	10	20	15	12	-	6	11

Badania KBPN

Oprócz malejącej liczby konfliktów między uczniami a nauczycielami widoczny jest wzrost liczby autorytetów w relacjach szkolnych. Ponad trzy czwarte uczniów deklaruje, że ma w szkole takiego nauczyciela, którego szczególnie ceni, szanuje, lubi. To odsetek zbliżony do uzyskanego w 2016 roku (80%). Wzrósł udział odpowiedzi „czterech i więcej”, kosztem odpowiedzi „dwóch”. Jeśli więc młodzi ludzie darzą część grona pedagogicznego szacunkiem i sympatią, to należy do tej grupy więcej osób niż poprzednio.

Rys. 6. **Czy jest w szkole taki nauczyciel/nauczyciele, którego/których szczególnie cenisz, szanujesz, lubisz, który/którzy jest/są dla Ciebie autorytetem/autorytetami?**

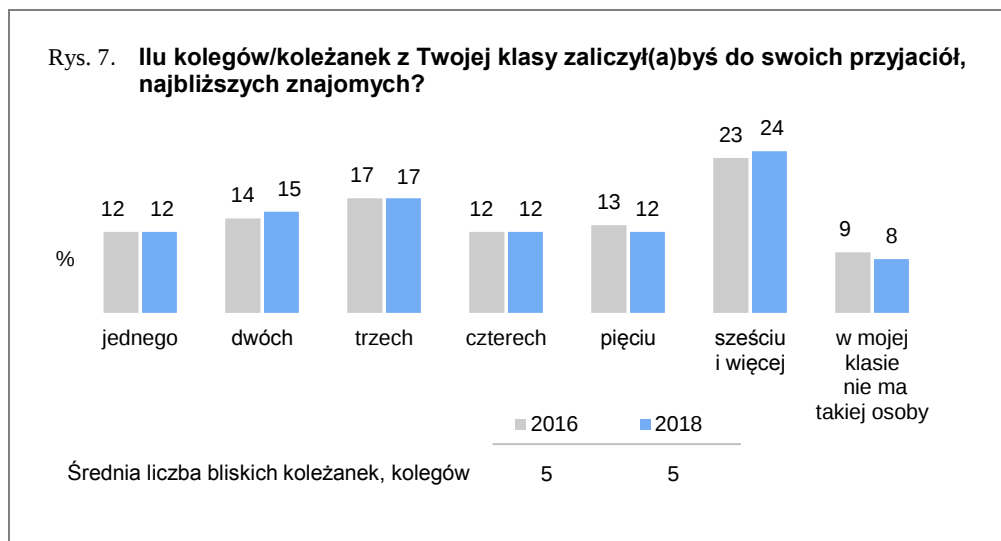

Uczniowie publicznych liceów ogólnokształcących częściej niż pozostali (82%) deklarują, że wśród kadry szkolnej są nauczyciele, których uważają za autorytety, najrzadziej tego zdania są badani z zasadniczych szkół zawodowych (63%). Porównując liczby nauczycieli, których uczniowie szczególnie lubią i szanują, można stwierdzić, że najwięcej jest ich w technikach (22% uczniów wskazało na odpowiedź „czterech i więcej”), następnie w zasadniczych szkołach zawodowych, publicznych liceach ogólnokształcących, a najmniej w liceach profilowanych, zawodowych lub technicznych (45% uczniów wybrało odpowiedzi „jeden” lub „dwóch”).

Tabela 26

Czy jest w szkole taki nauczyciel/nauczyciele, którego/których szczególnie cenisz, szanujesz, lubisz, który/którzy jest/są dla Ciebie autorytetem/autorytetami?	Tak	(ilu nauczycieli uczeń lubi)	Nie, nie ma takich nauczycieli
Publiczne liceum ogólnokształcące	82%	w tym: jeden nauczyciel – 22% dwóch – 27% trzech – 19% czterech i więcej – 14%	18%
Technikum	78%	w tym: jeden nauczyciel – 18% dwóch – 23% trzech – 15% czterech i więcej – 22%	22%
Liceum profilowane, zawodowe lub techniczne	71%	w tym: jeden nauczyciel – 17% dwóch – 28% trzech – 17% czterech i więcej – 9%	29%
Zasadnicza szkoła zawodowa	63%	w tym: jeden nauczyciel – 15% dwóch – 18% trzech – 13% czterech i więcej – 17%	37%
Prywatne liceum ogólnokształcące	74%	w tym: jeden nauczyciel – 11% dwóch – 34% trzech – 17% czterech i więcej – 12%	26%

Dość rzadko uczniowie przyznają, że nie mają w swojej klasie osoby, którą zaliczyliby do grona przyjaciół, najbliższych znajomych – w tym roku odsetek ten wyniósł 8% i nie zmienił się istotnie od poprzedniego badania. Średnio uczniowie mają 5 bliskich kolegów lub koleżanek w klasie, tak samo jak w 2016 roku.

Badania KBPN

Zasadnicze szkoły zawodowe – inaczej niż przed dwoma laty – wyróżniają się niskim odsetkiem uczniów osamotnionych (tylko 5% nie ma w klasie nikogo zaliczanego do grona przyjaciół czy bliższych znajomych) i wyższą niż w innych typach szkół średnią liczbą przyjaciół z klasy (6). W prywatnych liceach ogólnokształcących odsetek osób niemających nikogo bliskiego jest najniższy – wręcz nie ma osób pozbawionych bliższych relacji w klasie, natomiast średnia liczba przyjaciół z klasy jest niska w porównaniu z innymi typami szkół (wynosi 4).

Tabela 27

Ilud kolegów/koleżanek z Twojej klasy zaliczył(a)byś do swoich przyjaciół, najbliższych znajomych?	Średnia liczba bliskich koleżanek/kolegów	Odsetek odpowiedzi „w mojej klasie nie ma takiej osoby”
Publiczne liceum ogólnokształcące	5	9
Technikum	5	6
Liceum profilowane, zawodowe lub techniczne	4	9
Zasadnicza szkoła zawodowa	6	5
Prywatne liceum ogólnokształcące	4	0

Badanie KBPN 2018

W zasadniczych szkołach zawodowych mniej osób niż wcześniej doświadczyło przynajmniej jednej konfliktowej sytuacji z nauczycielem, poprawiły się też relacje z innymi uczniami. To pozytywna zmiana w stosunku do poprzedniego badania, z którego wynikało, że zasadnicze szkoły zawodowe są najbardziej dysfunkcyjne.

Przemoc w szkole

W tegorocznym badaniu po raz drugi zapytaliśmy uczniów, czy oni osobiście doznali jakiegś formy przemocy w szkole, wliczając w to przemoc psychiczną oraz cyberprzemoc. Umożliwia to porównanie wyników z wcześniejszym badaniem. W 2016 roku zmieniliśmy sposób pytania o przemoc z pośredniego na bezpośredni i sprawdziliśmy, jak duża okazuje się skala przemocy, gdy pyta się o nią wprost, *expressis verbis*.

Przemoc psychiczna – podobnie jak w poprzednim badaniu – jest najczęściej doświadczaną formą przemocy w szkole. Doświadczyło jej w ciągu ostatniego roku 24% uczniów, w tym 12% wielokrotnie. W poprzednim badaniu odsetki te wynosiły odpowiednio 21% i 11%.

Kradzież przedmiotu lub pieniędzy spotkała 12% badanych – jest to podobny odsetek do odnotowanego w 2016 roku (11%). Zabranie przedmiotu lub pieniędzy z użyciem siły lub przy zagrożeniu jej użyciem również w tym roku zdarzało się incydentalnie – ich ofiarą padło 2% uczniów, w tym 0,8% więcej niż raz. Inna forma kradzieży – zmuszanie do fundowania sobie za czyjeś pieniądze papierosów, piwa lub innych rzeczy przydarzyła się 4% uczniów. Ten odsetek nie zmienił się od 2016 roku.

Częściej spotykaną formą jest cyberprzemoc. Co dziesiąty uczeń otrzymał w ciągu ostatniego roku obraźliwego SMS-a lub e-maila od kogoś z uczniów ze swojej szkoły. Taki sam odsetek wskazań dotyczy sytuacji, w której ktoś z uczniów szkoły opublikował w internecie informacje o badanym lub zdjęcia czy filmy z jego udziałem, których on nie chciał ujawniać. Wyniki te są wyższe – choć nieznacznie – od uzyskanych w 2016 roku, co może świadczyć o rosnącej cyberprzemocy w szkołach.

Przemoc fizyczna była doświadczana przez mniej niż 10% badanych i w podobnym stopniu co w 2016 roku. Ofiarą uderzenia lub pobicia padło 7% uczniów, z czego 4% więcej niż raz, natomiast przemocy seksualnej doświadczyło osobiście 3% badanych (w poprzednim badaniu – 2%). Stabilność wyników w czasie dowodzi, że zmiana metodologiczna była słuszna i jest to dobry sposób pytania o

przemoc w szkole. Należy nadal monitorować rosnący obecnie trend przemocy psychicznej i cyberprzemocy doznawanej przez uczniów.

Tabela 28

Czy Tobie osobiście zdarzyło się w ciągu ostatniego roku, że:	Nie, nigdy	Raz	Kilka razy	Wiele razy
	w procentach			
– zostałeś wykluczony, odrzucony przez innych uczniów	76	12	9	3
– w szkole ukradziono Ci pieniądze lub jakiś przedmiot	88	9	2	1
– otrzymałeś obraźliwego SMS-a lub e-maila od któregoś z uczniów z Twojej szkoły	90	4	4	2
– ktoś z uczniów Twojej szkoły opublikował w internecie informacje o Tobie lub zdjęcia / filmy z Twoim udziałem, których nie chciałeś ujawnić	90	6	3	1
– uderzył Cię lub pobił któryś(a)ś z kolegów (koleżanek) z klasy lub uczeń innej klasy	93	3	2	2
– ktoś z uczniów Twojej szkoły zmuszał Cię do fundowania sobie za Twoje pieniądze papierosów, piwa lub innych rzeczy	96	2	1	1
– ktoś z uczniów Twojej szkoły napastował cię w szkole seksualnie (np. próbował Cię dotykać, rozebrać)	97	1	1	1
– ktoś z uczniów twojej szkoły zabrał Ci pieniądze lub przedmiot używając siły lub grożąc jej użyciem	98	1	0*	0*

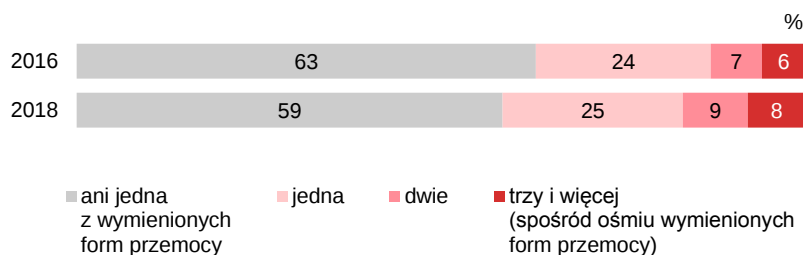
* Bez zaokrąglenia odsetek wskazań wynosi 0,4%

Wyniki nie sumują się do 100% z powodu zaokrągleń

Badanie KBPN 2018

Podsumowując wyniki można stwierdzić, że 41% uczniów w ciągu ostatniego roku doświadczyło jakiejś formy przemocy w szkole – to o 4 punkty procentowe więcej niż przed dwoma laty. Szczególnie niepokojący jest fakt, że rosną odsetki osób, które doznały dwóch oraz większej liczby spośród badanych form przemocy.

Rys. 8. **Liczba osobiście doświadczonych różnych form przemocy**

Badania KBPN

Wskaźniki przemocy fizycznej oraz kradzieży są najwyższe w liceach profilowanych, zawodowych lub technicznych. O kilka punktów procentowych wyższy w porównaniu z innymi typami szkół jest tam odsetek uczniów, którzy w ciągu ostatniego roku zostali pobici (11%), okradzeni (16%) oraz obrabowani (kradzież z użycie siły lub groźbą jej użycia). Również w liceach profilowanych, zawodowych lub technicznych najwyższy jest udział osób, które otrzymały obraźliwego SMS-a lub e-maila (14%), natomiast drugiej formy cyberprzemocy – tj. publikowania w internecie informacji, zdjęć lub filmów, których nie chciałoby się ujawniać – najczęściej doświadczali uczniowie publicznych liceów ogólnokształcących (11%). Oni także w największym stopniu doznawali przemocy psychicznej, tzn. wykluczenia, odtrącenia przez innych uczniów (27%). Zmuszanie do fundowania sobie za cudze pieniądze papierosów, piwa lub innych rzeczy zdarza się najczęściej w zasadniczych szkołach zawodowych (7%). Można jednak mówić o poprawie sytuacji w tych szkołach w stosunku do 2016 roku, ponieważ wtedy wskaźniki pobicia, wymuszania pieniędzy, przesyłania obraźliwych SMS-ów lub e-maili oraz przypadków molestowania seksualnego były tam znacznie wyższe niż w pozostałych typach szkół.

Tabela 29

Czy Tobie osobiście zdarzyło się w ciągu ostatniego roku, że:		Odpowiedzi uczniów			
		publicznych liceów ogólnokształcących	techników	liceów profilowanych, zawodowych lub technicznych	zasadniczych szkół zawodowych
		w procentach			
– zostałeś wykluczony, odrzucony przez innych uczniów	Nie, nigdy	73	76	76	84
	Raz	13	12	13	8
	Kilka razy	10	10	8	3
	Wiele razy	4	3	3	5
– uderzył Cię lub pobił który(a)s z kolegów (koleżanek) z klasy lub uczeń innej klasy	Nie, nigdy	95	92	89	93
	Raz	3	4	6	3
	Kilka razy	1	2	3	2
	Wiele razy	1	2	2	2
– ktoś z uczniów Twojej szkoły zmuszał Cię do fundowania sobie za Twoje pieniądze papierosów, piwa lub innych rzeczy	Nie, nigdy	97	96	95	93
	Raz	1	2	3	2
	Kilka razy	2	1	2	3
	Wiele razy	1	1	0	2
– w szkole ukradziono Ci pieniądze lub jakiś przedmiot	Nie, nigdy	88	89	84	85
	Raz	10	8	11	10
	Kilka razy	2	2	3	3
	Wiele razy	1	1	2	2
– ktoś z uczniów Twojej szkoły zabrał Ci pieniądze lub przedmiot używając siły lub grożąc jej użyciem	Nie, nigdy	99	98	95	99
	Raz	0	1	3	0
	Kilka razy	0	0	2	0
	Wiele razy	0	0	0	2
– otrzymałeś obraźliwego SMS-a lub e-maila od któregoś z uczniów z Twojej szkoły	Nie, nigdy	90	90	86	90
	Raz	4	4	6	5
	Kilka razy	4	4	8	2
	Wiele razy	2	2	0	2
– ktoś z uczniów Twojej szkoły opublikował w internecie informacje o Tobie lub zdjęcia / filmy z Twoim udziałem, których nie chciałeś ujawnić	Nie, nigdy	89	90	94	92
	Raz	7	6	5	4
	Kilka razy	3	3	0	2
	Wiele razy	1	1	2	2
– ktoś z uczniów Twojej szkoły napastował cię w szkole seksualnie (np. próbował Cię dotykać, rozebrać)	Nie, nigdy	98	96	98	96
	Raz	2	2	0	1
	Kilka razy	0	1	0	1
	Wiele razy	0	2	2	2

Ze względu na niewielką liczbę uczniów (N=19) nie uwzględniono prywatnego liceum ogólnokształcącego

Badanie KBPN 2018

Porównując wyniki syntetyczne w czasie można stwierdzić, że w liceach ogólnokształcących wzrósł udział uczniów doznających większej liczby (co najmniej dwóch) badanych form przemocy – z 12% do 17%. W technikach i liceach profilowanych, zawodowych lub technicznych zwiększyły się odsetki odpowiedzi dotyczące każdej z form przemocy – w sumie odpowiednio o 6 i 8 punktów procentowych wzrosły grupy uczniów deklarujących doznawanie przemocy w tych szkołach. Jedynym typem szkół, w którym przemocy jest mniej niż przed dwoma laty, są zasadnicze szkoły zawodowe. O połowę zmniejszył się tam odsetek osób wskazujących, że ich udziałem były dwie formy przemocy w szkole. Niemal dwukrotnie wzrósł ten sam wskaźników wśród uczniów prywatnych liceów ogólnokształcących, ale wyniki te należy interpretować ostrożnie ze względu na małą liczebność grupy.

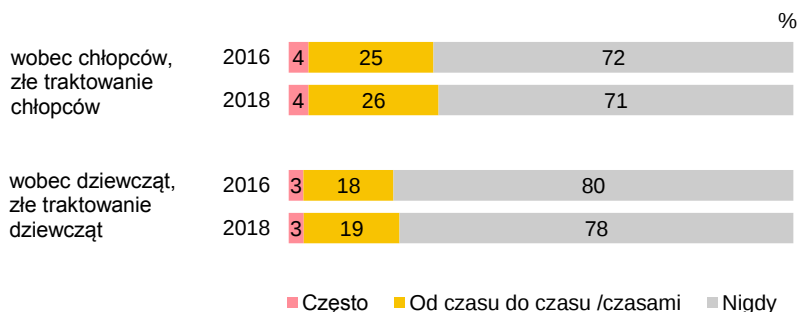
Tabela 30

Liczba osobiście doświadczonych różnych form przemocy	Odpowiedzi uczniów									
	publicznych liceów ogólnokształcących		techników		liceów profilowanych, zawodowych lub technicznych		zasadniczych szkół zawodowych		prywatnych liceów ogólnokształcących	
	2016	2018	2016	2018	2016	2018	2016	2018	2016	2018
w procentach										
– ani jedna z wymienionych form przemocy	61	57	65	59	63	55	63	68	68	47
– jedna	27	27	24	25	25	28	17	17	21	26
– dwie	7	10	6	8	7	8	10	5	11	21
– trzy i więcej spośród ośmiu wymienionych form przemocy	5	7	5	8	5	9	10	10	0	5

Badania KBPN

W odczuciu badanych przemocy częściej doświadczają chłopcy (30%) niż dziewczęta (22%), ale różnica dotyczy głównie odpowiedzi „od czasu do czasu”. Odsetki dziewcząt i chłopców doznających częstej przemocy w szkole nie zmieniają się mimo upływu lat. Ponadto percepcja złego traktowania innych uczniów jest znacznie bardziej stabilna w czasie niż deklaracje osobistego doświadczania przemocy.

Rys. 9. **Jak często zdarzają się wśród uczniów w Twojej szkole sytuacje przemocy:**

Wyniki nie sumują się do 100% z powodu zaokrągleń
Badania KBPN

Skala dostrzeganej przemocy jest skorelowana z przemocą doznaną osobiście, choć różnice nie są tak duże jak przed dwoma laty. Spośród uczniów, którzy sami nie doświadczyli żadnej z badanych form przemocy w ciągu ostatniego roku, 83% twierdzi, że w ich szkole nigdy nie dochodzi do złego traktowania dziewcząt, a 77% – że nie dochodzi do złego traktowania chłopców. W grupie osób, które doznały co najmniej trzech form przemocy, te odsetki są znacznie niższe, a co dziesiąty badany uważa, że przemoc zdarza się często zarówno wobec dziewcząt, jak i chłopców. Warto podkreślić, że nawet wśród uczniów, którzy sami doznali różnych form przemocy, dostrzeganie złego traktowania chłopców spadło z 68% do 60%. W 2016 roku niemal co piąty uczeń będący ofiarą przemocy uważał, że sytuacje przemocy wobec chłopców mają miejsce często. Obecnie ten odsetek wynosi 11%, można więc mówić o subiektywnym spadku złego traktowania się uczniów nawzajem.

Tabela 31

Jak często zdarzają się wśród uczniów w Twojej szkole sytuacje przemocy wobec dziewcząt , złe traktowanie dziewcząt?	Odpowiedzi uczniów, którzy:			
	nie doznali osobiście ani jednej formy przemocy	doznali osobiście jednej formy przemocy	doznali osobiście dwóch form przemocy	doznali osobiście trzech lub więcej form przemocy
	w procentach			
Często	3	3	4	9
Od czasu do czasu /czasami	15	20	26	38

Nigdy	83	78	71	53
-------	----	----	----	----

Badanie KBPN 2018

Tabela 32

Jak często zdarzają się wśród uczniów w Twojej szkole sytuacje przemocy wobec chłopców , złe traktowanie chłopców ?	Odpowiedzi uczniów, którzy:			
	nie doznali osobiście ani jednej formy przemocy	doznali osobiście jednej formy przemocy	doznali osobiście dwóch form przemocy	doznali osobiście trzech lub więcej form przemocy
	w procentach			
Często	2	5	4	11
Od czasu do czasu /czasami	21	26	40	49
Nigdy	77	70	57	40

Badanie KBPN 2018

Analizując sytuację w różnych typach szkół nietrudno dostrzec, że chłopcy są bardziej narażeni na przemoc niż dziewczęta we wszystkich rodzajach placówek, oprócz prywatnych liceów ogólnokształcących. Tam, zdaniem uczniów, złe traktowanie **chłopców** nie zdarza się nigdy. Trzeba mieć jednak na uwadze małą liczebność tej grupy, co może być przyczyną nietypowych wyników. Przemoc wobec dziewcząt ma miejsce najczęściej w zasadniczych szkołach zawodowych oraz technikach, a wobec **chłopców** – w tych samych typach szkół, ale w odwrotnej kolejności (nieco częściej w technikach). Porównując wyniki z roku 2018 z uzyskanymi w 2016 roku można zauważyć, że poziom przemocy w publicznych „ogólniakach” nie zmienił się, pogorszyła się sytuacja w technikach i liceach profilowanych, zawodowych lub technicznych. Natomiast mniej osób jest przekonanych o złym traktowaniu **chłopców** i dziewcząt przez innych uczniów w zasadniczych szkołach zawodowych (wzrost odpowiedzi „nigdy” o 7 punktów procentowych w przypadku dziewcząt i o 11 punktów w przypadku **chłopców**).

Tabela 33

Jak często zdarzają się wśród uczniów w Twojej szkole sytuacje przemocy wobec dziewcząt , złe traktowanie dziewcząt ?	Odpowiedzi uczniów				
	publicznych liceów ogólnokształcących	techników	liceów profilowanych, zawodowych lub technicznych	zasadniczych szkół zawodowych	prywatnych liceów ogólnokształcących
	w procentach				
Często	3	3	3	4	0
Od czasu do czasu	19	19	13	20	21

/czasami					
Nigdy	79	78	84	76	79

Badanie KBPN 2018

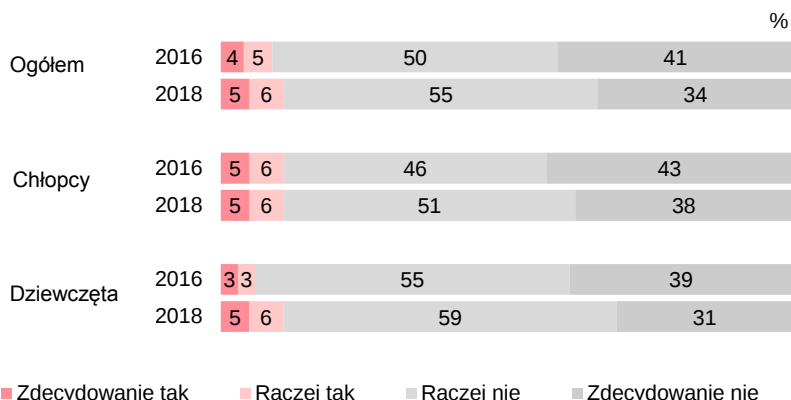
Tabela 34

Jak często zdarzają się wśród uczniów w Twojej szkole sytuacje przemocy wobec chłopców , złe traktowanie chłopców?	Odpowiedzi uczniów				
	publicznych liceów ogólnokształcących	techników	liceów profilowanych, zawodowych lub technicznych	zasadniczych szkół zawodowych	prywatnych liceów ogólnokształcących
	w procentach				
Często	3	4	0	6	0
Od czasu do czasu /czasami	24	29	23	25	0
Nigdy	73	67	77	69	100

Badanie KBPN 2018

Sami badani w większości twierdzą, że przemoc nie jest poważnym problemem w ich szkołach. W ciągu ostatnich dwóch lat nieznacznie wzrosło przekonanie, że jest to problem poważny – o 2 punkty procentowe wśród ogółu i tylko za sprawą zmiany postrzegania problemu wśród dziewcząt. Trzeba jednak podkreślić, że we wszystkich grupach uczniów pytanych, czy przemoc w ich szkole jest poważnym problemem, spadł odsetek odpowiedzi „zdecydowanie nie”, a wzrósł „raczej nie”. Zatem, chociaż nadal przeważają opinie, że przemoc w szkołach badanych nie jest poważnym problemem, to obserwujemy pewną zmianę w czasie – młodzież staje się bardziej uwrażliwiona na ten problem.

Rys. 10. **Wiele mówi się o zjawisku przemocy w szkołach. Jak oceniasz, czy w Twojej szkole przemoc jest poważnym problemem?**

Badania KBPN

Wśród uczniów publicznych liceów ogólnokształcących oraz techników wzrosło, choć nieznacznie, poczucie, że przemoc jest poważnym problemem (odpowiednio o 5 i 3 punkty procentowe). W większości typów szkół widoczna jest także wcześniej wspomniana zmiana: rzadsze wskazywanie na odpowiedź, że przemoc zdecydowanie nie jest problemem, na rzecz odpowiedzi „raczej nie”. Ta różnica nie dotyczy jednak zasadniczych szkół zawodowych, gdzie sytuacje przemocy rzeczywiście są coraz rzadsze (jak wynika z analiz odpowiedzi na inne pytania) oraz prywatnych liceów ogólnokształcących.

Tabela 35

Wiele mówi się o zjawisku przemocy w szkołach. Jak oceniasz, czy w Twojej szkole przemoc jest poważnym problemem?	Odpowiedzi uczniów									
	publicznych liceów ogólnokształcących		techników		liceów profilowanych, zawodowych lub technicznych		zasadniczych szkół zawodowych		prywatnych liceów ogólnokształcących	
	2016	2018	2016	2018	2016	2018	2016	2018	2016	2018
	w procentach									
Zdecydowanie tak	2	5	3	5	8	6	9	6	5	5
Raczej tak	3	4	5	7	3	6	9	12	0	0
Raczej nie	46	51	52	60	45	54	59	56	32	21
Zdecydowanie nie	50	40	40	29	43	34	22	26	63	74

Badania KBPN

W 2016 roku okazało się, że przemoc szkolna jest najbardziej rozpowszechniona w placówkach na wsi i w małych miastach (do 20 tys. mieszkańców). Jednak zmiana opinii na temat przemocy jako poważnego problemu spowodowała, że obecnie najwyższe odsetki zgadzających się, że jest to poważny problem, notowane są w szkołach w miastach liczących do 20 tys. oraz od 100 tys. do 500 tys. mieszkańców (odpowiednio 14% i 13%).

Tabela 36

Wiele mówi się o zjawisku przemocy w szkołach. Jak oceniasz, czy w Twojej szkole przemoc jest poważnym problemem?	Miejsce zamieszkania									
	wieś		miasto poniżej 20 tys. mieszkańców		miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców		miasto powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszkańców		miasto powyżej 500 tys. mieszkańców	
	2016	2018	2016	2018	2016	2018	2016	2018	2016	2018
Zdecydowanie tak	4	5	5	6	3	5	2	5	4	8
Raczej tak	6	6	8	8	3	5	2	8	3	2
Raczej nie	52	63	48	57	56	52	45	42	39	45
Zdecydowanie nie	38	26	39	29	38	39	51	45	53	45

Badania KBPN

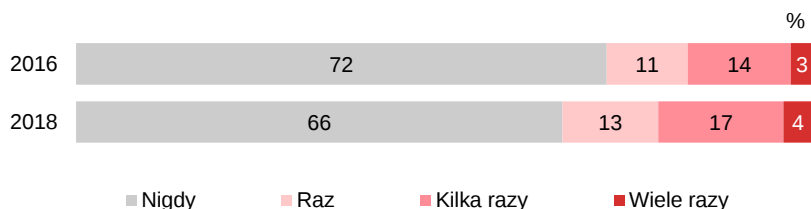
Podsumowując dane z 2016 roku można stwierdzić, że szkoła stała się miejscem bezpieczniejszym, niż była jeszcze 18 lat, ale przemoc ciągle jeszcze nie jest zjawiskiem marginalnym. Tegoroczne wyniki potwierdzają tę diagnozę. W ostatnim czasie wzrosła przemoc psychiczna i zmalało zdecydowane odrzucenie przez młodych ludzi opinii, że przemoc nie jest poważnym problemem w ich szkołach.

Przemoc uczniów wobec nauczycieli

Internet, będący narzędziem powszechnie wykorzystywanym przez młodzież, umożliwia anonimowe i łatwe działanie na szkodę innych. Wiele się mówi w ostatnim czasie o problemie mowy nienawiści, a badanie uczniów szkół ponadgimnazjalnych dowodzi, że zjawisko to nie jest marginalne. O ile wzrost cyberprzemocy wśród uczniów jest niewielki, o tyle obserwujemy poważny wzrost cyberprzemocy wobec nauczycieli. W 2016 roku 28% badanych przyznało, że w ich szkole zdarzyło się, że uczniowie zamieścili w internecie zdjęcia lub filmy kompromitujące nauczycieli. W roku 2018 ten odsetek sięga już 34% – wzrost

dokonał się głównie za sprawą deklaracji uczniów, że „raz” lub „kilka razy” zamieścili w internecie nagrania lub zdjęcia ośmieszające nauczycieli ze swojej szkoły.

Rys. 11. **Czy w Twojej szkole zdarzyło się, że uczniowie zamieścili w internecie bez zgody nauczycieli zdjęcia lub filmy kompromitujące nauczycieli, ośmieszające ich lub przedstawiające ich w złym świetle?**

Badania KBPN

Wzrost cyberprzemocy widoczny jest we wszystkich typach szkół – w publicznych liceach ogólnokształcących i liceach profilowanych, zawodowych lub technicznych niemal połowa uczniów (odpowiednio 44% i 48%) przyznaje, że w ich szkołach zdarzyło się uczniom zamieścić w sieci kompromitujące materiały o nauczycielach. W publicznych „ogólniakach” 28% uczniów twierdzi, że takie sytuacje miały miejsce co najmniej kilka razy, w liceach profilowanych, zawodowych lub technicznych odsetek ten wynosi 24%. Cyberprzemoc wobec nauczycieli jest najrzadziej spotykana w zasadniczych szkołach zawodowych (wzrost o 2 punkty procentowe w stosunku do 2016 roku), a nieco częściej w technikach i prywatnych liceach ogólnokształcących.

Tabela 37

Czy w Twojej szkole zdarzyło się, że uczniowie zamieścili w internecie bez zgody nauczycieli zdjęcia lub filmy kompromitujące nauczycieli, ośmieszające ich lub przedstawiające ich w złym świetle?	Odpowiedzi uczniów									
	publicznych liceów ogólnokształcących		techników		liceów profilowanych, zawodowych lub technicznych		zasadniczych szkół zawodowych		prywatnych liceów ogólnokształcących	
	2016	2018	2016	2018	2016	2018	2016	2018	2016	2018
	w procentach									
Nigdy	63	56	75	71	66	52	88	86	89	74
Raz	14	16	10	12	18	25	8	7	0	5
Kilka razy	20	23	11	15	15	22	3	3	11	16
Wiele razy	3	5	4	3	1	2	1	3	0	5

Badania KBPN

Analizując wyniki tegorocznego badania należy powiedzieć, że mamy do czynienia z niepokojącym zjawiskiem. Wprawdzie rośnie odsetek uczniów, którzy nie mieli w ciągu ostatniego roku żadnego konfliktu czy nieporozumienia z nauczycielem w szkole, ale jednocześnie bardzo wyraźnie rośnie poziom cyberprzemocy skierowany przeciwko nauczycielom. Warto pamiętać, że trudniej jest wykryć i ukarać sprawcę takiego zachowania, dodatkowo zdjęcia i nagrania publikowane w internecie rozprzestrzeniają się bez trudu i mogą wyrządzić znacznie poważniejsze szkody niż bezpośredni konflikt nauczyciela z uczniem. Mając na względzie wzrost odsetka uczniów, którym częściej towarzyszą w szkole zdenerwowanie i stres, nie można jednoznacznie stwierdzić, czy uczniowie kompensują sobie odczuwane emocje cyberprzemocą wobec nauczycieli, czy też wzrost negatywnych zachowań wobec nauczycieli w internecie jest powodem pogorszenia atmosfery w szkole.

Konsumpcja substancji psychoaktywnych na terenie szkoły

W stosunku do poprzedniej edycji badania zmiany w zakresie konsumpcji substancji psychoaktywnych objęły wyłącznie picie alkoholu. Pozostałe badane kwestie nie uległy istotnym zmianom. W dłuższej perspektywie warto zauważyć, że odsetki młodych ludzi deklarujących zażywanie narkotyków przez uczniów na terenie szkoły zmalały o ponad 20 punktów procentowych na przestrzeni 20 lat, a o

10 punktów – w ciągu 10 lat. Odsetek wskazań odpowiedzi „bardzo często” utrzymuje się jednak na tym samym poziomie (4%) od 2008 roku.

Po znaczącej poprawie sytuacji związanej z piciem alkoholu, jego konsumpcja na terenie szkoły znów istotnie wzrosła, choć głównie za sprawą odpowiedzi „dosyć rzadko”. W 2018 roku 57% uczniów stwierdziło, że w ich szkole w ogóle nie zdarza się picie alkoholu (podczas gdy w 2016 roku odsetek ten wynosił 65%). Do jednej trzeciej wzrósł wskaźnik okazjonalnego spożywania alkoholu (o 6 punktów procentowych). Częste picie w szkole (10%) pozostaje na poziomie zbliżonym do tego z 2016 roku, kiedy spadło w stosunku do lat poprzednich.

Skala palenia papierosów – choć nadal bardzo duża – maleje w długim trendzie. Również ostatnie dane wpisują się w tę tendencję: do 17% wzrósł udział uczniów deklarujących, że w ich szkole w ogóle się to nie zdarza, i do 40% spadł odsetek odpowiedzi „bardzo często”. Jest to już ponad 25 punktów procentowych mniej niż 15 lat temu.

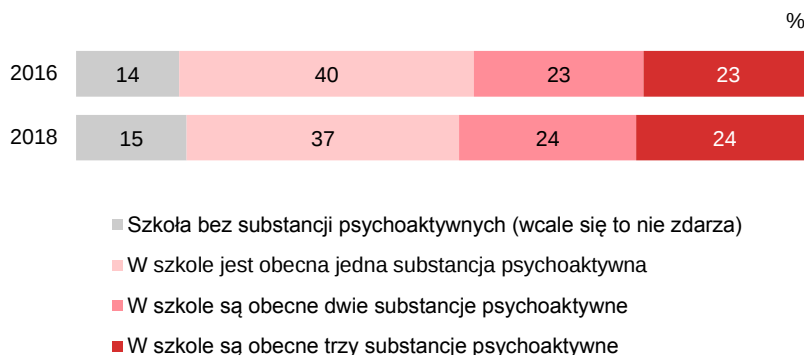
Tabela 38

Czy w Twojej szkole zdarzają się przypadki		1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018
		w procentach						
– zażywania narkotyków przez uczniów na terenie szkoły	bardzo często	5	10	4	4	4	4	4
	dosyć często	15	20	8	8	8	7	6
	dosyć rzadko	35	34	31	32	21	23	22
	w ogóle	45	36	57	55	66	65	67
– picia alkoholu przez uczniów na terenie szkoły	bardzo często	7	10	6	4	4	3	4
	dosyć często	16	18	10	10	9	6	6
	dosyć rzadko	48	45	43	48	37	27	33
	w ogóle	28	26	41	38	50	65	57
– palenia papierosów przez uczniów na terenie szkoły	bardzo często	62	66	53	51	42	43	40
	dosyć często	25	20	28	26	28	25	26
	dosyć rzadko	9	9	12	12	16	17	18
	w ogóle	4	5	6	10	14	15	17

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Choć częstość używania różnych substancji psychoaktywnych w porównaniu z 2016 rokiem uległa pewnym zmianom, to liczba używek obecnych w szkole jest stabilna. Szkoła, w której w ogóle się nie zdarza, by uczniowie zażywali narkotyki, pili alkohol i palili papierosy, jest środowiskiem 15% badanych uczniów. W prawie połowie szkół obecne są dwie lub trzy substancje psychoaktywne.

Rys. 12. **Czy w Twojej szkole zdarzają się przypadki: zażywania narkotyków, picia alkoholu lub palenia papierosów przez uczniów na terenie szkoły?**

Badania KBPN

Analizując różne typy szkół warto zauważyć, że w zasadniczych szkołach zawodowych nie tylko najwyższy jest udział uczniów deklarujących obecność wszystkich trzech badanych używek (30%), ale i jednym z wyższych jest udział odpowiedzi „brak jakichkolwiek używek” (19%). Pod tym względem lepiej jest tylko w prywatnych liceach ogólnokształcących, gdzie odsetek uczniów deklarujących brak substancji psychoaktywnych wzrósł w stosunku do 2016 roku¹⁵. W liceach profilowanych, zawodowych lub technicznych 55% uczniów twierdzi, że obecne są dwie lub trzy używki, udział tych odpowiedzi w technikach wynosi 50%, a w publicznych „ogólniakach” 44%.

Tabela 39

Czy w Twojej szkole zdarzają się przypadki: zażywania narkotyków, picia alkoholu lub palenia papierosów przez uczniów na terenie szkoły?	Odpowiedzi uczniów				
	publicznych liceów ogólnokształcących	techników	liceów profilowanych, zawodowych lub technicznych	zasadniczych szkół zawodowych	prywatnych liceów ogólnokształcących
	w procentach				
Szkoła bez substancji psychoaktywnych (wcale się to nie zdarza)	13	15	14	19	37

¹⁵ Z uwagi na małą liczebność grupy należy ostrożnie interpretować dane dotyczące prywatnych liceów ogólnokształcących.

W szkole jest obecna jedna substancja psychoaktywna	43	35	31	25	26
W szkole są obecne dwie substancje psychoaktywne	24	23	29	26	11
W szkole są obecne trzy substancje psychoaktywne	20	27	26	30	26

Badanie KBPN 2018

Szczegółowe dane dla liceów ogólnokształcących, techników oraz zasadniczych szkół zawodowych wpisują się w tendencje omówione powyżej. W „ogólniakach” nieznacznie wzrosło spożywanie narkotyków i picie alkoholu na terenie szkoły. Zmalał wskaźnik okazjonalnego palenia papierosów, a wzrósł udział odpowiedzi „często”. W technikach spadło częste i okazjonalne zażywanie narkotyków, rzadkie spożywanie alkoholu oraz częste palenie. W zasadniczych szkołach zawodowych nieco poprawiła się sytuacja związana z narkotykami, natomiast wzrosło w stosunku do 2016 roku zarówno okazjonalne, jak i częste picie alkoholu przez uczniów. Palenie papierosów pozostało na takim samym poziomie.

Porównując typy szkół można stwierdzić, że picie alkoholu przez uczniów na terenie szkoły nadal najczęściej ma miejsce w zasadniczych szkołach zawodowych. Wskaźnik ten jest ciągle wysoki, mimo spadkowego trendu obserwowanego od 1998 roku. W liceach ogólnokształcących skala picia alkoholu przez uczniów na terenie szkoły znacznie się zmniejszyła w okresie do 2016 roku. Ale we wszystkich analizowanych typach szkół widoczne jest załamanie tendencji spadkowej dotyczącej picia alkoholu.

Istotne różnicowania występują w konsumpcji narkotyków. Były one i są najczęściej obecne, podobnie jak alkohol, na terenie zasadniczych szkół zawodowych. O ile jednak w stosunku do 2016 roku wzrósł udział szkół zawodowych, w których w ogóle nie ma narkotyków, o tyle w liceach ogólnokształcących i technikach nastąpiło pod tym względem pogorszenie. Obecnie w szkołach zawodowych notujemy najniższy poziom konsumpcji narkotyków, odkąd prowadzone są badania, czyli od 1998 roku. Nadal jednak wyróżniają się one *in minus* z powodu częstej konsumpcji nie spadającej znacznie poniżej 20%.

Tabela 40

Czy w Twojej szkole zdarzają się przypadki:	Odpowiedzi uczniów liceów ogólnokształcących						
	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach						

zażywania narkotyków przez uczniów na terenie szkoły							
Bardzo często lub dosyć często	14	24	6	7	9	6	7
Dosyć rzadko	41	37	28	28	21	19	21
W ogóle	45	39	65	64	70	75	72
picia alkoholu przez uczniów na terenie szkoły							
Bardzo często lub dosyć często	18	21	11	9	10	5	9
Dosyć rzadko	53	50	42	49	40	25	30
W ogóle	29	29	47	41	50	70	61
palenia papierosów przez uczniów na terenie szkoły							
Bardzo często lub dosyć często	79	86	75	72	66	59	63
Dosyć rzadko	14	8	17	16	17	25	21
W ogóle	7	6	7	12	17	16	16

Wyniki nie sumują się do 100% z powodu zaokrągleń

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Tabela 41

Czy w Twojej szkole zdarzają się przypadki:	Odpowiedzi uczniów techników						
	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach						
zażywania narkotyków przez uczniów na terenie szkoły							
Bardzo często lub dosyć często	26	33	15	12	11	14	10
Dosyć rzadko	47	34	35	36	20	27	24
W ogóle	26	32	50	52	68	59	66
picia alkoholu przez uczniów na terenie szkoły							
Bardzo często lub dosyć często	25	27	19	17	14	9	10
Dosyć rzadko	51	50	48	50	35	29	36
W ogóle	24	22	32	33	51	62	55
palenia papierosów przez uczniów na terenie szkoły							
Bardzo często lub dosyć często	93	87	87	81	76	77	68
Dosyć rzadko	5	9	9	9	15	11	16
W ogóle	2	4	4	10	9	12	17

Wyniki nie sumują się do 100% z powodu zaokrągleń

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Tabela 42

Czy w Twojej szkole zdarzają się przypadki:	Odpowiedzi uczniów zasadniczych szkół zawodowych						
	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach						
zażywania narkotyków przez uczniów na terenie szkoły							
Bardzo często lub dosyć często	22	34	20	24	27	19	20
Dosyć rzadko	28	31	30	33	23	26	21
W ogóle	49	35	50	42	50	55	59

picia alkoholu przez uczniów na terenie szkoły							
Bardzo często lub dosyć często	32	36	25	18	20	16	18
Dosyć rzadko	40	33	38	41	28	25	30
W ogóle	27	30	35	40	52	58	52
palenia papierosów przez uczniów na terenie szkoły							
Bardzo często lub dosyć często	90	83	83	80	67	68	67
Dosyć rzadko	7	8	8	8	15	12	14
W ogóle	3	7	7	11	18	20	19

Wyniki nie sumują się do 100% z powodu zaokrągleń

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Mimo wielu zmian społecznych dotyczących palenia (ograniczenia palenia w miejscach publicznych, popularność elektronicznych papierosów i innych alternatyw), konsumpcja tej używki w szkołach ulega najmniejszym przemianom. Liczba uczniów deklarujących, że w ich szkołach palenie to bardzo częste lub dosyć częste zjawisko, sięga 63% w liceach ogólnokształcących, 68% w technikach i 67% w zasadniczych szkołach zawodowych. Można mówić, że jest to substancja psychoaktywna najmniej różnicująca młodzież z różnych typów szkół.

Uczestniczenie w wyborach do samorządu szkolnego

Poziom uczestnictwa w wyborach do samorządu szkolnego jest bardzo zbliżony do tego sprzed dwóch lat. Z wyjątkiem 2010 roku, ponad połowa uczniów deklarowała, że nigdy nie brała udziału w wyborach do swojego samorządu. W roku 2016 wskaźnik tej aktywności był nieco wyższy niż w 2013 roku, lecz w ostatnim badaniu znów się obniżył.

Tabela 43

Czy brał(a)ś udział w wyborach do samorządu szkolnego?	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach						
Zawsze, kiedy się odbywały	20	14	20	25	17	21	20
Tak, ale nie każdego roku	22	18	23	26	20	21	19
Nigdy nie brał(a)m udziału	55	63	56	45	61	55	59
W mojej szkole nie ma samorządu	1	2	1	2	1	1	1
Inna odpowiedź	2	2	1	2	1	2	1

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Nadal utrzymuje się związek między typem szkoły a udziałem w wyborach do samorządu szkolnego. Uczestniczy w nich największy odsetek uczniów liceów

ogólnokształcących, a najmniejszy – zasadniczych szkół zawodowych. Analizując wyniki w długim trendzie można stwierdzić, że zmiany nie mają wyraźnego kierunku. Frekwencja, nawet wśród licealistów, tylko dwa razy (w 1998 roku i 2010) przekroczyła 50%, w pozostałych badaniach odpowiedź „nigdy nie brałem w nich udziału” zyskiwała między 54% a 58% wskazań. W stosunku do poprzedniego pomiaru widoczne jest pogorszenie wyników wśród uczniów liceów ogólnokształcących oraz techników. O 7 punktów procentowych zwiększył się udział uczniów techników, którzy deklarują, że nigdy nie brali udziału w wyborach do samorządu szkolnego. Można to uznać za korektę wyników, po znaczącej poprawie, którą obserwowaliśmy w tej grupie w 2016 roku. Nieco lepiej – za sprawą większego odsetka wskazań odpowiedzi „zawsze, kiedy się odbywały” – wygląda sytuacja w zasadniczych szkołach zawodowych. Choć odsetek uczniów nigdy nie uczestniczących w głosowaniu sięga nadal trzech piątych.

Tabela 44

Czy brałe(a)ś udział w wyborach do samorządu szkolnego? Odpowiedzi uczniów:	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach						
– liceów ogólnokształcących							
Zawsze, kiedy się odbywały	31	19	23	34	19	23	22
Tak, ale nie każdego roku	20	18	22	23	21	20	20
Nigdy nie brałe(a)m udziału	44	58	54	40	58	54	57
W mojej szkole nie ma samorządu	2	4	0	1	1	0	1
Inna odpowiedź	3	1	1	2	1	2	1
– techników							
Zawsze, kiedy się odbywały	11	13	19	19	16	23	20
Tak, ale nie każdego roku	23	19	26	29	19	20	16
Nigdy nie brałe(a)m udziału	63	65	54	48	63	55	62
W mojej szkole nie ma samorządu	1	1	0	1	0	1	2
Inna odpowiedź	3	2	0	2	1	2	1
– zasadniczych szkół zawodowych							
Zawsze, kiedy się odbywały	15	9	15	19	13	12	15
Tak, ale nie każdego roku	24	16	17	30	18	26	21
Nigdy nie brałe(a)m udziału	59	70	66	46	69	59	60
W mojej szkole nie ma samorządu	1	2	1	4	0	1	3
Inna odpowiedź	1	1	1	1	1	1	1

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Aktywność proobywatelska młodzieży wyrażana udziałem w wyborach do samorządu szkolnego nie zmieniała się w stosunku do poprzedniego badania, a w dłu-

gim trendzie nie widać jednoznacznego kierunku zmian. Konsumpcja substancji psychoaktywnych na terenie szkoły również nie ulega istotnym zmianom w porównaniu z danymi uzyskanymi w 2016 roku, odnotowano jedynie wzrost w odniesieniu do picia alkoholu. Trzeba jednak przypomnieć, że obserwujemy nasilenie cyberprzemocy skierowanej przeciw nauczycielom, jak również zwiększenie skali tej formy przemocy oraz przemocy psychicznej pomiędzy samymi uczniami. Rośnie też skala odczuwania stresu i zdenerwowania w szkole, a spada poziom satysfakcji i zmniejsza się poczucie bycia docenionym. Pozytywną zmianą w polskich szkołach ponadgimnazjalnych jest malejąca liczba otwartych konfliktów między badanymi a nauczycielami oraz wzrost liczby nauczycieli, którzy są dla uczniów autorytetami.

ASPIRACJE, DĄŻENIA I PLANY ŻYCIOWE MŁODZIEŻY

W roku 2018, podobnie jak w latach poprzednich, badani uczniowie odpowiadali między innymi na pytania o cele i dążenia życiowe, o plany na najbliższą przyszłość oraz o subiektywną ocenę własnych szans na rynku pracy. Pozwoliło to po raz kolejny stworzyć obraz aspiracji, dążeń i planów życiowych młodzieży. Powtarzalność zastosowanych wskaźników (nierzadko od początku lat 90. XX wieku) daje nam możliwość monitorowania długookresowych zmian zachodzących w tym istotnym wymiarze życia młodych ludzi.

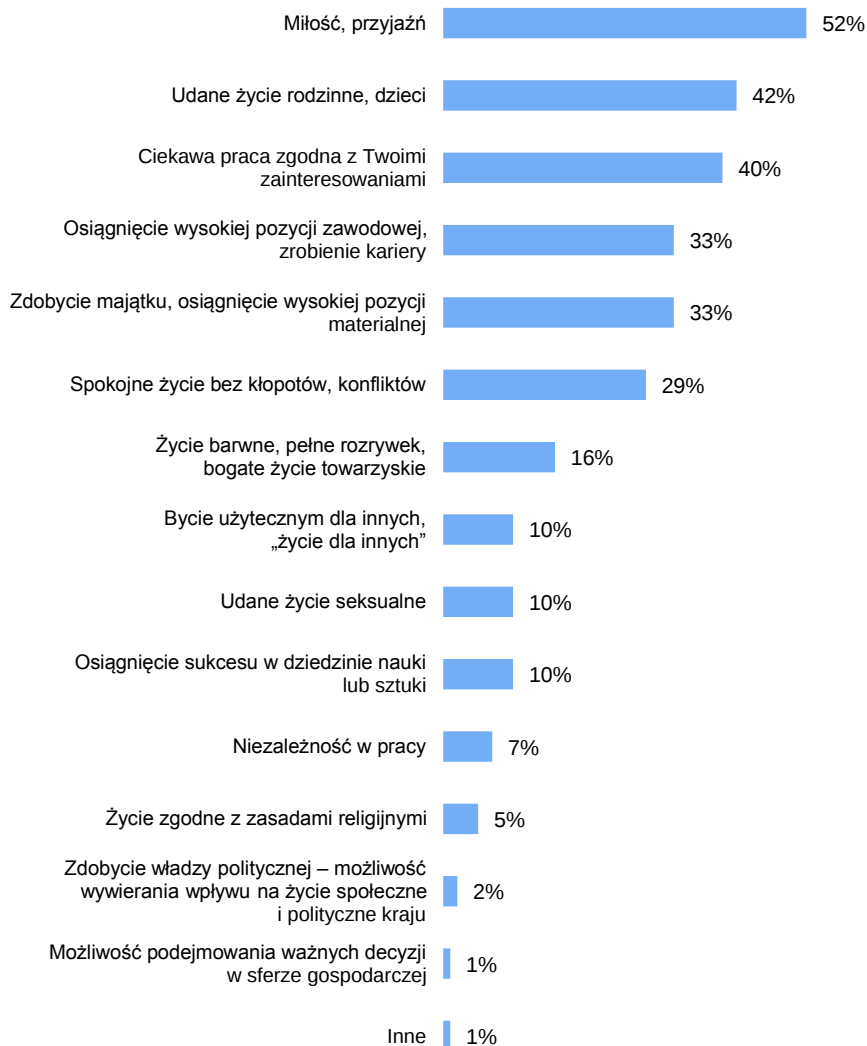
Cele i dążenia życiowe

W każdym z ośmiu dotychczasowych badań dotyczących młodzieży (z lat 1994–2018) respondentom zadawano to samo pytanie o ich cele i dążenia, przedstawiając tę samą listę odpowiedzi, z której uczniowie wybierali trzy najważniejsze dla siebie cele życiowe.

Okazuje się, że dążenia młodzieży od wielu lat pozostają dość podobne. Również najnowsze wyniki nie przynoszą znaczących zmian w obrazie aspiracji i planów życiowych młodych ludzi w Polsce. Lista podstawowych dążeń kształtuje się niemal identycznie jak w 2010, 2013 i 2016 roku. Najważniejsze są: miłość i przyjaźń (52% wskazań) oraz udane życie rodzinne (42%). W dalszej kolejności młodzież stawia na zawodowy wymiar swojej egzystencji. Dwie piąte badanych (40%) jako cel wyznacza sobie zdobycie ciekawej pracy – zgodnej z zainteresowaniami, a jedna trzecia (33%) aspiruje do osiągnięcia wysokiej pozycji zawodowej. Innymi ważnymi celami życiowymi uczniów są satysfakcjonująca sytuacja materialna (33%) oraz spokojne życie bez kłopotów i konfliktów (29%).

Znacznie mniejszej grupie młodzieży szczególnie zależy na życiu barwnym, pełnym rozrywek, bogatym pod względem towarzyskim (16%), byciu użytecznym dla innych (10%), na udanym życiu seksualnym (10%) oraz osiągnięciu sukcesu w dziedzinie nauki lub sztuki (10%). Jeszcze mniej młodych ludzi przywiązuje wagę do niezależności w pracy (7%) czy też życia wedle zasad religijnych (5%). Tylko nieliczni wskazują na takie cele, jak zdobycie władzy politycznej (2%) oraz możliwość podejmowania ważnych decyzji w sferze gospodarczej (1%).

Rys. 13. **Ludzie mają w życiu różne cele i dążenia. Które z poniższych celów są najważniejsze dla Ciebie?**

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać trzy cele
 Badanie KBPN 2018

W porównaniu z poprzednim pomiarem hierarchia celów życiowych młodzieży nie zmieniła się. Jedynie minimalnie rzadziej wśród trzech najczęściej wskazywanych dążeń pojawiała się chęć bycia użytecznym dla innych (spadek wskazań z 12% do 10%), częściej zaś wybierano dążenie do zdobycia majątku

(wzrost z 28% do 33%), miłości i przyjaźni (wzrost z 48% do 52%) oraz spokojnego życia bez kłopotów i konfliktów (wzrost z 27% do 29%). Cele życiowe młodzieży wydają się być dość stabilne także w dłuższej perspektywie, choć daje się zauważyć pewien spadek znaczenia życia rodzinnego oraz zasad religijnych.

Tabela 45

Ludzie mają w życiu różne cele i dążenia. Które z poniższych celów są najważniejsze dla Ciebie?	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach								
Miłość, przyjaźń	39	41	35	46	55	50	49	48	52
Udane życie rodzinne, dzieci	48	50	57	50	54	49	48	42	42
Ciekawa praca, zgodna z Twoimi zainteresowaniami	52	43	42	43	40	39	41	40	40
Osiągnięcie wysokiej pozycji zawodowej, zrobienie kariery	19	28	33	34	33	34	35	34	33
Zdobycie majątku, osiągnięcie wysokiej pozycji materialnej	25	26	27	24	26	30	29	28	33
Spokojne życie bez kłopotów, konfliktów	34	30	31	26	28	29	28	27	29
Życie barwne, pełne rozrywek, bogate życie towarzyskie	17	16	19	21	15	17	15	17	16
Udane życie seksualne	9	9	10	9	9	12	12	11	10
Bycie użytecznym dla innych, „życie dla innych”	15	13	11	9	8	9	10	12	10
Osiągnięcie sukcesu w dziedzinie nauki lub sztuki	7	9	7	11	8	7	9	9	10
Niezależność w pracy	10	10	6	6	6	5	7	7	7
Życie zgodne z zasadami religijnymi	10	10	10	7	8	6	6	6	5
Zdobycie władzy politycznej – możliwość wywierania wpływu na życie społeczne i polityczne kraju	1	1	1	2	1	2	2	2	2
Możliwość podejmowania ważnych decyzji w sferze gospodarczej	1	2	1	1	1	1	1	1	1
Inne	1	2	1	1	0	1	1	1	1

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać trzy cele

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Dążenia i cele życiowe młodzieży wyraźnie różnią się w zależności od płci respondentów. Dziewczęta zdecydowanie częściej niż chłopcy podkreślają w tym względzie wagę miłości i przyjaźni (różnica 21 punktów procentowych), ciekawej pracy – zgodnej z posiadanymi zainteresowaniami (różnica 12 punktów), udanego życia rodzinnego (różnica 9 punktów) oraz spokoju (różnica 3 punktów). Z kolei

aspiracje młodzieży płci męskiej dwukrotnie częściej niż ich koleżanek ukierunkowane są na kwestie związane ze zdobyciem majątku i osiągnięciem wysokiego statusu finansowego (różnica 22 punktów). Ponadto chłopcom dwukrotnie częściej niż dziewczętom zależy na satysfakcjonującym życiu seksualnym (różnica 8 punktów), nieco częściej też akcentują znaczenie możliwości wywierania wpływu na życie społeczne i polityczne kraju (różnica 4 punktów).

Tabela 46

Ludzie mają w życiu różne cele i dążenia. Które z poniższych celów są najważniejsze dla Ciebie?	Płeć	
	dziewczęta	chłopcy
	w procentach	
Osiągnięcie sukcesu w dziedzinie nauki lub sztuki	11	10
Osiągnięcie wysokiej pozycji zawodowej, zrobienie kariery	32	34
Zdobycie majątku, osiągnięcie wysokiej pozycji materialnej	22	44
Bycie użytecznym dla innych, „życie dla innych”	10	9
Życie barwne, pełne rozrywek, bogate życie towarzyskie	16	16
Miłość, przyjaźń	62	41
Udane życie seksualne	7	15
Udane życie rodzinne, dzieci	46	37
Zdobycie władzy politycznej – możliwość wywierania wpływu na życie społeczne i polityczne kraju	0	4
Możliwość podejmowania ważnych decyzji w sferze gospodarczej	1	2
Życie zgodne z zasadami religijnymi	4	5
Niezależność w pracy	6	8
Ciekawa praca zgodna z Twoimi zainteresowaniami	46	34
Spokojne życie bez kłopotów, konfliktów	31	28
Inne	1	1

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać trzy cele

Badanie KBPN 2018

Stawiane przez młodzież cele i dążenia w pewnym stopniu różnią się także w zależności od reprezentowanego typu szkoły. Uczniowie liceów ogólnokształcących nieco częściej niż przedstawiciele pozostałych szkół ponadgimnazjalnych wśród najważniejszych celów wymieniają ciekawą pracę, sukces w dziedzinie nauki lub sztuki oraz miłość i przyjaźń. Uczniowie techników nieco częściej niż inni podkreślają znaczenie wysokiej pozycji materialnej oraz udanego życia rodzinnego, a przedstawiciele zasadniczych szkół zawodowych wyróżniają się tym, że częściej niż inni akcentują wagę satysfakcji z kontaktów seksualnych, kariery zawodowej oraz spokoju.

Tabela 47

Ludzie mają w życiu różne cele i dążenia. Które z poniższych celów są najważniejsze dla Ciebie?	Odpowiedzi uczniów		
	liceów ogólnokształcących	techników i liceów profilowanych, zawodowych i technicznych	zasadniczych szkół zawodowych
	w procentach		
Osiągnięcie sukcesu w dziedzinie nauki lub sztuki	14	7	10
Osiągnięcie wysokiej pozycji zawodowej, zrobienie kariery	31	33	39
Zdobycie majątku, osiągnięcie wysokiej pozycji materialnej	27	38	31
Bycie użytecznym dla innych, „życie dla innych”	10	9	10
Życie barwne, pełne rozrywek, bogate życie towarzyskie	17	15	13
Miłość, przyjaźń	55	50	47
Udane życie seksualne	9	10	17
Udane życie rodzinne, dzieci	40	45	38
Zdobycie władzy politycznej – możliwość wywierania wpływu na życie społeczne i polityczne kraju	2	2	0
Możliwość podejmowania ważnych decyzji w sferze gospodarczej	0	2	3
Życie zgodne z zasadami religijnymi	6	4	2
Niezależność w pracy	7	8	6
Ciekawa praca zgodna z Twoimi zainteresowaniami	46	39	28
Spokojne życie bez kłopotów, konfliktów	28	30	33
Inne	1	1	0

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać trzy cele
 Badanie KBPN 2018

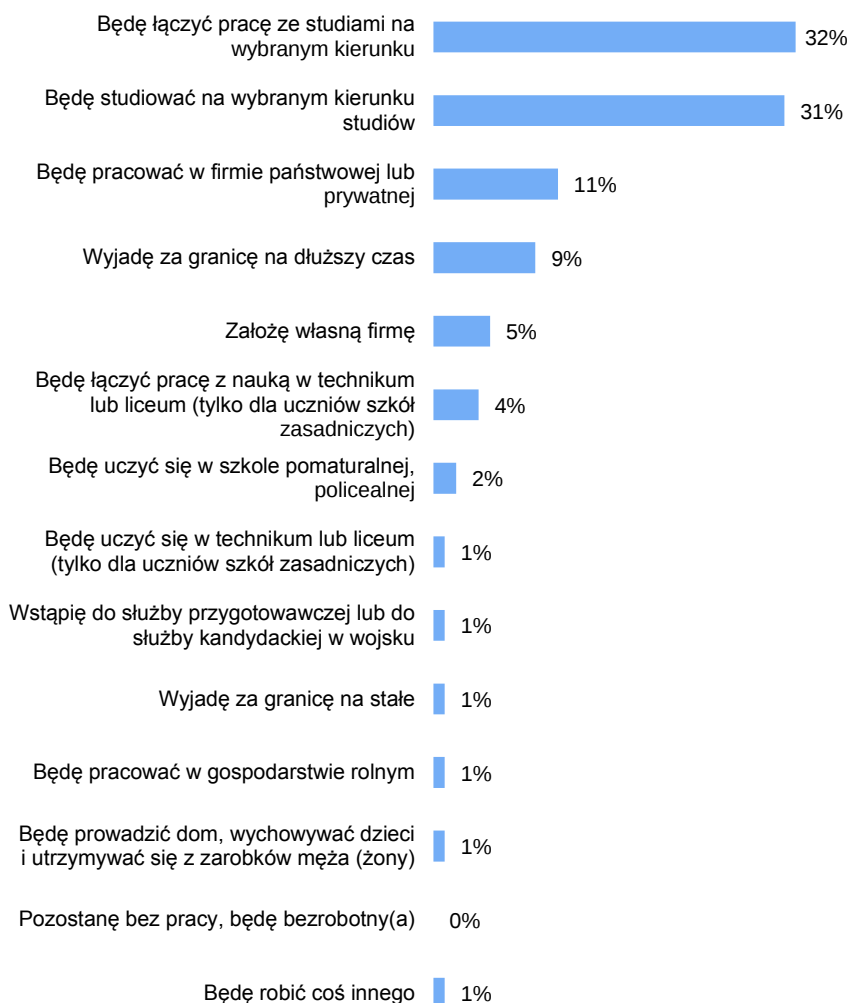
Plany dotyczące dalszej drogi po ukończeniu szkoły ponadgimnazjalnej

Po ukończeniu szkoły ponadgimnazjalnej tradycyjnie już większość uczniów zamierza kontynuować naukę. Niemal dwie trzecie (63%) planuje podjąć studia na wybranym kierunku, przy czym połowa z nich (32% ogółu ankietowanych) chciałaby połączyć studiowanie z pracą.

Co czternasty badany (łącznie 7%) planuje edukację w szkole pomaturalnej, policealnej (2%) lub – w przypadku uczniów szkół zasadniczych – w liceum bądź

technikum (dotyczy to 5% ogółu badanych, w tym 4% zamierza jednocześnie pracować). Sporą grupę (łącznie 12%) stanowią ci, którzy zamierzają zakończyć edukację i podjąć pracę zawodową w Polsce: w firmie państwowej bądź prywatnej (11%) lub w gospodarstwie rolnym (1%), a pięciu na stu badanych myśli o rozpoczęciu własnej działalności gospodarczej (5%). Stosunkowo duży odsetek młodzieży kończącej edukację na poziomie ponadgimnazjalnym (10%) po ukończeniu szkoły planuje wyjazd za granicę – na stałe (1%) lub na dłuższy czas (9%). Niezmiennie tylko nieliczni chcą po zakończeniu edukacji rozpocząć karierę wojskową lub zajmować się domem i dziećmi pozostając na utrzymaniu współmałżonka (po 1% wskazań).

Rys. 14. **W przyszłym roku kończysz szkołę, przed Tobą pytanie: co dalej?
Jak sądzisz, co będziesz robił(a) po ukończeniu szkoły, do której uczęszczasz?**

Badanie KBPN 2018

W porównaniu z poprzednim pomiarem – z 2016 roku – nieznacznie przybyło młodych ludzi chcących łączyć po ukończeniu szkoły pracę i studia na wybranym kierunku (wzrost z 27% do 32%), minimalnie ubyło natomiast osób planujących wyjazd za granicę (spadek z 11% do 9%) oraz uczniów zasadniczych szkół zawodowych, którzy chcą kontynuować naukę (łącznie spadek z 8% do 5%).

Tabela 48

W przyszłym roku kończysz szkołę, przed Tobą problem: co dalej? Jak sądzisz, co będziesz robił(a) po ukończeniu szkoły, do której uczęszczasz?	1992	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach									
Będę łączyć pracę ze studiami na wybranym kierunku	-	-	-	-	-	-	-	33	27	32
Będę studiować na wybranym kierunku studiów	27	27	32	49	59	59	48	26	30	31
Wyjadę za granicę na stałe lub na dłuższy czas	8	6	3	3	7	6	11	15	11	9
Będę pracować w firmie państwowej lub prywatnej*	13	11	11	4	4	9	11	9	10	11
Będę łączyć pracę z nauką w technikum lub liceum (tylko dla uczniów szkół zasadniczych)	7	10	15	17	8	6	8	4	6	4
Będę uczyć się w szkole pomaturalnej, policealnej	10	11	14	9	9	8	6	4	2	2
Założę własną firmę	2	2	2	2	2	3	5	3	6	5
Wstąpię do służby przygotowawczej lub do służby kandydackiej w wojsku**	6	4	5	3	5	1	2	2	2	1
Będę się uczyć w technikum lub liceum (tylko dla uczniów szkół zasadniczych)	7	14	11	10	5	3	3	1	2	1
Będę pracować w gospodarstwie rolnym	2	2	1	1	0	1	1	1	2	1
Będę prowadzić dom, wychowywać dzieci i utrzymywać się z zarobków męża (żony)	1	2	1	1	0	0	1	1	0,3	1
Pozostanę bez pracy, będę bezrobotny(a)	10	5	2	1	1	0	1	0	0,3	0,2
Będę robić coś innego	5	4	2	2	1	2	4	2	1	1

*W latach 1992–2013 kategoria ta była podzielona na trzy niezależne: 1) Będę pracować w zakładzie państwowym; 2) Będę pracować w zakładzie, firmie prywatnej polskiej; 3) Będę pracować w zakładzie, firmie z kapitałem zagranicznym

** W latach 1992–2010 odpowiedź brzmiała: „Będę odbywać służbę wojskową”

Badania statutowe CBOS: 1992, 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Plany dotyczące najbliższej przyszłości uczniów dość znacząco różnią się w zależności od typu szkoły. Uczniowie liceów ogólnokształcących tradycyjnie już w zdecydowanej większości (86%) deklarują, że będą kontynuować naukę na wybranym kierunku studiów, przy czym znaczna część z tej grupy (38% ogółu) zamierza jednocześnie studiować i pracować. Zamiar podjęcia studiów deklaruje

również ponad połowa uczniów techników (56%), przy czym w tej grupie większość (34% ogółu) liczy na możliwość pogodzenia nauki na wyższej uczelni z pracą zarobkową. Natomiast wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych niespełna dwie piąte planuje dalszą naukę w technikach lub liceach (38%) i zazwyczaj zamierza łączyć ją z pracą (30%). Zdecydowanie wyższy niż wśród pozostałych uczniów jest w tej grupie również odsetek tych, którzy po ukończeniu szkoły planują podjęcie pracy w Polsce bądź też założenie własnej działalności gospodarczej (łącznie 34% wskazań – dla porównania w liceach jest to zaledwie 3%, a w technikach 24%), oraz tych, którzy zamierzają w bliskiej przyszłości wyjechać za granicę (20%, podczas gdy w liceach jest to 5%, a w technikach 10%).

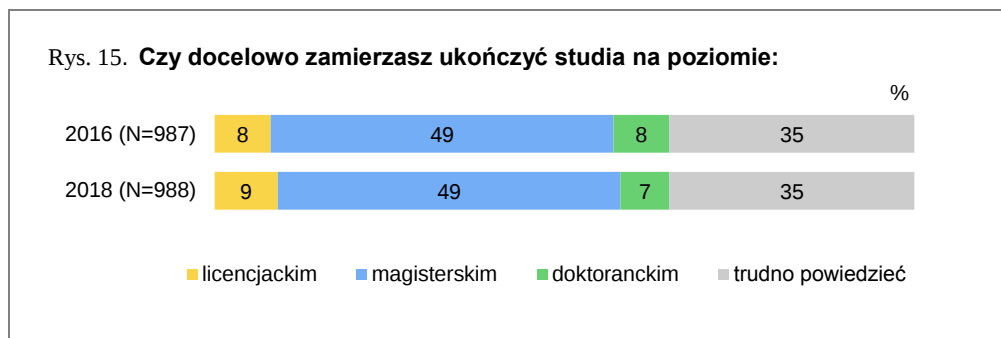
Tabela 49

W przyszłym roku kończysz szkołę, przed Tobą pytanie: co dalej? Jak sądzisz, co będziesz robił(a) po ukończeniu szkoły, do której uczęszczasz?	Odpowiedzi uczniów		
	liceów ogólnokształcących	techników i liceów profilowanych, zawodowych i technicznych	zasadniczych szkół zawodowych
	w procentach		
Będę studiować na wybranym kierunku studiów	48	22	0
Będę łączyć pracę ze studiami na wybranym kierunku	38	34	1
Wyjadę za granicę na dłuższy czas	5	10	20
Będę uczyć się w szkole pomaturalnej, policealnej	2	3	1
Będę pracować w firmie państwowej lub prywatnej	2	17	20
Założę własną firmę	1	7	14
Wyjadę za granicę na stałe	1	1	1
Wstąpię do służby przygotowawczej lub do służby kandydackiej w wojsku	1	2	1
Będę pracować w gospodarstwie rolnym	0,3	1	2
Będę prowadzić dom, wychowywać dzieci i utrzymywać się z zarobków męża (żony)	0,3	1	2
Będę uczyć się w technikum lub liceum (tylko dla uczniów szkół zasadniczych)	0	0	8
Będę łączyć pracę z nauką w technikum lub liceum (tylko dla uczniów szkół zasadniczych)	0	1	30
Pozostanę bez pracy, będę bezrobotny(a)	0	1	0
Będę robić coś innego	1	1	1

Badanie KBPN 2018

Plany dotyczące studiowania

Niezmiennie od dwóch lat blisko połowa potencjalnych studentów planuje ukończenie studiów magisterskich (49%), zdecydowanie mniej liczni zamierzają skończyć edukację na poziomie licencjackim (9%) lub uzyskać doktorat (7%). Co trzeci badany uczeń zamierzający podjąć studia (35%) nie ma jednoznacznie określonego planu w tym zakresie.

Badania KBPN

Aspiracje edukacyjne uczniów rosną głównie wraz z samooceną własnych osiągnięć szkolnych. Im lepsze oceny uczniowie uzyskują na obecnym etapie nau- czania, tym częściej deklarują chęć kształcenia się na poziomie magisterskim i doktoranckim.

Tabela 50

Czy uważasz się za ucznia:	Czy docelowo zamierzasz ukończyć studia na poziomie:			
	licencjackim	magisterskim	doktoranckim	trudno powiedzieć
	w procentach			
– dwójkowego	19	33	0	48
– trójkowego	9	44	5	42
– czwórkowego	10	51	7	32
– piątkowego lub szóstkowego	5	54	13	28

Badanie KBPN 2018

Uczniowie mają bardziej przemyślane opinie w kwestii tego, w jakim obszarze nauki zamierzają podjąć studia. Na obecnym etapie sprecyzowanych preferencji w tym zakresie nie ma tylko co dwudziesty respondent zamierzający studiować (5%, o 4 punkty procentowe mniej niż w 2016 roku). Pozostali najczęściej planują studia społeczne – na takich kierunkach jak pedagogika, psychologia, socjologia, ekonomia, prawo czy administracja (30% wskazań) – lub techniczne – w zakresie m.in. informatyki, budownictwa, elektroniki czy inżynierii (21%). Trzeci pod względem popularności obszar to nauki medyczne i o zdrowiu, a wśród nich medycyna, stomatologia, farmacja czy też wychowanie fizyczne – studiowanie na jednym z tych kierunków planuje niespełna co szósty spośród chcących uzyskać wyższe wykształcenie (15%). Co dwunasty uczeń (8%) chce studiować na kierunku z obszaru nauk humanistycznych, takim jak historia, filologia, filozofia, teologia, co czternasty (7%) skłania się raczej w kierunku nauk ścisłych (np. matematyki, fizyki, chemii), co szesnasty (6%) zamierza wybrać kierunek artystyczny, taki jak sztuka filmowa, kierunki związane z muzyką, plastyką czy teatrem, a co dwudziesty (5%) skłania się ku studiom przyrodniczym. Niezmiennie stosunkowo niewielkim zainteresowaniem uczniów cieszą się natomiast studia z zakresu rolnictwa, leśnictwa i weterynarii (2%).

Rys. 16. **Czy zamierzasz studiować na kierunku z obszaru nauk:**

Badania KBPN

Preferowany kierunek studiów w dużej mierze powiązany jest z płcią respondentów. Dziewczęta zdecydowanie częściej niż chłopcy planują podjęcie studiów w zakresie nauk społecznych, a także medycznych i humanistycznych, z kolei chłopcy istotnie częściej niż ich koleżanki zamierzają studiować na kierunkach technicznych i ścisłych.

Rys. 17. **Czy zamierzasz studiować na kierunku z obszaru nauk:**

Badanie KBPN 2018

Nie bez znaczenia w tym względzie jest również typ kończącej szkoły. Uczniowie liceów ogólnokształcących częściej niż uczęszczający do techników zamierzają studiować kierunki medyczne, ścisłe, humanistyczne i przyrodnicze, natomiast druga grupa zdecydowanie częściej planuje podjęcie studiów technicznych (różnica 22 punktów procentowych).

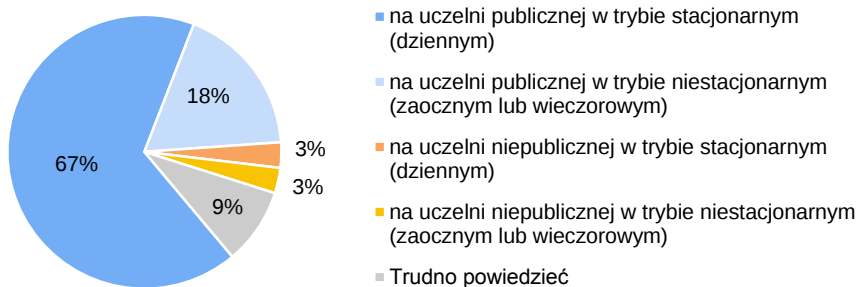
Rys. 18. **Czy zamierzasz studiować na kierunku z obszaru nauk:**

Badanie KBPN 2018

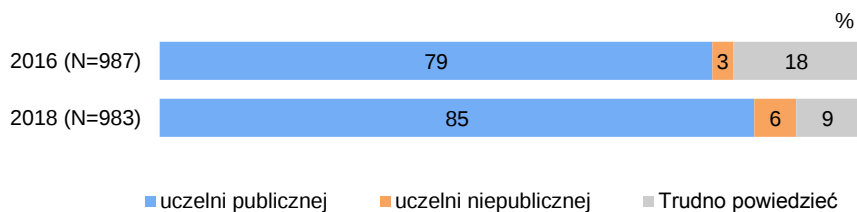
Uczniowie planujący podjęcie studiów w zdecydowanej większości chcieliby studiować na uczelni publicznej (85% wskazań), w tym najczęściej w trybie stacjonarnym (67%), zdecydowanie rzadziej zaocznie lub wieczorowo (18%). Studiowanie na uczelni niepublicznej rozważa jedynie 6% chcących kontynuować edukację na poziomie wyższym, w tym po równo rozkładają się preferencje, jeżeli chodzi o tryb studiów (po 3%). Co jedenasty potencjalny student (9%) nie ma jeszcze sprecyzowanych planów co do rodzaju uczelni i trybu studiowania, przy czym – co istotne – odsetek ten jest obecnie dwukrotnie niższy niż dwa lata wcześniej.

Rys. 19. **Czy zamierzasz studiować:**

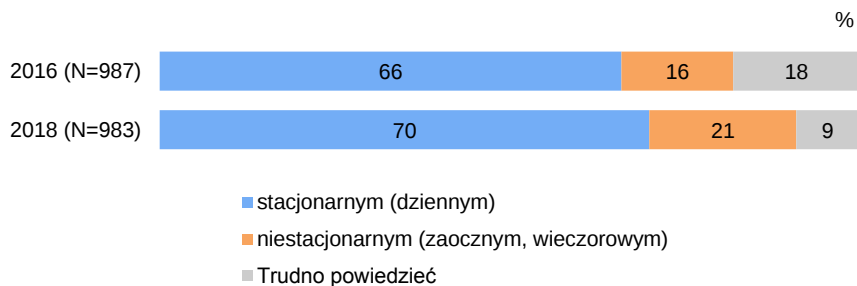
Badanie KBPN 2018 (N=983)

Rys. 20. **Czy zamierzasz studiować na:**

Badania KBPN

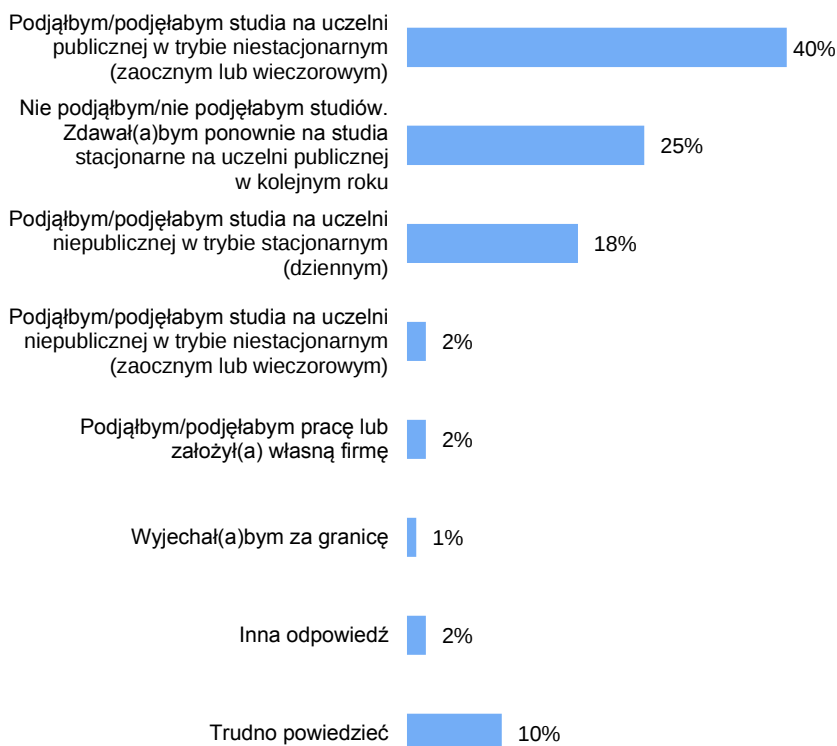
Rys. 21. **Czy zamierzasz studiować w trybie:**

Badania KBPN

Osoby planujące podjęcie studiów na uczelni publicznej w trybie stacjonarnym w przypadku niepowodzenia jako alternatywę rozważają przede wszystkim podjęcie studiów na uczelni publicznej w trybie zaocznym lub wieczorowym (40%), ewentualnie też wstrzymanie się od studiowania i zdawanie na studia stacjonarne na uczelni publicznej w kolejnym roku (25%). Blisko jedna piąta (18%) podjęłaby w tej sytuacji studia dzienne na uczelni niepublicznej, a tylko nieliczni (2%) zdecydowałiby się na studia na uczelni niepublicznej w trybie zaocznym lub wieczorowym. Co dziesiąty potencjalny student uczelni publicznej w trybie stacjonarnym (10%) nie ma sprecyzowanej alternatywy w przypadku niepowodzenia.

Rys. 22. **Co zrobił(a)byś, gdyby nie udało Ci się dostać na studia stacjonarne na uczelni publicznej?**

Badanie KBPN 2018 (N=661)

Ocena szans i możliwości na rynku pracy

Czynniki decydujące o znalezieniu pracy

Niemal trzy piąte badanych (56%) wyraża przekonanie, że obecnie największe znaczenie przy poszukiwaniu pracy mają inteligencja i zdolności poszukujących. Nieco mniejsze znaczenie w tym względzie przypisywane jest rodzajowi wyuczonego zawodu (47% wskazań) oraz kompetencjom w zakresie znajomości języków obcych (45% wskazań). Kolejne z najczęściej wskazywanych czynników to posiadanie odpowiednich znajomości i układów (40%) oraz odwaga i przedsiębiorczość (32%). Zdecydowanie niżej w hierarchii czynników, które, według uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych, decydują o znalezieniu pracy, znalazły się takie cechy, jak szczęście, przypadek (13% wskazań), spryt, cwaniactwo (9%), wielkość zamieszkiwanej miejscowości (8%) oraz region zamieszkania (8%), a tym bardziej urok osobisty (5%).

Rys. 23. **Co, Twoim zdaniem, decyduje o tym, że po ukończeniu szkoły można znaleźć pracę?**

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wskazać kilka różnych czynników
Badanie KBPN 2018

Patrząc na zmiany w czasie można stwierdzić, że od ostatniego pomiaru ranking czynników, które, według badanej młodzieży, decydują o znalezieniu pracy, nie zmienił się znacząco, przy czym niektóre z nich akcentowane są częściej, a inne nieco rzadziej niż dwa lata temu. Wzrosło przede wszystkim przekonanie, że do znalezienia pracy niezbędna jest odwaga i przedsiębiorczość (wzrost wskazań o 7 punktów procentowych). Nieco większe znaczenie w tym względzie przypisywane jest również inteligencji i zdolnościom (wzrost o 4 punkty). Z kolei wyraźnie rzadziej niż dwa lata temu w kwestii poszukiwania pracy badani podkreślają wagę posiadanych znajomości i układów (spadek wskazań o 8 punktów procentowych). Nieznacznie straciły na znaczeniu również takie cechy, jak znajomość języków obcych (spadek o 3 punkty), spryt i cwaniactwo (spadek o 2 punkty) oraz region zamieszkania (spadek o 2 punkty).

Patrząc z perspektywy ostatnich pięciu lat, a więc czasu dość szybkiego spadku bezrobocia w Polsce, można obserwować wzrost przekonania młodych ludzi co do tego, że ich kariera zawodowa w dużej mierze zależy od nich samych, ich cech osobowości i posiadanych kompetencji (na co wskazują częstsze wskazania na inteligencję i zdolności oraz odwagę i przedsiębiorczość), a w mniejszej – od czynników zewnętrznych, takich jak znajomości i układy oraz szczęście i przypadek.

Tabela 51

Co, Twoim zdaniem, decyduje o tym, że po ukończeniu szkoły można znaleźć pracę?	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach								
Inteligencja, zdolności	39	40	48	45	46	43	39	52	56
Znajomości, układy	42	41	40	55	40	50	60	48	40
Znajomość języków obcych	56	62	62	65	60	48	41	48	45
Rodzaj zawodu, jaki się zdobyło	53	54	54	40	52	49	46	45	47
Odwaga, przedsiębiorczość	24	27	24	23	28	22	22	25	32
Szczęście, przypadek	16	15	11	13	13	15	20	14	13
Spryt, cwaniactwo	11	8	7	8	8	8	9	11	9
Region, województwo, w którym się mieszka	12	14	13	11	9	9	10	10	8
Wielkość miejscowości, w której się mieszka	9	10	10	9	10	12	10	7	8
Wdzięk, urok osobisty	7	6	5	6	7	5	6	4	5
Coś innego	1	1	1	2	1	2	1	1	1

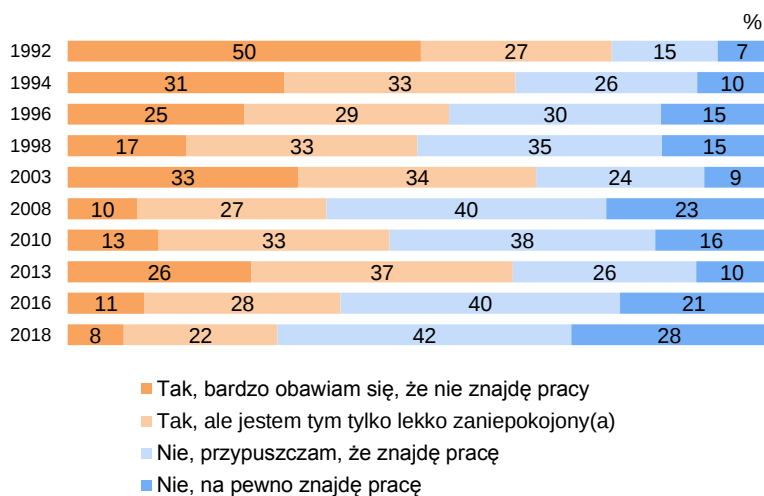
Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wskazać kilka różnych czynników
 Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Poczucie zagrożenia bezrobociem

Największe obawy z powodu zagrożenia bezrobociem młodzi ludzie wyrażali na początku lat dziewięćdziesiątych. W ciągu dekady stopniowo stawały się one coraz rzadsze, jednak w 2003 roku nastroje ponownie bardzo się pogorszyły. Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej malejące wartości wskaźników bezrobocia przełożyły się na opinie młodzieży na temat ich szans na rynku pracy. Kolejny pomiar w 2008 roku przyniósł ogromną poprawę nastrojów. Jednak w następnych latach – na skutek światowego kryzysu gospodarczego oraz, w konsekwencji, wzrostu stopy bezrobocia (również w Polsce) – wzrosło także poczucie zagrożenia bezrobociem wśród młodych ludzi. Kolejne sondaże potwierdzały stopniowe pogorszenie nastrojów wśród młodzieży, aż do roku 2013. Potem, wraz ze spadkiem stopy bezrobocia, poczucie zagrożenia brakiem pracy znowu zaczęło spadać i obecnie jest ono najniższe w historii badań, podobnie jak najniższy jest poziom bezrobocia w Polsce po 1989 roku.

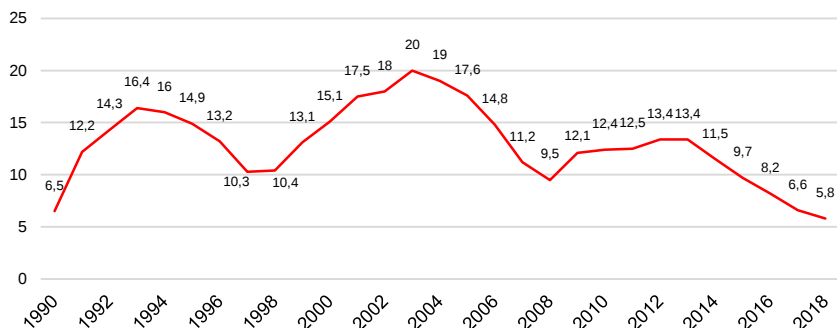
W porównaniu z sytuacją sprzed dwóch lat odsetek młodych ludzi, którzy twierdzą, że bardzo obawiają się bezrobocia, zmniejszył się o 3 punkty procentowe (z 11% do 8%), a dodatkowo z 28% do 22% zmniejszyła się liczba tych, którzy odczuwają w tym względzie niewielkie obawy. Z 61% do 70% przybyło natomiast respondentów, którzy sądzą, że znajdą pracę, w tym z 21% do 28% zwiększył się odsetek tych, którzy nie mają co do tego żadnych wątpliwości.

Rys. 24. **Czy Ty osobiście czujesz się zagrożony(a) bezrobociem?**

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Rys. 25. **Stopa rejestrowanego bezrobocia (%)**

Źródło: dane GUS – notowania na grudzień danego roku

Poczucie zagrożenia bezrobociem a miejsce zamieszkania, płeć i typ szkoły

Bez względu na wielkość miejscowości zamieszkania zdecydowanie przeważa przekonanie o dostępności zatrudnienia, przy czym pewność znalezienia pracy jest relatywnie najmniejsza wśród młodych ludzi mieszkających na wsi oraz w największych miastach.

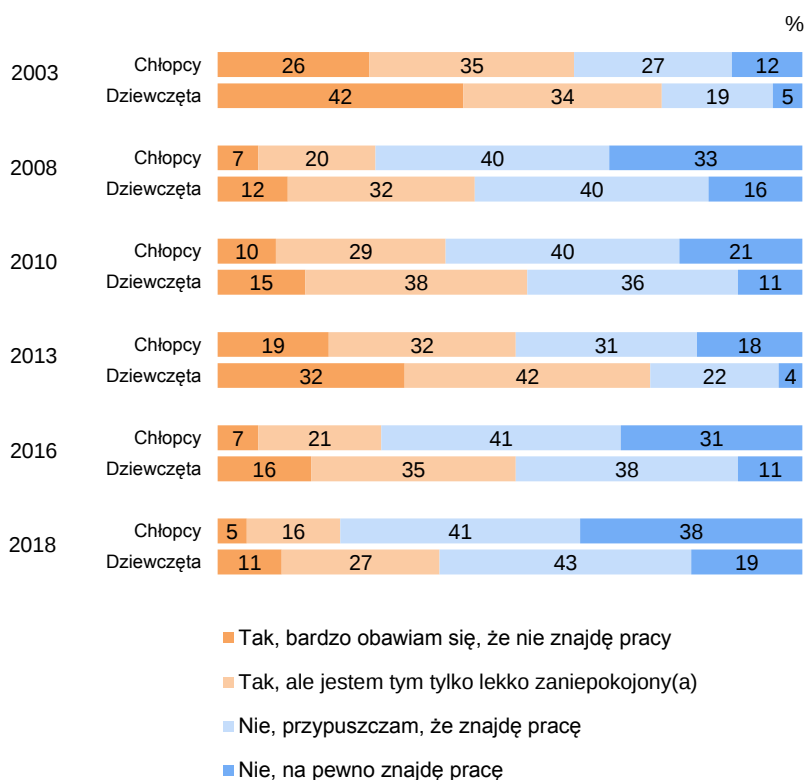
Tabela 52

Czy Ty osobiście czujesz się zagrożony(a) bezrobociem?	Odpowiedzi respondentów mieszkających				
	na wsi	w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców	w miastach od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	w miastach powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszkańców	w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców
	w procentach				
Tak, bardzo obawiam się, że nie znajdę pracy	8	8	7	7	8
Tak, ale jestem tym tylko lekko zaniepokojony	23	16	22	21	22
Nie, przypuszczam, że znajdę pracę	44	43	40	38	44
Nie, na pewno znajdę pracę	25	33	31	33	26

Badanie KBPN 2018

W pomiarach z ostatnich piętnastu lat dziewczęta częściej deklarują poczucie zagrożenia bezrobociem niż chłopcy. Ostatnie badanie pokazuje, że znaczące różnice w tym zakresie nadal się utrzymują. Uczennice ponad dwukrotnie częściej niż uczniowie wyrażają duże obawy w tej kwestii (11% wobec 5%), wyraźnie częściej mówią także o „lekkim zaniepokojeniu” (27% wobec 16%). Są też dwukrotnie rzadziej niż chłopcy przekonane, że na pewno znajdą pracę (19% wskazań wobec 38% wśród chłopców).

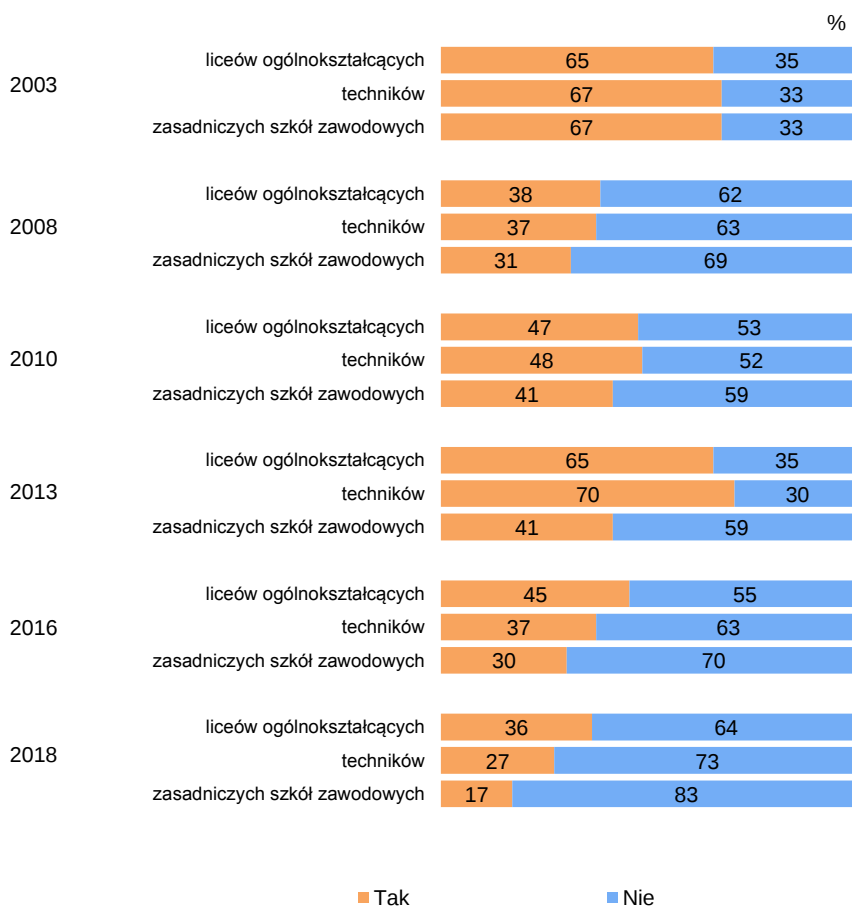
Rys. 26. **Czy Ty osobiście czujesz się zagrożony(a) bezrobociem?**

Badania KBPN

Zauważalne są również pewne różnice między uczniami poszczególnych typów szkół. Poczucie pewności znalezienia zatrudnienia najczęściej towarzyszy młodzieży uczęszczającej do zasadniczych szkół zawodowych. Zdecydowana większość badanych z tej grupy (83%) nie czuje się zagrożona bezrobociem, w tym 30% jest przekonanych, że znajdą pracę. Uczniowie techników i liceów profilowanych, a tym bardziej liceów ogólnokształcących są wyraźnie mniej optymistycznie nastawieni do swoich szans na rynku pracy. Obawy w tym zakresie wyraża co czwarty uczeń technikum (27%) oraz co trzeci licealista (36%).

Rys. 27. **Czy Ty osobiście czujesz się zagrożony(a) bezrobociem?**

Postawy wobec braku satysfakcjonującej pracy

W kontekście radzenia sobie na rynku pracy interesowało nas, jak zachowałyby się młodzież w sytuacji pojawienia się problemów ze znalezieniem satysfakcjonującej pracy. Wśród młodych ludzi po raz pierwszy najczęściej wyrażane jest przekonanie, że receptą na problemy ze znalezieniem pracy jest zapisanie się na kursy doszkalające (29%, wzrost o 4 punkty procentowe). Co czwarty badany uczeń szkół średnich (26%, spadek o 4 punkty procentowe) uważa, że w takiej sytuacji najlepiej jest szukać pracy poza Polską, z kolei co piąty uczeń (19%) deklaruje, że w przypadku problemów ze znalezieniem odpowiedniej pracy podjąłby jakiekolwiek zatrudnienie, niekoniecznie w zawodzie. Jeden na ośmiu wziąłby pod uwagę założenie własnej firmy (12%), a co dwunasty rozważałby kontynuację nauki (8%). Tylko nieliczni (5%) deklarują w tym kontekście przeprowadzkę do innej miejscowości. Nie ma natomiast osób, które zadowolilyby się zasiłkiem dla bezrobotnych.

Patrząc z dłuższej perspektywy można zauważyć, że młodzi ludzie, chcąc poprawić swoją pozycję na rynku pracy, coraz częściej skłonni byliby podejmować specjalistyczne szkolenia, coraz rzadziej zaś remedium na bezrobocie dostrzegają w kontynuowaniu nauki.

Tabela 53

Gdybyś miał(a) problemy ze znalezieniem odpowiadającej Ci pracy po ukończeniu nauki, to:	1994	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach								
– zapisał(a)bym się na kursy doszkalające	21	20	19	12	20	24	21	25	29
– wyjechał(a)bym za granicę	16	15	14	29	26	26	33	30	26
– wziął(wzięła)bym taką pracę, jaka jest, nieważne, w jakim zawodzie	18	15	16	22	19	19	22	20	19
– założył(a)bym własną firmę	11	12	12	12	14	12	10	11	12
– kontynuował(a)bym naukę	26	31	33	21	15	13	10	8	8
– przeniósłbym (przeniosłabym) się do innej miejscowości	2	3	3	2	3	3	3	4	5
– nie robił(a)bym nic, poszedłbym (poszłabym) „na zasiłek”	4	2	1	1	1	1	0	0	0
– zrobił(a)bym coś innego	3	3	2	2	2	2	1	2	1

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Hierarchia sposobów radzenia sobie z bezrobociem wśród chłopców i dziewcząt w zasadzie się od siebie nie różni, przy czym uczniowie nieco częściej niż uczennice deklarują, że w przypadku problemów ze znalezieniem odpowiedniej pracy założąliby własną firmę (14% w stosunku do 10% wśród dziewcząt), z kolei dziewczęta częściej niż chłopcy recepty na bezrobocie poszukiwałyby w kursach doszkalających (32% wobec 26%).

Tabela 54

Gdybyś miał(a) problemy ze znalezieniem odpowiadającej Ci pracy po ukończeniu nauki, to:	Odpowiedzi:	
	chłopców	dziewcząt
	w procentach	
– zapisał(a)bym się na kursy doszkalające	26	32
– kontynuował(a)bym naukę	8	8
– wziął(ę)a)bym taką pracę jaka jest, nieważne w jakim zawodzie	19	19
– założył(a)bym własną firmę	14	10
– przeniósłbym (przeniosłabym) się do innej miejscowości	4	5
– wyjechał(a)bym za granicę	27	26
– nie robił(a)bym nic, poszedłbym (poszłabym) na zasiłek	0,3	0,2
– zrobił(a)bym coś innego	1	1

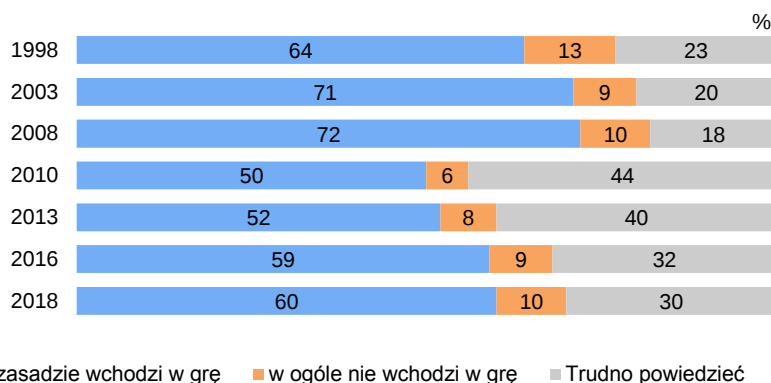
Badanie KBPN 2018

Przedsiębiorczość

Mimo iż tylko co ósmy uczeń myśli o własnym biznesie, badając potencjał przedsiębiorczości wśród młodzieży spytaliśmy także o gotowość podjęcia próby prowadzenia własnej firmy w bliżej nieokreślonej przyszłości. Okazuje się, że trzy piąte badanych (60%) nie wyklucza takiej ewentualności. Tylko co dziesiąty ankietowany (10%) odrzuca możliwość podjęcia ryzyka związanego z własną działalnością gospodarczą. Z kolei niemal co trzeci uczeń (30%) nie potrafi ocenić, czy kiedykolwiek byłby w stanie podjąć się założenia własnej firmy.

Po olbrzymim wzroście niezdecydowania młodych w kwestii założenia własnej działalności gospodarczej odnotowanym w 2010 roku (do 44%, z 18% w 2008 roku) kosztem spadku liczby biorących pod uwagę taką ewentualność, od tamtego czasu nieznacznie rośnie skłonność młodzieży do prowadzenia własnego biznesu. Nadal jednak jest ona znacznie niższa niż notowana w latach 2003 i 2008.

Rys. 28. **Jak myślisz, czy założenie przez Ciebie w przyszłości własnego biznesu:**

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Prowadzenie własnej firmy w przyszłości częściej rozważają chłopcy niż ich koleżanki (65% wobec 56%), jednak również dziewczęta nie odrzucają takiej możliwości. Jedynie co dziewiąta twierdzi, że w jej przypadku założenie w przyszłości własnego biznesu w ogóle nie wchodzi w grę (11%).

Tabela 55

Jak myślisz, czy założenie przez Ciebie w przyszłości własnego biznesu:	Odpowiedzi	
	chłopców	dziewcząt
	w procentach	
– w ogóle nie wchodzi w grę	8	11
– w zasadzie wchodzi w grę	65	56
Trudno powiedzieć	27	33

Badanie KBPN 2018

Stosunek do rozpoczęcia własnej działalności gospodarczej w pewnym stopniu zależy też od typu szkoły, do której uczęszcza młodzież. Założenie w przyszłości własnego biznesu rozważają przede wszystkim uczniowie techników oraz liceów technicznych i profilowanych (62%), a także liceów ogólnokształcących (61%), natomiast najrzadziej przyszli absolwenci zasadniczych szkół zawodowych (52%), którzy prawdopodobnie rzadziej niż pozostali zastanawiali się nad taką ewentualnością (40% odpowiedzi „trudno powiedzieć”).

Tabela 56

Jak myślisz, czy założenie przez Ciebie w przyszłości własnego biznesu:	Odpowiedzi uczniów		
	liceów ogólnokształcących	techników i liceów profilowanych, zawodowych i technicznych	zasadniczych szkół zawodowych
	w procentach		
– w ogóle nie wchodzi w grę	11	9	8
– w zasadzie wchodzi w grę	61	62	52
Trudno powiedzieć	28	29	40

Badanie KBPN 2018

Lista podstawowych dążeń młodych ludzi kształtuje się od wielu lat bardzo podobnie. Najważniejsze są: miłość i przyjaźń oraz udane życie rodzinne. W dalszej kolejności młodzież stawia na zawodowy i materialny wymiar swojej egzystencji wybierając jako cel znalezienie pracy zgodnej z zainteresowaniami oraz osiągnięcie wysokiej pozycji zawodowej i materialnej.

Po ukończeniu szkoły ponadgimnazjalnej tradycyjnie już większość uczniów zamierza kontynuować naukę. Niemal dwie trzecie planuje podjąć studia na wybranym kierunku, przy czym połowa z nich (o 5 punktów więcej niż dwa lata temu) chciałaby połączyć studiowanie z pracą. Osoby aspirujące do miana studentów w większości planują naukę w trybie stacjonarnym, na uczelni publicznej i najczęściej docelowo chcieliby uzyskać tytuł magistra. W sytuacji niepowodzenia w rekrutacji na studia stacjonarne najczęstszą alternatywą jest studiowanie w trybie zaocznym lub wieczorowym, ale nadal głównie na uczelni publicznej. Szczególnie preferowane obszary nauk, w których uczniowie chcieliby podjąć studia, to nauki społeczne i techniczne, a w trzeciej kolejności medyczne, o zdrowiu i kulturze fizycznej, przy czym preferencje w tym zakresie istotnie różnią się w zależności od płci.

W ostatnich latach, wraz z systematycznym spadkiem rejestrowanej stopy bezrobocia w Polsce, wyraźnie zmieniają się postawy młodzieży dotyczące rynku pracy i oceny własnych na nim szans. W latach 2013–2018 niemal o połowę (z 63% do 30%) zmniejszył się odsetek uczniów, którzy obawiają się, że nie znajdą pracy, i jednocześnie podwoiła się (z 36% do 70%) liczba tych, którzy przypuszczają, że zostaną zatrudnieni, lub mają w tej kwestii pewność. Ponadto

nadal rośnie wiara młodych w to, że znalezienie pracy zależy od indywidualnych zdolności i kwalifikacji, a osłabia się przekonanie, że decydują o tym układy i znajomości. Od ostatniego pomiaru wzrosło też deklarowane przez młodzież znaczenie odwagi i przedsiębiorczości w kontekście poszukiwania zatrudnienia.

W celu zwiększenia swoich szans na rynku pracy młodzi ludzie coraz częściej skłonni byliby szkolić się na specjalistycznych kursach, rzadziej zaś rozważaliby kontynuację edukacji. Emigracja jako alternatywa wobec braku możliwości znalezienia satysfakcjonującej pracy w Polsce rozważana jest obecnie przez uczniów istotnie rzadziej niż dwa i pięć lat wcześniej.

Barbara Badora, Antoni Głowacki, Marcin Herrmann

MŁODZIEŻ O POLITYCE I DEMOKRACJI

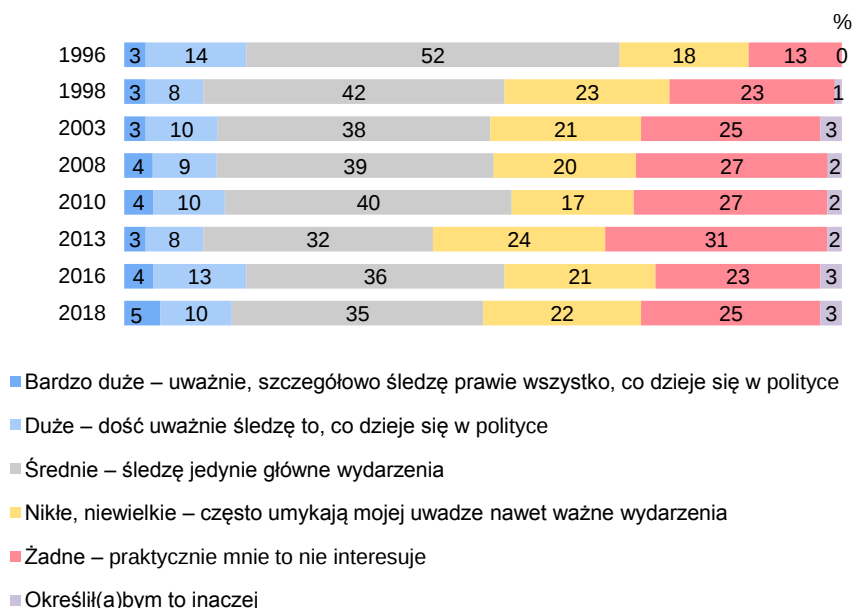
Zainteresowanie polityką

Zainteresowanie polityką młodzieży kończącej szkoły ponadgimnazjalne nigdy nie było powszechne, a w październiku 2018 roku było nieco mniejsze niż notowane wśród uczniów ostatnich klas tych szkół dwa lata wcześniej. Obecnie, tak jak w poprzednich badaniach, najwięcej młodych ludzi kończących edukację w szkołach ponadgimnazjalnych określa swoje zainteresowanie polityką jako średnie – śledzi jedynie najważniejsze wydarzenia polityczne (35%, od 2016 roku spadek o 1 punkt procentowy). Niezmiennie w zdecydowanej mniejszości są uczniowie twierdzący, że uważnie obserwują scenę polityczną (15%, o 2 punkty mniej niż w 2016 roku), z czego zdecydowaną mniejszość (5%) stanowią osoby bardzo zainteresowane tymi kwestiami. Można też powiedzieć, iż od roku 1996 udział grupy uczniów deklarujących bardzo duże zainteresowanie polityką, uważnie, szczegółowo śledzących prawie wszystko, co się dzieje w tym obszarze, jest stabilny (zmiany nie są statystycznie istotne).

Po znaczącym zmniejszeniu się w 2016 roku (od 2013 roku o 8 punktów procentowych) grupy badanych deklarujących, że polityka praktycznie ich nie interesuje, w 2018 roku ponownie nastąpił jej niewielki wzrost i w efekcie stanowią oni jedną czwartą ogółu badanych uczniów (25%), czyli tyle samo, ile w roku 2003, a znacznie więcej niż w roku 1996, kiedy ten odsetek był rekordowo niski. Niewiele mniej osób deklaruje nikłe, na tyle niewielkie zainteresowanie polityką, że często umykają ich uwadze nawet ważne wydarzenia (22%) – także ta grupa od 2016 roku nieznacznie się zwiększyła.

Warto przypomnieć, iż najniższy spośród dotąd notowanych poziom zainteresowania polityką wśród młodzieży zarejestrowaliśmy w 2013 roku, natomiast w badaniu przeprowadzonym w 2016 roku odnotowaliśmy istotny wzrost zainteresowania w stosunku do pomiaru z 2013 roku.

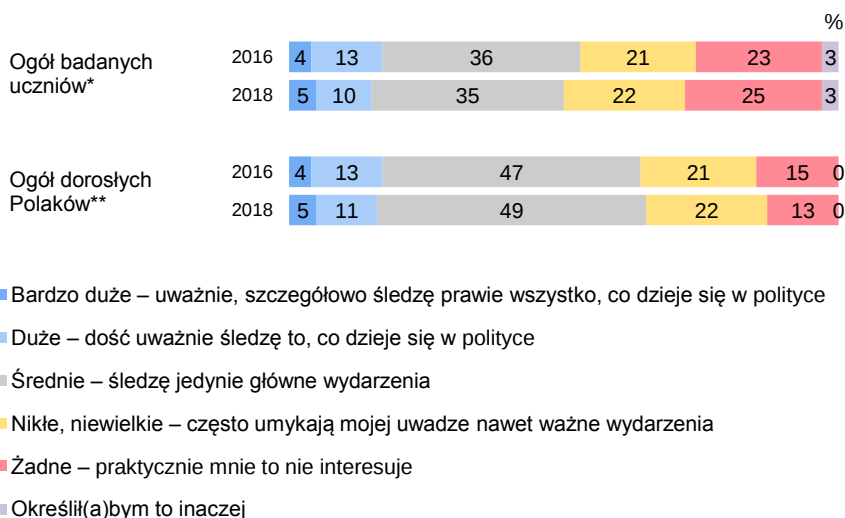
Rys. 29. Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Warto zauważyć, iż wśród badanych uczniów duże i bardzo duże zainteresowanie polityką jest deklarowane równie często jak wśród ogółu dorosłych Polaków. Jednocześnie uczniowie znacznie rzadziej niż ogół dorosłych mówią o średnim zainteresowaniu sprawami polityki, ograniczającym się jedynie do śledzenia głównych wydarzeń (35% wobec 49%), natomiast znacznie większy odsetek uczniów niż ogółu dorosłych twierdzi, że w ogóle nie interesuje się polityką (25% wobec 13%). Identyczną prawidłowość stwierdziliśmy też w 2016 roku.

Rys. 30. **Zainteresowanie polityką: uczniowie na tle ogółu dorosłych Polaków**

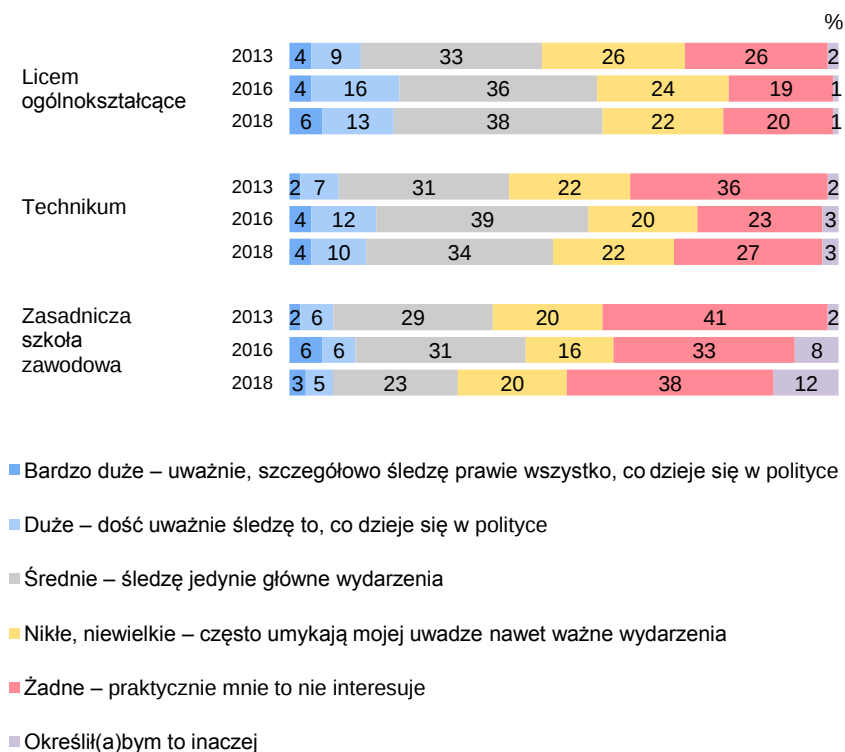
* Badania KBPN

** Badania CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (grudzień 2016, październik 2018)

Analizy wielozmiennowe¹⁶ potwierdzają wnioski z poprzednich badań, iż najważniejszą zmienną różnicującą poziom zainteresowania polityką jest typ szkoły, do jakiej uczęszczają badani, przy czym istotne statystycznie różnice występują pomiędzy trzema grupami uczniów. Największe zainteresowanie polityką deklarują badani uczęszczający do liceów ogólnokształcących. Nieco mniejsze jest zainteresowanie tymi sprawami wśród uczniów techników, liceów profilowanych, zawodowych i technicznych, a najmniej zainteresowanych i najczęściej deklarujących zupełny brak zainteresowania sprawami polityki notujemy wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych. Stwierdzony w ostatnim badaniu nieznaczny spadek deklarowanego zainteresowania polityką wynika przede wszystkim ze znaczącego (o 12 punktów procentowych) spadku odsetka co najmniej średnio nią zainteresowanych wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych. Spadek odsetka choćby minimalnie zainteresowanych sprawami polityki i zwiększenie się udziału w ogóle nimi niezainteresowanych odnotowaliśmy też wśród uczniów techników, liceów profilowanych, zawodowych lub technicznych, natomiast wśród uczęszczających do ostatnich klas liceów ogólnokształcących utrzymuje się stwierdzony w 2016 roku podwyższony poziom zainteresowania tymi sprawami.

¹⁶ Wykorzystano moduł IBM SPSS Decision Trees.

Rys. 31. **Zainteresowanie polityką a typ szkoły**

Badania KBPN

Ponadto przeprowadzone analizy wskazują na związek deklarowanego poziomu zainteresowania polityką uczniów szkół ponadgimnazjalnych z ich płcią, przy czym szkoły te z punktu widzenia istotności statystycznej dzielą się na dwie grupy – do pierwszej zaliczają się szkoły, w których edukacja kończy się egzaminem maturalnym, a do drugiej – zasadnicze szkoły zawodowe. W liceach ogólnokształcących oraz technikach, liceach profilowanych, zawodowych oraz technicznych polityką znacznie częściej interesują się chłopcy niż dziewczęta, natomiast w zasadniczych szkołach zawodowych takiej zależności nie stwierdzono. Warto też zauważyć, iż wśród od lat najbardziej zainteresowanej polityką badanej młodzieży – czyli chłopców uczęszczających do ostatnich klas liceów ogólnokształcących – w porównaniu z 2016 rokiem nastąpiło niewielkie zwiększenie tego zainteresowania, co przejawia się we wzroście odsetka deklarujących bardzo duże zainteresowanie, uważnie, szczegółowo śledzących prawie wszystko, co dzieje się w polityce (wzrost z 6% do 11%), kosztem

zmniejszenia się odsetka deklarujących zainteresowanie duże – dość uważnie śledzących to, co dzieje się w polityce (spadek z 25% do 20%). Rozkłady odpowiedzi w pozostałych wyróżnionych grupach nie odbiegają istotnie od tych z 2016 roku.

Tabela 57

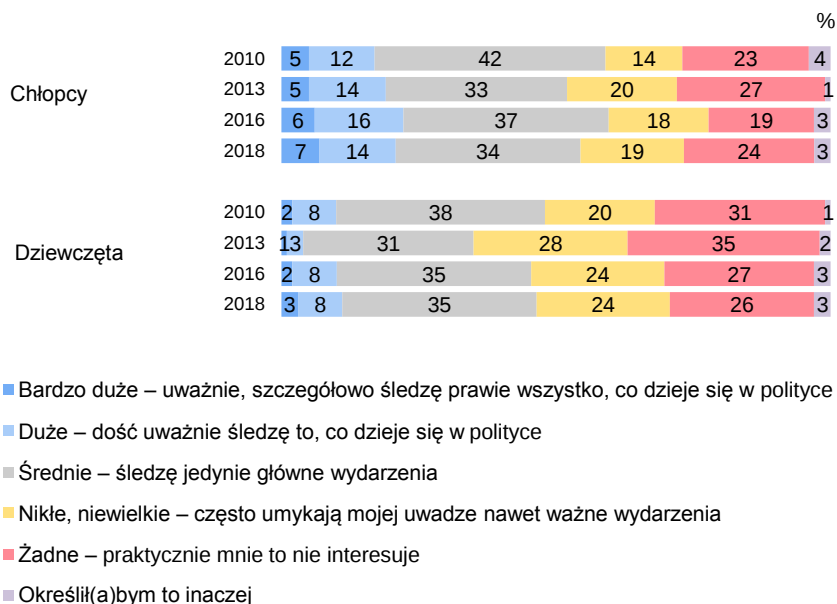
Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?	Typ szkoły					
	liceum ogólnokształcące		technikum, liceum profilowane, zawodowe lub techniczne		zasadnicza szkoła zawodowa	
	chłopcy	dziewczeta	chłopcy	dziewczeta	chłopcy	dziewczeta
	w procentach					
Bardzo duże – uważnie, szczególnie śledzę prawie wszystko, co dzieje się w polityce	11	4	5	3	4	0
Duże – dość uważnie śledzę to, co dzieje się w polityce	20	9	13	6	5	5
Średnie – śledzę jedynie główne wydarzenia	37	39	36	33	25	21
Nikłe, niewielkie – często umykają mojej uwadze nawet ważne wydarzenia	16	25	20	24	20	20
Żadne – praktycznie mnie to nie interesuje	16	22	24	30	38	38
Inna odpowiedź	1	1	2	4	9	17

Badanie KBPN 2018

Opisane zróżnicowanie poziomu zainteresowania polityką potwierdza generalne wnioski z poprzednich badań, że tradycyjnie nieco częściej zainteresowanie polityką deklarują chłopcy niż dziewczęta – połowa dziewcząt interesuje się życiem politycznym w niewielkim stopniu lub w ogóle nie przejawia takiego zainteresowania, natomiast wśród chłopców takie deklaracje złożyło obecnie 43%. Warto też przypomnieć, iż w 2013 roku spadek zainteresowania polityką dotknął obie płcie. Stwierdzony w 2016 roku wzrost zainteresowania tą dziedziną również nastąpił zarówno wśród dziewcząt, jak i wśród chłopców, natomiast w 2018 roku w porównaniu z rokiem 2016 za opisany wcześniej ogólny niewielki spadek zainteresowania polityką wśród młodzieży kończącej szkoły ponadgimnazjalne odpowiadają przede wszystkim chłopcy, spośród których obecnie o 4 punkty procentowe mniej deklaruje co najmniej średnie zainteresowanie polityką, a o 5

punktów więcej twierdzi, że ich zainteresowanie jest żadne i praktycznie ich to nie interesuje.

Rys. 32. **Zainteresowanie polityką a płeć uczniów**

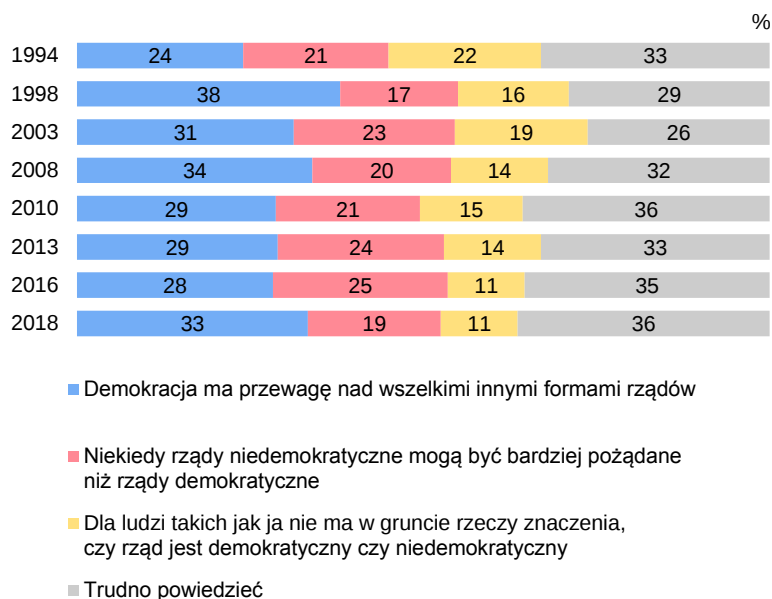

Badania KBPN

Stosunek do demokracji jako formy rządów

Podobnie jak w poprzednich badaniach opinie na temat demokracji nie są jednoznaczne. Co prawda, jedna trzecia respondentów (33%) uważa ustrój demokratyczny za najlepszą formę sprawowania władzy, liczni nie mają jednak zdania w tej sprawie (36%), a co piąty dostrzega w pewnych sytuacjach przewagę niedemokratycznych form sprawowania władzy (19%).

Rys. 33. **Które spośród stwierdzeń jest najbliższe Twoim przekonaniom?**

Badania statutowe CBOS: 1994, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Jednocześnie przedstawiciele młodego pokolenia obecnie częściej niż w poprzednich pomiarach po roku 2008 dostrzegają wyższość rządów demokratycznych nad innymi. W porównaniu z rokiem 2016 odsetek tych, którzy uważają, że demokracja jest najdoskonalszą formą sprawowania władzy, zwiększył się (wzrost o 5 punktów procentowych), rzadziej wyrażane są natomiast opinie relatywizujące dopuszczalne formy rządów (spadek o 6 punktów).

Tabela 58

Które z poniższych stwierdzeń jest najbliższe Twoim przekonaniom?	Deklarowane poglądy polityczne			
	lewicowe	centrowe	prawicowe	trudno powiedzieć
	w procentach			
Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	48	45	38	29
Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	27	27	37	13
Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny	7	8	9	13
Trudno powiedzieć	18	19	15	45

Badanie KBPN 2018

Badani identyfikujący się z prawicą częściej niż pozostali ankietowani skłonni są dopuszczać niedemokratyczne formy rządów. W tej grupie opinia o przewadze ustroju demokratycznego jest wyrażana równie często co przekonanie o walorach rozwiązań niedemokratycznych w pewnych sytuacjach (38% do 37%). Z kolei wśród tych, którym bliżej do lewicy lub centrum, najczęściej prezentowane są postawy jednoznacznie prodemokratyczne (odpowiednio 48% i 45%).

Tabela 59

Które z poniższych stwierdzeń jest najbliższe Twoim przekonaniom?	Zainteresowanie polityką			
	bardzo duże / duże	średnie	nikle/ żadne	inna odpowiedź *
	w procentach			
Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	50	41	25	4
Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	34	21	14	10
Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny	5	10	14	10
Trudno powiedzieć	11	29	46	77

* Wyniki należy traktować ostrożnie z powodu małej liczebności kategorii badanych określających swoje zainteresowanie polityką inaczej (N = 49)

Badanie KBPN 2018

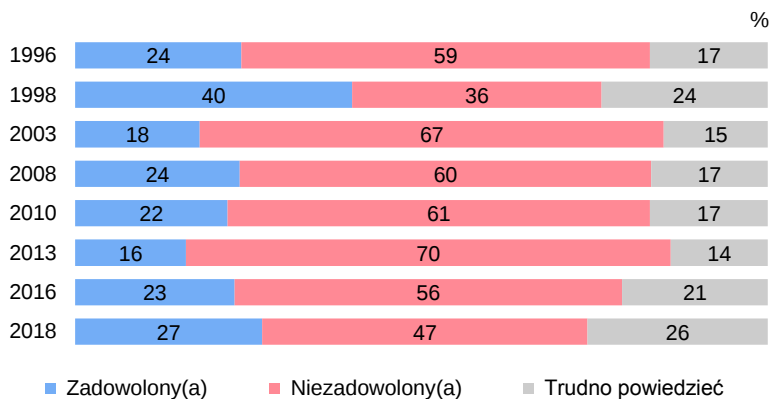
Wśród respondentów, którzy określają swoje zainteresowanie polityką jako co najmniej duże, generalnie notujemy bardziej sprecyzowane poglądy, jeżeli chodzi o preferowany ustrój państwa. Połowa spośród nich uważa, że demokracja ma przewagę nad innymi formami sprawowania władzy (50%), a co trzeci (34%) przyznaje, że niekiedy lepsze są rządy niedemokratyczne. Im zainteresowanie polityką mniejsze, tym częściej badani mają trudności z określeniem swojej opinii na temat demokracji, jednak w każdej z grup najczęściej wyrażany jest pogląd o wyższości ustroju demokratycznego nad innymi.

Ocena funkcjonowania demokracji w Polsce

Aktualnie, podobnie jak w 2016 roku, wśród ankietowanych przedstawicieli młodego pokolenia najczęściej prezentowany jest krytycyzm wobec funkcjonowania demokracji w Polsce. Taką opinię wyraża niemal połowa respondentów (47%). Mniej niż trzech na dziesięciu dobrze ocenia sposób

realizacji zasad ustroju demokratycznego w kraju (27%), a podobny odsetek nie ma w tej sprawie zdania (26%).

Rys. 34. **Czy, ogólnie rzecz biorąc, jesteś zadowolony(a) czy niezadowolony(a) ze sposobu funkcjonowania demokracji w naszym kraju?**

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

W historii dotychczasowych pomiarów jedynie w roku 1998 młodzi ludzie częściej byli skłonni wystawiać funkcjonowaniu demokracji w Polsce dobre niż krytyczne noty. W kolejnych latach opinie niezadowolonych z tego, jak w Polsce realizowane są zasady państwa demokratycznego, były dominujące, a najgorsze oceny tej kwestii odnotowaliśmy w roku 2013, kiedy to odsetek opinii krytycznych w omawianej sprawie był ponad czterokrotnie wyższy niż pozytywnych (70% do 16%).

Obecnie, podobnie jak w roku 2016, obserwujemy poprawę ocen dotyczących funkcjonowania demokracji w Polsce. Aktualne notowania, mimo utrzymującej się przewagi opinii krytycznych, są najlepsze od roku 1998, co wyraża się zarówno w relatywnie dużym odsetku młodych ludzi zadowolonych z działania demokracji (wzrost o 4 punkty procentowe w porównaniu z rokiem 2016), jak również w mniejszej popularności opinii krytycznych (spadek o 9 punktów w porównaniu z rokiem 2016).

Tabela 60

Czy, ogólnie rzecz biorąc, jesteś zadowolony(a) czy niezadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w naszym kraju?	Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?			
	bardzo duże/ duże	średnie	nikłe/ żadne	inna odpowiedź *
	w procentach			
Zadowolony(a)	30	33	24	25
Niezadowolony(a)	60	50	41	27
Trudno powiedzieć	10	17	35	48

* Wyniki należy traktować ostrożnie z powodu małej liczebności kategorii badanych określających swoje zainteresowanie polityką inaczej (N = 49)

Badanie KBPN 2018

Ankietowani interesujący się polityką w dużym lub bardzo dużym stopniu w trzech na pięć przypadkach deklarują niezadowolenie ze sposobu realizacji zasad ustroju demokratycznego w Polsce (60%), dwukrotnie rzadziej natomiast wyrażają w tej kwestii opinie pozytywne (30%). Wśród średnio zainteresowanych sprawami bieżącymi w kraju co trzeci jest zadowolony ze sposobu funkcjonowania demokracji w Polsce (33%), a co drugi wyraża opinię krytyczną (50%). Badani nieinteresujący się polityką często wyrażają niezadowolenie ze sposobu realizacji ustroju demokratycznego w kraju (41%), a duża grupa spośród nich nie ma w tej sprawie zdania (35%).

Tabela 61

Czy, ogólnie rzecz biorąc, jesteś zadowolony(a) czy niezadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w naszym kraju?	Deklarowane poglądy polityczne			
	lewicowe	centrowe	prawicowe	trudno powiedzieć
	w procentach			
Zadowolony(a)	12	28	43	27
Niezadowolony(a)	74	62	44	40
Trudno powiedzieć	14	10	13	33

Badanie KBPN 2018

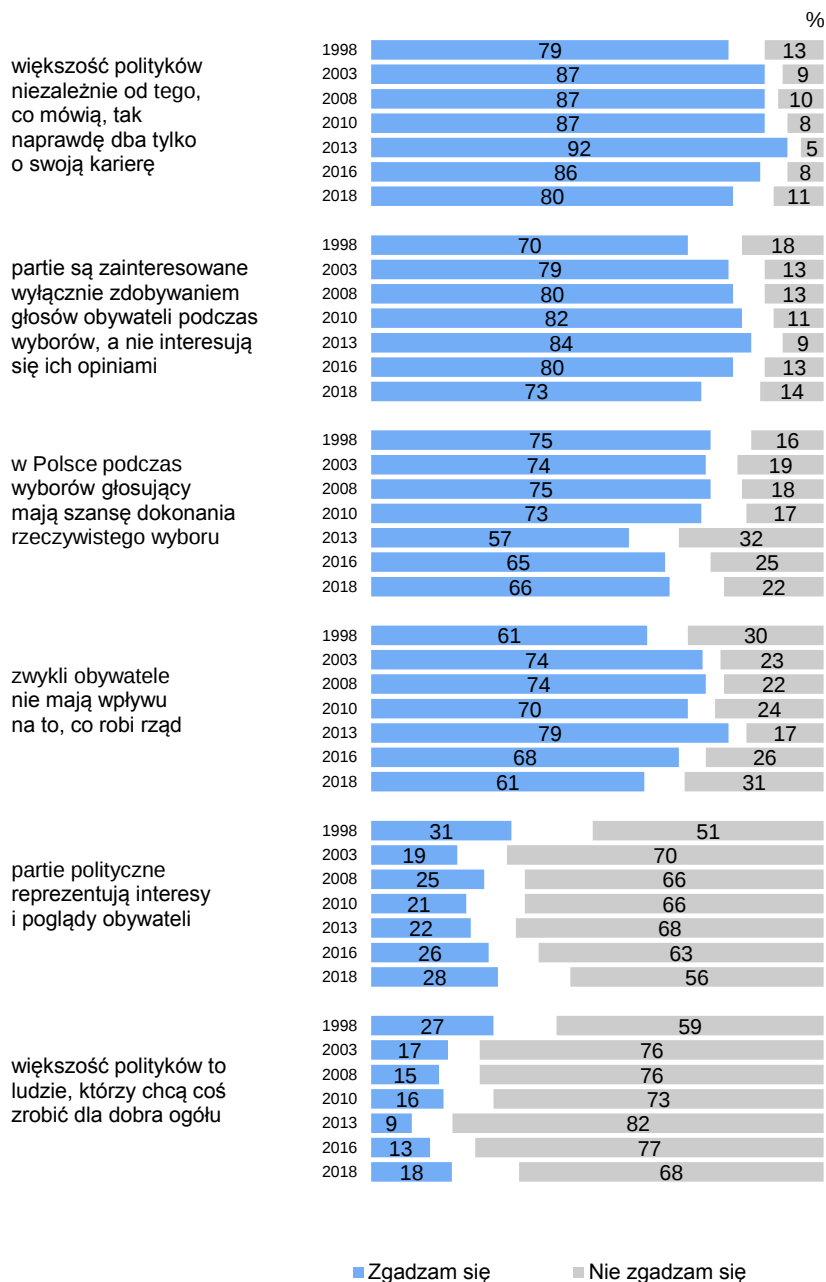
Oceny funkcjonowania demokracji w Polsce zależą w dużej mierze od poglądów badanych. Ankietowani identyfikujący się z lewicą i centrum częściej skłonni są do krytyki w kwestii realizacji w praktyce założeń ustroju demokratycznego w Polsce (odpowiednio 74% i 62%), jednocześnie rzadziej wyrażają opinię, że demokracja działa we właściwy sposób (odpowiednio 12% i 28%). Z kolei młodzież deklarująca poglądy prawicowe w zasadzie równie często ma pozytywne zdanie o funkcjonowaniu demokracji w Polsce, co krytykuje tę kwestię (43% wobec 44%).

Przekonanie o tym, że większość klasy politycznej to ludzie dbający tylko o swoje kariery, jest – podobnie jak w latach poprzednich – wyrażane dość powszechnie (80%). Podobnie większość badanych nie ma wątpliwości co do tego, że głównym celem partii politycznych jest jedynie zdobycie głosów w wyborach i nie liczą się one tak naprawdę z oczekiwaniami wyborców (73%). Mimo że opinie te są nadal dominujące, od 2016 roku notujemy pewne zmiany w tym zakresie. W porównaniu z rokiem 2013 odsetek badanych postrzegających polityków jako ludzi skupionych jedynie na własnych interesach zmniejszył się o 12 punktów procentowych (z 92%), a tych, których zdaniem partie nie interesują się opiniami obywateli o 11 punktów (z 84%). Jednocześnie dwóch na trzech ankietowanych dobrze wyraża się obecnie o polskiej scenie politycznej w tym sensie, że postrzega ją jako dającą szansę na dokonanie rzeczywistego wyboru. Opinia ta jest wyrażana w zasadzie równie często co przed dwoma laty (66% wobec 65% w 2016 roku).

Optymistyczne na tle pomiarów historycznych są wyniki dotyczące postrzeganego wpływu obywateli na poczynania rządu. Co prawda, młodzi ludzie znacznie częściej uważają, że społeczeństwo nie ma tego rodzaju możliwości (61%), jednak znaczący (choć dwukrotnie niższy) jest również odsetek tych, którzy uważają, że obywatele mają pewną kontrolę nad rządem (31%). Poprawę ocen w tym zakresie obserwujemy od 2016 roku, a obecne notowania są najlepsze od roku 1998.

Podobnie jak w poprzednich badaniach większość ankietowanych nie zgadza się ze stwierdzeniem, że partie polityczne reprezentują interesy i poglądy obywateli (56%, spadek o 7 punktów procentowych), a przeciwnego zdania jest jedynie mniej niż trzech na dziesięciu (28%, wzrost o 2 punkty). Na podkreślenie zasługuje jednak to, że po raz kolejny obserwujemy poprawę notowań w tej kwestii. Podobnie lepsze są opinie na temat klasy politycznej, jednak mimo poprawy nadal jest ona oceniana najczęściej źle. Przeświadczenie o tym, że politycy kierują się w swoich działaniach dobrem obywateli, jest wyrażane blisko czterokrotnie rzadziej niż zdanie przeciwne (18% wobec 68%).

Rys. 35. **Czy zgadzasz się, czy też nie zgadzasz z opinią, że:**

Pominięto odpowiedzi „trudno powiedzieć”

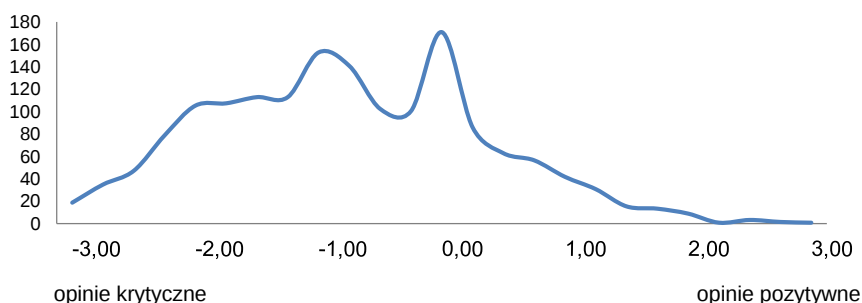
Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

W celu syntetycznego przedstawienia poglądów młodych ludzi na temat funkcjonowania władzy omówione powyżej kwestie zostały przedstawione w postaci zbiorczego wskaźnika. Odpowiedzi ankietowanych na pytania dotyczące różnych wymiarów funkcjonowania demokracji zostały zrekodowane na wartości od -0,5 (w przypadku opinii zdecydowanie negatywnej) do 0,5 (w przypadku opinii zdecydowanie pozytywnej), odpowiednio -0,25 i 0,25 w przypadku odpowiedzi umiarkowanych i 0 w przypadku braku opinii w danej sprawie, a następnie zsumowane. W ten sposób powstał indeks przyjmujący wartości z zakresu od -3 (zdecydowana krytyka działania demokracji w Polsce we wszystkich omawianych wymiarach) do 3 (zdecydowanie pozytywna opinia we wszystkich wymiarach).

Tabela 62

Opinie na temat działania demokracji w Polsce (wartość indeksu)		
Średnia		-0,77
Mediana		-0,75
Dominanta		0,00
Percentyle	25	-1,50
	50	-0,75
	75	0,00

Rys. 36. **Opinie na temat działania demokracji w Polsce (wartość indeksu)**

Średnia wartość indeksu (-0,77) ujawnia umiarkowany krytycyzm wobec funkcjonowania demokracji w Polsce, co potwierdza zbliżona wartość mediany (-0,75). Jednocześnie gdyby uszeregować badanych rosnąco pod względem wartości wskaźnika, a następnie podzielić na cztery równe liczebnie grupy okazałoby się, że respondenci znajdujący się w ćwiartce charakteryzującej się

najlepszymi ocenami funkcjonowania demokracji to ci, którzy wyrażają się o niej zaledwie co najmniej neutralnie ($Q_3=0,00$).

Wartości indeksu zostały zagregowane w trzy kategorie – źle oceniających funkcjonowanie demokracji w kraju (wartości ujemne), wyrażających opinie neutralne (wartość indeksu równa 0) i deklarujących pozytywne opinie na ten temat (wartości dodatnie).

Tabela 63

		Opinie na temat działania demokracji w Polsce		
		negatywne	neutralne	pozytywne
		w procentach		
Ogółem		69	11	20
Płeć	mężczyźni	70	11	19
	kobiety	69	11	21
Miejsce zamieszkania	wieś	66	10	23
	miasto poniżej 20 tys. mieszk.	68	16	17
	miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszk.	73	10	18
	miasto powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszk.	74	10	17
	miasto powyżej 500 tys. mieszk.	70	9	21
Typ szkoły	liceum ogólnokształcące	74	7	19
	technikum	71	11	18
	liceum profilowane, zawodowe lub techniczne	62	13	26
	zasadnicza szkoła zawodowa	51	20	29
Ocena materialnych warunków życia rodziny	złe	72	13	15
	średnie	76	7	17
	dobre	68	11	22
Wykształcenie rodziców	co najmniej jeden rodzic ma wykształcenie wyższe	72	10	19
	żaden z rodziców nie ma wykształcenie wyższego, jednak co najmniej jeden ma średnie	70	9	21
	rodzice z wykształceniem podstawowym lub zasadniczym zawodowym	66	14	20
Poglądy polityczne	lewica	77	9	13
	centrum	72	6	22
	prawica	60	7	33
	trudno powiedzieć	70	11	18
Zainteresowanie polityką	duże i bardzo duże	66	10	25
	średnie	70	9	21
	nikłe żadne	73	10	17
	inna odpowiedź	38	34	28

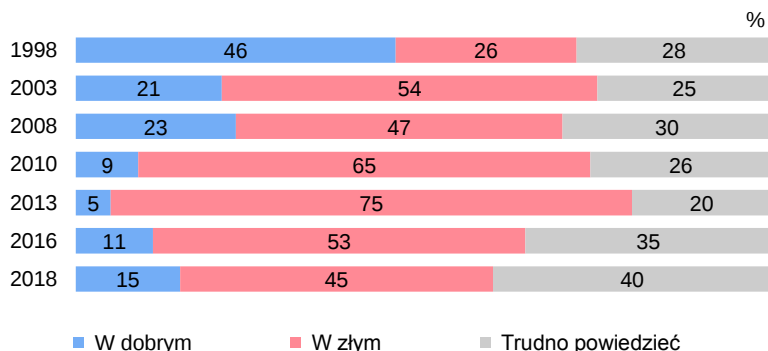
Badanie KBPN 2018

Ogólnie rzecz biorąc u blisko siedmiu na dziesięciu badanych (69%) opinie negatywne na temat funkcjonowania demokracji w Polsce przeważają nad pozytywnymi. Co piąty uczeń (20%) dostrzega więcej pozytywów niż wad, a mniej więcej co dziesiąty (11%) deklaruje w tej sprawie neutralne lub ambiwalentne stanowisko. Sposób realizacji ustroju demokratycznego w Polsce w sposób pozytywny częściej postrzegają ankietowani identyfikujący się z prawicą (33%), uczniowie zasadniczych szkół zawodowych (29%) i mieszkańcy wsi (23%). Bardziej krytyczni są z kolei mieszkańcy dużych, lecz nie największych miast, uczniowie liceów ogólnokształcących (po 74%) i respondenci identyfikujący się z lewicą (77%).

Opinie na temat aktualnej sytuacji w kraju

Młodzież zachowuje sceptycyzm w ocenie aktualnej sytuacji w kraju, choć pomiar z 2018 roku jest kolejnym, w którym obserwujemy pewną poprawę w tym zakresie. Podobnie jak w poprzednich badaniach począwszy od roku 2003 roku, młodzi ludzie najczęściej wyrażają krytycyzm wobec sytuacji w Polsce (45%), często też nie mają zdania w tej sprawie (40%), a tylko co siódmy z nich (15%) wyraża opinię pozytywną. Niemniej aktualny pomiar jest drugim z kolei, w którym obserwujemy wzrost odsetka (o 4 punkty procentowe) ankietowanych wyrażających oceny pozytywne, jak również niezdecydowanych (wzrost o 5 punktów), przy jednoczesnym mniejszym udziale tych, którzy są krytyczni wobec sytuacji w kraju (spadek o 8 punktów).

Rys. 37. **Czy, ogólnie rzecz biorąc, sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku?**

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Oceny sytuacji w kraju są w pewnym stopniu związane z oceną sytuacji materialnej w gospodarstwach domowych badanych uczniów, przy czym im lepsze warunki ekonomiczne w rodzinie, tym częściej wyrażane są pozytywne opinie o sytuacji w Polsce, a rzadziej – krytyczne. Spośród uczniów z najgorzej sytuowanych rodzin większość źle ocenia aktualną sytuację w kraju (56%), a jedynie co czternasty uważa, że sprawy idą w dobrym kierunku (7%). Z kolei ci, którzy dobrze oceniają warunki materialne swojej rodziny, częściej są skłonni do pozytywnej oceny sytuacji (16%), choć i wśród nich najczęściej wyrażane są opinie krytyczne (43%).

Tabela 64

Czy, ogólnie rzecz biorąc, sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku?	Odpowiedzi uczniów oceniających obecne warunki materialne swoich rodzin jako		
	bardzo i raczej złe	średnie, przeciętne	raczej i bardzo dobre
	w procentach		
W dobrym	7	13	16
W złym	56	49	43
Trudno powiedzieć	37	38	41

Badanie KBPN 2018

Opinie na temat wydarzeń w Polsce idą w parze z orientacją polityczną badanych. Najczęściej pozytywne opinie w tej sprawie wyrażają ankietowani identyfikujący się z prawicą (29%), wśród których jednocześnie rzadziej niż w innych wyróżnionych kategoriach notujemy osoby wyrażające pesymizm (39%). Z kolei sympatycy lewicy częściej niż inni są krytyczni wobec zmian w Polsce (67%) i rzadko oceniają je pozytywnie (9%).

Tabela 65

Jak oceniasz, czy, ogólnie rzecz biorąc, sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku?	Deklarowane poglądy polityczne			
	lewicowe	centrowe	prawicowe	trudno powiedzieć
	w procentach			
W dobrym	9	17	29	12
W złym	67	52	39	42
Trudno powiedzieć	24	31	32	46

Badanie KBPN 2018

Ocena zmian w kraju wiąże się również z zainteresowaniem polityką. Młodzi ludzie interesujący się bieżącą sytuacją w Polsce częściej mają na ten temat wyrobione (najczęściej krytyczne) zdanie. W grupie młodzieży interesującej się polityką większość uważa, że sytuacja w kraju zmierza w złym kierunku (57%), a przeciwnego zdania jest jedynie co czwarty (24%). Wśród określających swoje zainteresowanie sprawami bieżącymi jako średnie również dominuje sceptycyzm, który jest wyrażany przez mniej niż co drugiego badanego (46%), jednak znaczna część ankietowanych nie potrafi ocenić tej kwestii (37%). Osoby nieinteresujące się polityką najczęściej nie mają opinii na temat kierunku zmian (49%).

Tabela 66

Jak oceniasz, czy ogólnie rzecz biorąc sytuacja w naszym kraju zmierza w dobrym czy też w złym kierunku?	Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?			
	bardzo duże/ duże	średnie	nikłe/ żadne	inna odpowiedź *
	w procentach			
W dobrym	24	17	10	22
W złym	57	46	41	35
Trudno powiedzieć	19	37	49	42

* Wyniki należy traktować ostrożnie z powodu małej liczebności kategorii badanych określających swoje zainteresowanie polityką inaczej (N=49)

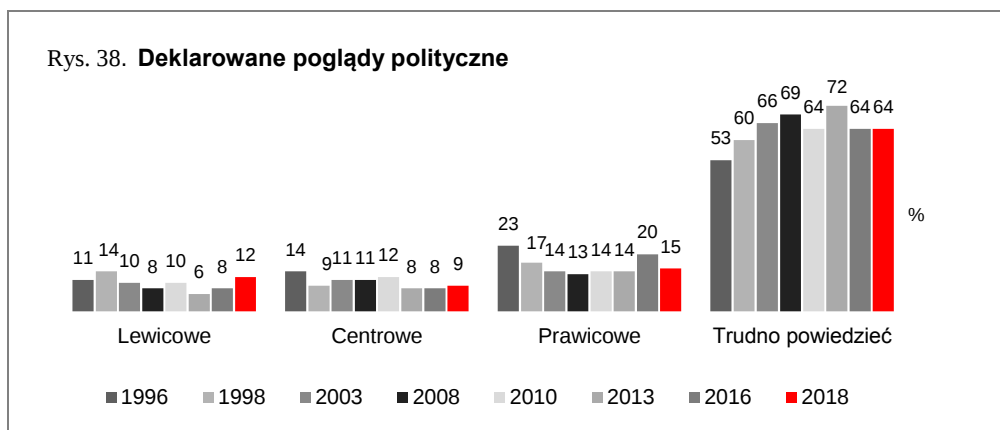
Badanie KBPN 2018

Deklarowane poglądy polityczne

W porównaniu z 2016 rokiem nastąpiła znacząca zmiana w deklarowanych przez młodzież poglądach politycznych. Przede wszystkim wśród badanych o sprecyzowanych poglądach w porównaniu z 2016 rokiem zmniejszyła się popularność poglądów prawicowych, a zwiększyła lewicowych, w związku z czym rozkład jest bardziej zrównoważony. Warto przypomnieć, iż w 2016 roku, w porównaniu z rokiem 2013, znacznie zwiększyła się grupa respondentów deklarujących prawicowe poglądy polityczne (z 14% do 20%), a obecnie jest ich niemal tyle samo, ile w roku 2013.

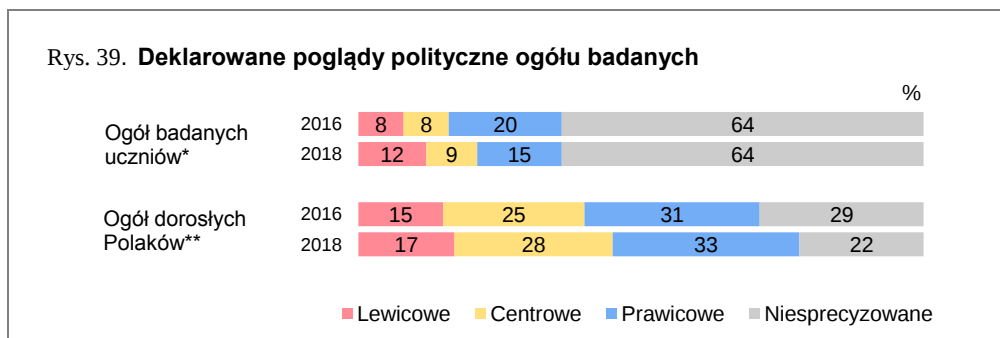
Tak jak w 2016 roku blisko dwie trzecie (64%) badanych nie potrafi określić swoich poglądów politycznych na osi lewica–centrum–prawica. Warto przypomnieć, iż o ile od roku 1996 do 2008 systematycznie rósł odsetek młodych ludzi mających problem z określeniem swoich poglądów na skali lewica–centrum–prawica, to w listopadzie 2010 roku – po raz pierwszy w historii realizacji tych badań – poziom „politycznego niezdecydowania” młodzieży nieznacznie się obniżył w stosunku do poprzedniego pomiaru, natomiast pod koniec 2013 roku był

najwyższy spośród dotychczas notowanych. Obecny poziom odsetka odpowiedzi „trudno powiedzieć” jest identyczny jak w roku 2010 i 2016, nadal jednak trudność z określeniem swoich poglądów politycznych na skali lewica–centrum–prawica deklaruje znacznie więcej uczniów niż w roku 1996, kiedy pierwszy raz zadaliśmy to pytanie.

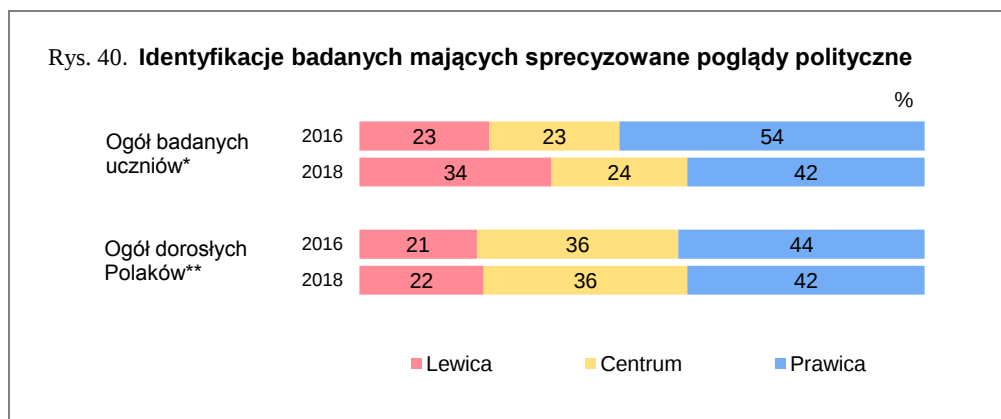
Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Porównując deklaracje badanych uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych z opiniami ogółu dorosłych Polaków można zauważyć, iż ci pierwsi znacznie częściej nie potrafią określić swoich poglądów na skali lewica–centrum–prawica (64% wobec 22%). Ponadto, o ile wśród ogółu dorosłych w ciągu dwóch lat grupa ta znacząco się zmniejszyła (spadek o 7 punktów procentowych), to wśród badanej młodzieży pozostała na identycznym poziomie jak w roku 2016.

* Badania KBPN

Zarówno wśród ogółu dorosłych Polaków, jak i wśród uczniów potrafiących określić swoje poglądy polityczne na skali lewica–centrum–prawica obecnie ponad dwie piąte stanowią osoby identyfikujące się z prawicą (po 42%). W porównaniu z rokiem 2016 przewaga deklarujących poglądy prawicowe wśród badanych uczniów wyraźnie zmalała, natomiast wśród ogółu dorosłych tylko nieznacznie. Obecnie badani uczniowie mający sprecyzowane poglądy polityczne częściej niż ogół dorosłych deklarują poglądy lewicowe (34% wobec 22%), a rzadziej centrowe (24% wobec 36%). Warto dodać, iż w porównaniu z 2016 rokiem odsetek uczniów identyfikujących się z politycznym centrum praktycznie się nie zmienił.

* Badania KBPN

** Badania CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (grudzień 2016, październik 2018)

Analizy wielozmiennowe¹⁷, potwierdzając wnioski z wcześniejszych badań¹⁸, wykazały, że identyfikacje polityczne są związane przede wszystkim z deklarowanym poziomem zainteresowania polityką. Tak jak poprzednio jedynie badani opisujący swoje zainteresowanie polityką jako duże lub bardzo duże – czyli deklarujący, że uważnie śledzą to, co się dzieje w polityce – w zdecydowanej większości potrafili określić swoje poglądy polityczne na osi lewica–centrum–prawica. Wśród

¹⁷ Wykorzystano moduł IBM SPSS Decision Trees.

¹⁸ Zob. M. Grabowska, M. Gwiazda (red.), *Młodzież 2016* „Opinie i Diagnozy” nr 38, Warszawa 2017.

respondentów, którzy śledzą co najwyżej główne wydarzenia polityczne bądź deklarują nikłe lub żadne zainteresowanie tą tematyką, większość nie potrafi tego zrobić, a ponadto im mniejsze zainteresowanie polityką, tym rzadsze deklarowanie sprecyzowanych poglądów politycznych. W szczególności o ile wśród zainteresowanych polityką w dużym lub bardzo dużym stopniu trzy czwarte potrafi umiejscowić swoje poglądy na osi lewica–centrum–prawica, to wśród ankietowanych deklarujących, że polityka ich praktycznie nie interesuje, jest w stanie to zrobić tylko co dziesiąty. Warto też dodać, iż badani uczniowie szkół ponadgimnazjalnych, którzy deklarują przynajmniej nikłe zainteresowanie polityką, częściej skłonni są określać swoje poglądy polityczne jako prawicowe niż lewicowe lub centrowe, a największą procentowo siłę badani o poglądach prawicowych stanowią w grupie uczniów najbardziej zainteresowanych polityką.

Tabela 67

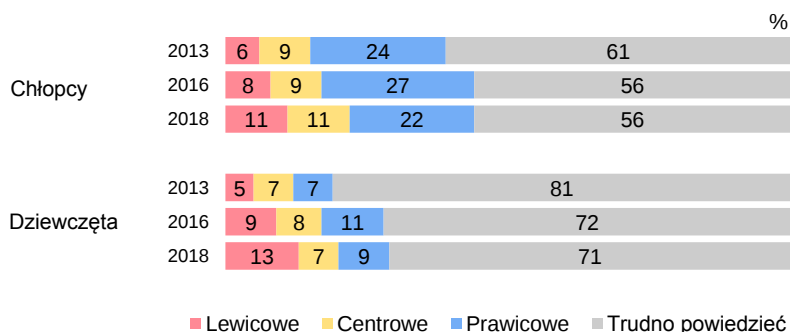
Deklarowane poglądy polityczne	Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?					
	Bardzo duże – uważnie, szczegółowo śledzę prawie wszystko, co dzieje się w polityce	Duże – dość uważnie śledzę to, co dzieje się w polityce	Średnie – śledzę jedynie główne wydarzenia	Nikłe, niewielkie – często umykają mojej uwadze nawet ważne wydarzenia	Żadne – praktycznie mnie to nie interesuje	Określił(a)-bym to inaczej*
	procentowanie w kolumnach					
Lewicowe	23	29	12	10	5	11
Centrowe	14	16	12	8	1	0
Prawicowe	39	31	18	12	4	2
Trudno powiedzieć	24	24	57	70	90	87

* Wyniki należy traktować ostrożnie z powodu małej liczebności kategorii badanych określających swoje zainteresowanie polityką inaczej (N=49)

Badanie KBPN 2018

Spośród zmiennych określających usytuowanie badanych uczniów w strukturze społecznej deklaracje dotyczące własnych poglądów politycznych najsilniej różnicuje płeć. Tak jak w poprzednich latach, zdecydowanie częściej sprecyzowane poglądy polityczne mają chłopcy niż dziewczęta. Tak jak dwa lata wcześniej 44% chłopców potrafi określić swoją orientację polityczną na skali lewica–centrum–prawica, podczas gdy wśród dziewcząt tylko 29% (od 2016 roku wzrost o 1 punkt procentowy).

Rys. 41. Deklarowane poglądy polityczne

Badania KBPN

Większy odsetek dziewcząt mających trudności z określeniem swoich poglądów politycznych tylko po części można obecnie tłumaczyć ich rzadszym zainteresowaniem polityką, gdyż jedynie w grupie badanych, którzy deklarują bardzo duże zainteresowanie polityką (uważnie, szczegółowo śledzących prawie wszystko, co dzieje się w polityce), nie odnotowano statystycznie istotnej różnicy pomiędzy płciami, natomiast w pozostałych wyróżnionych grupach częściej unikają określenia swoich poglądów politycznych na osi lewica–centrum–prawica dziewczęta niż chłopcy.

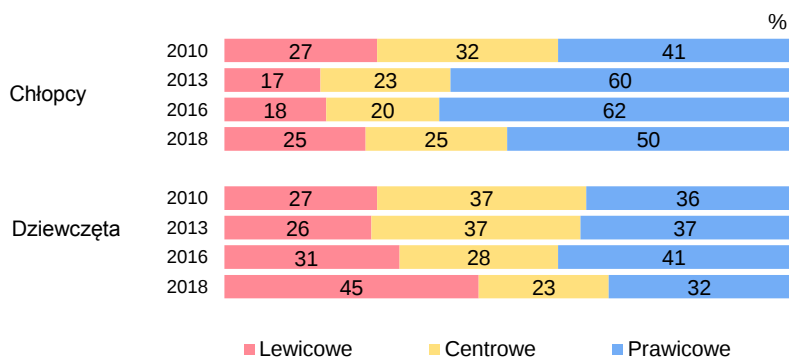
Tabela 68

Deklarowane poglądy polityczne	Jak określił(a)byś swoje zainteresowanie polityką?									
	Bardzo duże – uważnie, szczegółowo śledzę prawie wszystko, co dzieje się w polityce		Duże – dość uważnie śledzę to, co dzieje się w polityce		Średnie – śledzę jedynie główne wydarzenia		Nikłe, niewielkie – często umykają mojej uwadze nawet ważne wydarzenia		Żadne – praktycznie mnie to nie interesuje	
	chłopcy	dziewczęta	chłopcy	dziewczęta	chłopcy	dziewczęta	chłopcy	dziewczęta	chłopcy	dziewczęta
	procentowanie w kolumnach									
Lewicowe	18	32	24	37	10	14	6	13	7	3
Centrowe	12	16	23	6	13	11	10	7	2	0
Prawicowe	43	32	36	22	26	12	19	7	8	2
Trudno powiedzieć	27	20	17	35	51	63	65	73	83	95

Badanie KBPN 2018

Podobnie jak w roku 2016 chłopcy potrafiący określić swoje przekonania polityczne najczęściej deklarują sympatie prawicowe. Należy jednak podkreślić, iż obecnie respondenci o orientacji prawicowej stanowią połowę badanych chłopców o sprecyzowanych poglądach politycznych, natomiast w latach 2013 i 2016 ich udział w tej grupie wynosił aż trzy piąte. W 2016 roku opcja prawicowa była również najczęstsza wśród dziewcząt o sprecyzowanych poglądach politycznych, natomiast pod koniec 2018 największa grupa dziewcząt, które potrafiły określić swoje poglądy na osi lewica–centrum–prawica, ułożyła je po lewej stronie. W porównaniu z poprzednim badaniem wśród dziewcząt nie tylko zmniejszyła się grupa deklarujących poglądy prawicowe, ale także nieco ubyło identyfikujących się z politycznym centrum. Wśród chłopców natomiast zmniejszyła się jedynie frakcja prawicowa, a zyskały lewica i centrum.

Rys. 42. Deklarowane poglądy polityczne młodzieży o sprecyzowanych poglądach politycznych

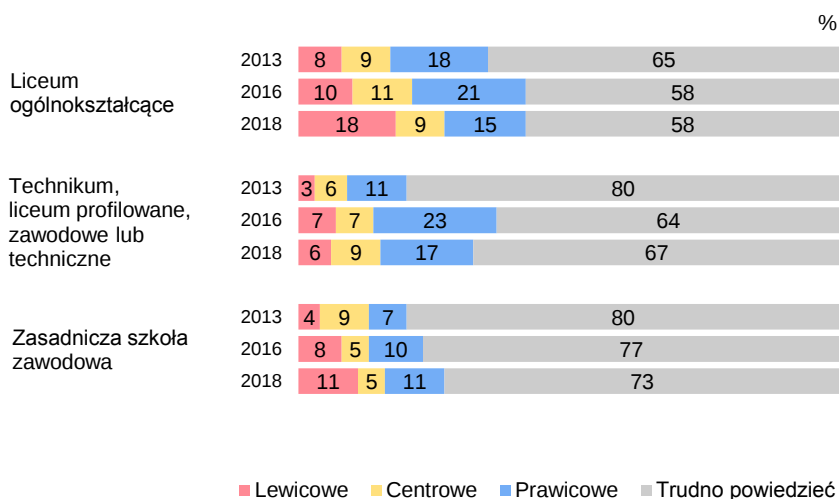

Badania KBPN

Warto dodać, iż świadomość polityczna, którą można mierzyć umiejętnością odnalezienia się w podziale na lewicę, centrum i prawicę, wiąże się z typem szkoły, do której uczęszczają badani. Tradycyjnie już swoje poglądy polityczne na skali lewica–centrum–prawica częściej niż pozostali potrafią zdefiniować uczniowie liceów ogólnokształcących, a najtrudniej przychodzi to uczniom zasadniczych szkół zawodowych. W porównaniu z rokiem 2016 nie zmienił się odsetek uczniów o niesprecyzowanych poglądach politycznych wśród badanych z liceów ogólnokształcących, natomiast nieco częściej unikają odpowiedzi na to pytanie uczniowie techników, liceów profilowanych, zawodowych lub

technicznych, a nieco rzadziej niż poprzednio – respondenci uczęszczający do zasadniczych szkół zawodowych. Jednocześnie wśród uczniów potrafiących określić swoje poglądy polityczne na skali lewica–centrum–prawica widoczne przesunięcie na lewo, w porównaniu z 2016 rokiem, nastąpiło przede wszystkim wśród uczniów liceów ogólnokształcących – to obecnie jedyny typ szkół, w których opcja lewicowa wybierana jest najczęściej. Warto przypomnieć, iż w 2016 roku we wszystkich typach szkół najczęściej wybierana był opcja prawicowa, a obecnie pozostało tak tylko w technikach, liceach profilowanych, zawodowych lub technicznych.

Rys. 43. **Deklarowane poglądy polityczne w 2013, 2016 i 2018 roku**

Badania KBPN

Tabela 69

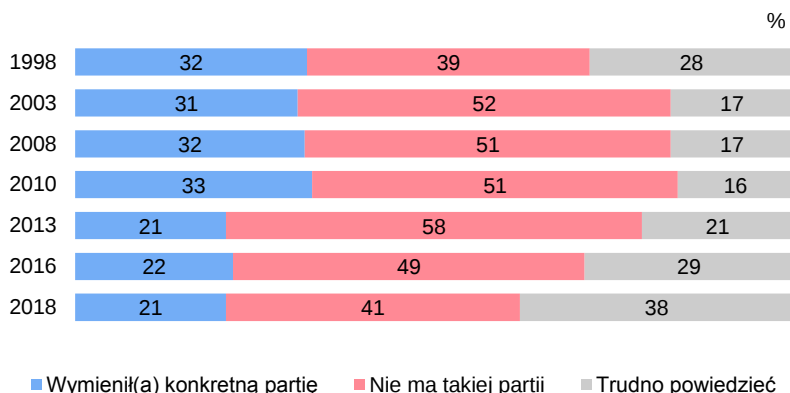
Deklarowane poglądy młodzieży o sprecyzowanych przekonaniach politycznych	Odpowiedzi uczniów											
	liceów ogólnokształcących				techników, liceów profilowanych, zawodowych lub technicznych				zasadniczych szkół zawodowych			
	2010	2013	2016	2018	2010	2013	2016	2018	2010	2013	2016	2018
	w procentach											
Lewicowe	25	24	24	43	25	13	18	20	37	19	35	40
Centrowe	30	25	27	22	38	32	20	28	33	44	23	20
Prawicowe	45	51	49	35	37	55	62	53	30	38	42	40

Sympatie partyjne młodzieży

W 2016 roku po raz kolejny znacząco zmniejszył się poziom odrzucenia polskiej sceny politycznej przez uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych. Co prawda, nie wzrosła identyfikacja z istniejącymi na polskiej scenie ugrupowaniami politycznymi (obecnie 21% badanych znalazło wśród istniejących w Polsce partii lub ugrupowań politycznych takie, które im się podoba, czyli o 1 punkt procentowy mniej niż w 2016 roku), ale znacząco zmalało jednoznaczne odrzucenie istniejącej oferty politycznej (obecnie 38% deklaruje, że nie ma na polskiej scenie politycznej ugrupowania politycznego, które by im się podobało, o 11 punktów procentowych mniej niż w 2016 roku).

Warto też zaznaczyć, iż poziom odrzucenia oferty polskiej sceny politycznej jest obecnie zbliżony do notowanego w roku 1998, kiedy był on najniższy w historii naszych badań tej problematyki. Poziom akceptacji mierzony odsetkiem badanych, którzy potrafią spośród istniejących w Polsce partii i ruchów politycznych wskazać akceptowalne ugrupowanie, plasuje się wśród trzech najniższych spośród dotąd notowanych i można powiedzieć, że od pięciu lat pozostaje właściwie niezmienny. W 2018 roku, w porównaniu z poprzednimi badaniami, odnotowaliśmy najwyższy od 1998 roku odsetek badanych, którzy, co prawda, nie potrafią wśród istniejących w Polsce partii bądź ugrupowań politycznych wskazać takiego, które im się podoba, ale nie twierdzą jednoznacznie, że takiej partii lub takiego ugrupowania nie ma.

Rys. 44. **Która z istniejących w Polsce partii bądź ugrupowań politycznych najbardziej Ci się podoba?**

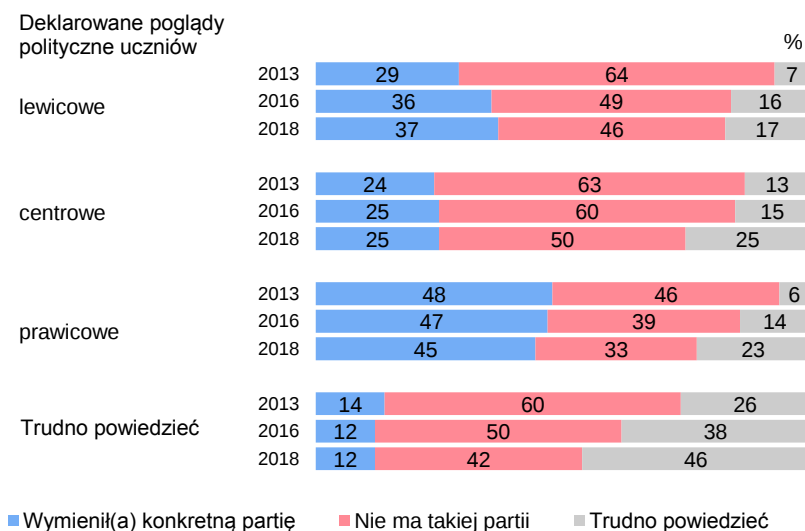

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Postrzeganie przez uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych oferty dostępnej na polskiej scenie politycznej, tak jak we wcześniejszych badaniach, związane jest przede wszystkim z deklarowanymi poglądami politycznymi. Podobnie jak poprzednio wskazanie partii politycznej bliskiej własnym preferencjom najłatwiej przychodzi uczniom deklarującym prawicowe poglądy polityczne, spośród których 45% potrafi wymienić takie ugrupowanie, a tylko co trzeci mówi, że takiego nie ma. Tak jak w dotychczasowych badaniach największy problem z wytypowaniem ulubionej partii politycznej mieli uczniowie niepotrafiący określić swoich poglądów na skali lewica–centrum–prawica. Uczniowie o niesprecyzowanych poglądach politycznych najrzadziej są w stanie wybrać spośród istniejących partii tę, która im się podoba (12% w tej grupie), blisko połowa z nich (46%) nie wie, czy takie ugrupowanie istnieje, a 42% twierdzi, że żadna z istniejących w Polsce partii im nie odpowiada. Spośród badanych potrafiących umiejscowić swoje poglądy polityczne na osi lewica–centrum–prawica nadal największy problem ze znalezieniem wśród istniejących ugrupowań politycznych takiego, które mogą obdarzyć sympatią, mają osoby identyfikujące się z politycznym centrum, spośród których tylko jedna czwarta potrafi wymienić jakieś ugrupowanie, a połowa mówi wprost, że nie ma w Polsce takiej partii. W tym kontekście warto zwrócić uwagę, iż chociaż – w porównaniu z rokiem 2013 i 2016 – badani niezależnie od deklarowanych poglądów politycznych rzadziej mówią, iż żadna z istniejących w Polsce partii lub ugrupowań politycznych im się nie

podoba, to spadek odsetka odrzucających wszystkie znane sobie ugrupowania polityczne najbardziej widoczny jest wśród uczniów o poglądach centrowych.

Rys. 45. **Która z istniejących w Polsce partii bądź ugrupowań politycznych najbardziej Ci się podoba?**

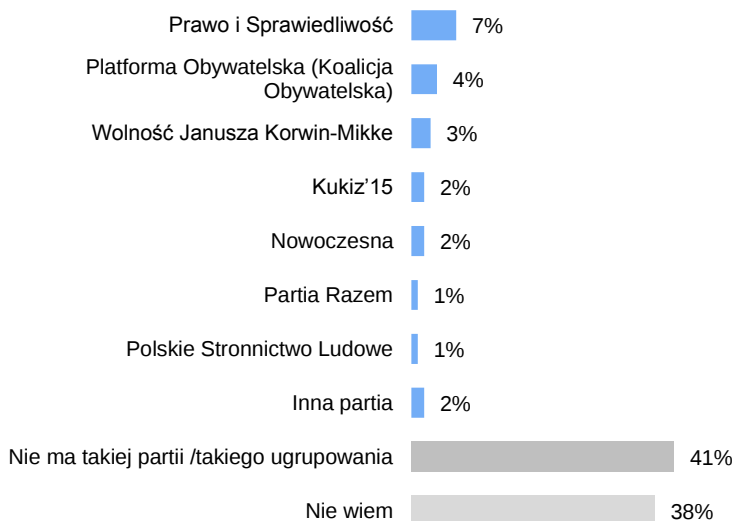
Badania KBPN

W rankingu partii politycznych, które najbardziej podobają się młodym ludziom, pierwsze miejsce zajmuje, tak jak w 2016 roku, Prawo i Sprawiedliwość (7%). Warto jednak zauważyć, iż partia rządząca – w porównaniu z 2016 rokiem – nieco zyskała na popularności wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych (wzrost o 2 punkty procentowe). Nieco rzadziej niż PiS, ale nieznacznie częściej niż w 2016 roku, jako ugrupowanie, które najbardziej im się podoba, badani uczniowie wymieniali Platformę Obywatelską, często w powiązaniu z nazwą, która firmowała listy tego ugrupowania w wyborach samorządowych w październiku 2018, czyli Koalicją Obywatelską (4%, od 2016 roku wzrost o 1 punkt).

Kolejność partii zajmujących dwa pierwsze miejsca w rankingu tych, które najbardziej podobają się uczniom ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych, była identyczna w 2013 roku. W roku 2016 odnotowaliśmy utratę popularności przez istniejące od wielu lat największe siły parlamentarne, co w jakimś stopniu było efektem zdobycia sympatyków wśród młodych ludzi przez nowe byty polityczne powstałe przed wyborami parlamentarnymi w 2015 roku, czyli przede wszystkim

przez ugrupowanie Kukiz'15 oraz Nowoczesną Ryszarda Petru. W nowej sytuacji na scenie politycznej Prawo i Sprawiedliwość, pomimo spadku identyfikacji z tą partią, utrzymało w 2016 roku pozycję lidera, natomiast Platforma Obywatelska obniżyła swą pozycję w rankingu (spadek z drugiego na trzecie miejsce)¹⁹. Warto też przypomnieć, iż objęcie w 2013 roku pozycji lidera rankingu przez Prawo i Sprawiedliwość nie było efektem wzrostu popularności tej partii wśród młodych ludzi (jej szczyt przypada na rok 2010, kiedy to sympatyzował z nią co dziesiąty badany), lecz skutkiem radykalnego spadku sympatii dla Platformy Obywatelskiej (z 21% w roku 2008 i 16% w roku 2010 do 4% w 2013 roku), a także znaczącego wzrostu odsetka młodzieży twierdzącej, że żadna spośród partii funkcjonujących na polskiej scenie politycznej nie spełnia jej oczekiwań.

Rys. 46. **Która z istniejących w Polsce partii bądź ugrupowań politycznych najbardziej Ci się podoba?**

Badanie KBPN 2018

Wśród młodzieży tradycyjnie ponadprzeciętną popularnością cieszą się kolejne ugrupowania Janusza Korwin-Mikke. Tak jest też tym razem z partią Wolność, którą jako bliską sobie wymieniło niewiele mniej badanych uczniów niż

¹⁹ Zob. M. Grabowska, M. Gwiazda (red.), *Młodzież 2016 „Opinie i Diagnozy”* nr 38, Warszawa 2017.

Platformę Obywatelską (3%). Po 2% badanych za bliskie sobie uznaje Kukiz'15 i Nowoczesną, a po 1% – Partię Razem i Polskie Stronnictwo Ludowe.

Pozostałe partie i ugrupowania wymieniali mniej niż 1% badanych – po 0,3%: Sojusz Lewicy Demokratycznej i Ruch Narodowy; po 0,2%: ugrupowanie Roberta Biedronia²⁰ i Partię Zieloni; a po 0,1%: partię Krzysztofa Kononowicza, Śląską Partię Regionalną, Komitet Obrony Demokracji, ugrupowanie Piotra Liroya-Marca, Wolnych i Solidarnych, Twój Ruch, Stowarzyszenie Libertariańskie, Ruch 11 Listopada oraz Komunistyczną Partię Polski. Warto dodać, że pojawiły się głosy, iż badanym podoba się każde ugrupowanie, które nie jest PiS („cokolwiek tylko nie PiS”, „na pewno nie PiS”, „wszystko tylko aby nie PiS” – 0,2%).

Sympatie partyjne młodych ludzi wiążą się z ich poglądami politycznymi. Przejawia się to zarówno w wyborze partii, które najbardziej podobają się badanym, jak i w częstotliwości ich wymieniania. W najliczniejszej grupie, czyli wśród uczniów, którzy nie potrafili określić swoich poglądów na osi lewica–centrum–prawica, ci, którzy mają jakieś preferencje partyjne, są w zdecydowanej mniejszości, a potrafiący wskazać partię, z którą sympatyzują, najczęściej wymieniali Prawo i Sprawiedliwość (6%) oraz Platformę Obywatelską (4%). Badani o poglądach centrowych, czyli ci, którym najbardziej doskwiera brak ugrupowania, które reprezentowałoby ich poglądy, najczęściej jako partie, które najbardziej im się podobają, wymieniają Kukiz'15 (6%), Platformę Obywatelską (5%) oraz Prawo i Sprawiedliwość (4%).

Wśród uczniów deklarujących prawicowe poglądy polityczne największą popularnością cieszy się obecnie Prawo i Sprawiedliwość (22%), a następnie – znacznie rzadziej wskazywana – partia Wolność Janusza Korwin-Mikke (9%). W porównaniu z rokiem 2016 PiS w grupie uczniów identyfikujących się z prawicą znacznie zyskał, a Wolność straciła i w efekcie partie te zamieniły się pozycjami w rankingu. Tak jak poprzednio znacząca część młodych ludzi identyfikujących się z prawicą wymieniła również ugrupowanie Kukiz'15 (6%). Badani deklarujący poglądy lewicowe wśród partii i ugrupowań politycznych, które najbardziej im się podobają, najczęściej wymieniali Platformę Obywatelską (9%), Nowoczesną (6%) i – co ciekawe – Wolność Janusza Korwin-Mikke (5%). Warto przypomnieć, iż w 2016 roku wśród uczniów o poglądach lewicowych Nowoczesna wyprzedzała Platformę Obywatelską. W ostatnim badaniu po 4% identyfikujących się z lewicą wymieniło Kukiz'15 i Partię Razem.

²⁰ W czasie realizacji badania ugrupowanie to jeszcze formalnie nie istniało.

Tabela 70

Która z istniejących w Polsce partii lub ugrupowań politycznych najbardziej Ci się podoba?	Odpowiedzi uczniów deklarujących poglądy polityczne			
	lewicowe	centrowe	prawicowe	Trudno powiedzieć
	w procentach			
Komitet Obrony Demokracji	1	0	0	0
Komunistyczna Partia Polski	1	0	0	0
Kukiz'15	4	6	6	1
Nowoczesna	6	2	2	1
Partia Krzysztofa Kononowicza	0	0	0,4	0,1
Partia Razem	4	2	0	0
Partia Zieloni	1	1	0	0
Platforma Obywatelska (Koalicja Obywatelska)	9	5	3	4
Polskie Stronnictwo Ludowe	2	1	0,4	0,3
Prawo i Sprawiedliwość	2	4	22	6
Ruch 11 Listopada	0	0	0,4	0
Ruch Narodowy	0	0	2	0
Sojusz Lewicy Demokratycznej	2	0	0	0,1
Stowarzyszenie Libertariańskie	0	0	0,4	0
Śląska Partia Regionalna	1	0	0	0,1
Twój Ruch	1	0	0	0
Ugrupowanie Piotra Liroya-Marca	0	1	0	0
Ugrupowanie Roberta Biedronia	1	0	0	0,1
Wolni i Solidarni	0	0	0,4	0
Wolność Janusza Korwin-Mikke	5	3	9	1
Cokolwiek tylko nie PiS; na pewno nie PiS; wszystko tylko aby nie PiS	1	0	0	0
Osoby bezpartyjne	1	0	0	0
Nie wiem	17	25	23	46
Nie ma takiej partii /takiego ugrupowania	46	50	33	42

Badanie KBPN 2018

Warto też przypomnieć, że w latach 2008 i 2010 – niezależnie od deklarowanej przez uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych orientacji politycznej – największe poparcie uzyskiwała Platforma Obywatelska. W roku 2013 badani o orientacji prawicowej najczęściej wymieniali Prawo i Sprawiedliwość (19%) oraz Nową Prawicę Janusza Korwin-Mikke / Kongres Nowej Prawicy (18%), a Platforma Obywatelska była bliska poglądom zaledwie 5% badanych o orientacji prawicowej. Młodzi ludzie określający swoje przekonania polityczne jako lewicowe w 2013 roku najczęściej wymieniali Twój Ruch (13%), a następnie Sojusz Lewicy Demokratycznej (5%). Wśród uczniów deklarujących poglądy centrowe pierwsze miejsce zajmowała Platforma

Obywatelska (8%), której nieznacznie ustępowały Prawo i Sprawiedliwość (6%) oraz Twój Ruch (5%).

Porównanie wyników uzyskanych w roku 2016 z wynikami badania przeprowadzonego trzy lata wcześniej pokazywało, iż Prawo i Sprawiedliwość straciło sympatyków we wszystkich grupach wyróżnionych ze względu na deklarowane poglądy polityczne. Wśród uczniów deklarujących prawicowe poglądy polityczne największą popularnością cieszyła się partia Wolność, posługująca się też nazwą skróconą KORWiN (15%), a PiS znalazło się na drugim miejscu (14%). Znacząca część młodych ludzi identyfikujących się z prawicą wymieniła również ugrupowanie Kukiz'15 (7%). Badani deklarujący poglądy lewicowe wśród partii i ugrupowań politycznych, które najbardziej im się podobają, najczęściej wymieniali Nowoczesną Ryszarda Petru (12%) i Platformę Obywatelską (9%). Uczniowie, którzy nie umieli określić swoich poglądów na osi lewica–centrum–prawica, ale potrafiący wskazać partię, z którą sympatyzują, najczęściej wymieniali Prawo i Sprawiedliwość oraz Kukiz'15 (po 3%), a także Nowoczesną Ryszarda Petru i Platformę Obywatelską (po 2%), natomiast badani o poglądach centrowych najczęściej jako partie, które najbardziej im się podobają, wymieniali Nowoczesną Ryszarda Petru (8%) i Platformę Obywatelską (7%).

W 2018 roku Prawo i Sprawiedliwość odzyskało swoją popularność przede wszystkim wśród uczniów identyfikujących się z prawicą i w tej grupie wymieniane jest niemal tak często, jak w rekordowym roku 2010 (22% wobec 24% w roku 2010), natomiast Platforma Obywatelska we wszystkich grupach wyróżnionych ze względu na deklarowane poglądy polityczne wymieniana jest niemal tak samo często, jak w 2016 roku.

Tabela 71

Która z istniejących w Polsce partii bądź ugrupowań politycznych najbardziej Ci się podoba?	Odpowiedzi uczniów deklarujących poglądy polityczne															
	lewicowe				centrowe				prawicowe				Trudno powiedzieć			
	2010	2013	2016	2018	2010	2013	2016	2018	2010	2013	2016	2018	2010	2013	2016	2018
	w procentach															
Prawo i Sprawiedliwość	7	3	1	2	9	6	3	4	24	19	14	22	7	6	3	6
Platforma Obywatelska	18	4	9	9	22	8	7	5	24	5	2	3	12	3	2	4

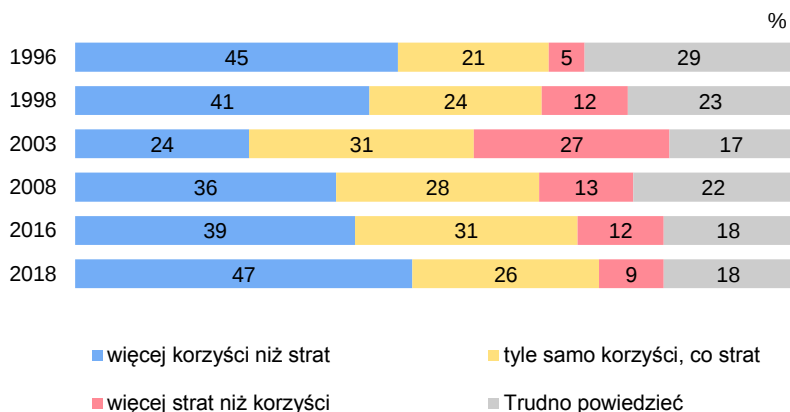
Badania KBPN

Młodzież o efektach integracji Polski z Unią Europejską

Stosunek uczniów kończących szkoły ponadgimnazjalne do integracji Polski z Unią Europejską badany był przez CBOS trzykrotnie przed akcesją (w latach 1996, 1998 oraz 2003) i pomiary te dotyczyły przewidywań młodzieży dotyczących skutków, jakie przyniesie integracja naszemu krajowi. W latach 1996–2003 opinie badanych uczniów na temat ewentualnych skutków przystąpienia Polski do Unii Europejskiej systematycznie się zmieniały – malał odsetek euroentuzjastów, spodziewających się po integracji więcej korzyści niż strat, przy jednocześnie zwiększającej się grupie eurosceptyków, oczekujących raczej strat niż korzyści dla kraju, oraz rosnącej grupie tych, którzy oceniali, że wejście do UE przyniesie naszemu krajowi tyle samo korzyści, ile strat. W efekcie w latach 1996 i 1998 młodzież najczęściej uważała, że – ogólnie rzecz biorąc – pełna integracja z UE przyniesie Polsce więcej korzyści niż strat, natomiast w 2003 roku najliczniejsze grupy były zdania, że proces ten przyniesie naszemu krajowi tyle samo korzyści, ile strat lub więcej strat niż korzyści.

W roku 2008 pytanie po raz pierwszy zostało zadane w sytuacji, gdy Polska była już członkiem UE, i dotyczyło oceny realnych następstw członkostwa Polski w tej organizacji. Cztery lata po akcesji opinie uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych o efektach integracji z UE w porównaniu z rokiem 2003 znacząco się poprawiły. Kolejną niewielką poprawę odnotowaliśmy w 2016 roku, kiedy to odsetki ocen pozytywnych i negatywnych zbliżyły się do tych z roku 1998. Po dwóch latach, pod koniec 2018 roku, odnotowaliśmy znaczący wzrost odsetka badanych uważających, że – ogólnie rzecz biorąc – integracja z Unią Europejską przynosi Polsce więcej korzyści niż strat (47%, od 2016 roku wzrost o 8 punktów procentowych), przy niewielkim zmniejszeniu odsetka przekonanych, że straty z tego powodu przeważają nad korzyściami (z 12% w 2016 roku do 9% w roku 2018) i wyrażających przekonanie, iż integracja Polski z UE przyniosła Polsce tyle samo korzyści, ile strat (z 31% do 26%). Na niezmiennym poziomie utrzymuje się odsetek uczniów niepotrafiących ocenić skutków członkostwa Polski w Unii Europejskiej (18%). W efekcie tych zmian rozkładów opinii ostatnie oceny skutków członkostwa Polski w Unii Europejskiej są najlepsze w historii tych badań (blisko połowa badanych uczniów uważa, że jego bilans, ogólnie rzecz biorąc, jest dodatni) i zbliżone do przewidywań efektów integracji formułowanych przez badaną młodzież w 1996 roku.

Rys. 47. **Czy, ogólnie rzecz biorąc, integracja z Unią Europejską przynosi Polsce:**

W latach 1996–2003 pytanie brzmiało „Czy, ogólnie rzecz biorąc, pełna integracja z Unią Europejską przyniesie Polsce:...”

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2016, 2018

Analizy wielozmiennowe²¹ wykazały, iż – spośród pytań zamieszczonych w kwestionariuszu – najważniejszą zmienną różnicującą oceny skutków przynależności Polski do Unii Europejskiej jest stosunek badanych uczniów do demokracji. Najczęściej ze wszystkich ankietowanych opinii, że integracja z UE przynosi Polsce więcej korzyści niż strat, wyrażają uczniowie przekonani, iż demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów (61%). Na przeciwnym biegunie są uczniowie, identyfikujący się ze stwierdzeniem, że niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne, którzy, co prawda, również najczęściej przekonani są, że ogólny bilans członkostwa Polski w UE jest dodatni (43%), ale znacznie częściej niż pozostali twierdzą, że przynosi ono więcej strat niż korzyści (16%). Alienacja polityczna wyrażona w przekonaniu, iż „dla ludzi takich jak respondent nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny”, sprzyja widzeniu bilansu przynależności do UE jako zrównoważenia korzyści i strat (37%). W tej grupie jest też najmniej „euroentuzjastów” (34%) i relatywnie mało oceniających efekty integracji negatywnie (12%), znaczący jest też odsetek niepotrafiących ocenić bilansu przynależności Polski do UE (17%). Badani unikający deklaracji w kwestii swego

²¹ Wykorzystano moduł IBM SPSS Decision Trees.

stosunku do demokracji najczęściej ze wszystkich nie potrafią ocenić efektów integracji (32%), choć ci z tej grupy, którzy podjęli się tego zadania, najczęściej oceniają, że ich bilans jest dla naszego kraju pozytywny (39%).

Tabela 72

Czy Twoim zdaniem, ogólnie rzecz biorąc integracja z Unią Europejską przynosi Polsce:	Które z poniższych stwierdzeń jest najbliższe Twoim przekonaniom?			
	Demokracja ma przewagę nad wszelkimi innymi formami rządów	Niekiedy rządy niedemokratyczne mogą być bardziej pożądane niż rządy demokratyczne	Dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny	Trudno powiedzieć
	w procentach			
– więcej korzyści niż strat	61	43	34	39
– tyle samo korzyści, co strat	23	32	37	22
– więcej strat niż korzyści	6	16	12	7
Trudno powiedzieć	9	9	17	32

Badanie KBPN 2018

Z przeprowadzonych analiz statystycznych wynika, iż postrzeganie skutków członkostwa Polski w Unii Europejskiej jest elementem przekonań politycznych badanych uczniów, o czym świadczy silny związek opinii o bilansie korzyści i strat z odpowiedziami na inne pytania dotyczące obszaru polityki, który przeważa nad związkiem z cechami społeczno-demograficznymi, innymi postawami i deklarowanymi zachowaniami respondentów. W szczególności przejawia się to w zróżnicowaniu opinii w zależności od deklarowanych poglądów politycznych. Najbardziej pozytywne opinie o efektach integracji z Unią Europejską mają uczniowie identyfikujący się z lewicą, z których niemal dwie trzecie ocenia, iż przynosi ona Polsce więcej korzyści niż strat. Takiego zdania jest też blisko połowa badanych o poglądach centrowych. Bardzo podzielone są natomiast oceny skutków przynależności naszego kraju do UE wśród uczniów deklarujących poglądy prawicowe, choć nieco mniej osób ocenia je negatywnie niż pozytywnie lub ambiwalentnie. Warto jednak podkreślić, iż – tak jak poprzednio – uczniowie o poglądach prawicowych wyróżniają się na tle pozostałych relatywnie wysokim odsetkiem ocen negatywnych. Najwięcej problemów z oceną skutków integracji Polski z UE mają badani niepotrafiący określić swoich poglądów politycznych na osi lewica–centrum–prawica, ale wśród tych, którzy podjęli się tej oceny, zdecydowanie przeważają widzący je w pozytywnym świetle.

Tabela 73

Czy Twoim zdaniem, ogólnie rzecz biorąc integracja z Unią Europejską przynosi Polsce:	Deklarowane poglądy polityczne			
	lewicowe	centrowe	prawicowe	Trudno powiedzieć
	w procentach			
– więcej korzyści niż strat	65	49	34	46
– tyle samo korzyści, co strat	22	36	33	25
– więcej strat niż korzyści	5	7	26	6
Trudno powiedzieć	9	8	7	23

Badanie KBPN 2018

Oceny skutków integracji Polski z UE związane są także z typem szkoły, do jakiej uczęszczają badani. Najwięcej euroentuzjastów można znaleźć wśród uczniów ostatnich klas liceów ogólnokształcących – ponad połowa z nich ocenia, że – ogólnie rzecz biorąc – integracja z Unią Europejską przynosi Polsce więcej korzyści niż strat. Uczniowie techników, liceów profilowanych, zawodowych lub technicznych, choć również najczęściej skłonni są podzielać to zdanie, to częściej od swych kolegów z liceów ogólnokształcących widzą efekty integracji jako równowagę korzyści i strat. Największy kłopot z oceną skutków integracji mają uczniowie zasadniczych szkół zawodowych – co czwarty nie potrafił tego zrobić, a wśród pozostałych niemal równoliczne są grupy oceniających, iż przynosi ona więcej korzyści niż strat oraz dostrzegających tyle samo korzyści, co strat. We wszystkich wyróżnionych typach szkół najmniej liczni są uczniowie uważający, że – ogólnie rzecz biorąc – integracja z Unią Europejską przynosi Polsce więcej strat niż korzyści. Warto dodać, iż w porównaniu z 2016 rokiem przybyło pozytywnych ocen skutków integracji wśród uczniów szkół, w których nauka kończy się egzaminem maturalnym.

Tabela 74

Czy Twoim zdaniem, ogólnie rzecz biorąc integracja z Unią Europejską przynosi Polsce:	Odpowiedzi uczniów		
	liceów ogólnokształcących	techników, liceów profilowanych, zawodowych lub technicznych	zasadniczych szkół zawodowych
	w procentach		
– więcej korzyści niż strat	56	41	32
– tyle samo korzyści, co strat	22	30	31
– więcej strat niż korzyści	8	10	11
Trudno powiedzieć	14	20	26

Badanie KBPN 2018

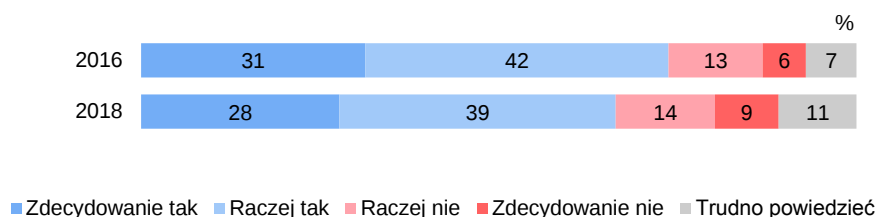
Zróznicowanie ocen skutków integracji Polski z Unią Europejską w zależności od typu szkoły, do jakiej uczęszczają badani, wiąże się bezpośrednio z – opisanym wcześniej – zróznicowaniem częstości deklaracji uczniów poszczególnych typów szkół dotyczących ich poglądów politycznych.

Patriotyzm młodzieży

Polacy w zdecydowanej większości uważają się za patriotów²². Także wśród młodych ludzi jest to dość rozpowszechniona postawa – deklaruje ją dwie trzecie (67%) badanych uczniów. To wartość niższa, niż wśród ogółu mieszkańców Polski (88%).

Częściowo można to tłumaczyć ogólnym niższym poziomem zainteresowania sprawami społecznymi i politycznymi, właściwym młodzieży. Trzeba jednak zauważyć, że wyższy niż wśród ogółu Polaków jest odsetek tych młodych respondentów, którzy nie uważają się za patriotów (23% wśród młodzieży w stosunku do 8% dorosłych Polaków). Jest więc nie tylko obojętność, ale też – czasem – odrzucenie tej postawy.

Rys. 48. **Czy uważasz się za patriot(k)ę?**

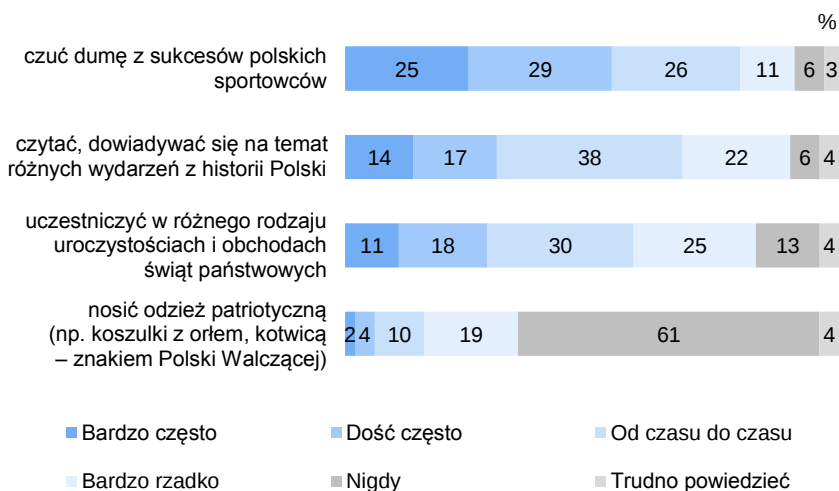

Badania KBPN

Spośród praktycznych przejawów patriotyzmu, o które pytaliśmy, najczęstsze wśród młodych ludzi jest odczuwanie dumy z sukcesów polskich sportowców. Rzadziej deklarowane jest poznawanie historii Polski oraz uczestniczenie w uroczystościach i świętach państwowych, a najrzadziej – noszenie odzieży patriotycznej.

²² Zob. komunikat CBOS „Patriotyzm Polaków”, sierpień 2018 (oprac. A. Głowacki).

Rys. 49. **Czy i jak często zdarza Ci się:**

Badanie KBPN 2018

W porównaniu do ogółu dorosłych Polaków²³, uczniowie nieco rzadziej interesują się historią Polski. W przypadku pozostałych trzech wskaźników wyniki są porównywalne – nie różnią się w zasadniczy sposób.

²³ Dane dotyczące dorosłych Polaków pochodzą z badania „Aktualne problemy i wydarzenia” (338) przeprowadzonego metodą wywiadów bezpośrednich (face-to-face) wspomaganych komputerowo (CAPI) w dniach 28 czerwca – 5 lipca 2018 roku na liczącej 952 osoby reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

Tabela 75

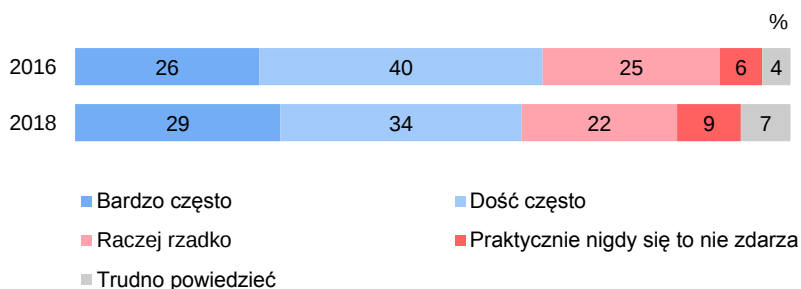
Czy i jak często zdarza Ci się:		Bardzo często	Dość często	Od czasu do czasu	Bardzo rzadko	Nigdy	Trudno powiedzieć
		w procentach					
– czytać, dowiadywać się na temat różnych wydarzeń z historii Polski	młodzież dorośli	14 14	17 31	38 36	22 12	6 6	4 0
– czuć dumę z sukcesów polskich sportowców	młodzież dorośli	25 23	29 34	26 33	11 7	6 3	3 1
– nosić odzież patriotyczną (np. koszulki z orłem, kotwicą – znakiem Polski Walczącej itp.)	młodzież dorośli	2 2	4 5	10 12	19 14	61 67	4 0
– uczestniczyć w różnego rodzaju uroczystościach i obchodach świąt państwowych	młodzież dorośli	11 7	18 17	30 37	25 23	13 16	4 0

Badanie KBPN 2018

Odczuwanie dumy i wstydu z polskości

Nieco mniej niż jedna trzecia uczniów (29%) deklaruje, że bardzo często zdarza im się odczuwać dumę ze swojej przynależności narodowej; niewiele większy odsetek (34%) twierdzi, że to uczucie towarzyszy im „dość często”. Kolejna jedna piąta (22%) deklaruje, że odczuwa dumę z polskości raczej rzadko, a blisko jedna dziesiąta (9%) – nie odczuwa jej nigdy.

Rys. 50. **Czy i jak często zdarza się, że odczuwasz dumę z tego, że jesteś Polakiem/Polką?**

Odczuwanie wstydu z powodu przynależności narodowej jest znacznie rzadsze – dwóm trzecim badanych (67%) właściwie się to nie zdarza. Tylko 17% deklaruje, że czasem – ale rzadko – wstydzi się polskości, a co dziesiąty uczeń twierdzi, że zdarza mu się to dość często lub nawet bardzo często.

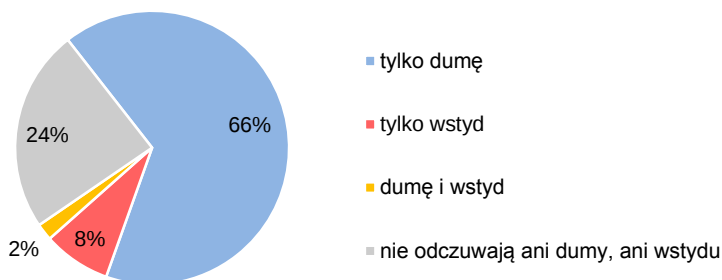
Gdy rozpatrujemy te dwa wskaźniki łącznie okazuje się, że dwie trzecie uczniów co najmniej dość często odczuwa dumę z polskości, jednocześnie rzadko lub nigdy nie odczuwając wstydu. Jedna czwarta respondentów nie odczuwa żadnych emocji związanych z przynależnością narodową – nie jest ona dla nich ani źródłem dumy, ani wstydu.

Są to wyniki niemal identyczne z wynikami ogółu dorosłych Polaków²⁴. Odsetki badanych deklarujących odczuwanie dumy i wstydu nie zmieniły się także znacząco w stosunku do poprzedniego badania młodzieży z roku 2016²⁵.

²⁴ Zob. komunikat CBOS „Patriotyzm Polaków”, sierpień 2018 (oprac. A. Głowacki).

²⁵ Zob. A. Głowacki, „Patriotyzm, nacjonalizm i stosunek do obcych” w: M. Grabowska i M. Gwiazda (red), *Młodzież 2013*, „Opinie i Diagnozy” nr 38, Warszawa 2017, s. 127–142.

Rys. 52. **Odczuwanie dumy i wstydu z polskości. Odsetki badanych, którzy co najmniej dość często odczuwają:**

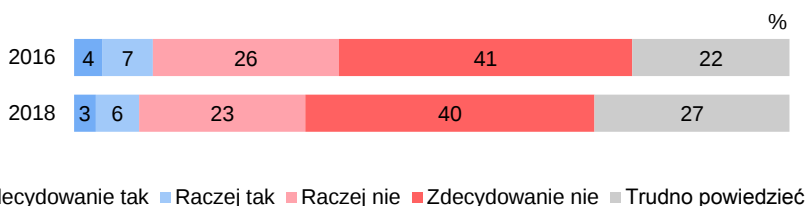

Badanie KBPN 2018

Poparcie dla ruchów narodowych

Jedynie niewielka część badanych uczniów (9%) uważa się za nacjonalistów. Zdecydowana większość (63%) nie identyfikuje się z tą postawą, a ponad jedna czwarta (27%) nie potrafi określić się w tych kategoriach.

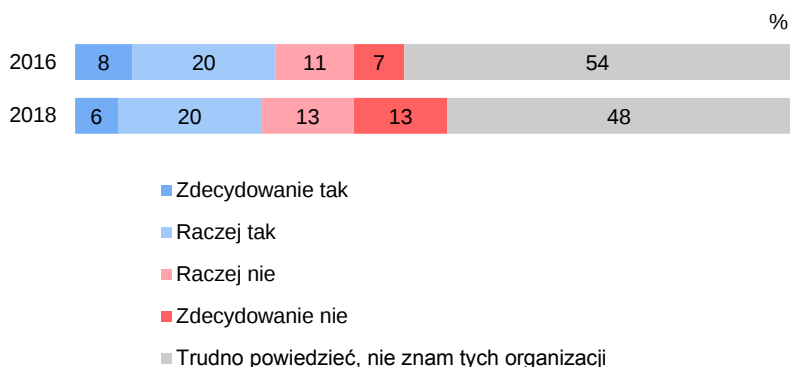
Rys. 53. **Czy uważasz się za nacjonalist(k)ę?**

Badania KBPN

Mniej więcej jedna czwarta młodych ludzi (26%) deklaruje, że (generalnie) popiera działania takich ruchów, jak ONR, Młodzież Wszechpolska czy Ruch Narodowy. Podobny odsetek (26%) twierdzi, że ich nie popiera, a prawie połowa – że nie zna tych organizacji na tyle dobrze, by to ocenić.

Rys. 54. **Czy, generalnie rzecz biorąc, popierasz działania takich ruchów, organizacji, środowisk, jak Obóz Narodowo-Radykalny (ONR), Młodzież Wszechpolska, Ruch Narodowy?**

Badania KBPN

Warto podkreślić, że zgeneralizowane poparcie niekoniecznie przekłada się na bardziej aktywne sprzyjanie tym ruchom – bardzo rzadko pojawiają się one wśród organizacji politycznych wymienianych spontanicznie jako bliskie uczniom. Może to więc być poparcie dość „zdystansowane”.

Poparcie dla działalności ruchów odwołujących się do idei narodowych częściej deklarują młodzi ludzie mieszkający na wsi niż w mieście; uczący się w liceum profilowanym lub szkole zawodowej; gorzej oceniający warunki materialne swojej rodziny; ci, których rodzice mają niższy poziom wykształcenia. Z kolei brak poparcia dla tych organizacji jest częstszy wśród chłopców, niż dziewcząt, a także wśród mieszkańców wielkich miast, uczniów liceów ogólnokształcących oraz młodych ludzi, których rodzice legitymują się wyższym poziomem wykształcenia.

Tabela 76

		Czy, generalnie rzecz biorąc, popierasz działania takich ruchów, organizacji, środowisk jak Obóz Narodowo-Radykalny (ONR), Młodzież Wszechpolska, Ruch Narodowy?		
		Tak	Nie	Trudno powiedzieć, nie znam tych organizacji
		w procentach		
Płeć	mężczyźni kobiety	27	33	41
		25	21	54
Miejsce zamieszkania	wieś	31	22	47
	miasto poniżej 20 tys. mieszk.	30	22	47
	miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszk.	24	25	51
	miasto powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszk.	17	38	46
	miasto powyżej 500 tys. mieszk.	15	40	45
Typ szkoły	liceum ogólnokształcące	21	33	46
	technikum	28	22	50
	liceum profilowane, zawodowe lub techniczne	33	17	49
	zasadnicza szkoła zawodowa	34	18	48
Ocena materialnych warunków życia rodziny	złe	35	24	41
	średnie	23	23	53
	dobrze	26	28	46
Wykształcenie rodziców	co najmniej jeden rodzic ma wykształcenie wyższe	21	37	42
	żaden z rodziców nie ma wykształcenie wyższego, jednak co najmniej jeden ma średnie	26	23	51
	rodzice z wykształceniem podstawowym lub zasadniczym zawodowym	30	21	49

Badanie KBPN 2018

Rafał Boguszewski

AKTYWNOŚĆ OBYWATELSKA I POSTAWY PROSPOŁECZNE

Aktywność obywatelską młodzieży i zaangażowanie społeczne można badać na różne sposoby. Jednym z nich jest monitorowanie przynależności do stowarzyszeń, organizacji i klubów o różnych profilach. Ten wymiar aktywności uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych obecnie wypada wprawdzie istotnie lepiej niż w latach dziewięćdziesiątych, jednak od piętnastu lat pozostaje w zasadzie stabilny. Od 2003 roku mniej więcej jedna trzecia badanych wykazuje tego typu aktywność, przy czym najczęściej – jak wynika z deklaracji – związana jest ona z przynależnością do klubów sportowych²⁶.

Jako wyraz aktywności społecznej młodych ludzi w skali mikro możemy traktować także ich zaangażowanie w wybory do samorządu szkolnego, które – jak się okazuje – również pozostaje w miarę stałe i na relatywnie niskim poziomie. Niezmiennie mniej więcej trzy piąte uczniów twierdzi, że nigdy nie brało udziału w tego typu głosowaniu, a regularny udział w wyborach do samorządu uczniowskiego deklaruje jedynie co piąty uczeń²⁷. Sugerować to może znaczny stopień wycofania młodych ludzi ze sfery społeczno-politycznej.

Zainteresowanie wyborami i gotowość wzięcia w nich udziału

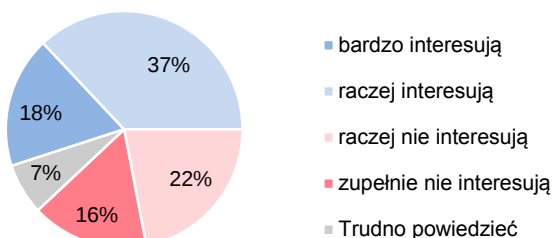
Poziom społeczno-politycznego wycofania młodych ludzi miały zweryfikować m.in. pytania o ich zainteresowanie wyborami samorządowymi w Polsce w 2018 roku oraz zamiar uczestniczenia w tych wyborach (badanie było realizowane w większości przypadków niedługo przed głosowaniem). Duże zainteresowanie

²⁶ Zob. M. Feliksiak, M. Omyła-Rudzka, M. Bożewicz, „Zainteresowania i aktywności”, w niniejszym tomie.

²⁷ Zob. M. Bożewicz, „Relacje szkolne”, w niniejszym tomie.

wyborami wyraził jedynie niespełna co piąty badany (18%), a nieco ponad jedna trzecia stwierdziła, że interesuje się nimi umiarkowanie (37%). Blisko dwie piąte młodych ludzi uznało, że wybory samorządowe ich nie interesują, w tym jedna szósta wyraziła zupełny brak zainteresowania nimi (16%). Nieliczni nie potrafili odnieść się do tej kwestii (7%).

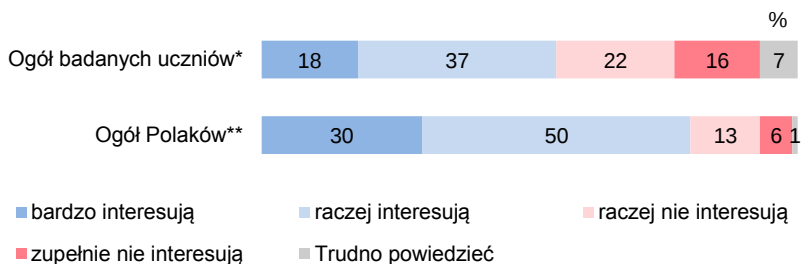
Rys. 55. **W dniu 21 października 2018 roku odbędą się wybory samorządowe do rad gminnych, powiatowych i sejmików wojewódzkich oraz I tura wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast.**
Czy Ciebie wybory te:

Badanie KBPN 2018

W porównaniu z ogółem dorosłych Polaków, zainteresowanie wyborami wśród młodych ludzi okazało się w tym samym czasie dużo niższe (55% wobec 80%), pomimo że dla większości z nich stwarzały one możliwość pierwszego w życiu realnego wpływu na wybór przedstawicieli władz.

Rys. 56. **W dniu 21 października 2018 roku odbędą się wybory samorządowe do rad gminnych, powiatowych i sejmików wojewódzkich oraz I tura wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast.**
Czy Ciebie wybory te:

* Badanie KBPN 2018

** Badanie CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (październik 2018)

Płeć w niewielkim stopniu różnicowała zainteresowanie uczniów wyborami samorządowymi. Nieznacznie większe okazało się ono w przypadku dziewcząt niż chłopców (58% wobec 53%).

Tabela 77

W dniu 21 października 2018 roku odbędą się wybory samorządowe do rad gminnych, powiatowych i sejmików wojewódzkich oraz I tura wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast. Czy Ciebie wybory te:	Odpowiedzi			
	chłopców		dziewcząt	
	w procentach			
– bardzo interesują	17	53	19	58
– raczej interesują	36		39	
– raczej nie interesują	21	41	22	34
– zupełnie nie interesują	20		12	
Trudno powiedzieć	6	6	8	8

Badanie KBPN 2018

Poziom zainteresowania wyborami znacząco różnił się natomiast w zależności od typu szkoły. Uczniowie zasadniczych szkół zawodowych najczęściej deklarowali brak zainteresowania październikowymi wyborami (45% wobec 40% zainteresowanych), w przeciwieństwie do uczniów liceów ogólnokształcących, wśród których deklarowane zainteresowanie było niemal dwukrotnie większe niż jego brak (62% wobec 33%).

Tabela 78

W dniu 21 października 2018 roku odbędą się wybory samorządowe do rad gminnych, powiatowych i sejmików wojewódzkich oraz I tura wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast. Czy Ciebie wybory te:	Odpowiedzi uczniów					
	liceów ogólnokształcących		techników i liceów profilowanych, zawodowych i technicznych		zasadniczych szkół zawodowych	
	w procentach					
– bardzo interesują	21	62	17	54	12	40
– raczej interesują	41		37		28	
– raczej nie interesują	20	33	23	39	19	45
– zupełnie nie interesują	13		16		26	
Trudno powiedzieć	5	5	7	7	15	15

Badanie KBPN 2018

Zainteresowanie uczniów wyborami nie różniło się znacząco w zależności od miejsca zamieszkania. Jedynie mieszkańcy średnich miast, liczących od 20 tys.

do 100 tys. mieszkańców, interesowali się głosowaniem nieco rzadziej niż pozostali.

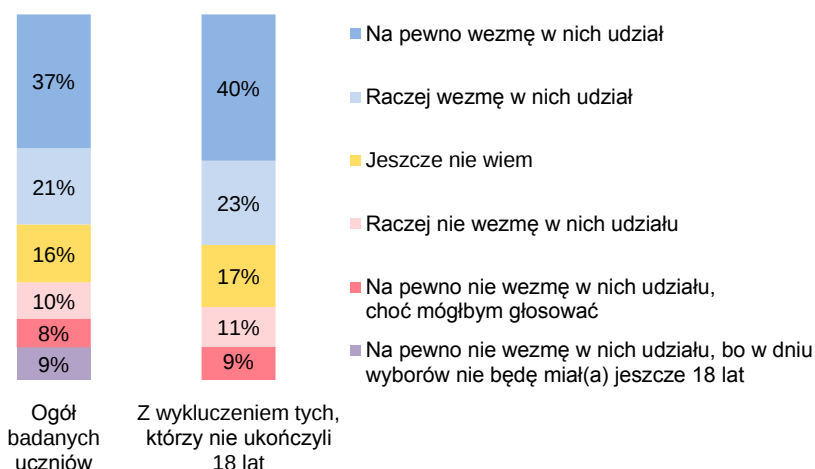
Tabela 79

W dniu 21 października 2018 roku odbędą się wybory samorządowe do rad gminnych, powiatowych i sejmików wojewódzkich oraz I tura wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast. Czy Ciebie wybory te:	Odpowiedzi uczniów mieszkających							
	na wsi		w małych miastach		w średnich miastach		w dużych miastach	
	w procentach							
– bardzo interesują	20	58	17	56	14	50	21	57
– raczej interesują	38		39		36		36	
– raczej nie interesują	22	35	20	39	22	42	21	37
– zupełnie nie interesują	13		19		20		16	
Trudno powiedzieć	7	7	5	5	8	8	6	6

Badanie KBPN 2018

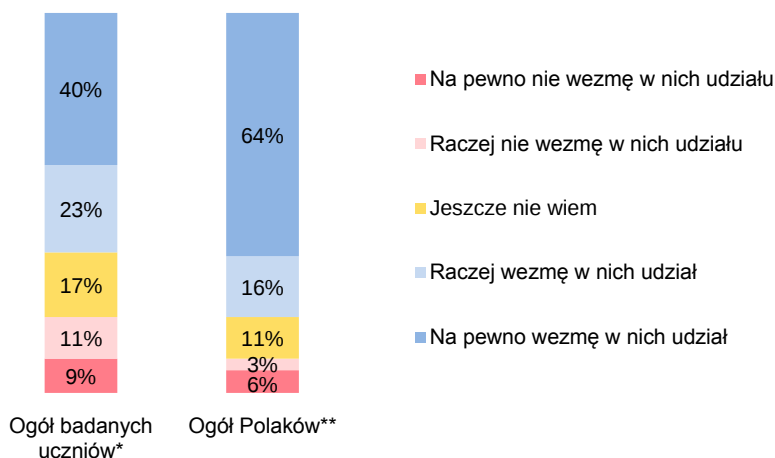
Uczniowie, zapytani o swoją gotowość do uczestniczenia w październikowym głosowaniu, w większości mieli taki plan (58% ogółu badanych uczniów, w tym 63% uprawnionych do głosowania), przy czym pewno co do udziału w głosowaniu wyraził jedynie co trzeci (37%), co stanowi 40% tych, którzy ze względu na wiek mogli już głosować.

Rys. 57. **Czy zamierzasz wziąć udział w wyborach 21 października 2018 roku?**

W podobnym czasie wśród ogółu dorosłych Polaków zamiar głosowania wyrażało 80% badanych, w tym dwie trzecie (64%) deklaroowało pewność w tej kwestii. Deklarowane uczestnictwo debiutujących wyborców w demokratycznych procedurach okazało się zatem zdecydowanie niższe niż w całym społeczeństwie (różnica 17 punktów procentowych), a – jak wiadomo – deklaracje uczestnictwa w wyborach i tak zazwyczaj są zdecydowanie zawyżone w stosunku do faktycznego w nich udziału. Można więc przypuszczać, iż debiut wyborczy respondentów okazał się w rzeczywistości gorszy niż zapowiadany.

Rys. 58. **Czy zamierzasz wziąć udział w wyborach 21 października 2018 roku?**

* Badanie KBPN 2018

** Badanie CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (październik 2018)

Płeć uczniów jedynie w niewielkim stopniu różnicowała ich gotowość do uczestniczenia w wyborach – była ona nieco większa w przypadku dziewcząt niż chłopców (66% wobec 60%).

Tabela 80

Czy zamierzasz wziąć udział w wyborach 21 października 2018 roku?	Odpowiedzi	
	chłopców	dziewcząt
	w procentach	
Na pewno wezmę w nich udział	39	42
Raczej wezmę w nich udział	21	24
Jeszcze nie wiem	18	16
Raczej nie wezmę w nich udziału	11	10
Na pewno nie wezmę w nich udziału	11	8

* Badanie KBPN 2018

Zamiar uczestniczenia w głosowaniu i jednocześnie największą pewność w tym zakresie najczęściej wyrażali uczniowie liceów ogólnokształcących – blisko trzy czwarte z nich zamierzało głosować, w tym co drugi nie miał co do tego wątpliwości. Wśród uczniów techników chęć uczestniczenia w wyborach deklarowało 61% badanych, w tym 36% w sposób zdecydowany, natomiast w przypadku uczniów zasadniczych szkół zawodowych tylko niespełna połowa zamierzała pójść do urn wyborczych (42%), w tym zaledwie 27% było zdecydowanych w swoich zamierzeniach.

Tabela 81

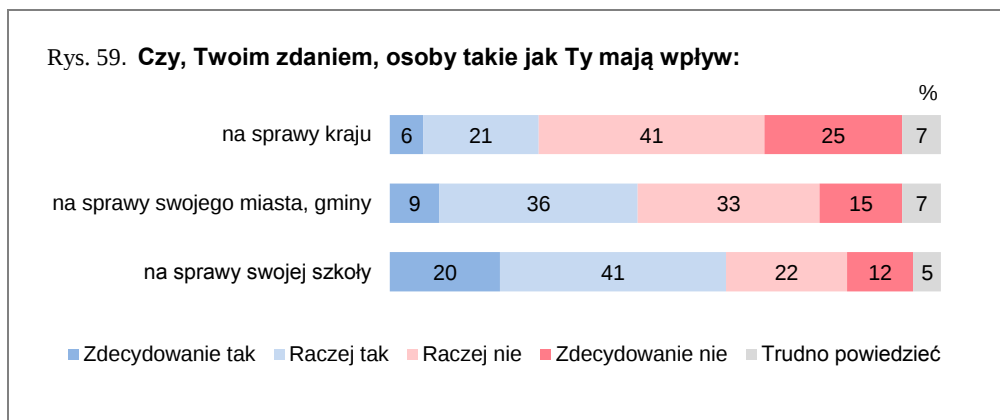
Czy zamierzasz wziąć udział w wyborach 21 października 2018 roku?	Odpowiedzi uczniów		
	liceów ogólnokształcących	techników i liceów profilowanych, zawodowych i technicznych	zasadniczych szkół zawodowych
	w procentach		
Na pewno wezmę w nich udział	50	36	27
Raczej wezmę w nich udział	22	25	15
Jeszcze nie wiem	13	18	25
Raczej nie wezmę w nich udziału	8	12	14
Na pewno nie wezmę w nich udziału	7	9	19

* Badanie KBPN 2018

Poczucie wpływu na sprawy publiczne

Ograniczona aktywność społeczno-polityczna uczniów znajduje wyraz w ich deklaracjach dotyczących poczucia wpływu na sprawy publiczne. Wprawdzie 61% ankietowanych twierdzi, że ma wpływ na sprawy swojej szkoły (w tym 20% nie ma co do tego żadnych wątpliwości), jednak w przypadku spraw społeczności

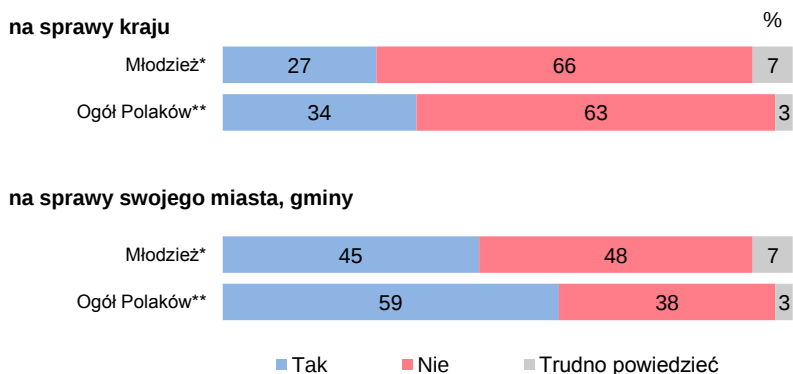
lokalnych – miasta lub gminy – nieco częściej deklarowany jest brak wpływu niż poczucie wpływu (48% wobec 45%). Zdecydowanie najrzadziej młodzi ludzie deklarują wpływ na sprawy krajowe – mówi o tym co czwarty badany (27%), a jedynie 6% nie ma co do tego wątpliwości.

* Badanie KBPN 2018

Deklarowane przez młodzież poczucie wpływu na sprawy publiczne jest – jak się okazuje – istotnie mniejsze niż wyrażane przez ogół społeczeństwa, zwłaszcza w odniesieniu do wymiaru lokalnego. Podczas gdy większość dorosłych Polaków dostrzega możliwość wpływu na sprawy swojego miasta lub gminy (59%), wśród ankietowanych uczniów odsetek takich deklaracji nie sięga nawet jednej drugiej.

Rys. 60. **Czy, Twoim zdaniem, osoby takie jak Ty mają wpływ:**

* Badanie KBPN 2018

** Badanie CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (sierpień 2018)

Poczucie wpływu młodych ludzi na sprawy publiczne w znacznej mierze zależy od ich społecznej aktywności. Na przykład odczuwany wpływ na sprawy społeczności lokalnej jest tym większy, im większa deklarowana pewność uczestniczenia w wyborach samorządowych w październiku 2018 roku.

Tabela 82

Czy zamierzasz wziąć udział w wyborach samorządowych 21 października 2018 roku?	Czy, Twoim zdaniem, osoby takie jak Ty mają wpływ na sprawy swojego miasta, gminy?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Na pewno wezmę w nich udział	56	40	4
Raczej wezmę w nich udział	44	50	6
Jeszcze nie wiem	38	53	9
Raczej nie wezmę w nich udziału	30	61	9
Na pewno nie wezmę w nich udziału	32	59	9

Badanie KBPN 2018

Podobnie jest z postrzeganiem wpływem na sprawy szkoły. Osoby regularnie głosujące w wyborach do samorządu szkolnego częściej odczuwają wpływ na sprawy swojej szkoły niż głosujący nieregularnie czy – tym bardziej – w ogóle niegłosujący.

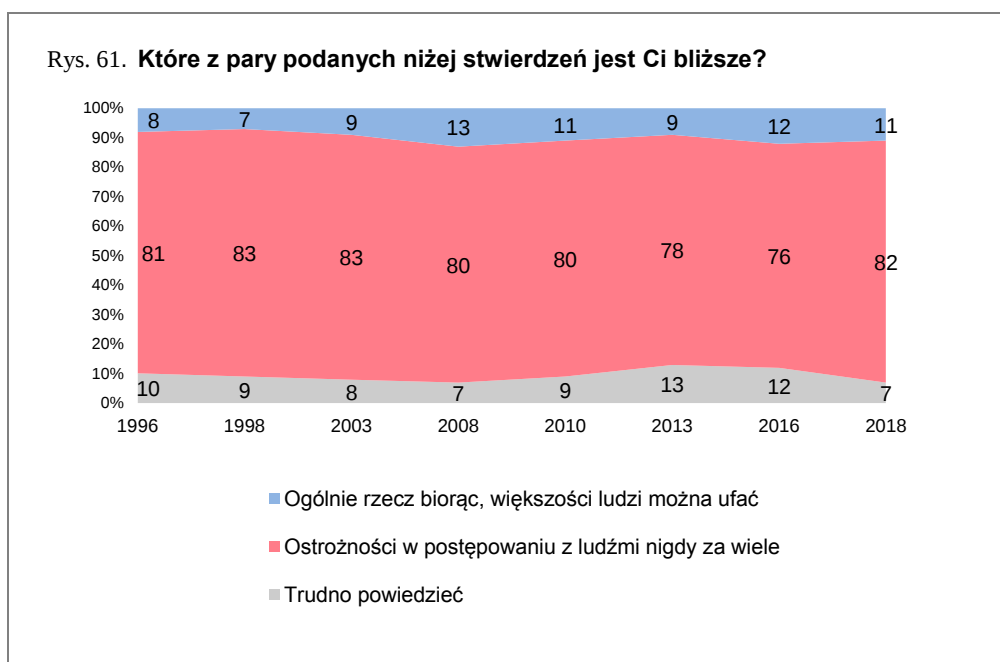
Tabela 83

Czy brałe(a)ś udział w wyborach do samorządu szkolnego?	Czy, Twoim zdaniem, osoby takie jak Ty mają wpływ na sprawy swojej szkoły?		
	Tak	Nie	Trudno powiedzieć
	w procentach		
Zawsze, kiedy się odbywały	73	22	5
Tak, ale nie każdego roku	65	31	4
Nigdy nie brałe(a)m udziału	56	38	6

Badanie KBPN 2018

Postawy prospołeczne

Podobnie jak w przypadku ogółu dorosłych Polaków, tak też wśród młodych ludzi dopiero wkraczających w dorosłość jedną z przyczyn niewielkiego zaangażowania w sprawy społeczne jest ograniczone zaufanie do innych ludzi. Deklaracje uzyskane w ostatnim badaniu potwierdzają, że w wymiarze społecznym młodzi ludzie pozostają niezmiennie nieufni. Obecnie jedynie co dziesiąty badany (11%) jest przekonany, że większości ludzi można ufać, ponad cztery piąte zaś (82%, wzrost o 6 punktów procentowych) wyznaje zasadę zachowywania daleko idącej ostrożności w stosunkach z innymi.

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Analiza zależności potwierdza, że osoby cechujące się większym zaufaniem społecznym częściej angażują się w wymiarze społeczno-politycznym. Na przykład zamiar uczestniczenia w pałdziernikowych wyborach 2018 roku wyraziło 76% respondentów przekonanych o tym, że ludzie są godni zaufania, podczas gdy wśród uważających, że w kontaktach z innymi trzeba zachować ostrożność, odsetek ten wyniósł 64%.

Tabela 84

Czy zamierzasz wziąć udział w wyborach samorządowych 21 października 2018?	Które z pary podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe?		
	Ogólnie rzecz biorąc, większości ludzi można ufać	Ostrożności w postępowaniu z ludźmi nigdy za wiele	Trudno powiedzieć
	procentowanie w kolumnach		
Na pewno wezmę w nich udział	50	41	28
Raczej wezmę w nich udział	26	23	16
Jeszcze nie wiem	7	17	33
Raczej nie wezmę w nich udziału	9	10	11
Na pewno nie wezmę w nich udziału	7	9	12

Badanie KBPN 2018

Osoby ufające innym istotnie częściej niż zachowujące rezerwę w kontaktach interpersonalnych deklarują poczucie wpływu na sprawy szkoły (70% wobec 62%), miasta lub gminy (59% wobec 44%) oraz kraju (39% wobec 25%).

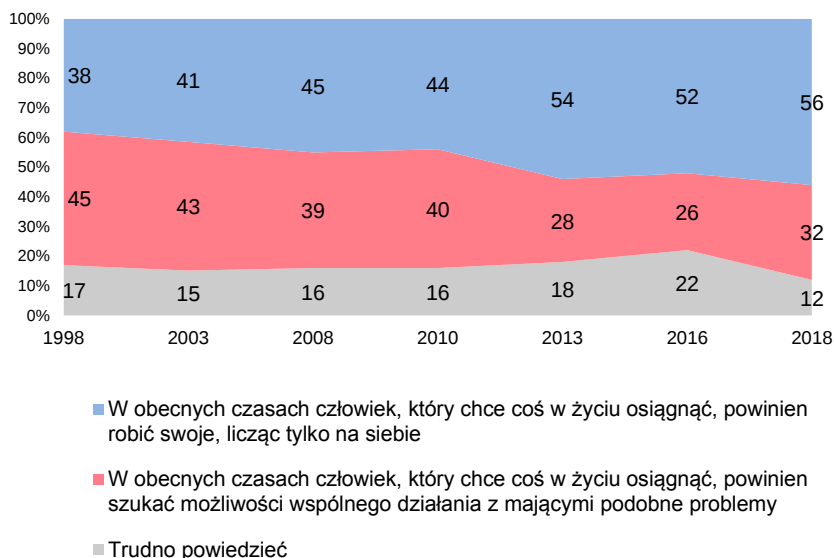
Tabela 85

Czy, Twoim zdaniem, osoby takie jak Ty mają wpływ:	Które z pary podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe?		
	Ogólnie rzecz biorąc, większości ludzi można ufać	Ostrożności w postępowaniu z ludźmi nigdy za wiele	Trudno powiedzieć
	odsetki odpowiedzi twierdzących		
– na sprawy kraju	39	25	26
– na sprawy swojego miasta, gminy	59	44	33
– na sprawy swojej szkoły	70	62	47

Badanie KBPN 2018

Od pięciu lat utrzymuje się także wyjątkowo wysoki poziom indywidualizmu wśród młodzieży. Opinia, że „w obecnych czasach człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć, powinien robić swoje, licząc tylko na siebie”, jest podzielana przez ponad połowę badanych (obecnie 56%, wzrost od 2016 roku o 4 punkty procentowe). W mniejszości pozostają młodzi ludzie przekonani, że ważniejsza jest umiejętność współdziałania z innymi ludźmi (obecnie 32%, wzrost o 6 punktów). O ile zatem pod koniec lat dziewięćdziesiątych nastawienie prospołeczne dominowało nad indywidualistycznym, a następnie w latach 2003–2010 obie postawy prezentowane były niemal równie często, o tyle od 2013 roku indywidualizm akcentowany jest niemal dwukrotnie częściej niż współpraca z innymi.

Rys. 62. **Które z pary podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe?**

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Osoby opowiadające się za współpracą z innymi wykazują większą wrażliwość na sprawy społeczno-polityczne, przejawiającą się choćby w większej gotowości do uczestniczenia w wyborach, nieco częściej też deklarują poczucie wpływu na sprawy społeczne – w wymiarze mikro, mezo i makro.

Tabela 86

Czy zamierzasz wziąć udział w wyborach samorządowych 21 października 2018 roku?	Które z pary podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe?		
	W obecnych czasach człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć, powinien robić swoje, licząc tylko na siebie	W obecnych czasach człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć, powinien szukać możliwości wspólnego działania z mającymi podobne problemy	Trudno powiedzieć
	procentowanie w kolumnach		
Na pewno wezmę w nich udział	40	46	27
Raczej wezmę w nich udział	22	24	24
Jeszcze nie wiem	17	14	26
Raczej nie wezmę w nich udziału	11	9	9
Na pewno nie wezmę w nich udziału	10	7	14

Badanie KBPN 2018

Tabela 87

Czy, Twoim zdaniem, osoby takie jak Ty mają wpływ:	Które z pary podanych niżej stwierdzeń jest Ci bliższe?		
	W obecnych czasach człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć, powinien robić swoje, licząc tylko na siebie	W obecnych czasach człowiek, który chce coś w życiu osiągnąć, powinien szukać możliwości wspólnego działania z mającymi podobne problemy	Trudno powiedzieć
	odsetki odpowiedzi twierdzących		
– na sprawy kraju	26	29	23
– na sprawy swojego miasta, gminy	43	51	38
– na sprawy swojej szkoły	60	68	50

Badanie KBPN 2018

Młodzi ludzie okazują się dość wycofani, jeśli chodzi o ich zaangażowanie społeczno-polityczne, zwłaszcza na tle ogółu dorosłych Polaków. Wprawdzie w większości po raz pierwszy w życiu mogli w październiku 2018 roku wziąć udział w ogólnopolskim głosowaniu, jednak tuż przed wyborami pewność głosowania deklarowało jedynie dwóch na pięciu spośród ogółu pełnoletnich uczniów. Tylko nieco ponad połowa w ogóle wyraziła jakiegokolwiek zainteresowanie wyborami. Ograniczona aktywność społeczno-polityczna uczniów związana jest z ich relatywnie niskim poczuciem wpływu na sprawy publiczne, zwłaszcza w wymiarze krajowym. Wszystko to koresponduje z dość wysokim poziomem indywidualizmu młodych ludzi, połączonym z brakiem zaufania do innych.

Antoni Głowacki

RELIGIJNOŚĆ MŁODZIEŻY I UCZESTNICTWO W LEKCJACH RELIGII W SZKOŁACH

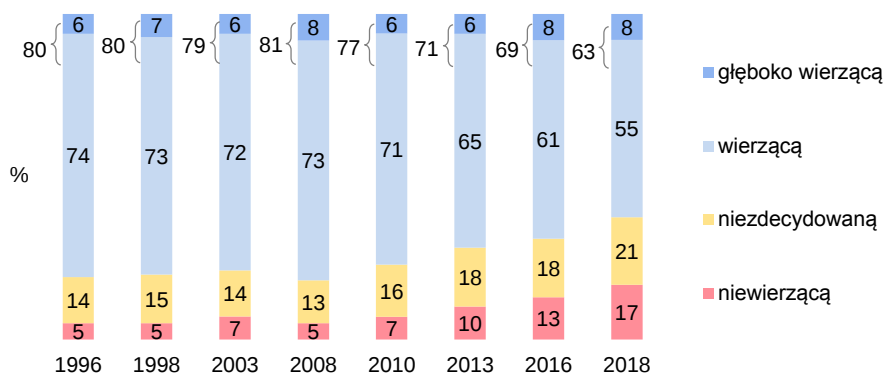
W badaniach młodzieży już od wielu lat obserwujemy spadek poziomu religijności młodych ludzi. Coraz rzadziej uczestniczą oni w praktykach religijnych, coraz rzadziej określają się też jako osoby wierzące. Nie ma wątpliwości, że jest to istotny trend, odzwierciedlający zmiany w naszym społeczeństwie: polska młodzież jest w coraz mniejszym stopniu religijna.

Deklaracje wiary i niewiary

Obecnie wciąż niemal dwie trzecie badanych uczniów (63%) twierdzi, że są osobami wierzącymi lub głęboko wierzącymi. Mniej więcej jedna piąta (21%) określa się jako niezdecydowani, a niewiele mniej (17%) – jako niewierzący.

Wyraźne zmiany w odsetkach deklaracji wiary i niewiary notujemy począwszy od roku 2010. We wcześniejszych pomiarach, aż do roku 2008, deklarowane postawy religijne były dość stabilne. W późniejszych latach zmiany zdecydowanie przyspieszyły: w stosunku do badania z 2008 roku odsetek zadeklarowanych niewierzących wśród uczniów wzrósł obecnie o 12 punktów procentowych, a niezdecydowanych – o 8 punktów. Towarzyszył temu spadek poziomu deklaracji wiary o 18 punktów procentowych. Warto podkreślić, że odsetek uczniów uważających się za osoby głęboko wierzące pozostaje dość stabilny na przestrzeni wszystkich badań, a więc od roku 1996.

Rys. 63. **Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:**

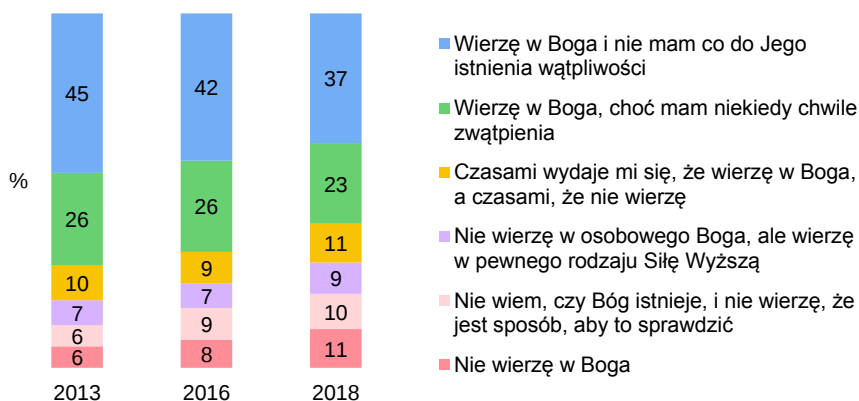

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Chcąc pogłębić sposób rozumienia religijności młodych ludzi, pytaliśmy także o treść ich wiary. Największa część z nich (60%) deklaruje, że wierzy w Boga, przy czym 37% nie ma co do Jego istnienia wątpliwości. Pozostali uczniowie skłaniają się w niemal równych odsetkach ku jednej z pozostałych postaw: wahaniu, wierze w bezosobową siłę wyższą, agnostycyzmowi lub ateizmowi. Każdą z nich wskazuje około jednej dziesiątej badanych.

W porównaniu do pomiarów z lat 2013 i 2016 spadł udział osób deklarujących wiarę w Boga wśród ogółu uczniów (wtedy wynosił on odpowiednio 71% i 68%).

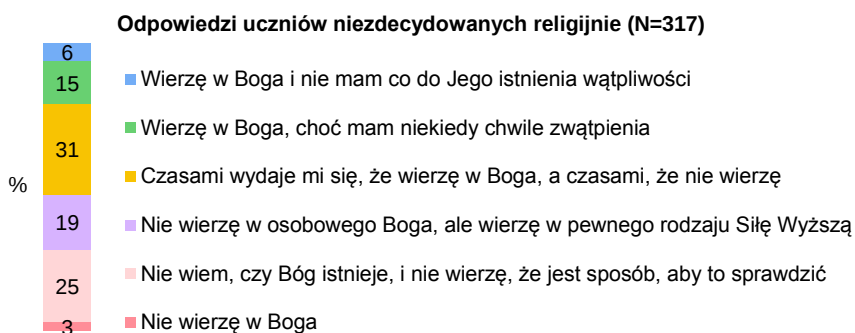
Rys. 64. **Które z poniższych stwierdzeń dotyczących wiary w Boga jest Ci najbliższe?**

Badania KBPN

Uczniowie, którzy uważają się za osoby wierzące, w zdecydowanej większości deklarują jednocześnie, że wierzą w osobowego Boga. Z kolei ci, którzy określają się jako niewierzący, w większości wybierają stanowisko odpowiadające ateizmowi. Interesujące może być bliższe przyjrzenie się tym młodym ludziom, którzy określają się jako niezdecydowani w kwestiach religijnych. Okazuje się, że w większości wahają się co do istnienia Boga lub skłaniają się ku agnostycyzmowi. Znacząca część z nich wierzy także w pewnego rodzaju siłę wyższą lub twierdzi, że wierzy w Boga, chociaż ma chwile zwątpienia w Jego realność. Jest to więc szeroka kategoria, obejmująca wiele możliwych postaw religijnych.

Rys. 65. **Które z poniższych stwierdzeń dotyczących wiary w Boga jest Ci najbliższe?**

Badanie KBPN 2018

Tabela 88

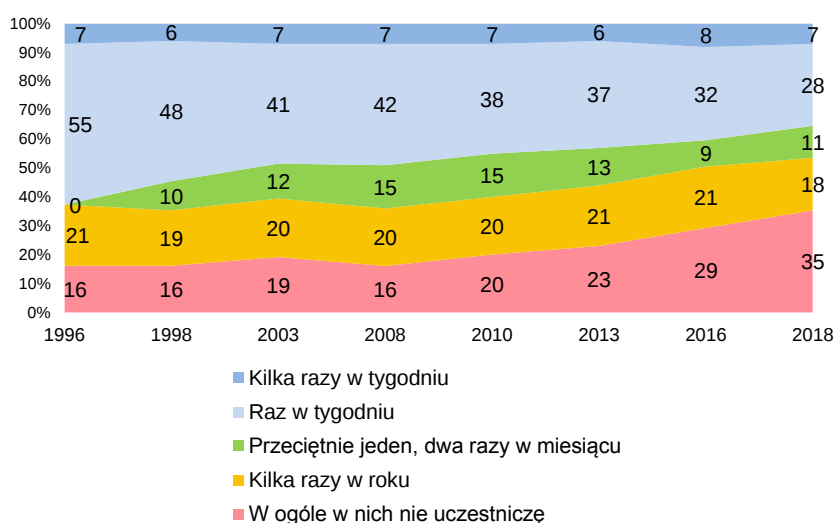
Które z poniższych stwierdzeń dotyczących wiary w Boga jest Ci najbliższe?	Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:			
	głęboko wierzącą	wierzącą	niezdecydowaną	niewierzącą
	w procentach			
Wierzę w Boga i nie mam co do Jego istnienia wątpliwości	83	54	6	2
Wierzę w Boga, choć mam niekiedy chwile zwątpienia	13	34	15	0
Czasami wydaje mi się, że wierzę w Boga, a czasami, że nie wierzę	0	8	31	2
Nie wierzę w osobowego Boga, ale wierzę w pewnego rodzaju Siłę Wyższą	2	3	19	15
Nie wiem, czy Bóg istnieje, i nie wierzę, że jest sposób, aby to sprawdzić	2	1	25	22
Nie wierzę w Boga	1	0	3	59

Badanie KBPN 2018

Udział w praktykach religijnych

Obok deklaracji wiary lub niewiary, istotnym wskaźnikiem religijności jest udział w praktykach religijnych. Obecnie co najmniej raz w tygodniu uczestniczy w nich 35% uczniów, a kolejne 11% – przeciętnie raz lub dwa razy w miesiącu. Mniej niż jedna piąta młodych ludzi (18%) twierdzi, że praktykuje kilka razy w roku. Ponad jedna trzecia (35%) w ogóle nie uczestniczy w praktykach religijnych.

Rys. 66. **Czy bierzesz udział w praktykach religijnych, takich jak msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?**

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Spadek poziomu uczestnictwa w praktykach religijnych nastąpił wśród młodzieży szybciej niż zmiana autoidentyfikacji – obserwujemy go od początku pomiarów religijności uczniów, a więc od drugiej połowy lat dziewięćdziesiątych. Z wyjątkiem stabilizacji w latach 2003–2008, odsetek młodych ludzi deklarujących uczestnictwo w praktykach religijnych co najmniej raz w tygodniu systematycznie spada. Począwszy od roku 2010 zmniejsza się także odsetek uczniów deklarujących, że uczestniczą w praktykach religijnych co najmniej raz w miesiącu. Przesunięcie w czasie tego drugiego wskaźnika jest interesujące, wskazuje bowiem, że intensywność praktyk religijnych młodzieży maleje stopniowo – kolejne roczniki uczniów ostatnich klas uczestniczą w życiu religijnym coraz rzadziej, ale nie są to zmiany skokowe.

Tabela 89

Czy bierzesz udział w praktykach religijnych, takich jak msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?	1996	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach							
Co najmniej raz w tygodniu	62	54	48	49	45	43	40	35
Co najmniej raz w miesiącu	–	64	60	64	60	56	49	46
Kilka razy w roku	21	19	20	20	20	21	21	18
W ogóle w nich nie uczestniczę	16	16	19	16	20	23	29	35

W kategorii „co najmniej raz w tygodniu” połączono odpowiedzi „kilka razy w tygodniu” i „raz w tygodniu”

W kategorii „co najmniej raz w miesiącu” połączono odpowiedzi „kilka razy w tygodniu”, „raz w tygodniu” i „przeciętnie jeden, dwa razy w miesiącu”

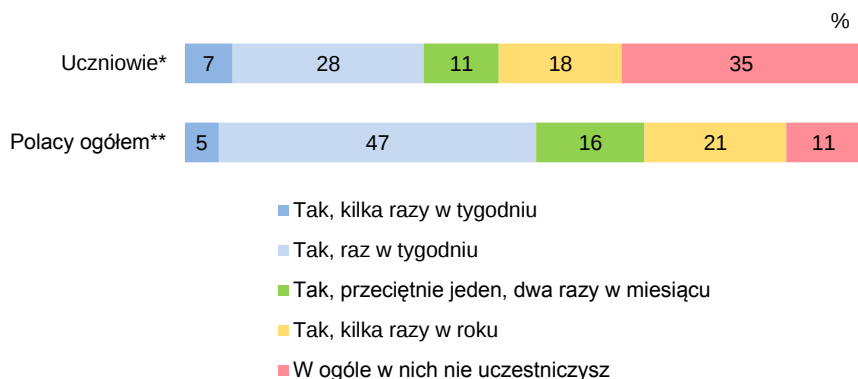
Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Warto zauważyć, że w tegorocznym badaniu po raz pierwszy zrównały się odsetki respondentów biorących udział w praktykach religijnych co najmniej raz w tygodniu i niebiorących w nich udziału nigdy. Uczniowie w ogóle niepraktykujący stali się tym samym najliczniejszą spośród wszystkich wyróżnianych przez nas szczegółowych kategorii.

Porównując dane dotyczące uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych z wynikami reprezentatywnymi dla całej dorosłej populacji Polski zebranymi w podobnym okresie²⁸, można zauważyć, że młodzi ludzie wyraźnie rzadziej niż starsi biorą udział w praktykach religijnych.

²⁸ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (342) przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich wspomaganych komputerowo (CAPI) w dniach 8–15 listopada 2018 roku na liczącej 1051 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

Rys. 67. **Czy bierzesz udział w praktykach religijnych, takich jak msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?**

W badaniu ogólnopolskim pytanie zadawane jest w brzmieniu: Czy bierze Pan(i) udział w praktykach religijnych, takich jak msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?

* Badanie KBPN 2018

** Badanie CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (listopad 2018)

Deklaracje a praktyka

Uczniowie określający się jako wierzący lub głęboko wierzący zazwyczaj regularnie biorą udział w praktykach religijnych, chociaż istnieje także znacząca grupa wierzących młodych ludzi praktykujących bardzo rzadko lub nawet niepraktykujących wcale. Niezdecydowani najczęściej w ogóle nie biorą udziału w praktykach religijnych lub robią to sporadycznie. Uczniowie deklarujący, że są niewierzący, w zdecydowanej większości nigdy nie biorą udziału w praktykach religijnych.

Tabela 90

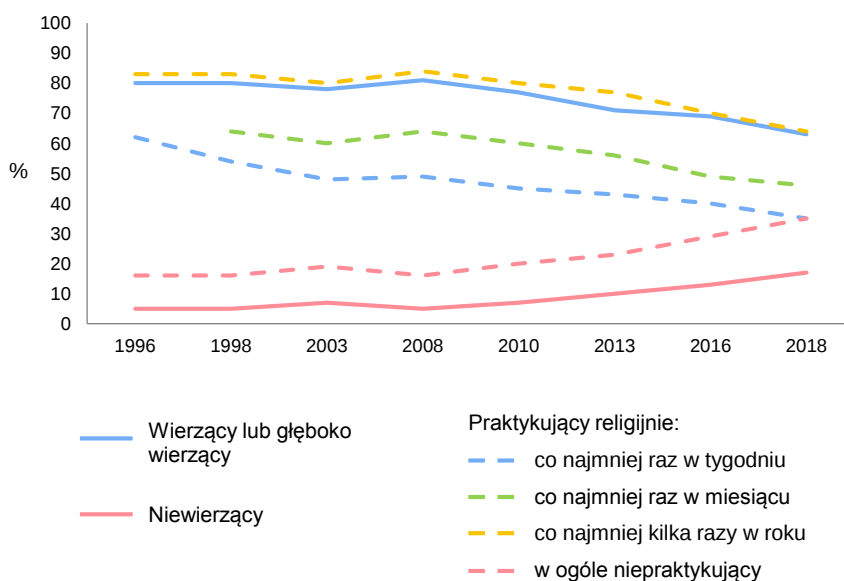
Czy bierzesz udział w praktykach religijnych, takich jak msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?	Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:			
	głęboko wierzącą	wierzącą	niezdecydowaną	niewierzącą
	w procentach			
Tak, kilka razy w tygodniu	39	7	1	2
Tak, raz w tygodniu	37	40	14	3
Tak, przeciętnie jeden, dwa razy w miesiącu	12	14	13	3
Tak, kilka razy w roku	7	20	26	8
W ogóle w nich nie uczestniczę	5	19	46	84

* Badanie KBPN 2018

Odsetek uczniów uważających się za wierzących jest znacząco wyższy niż praktykujących regularnie, nie są to więc postawy, które koniecznie się łączą. Niemniej jednak analiza trendów pokazuje jednoznacznie, że te dwa wskaźniki są ze sobą silnie powiązane: spadkowi częstości praktyk religijnych towarzyszy spadek deklaracji wiary. Dynamika tych dwóch zmiennych jest niezwykle podobna.

Może to sugerować, że wśród młodych Polaków nie następuje żadna znacząca redefinicja modelu religijności – nie wzrasta liczba wierzących „prywatnie”, bez zdefiniowanej przynależności i niepraktykujących.

Rys. 68. **Deklaracje wiary i praktyk religijnych**

W kategorii „co najmniej raz w tygodniu” połączono odpowiedzi „kilka razy w tygodniu” i „raz w tygodniu”.

W kategorii „co najmniej raz w miesiącu” połączono odpowiedzi „kilka razy w tygodniu”, „raz w tygodniu” i „przeciętnie jeden, dwa razy w miesiącu”.

W kategorii „co najmniej kilka razy w roku” połączono odpowiedzi „kilka razy w tygodniu”, „raz w tygodniu”, „przeciętnie jeden, dwa razy w miesiącu” i „kilka razy w roku”.

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Kto jest najbardziej religijny?

Wpływ zmiennych społeczno-demograficznych na religijność wydaje się dość stabilny. Jako wierzące częściej określają się dziewczęta niż chłopcy. Poziom deklaracji wiary jest tym niższy, im większa miejscowość zamieszkania młodych ludzi – wierzący najczęściej są mieszkańcy wsi (75%), a najrzadziej – miast powyżej 100 tysięcy mieszkańców (jedynie połowa z nich określa się jako wierzący lub głęboko wierzący).

Dziewczęta częściej biorą także udział w praktykach religijnych. Wpływ wielkości miejscowości zamieszkania jest w przypadku tej zmiennej mniej wyraźny: najrzadziej praktykują uczniowie mieszkający w miastach liczących od 20 tysięcy do 100 tysięcy mieszkańców oraz powyżej 500 tysięcy mieszkańców, a najczęściej – mieszkający na wsi. Warto też zwrócić uwagę, że uczniowie szkół zawodowych rzadziej niż inni biorą udział w praktykach religijnych (choć nie wyróżniają się pod względem deklaracji wiary i niewiary).

Tabela 91

		Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:			
		głęboko wierzącą	wierzącą	niezdecydowaną	niewierzącą
		w procentach			
Płeć	mężczyzna	8	51	20	20
	kobieta	7	58	21	14
Wielkość miejscowości zamieszkania	wieś	8	67	16	10
	miasto poniżej 20 tys. mieszkańców	9	59	20	13
	miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	5	47	21	26
	miasto powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszkańców	8	40	27	24
	miasto powyżej 500 tys. mieszkańców	12	37	30	21
Typ szkoły	liceum ogólnokształcące	8	50	21	21
	technikum	7	59	21	14
	liceum profilowane, zawodowe lub techniczne	13	48	27	13
	zasadnicza szkoła zawodowa	7	61	16	16

* Badanie KBPN 2018

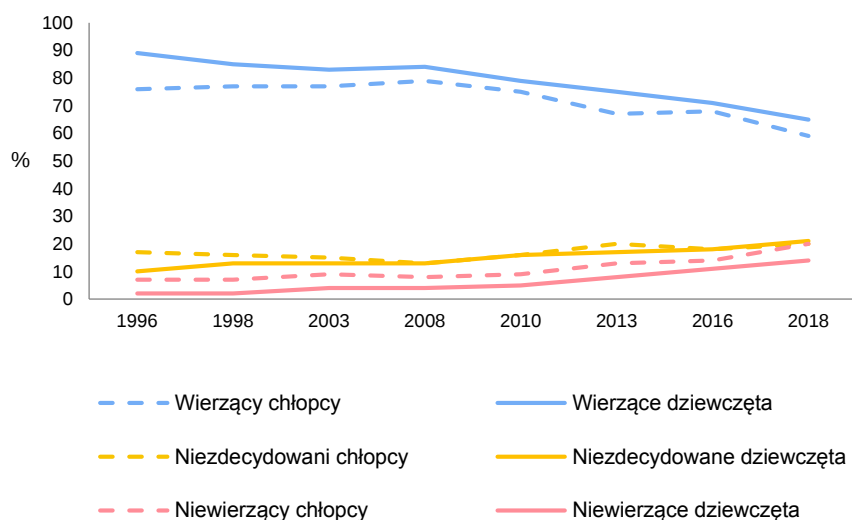
Tabela 92

		Czy bierzesz udział w praktykach religijnych, takich jak msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?				
		Tak, kilka razy w tygodniu	Tak, raz w tygodniu	Tak, przeciętnie jeden, dwa razy w miesiącu	Tak, kilka razy w roku	W ogóle w nich nie uczestniczę
Płeć	mężczyzna	7	25	12	17	39
	kobieta	8	30	11	20	31
Wielkość miejscowości zamieszkania	wieś	8	36	16	18	22
	miasto poniżej 20 tys. mieszkańców	12	29	12	19	29
	miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	6	17	8	23	46
	miasto powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszkańców	7	26	6	15	46
	miasto powyżej 500 tys. mieszkańców	5	19	10	15	51
Typ szkoły	liceum ogólnokształcące	8	31	10	18	33
	technikum	7	26	11	22	34
	liceum profilowane, zawodowe lub techniczne	10	33	14	13	30
	zasadnicza szkoła zawodowa	8	19	15	12	46

* Badanie KBPN 2018

Zróznicowanie religijności w zależności od płci i wielkości miejscowości zamieszkania jest dość stabilne i powtarza się w kolejnych pomiarach, podlegając relatywnie niewielkim wahaniom. Jest to szczególnie wyraźne w przypadku płci – w każdym dotychczasowym badaniu młodzieży dziewczęta deklarowały wiarę częściej niż chłopcy.

Rys. 69. **Religijność młodzieży w zależności od płci**

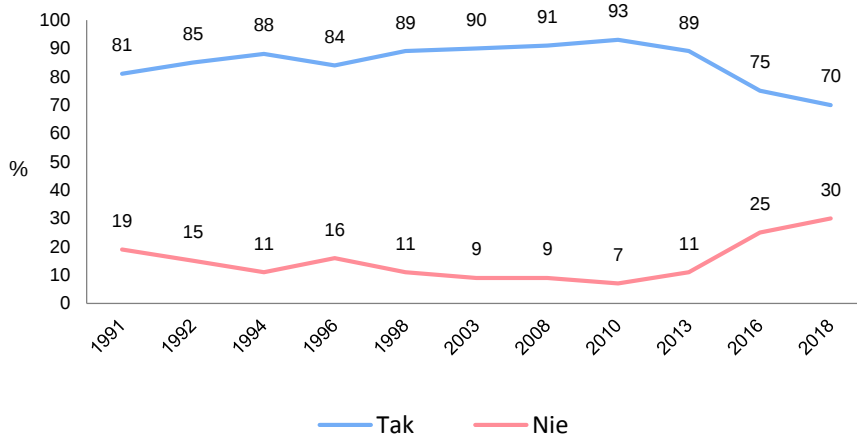
W kategorii „wierzący” połączono odpowiedzi „wierzący” i „głęboko wierzący”

Badania statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Uczestnictwo w lekcjach religii

Poza spadkiem deklarowanej religijności młodzieży, od kilku lat obserwujemy także systematyczne obniżanie się odsetków uczniów uczęszczających na lekcje religii w szkole. Jest to odwrócenie trendu notowanego we wcześniejszym okresie. Począwszy od roku szkolnego 1990/1991 – gdy wprowadzono lekcje religii do szkół, a CBOS po raz pierwszy pytał o nie uczniów – obserwowaliśmy trend wzrostowy, trwający aż do roku 2010. Odsetek uczniów uczestniczących w lekcjach religii wzrósł w tym okresie o 12 punktów procentowych (z 81% w roku 1991 do 93% w 2010 roku). Począwszy od pomiaru z 2013 roku wskaźnik ten zaczął spadać. W roku 2018 udział w lekcjach religii w szkole deklarowało 70% uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych, a więc najmniej w historii naszych pomiarów.

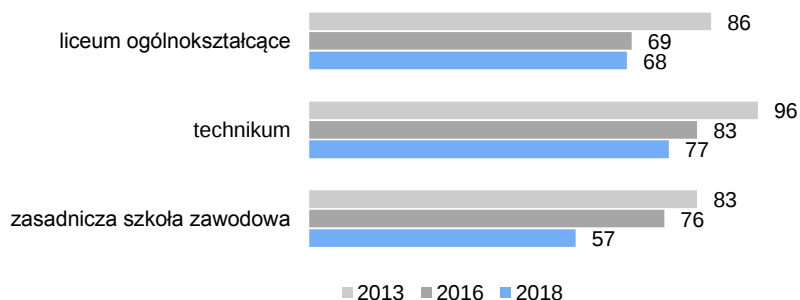
Rys. 70. **Czy uczęszczasz na lekcje religii w szkole?**

Badania statutowe CBOS: 1991, 1992, 1994, 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Największy spadek w odniesieniu do poprzedniego pomiaru nastąpił wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych – obecnie tylko nieco ponad połowa z nich (57%) deklaruje, że uczestniczy w lekcjach religii. Jest to spadek o niemal dwadzieścia punktów procentowych w stosunku do badania z roku 2016. Z kolei najczęściej w lekcjach religii uczestniczą uczniowie ostatnich klas techników (ponad trzy czwarte z nich – 77%).

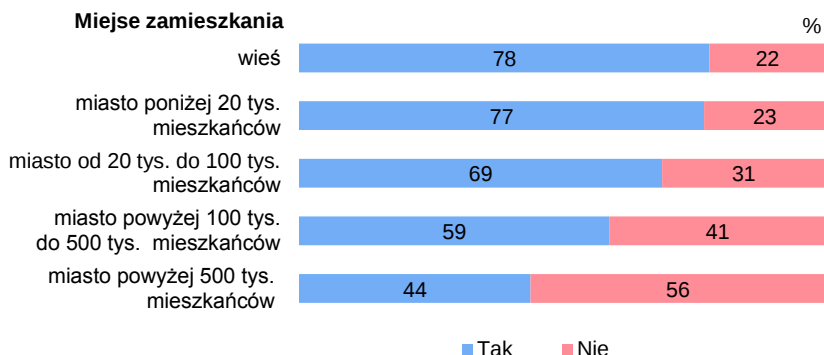
Rys. 71. **Odsetki uczniów deklarujących udział w lekcjach religii w szkole**

Badania KBPN

Podobnie jak we wcześniejszych badaniach, istotną zmienną różnicującą jest także wielkość miejscowości zamieszkania. W lekcjach religii najczęściej uczestniczą uczniowie mieszkający na wsi (78%) i w miastach do 20 tysięcy mieszkańców (77%), a najrzadziej – mieszkańcy miast co najmniej półmilionowych (44%).

Rys. 72. **Czy uczęszczasz na lekcje religii w szkole?**

Badanie KBPN 2018

Co zrozumiałe, uczestnictwo w lekcjach religii jest w znacznym stopniu powiązane z religijnością młodych ludzi. Warto jednak zauważyć, że w katechezie nie bierze udziału mniej więcej jedna piąta uczniów określających się jako wierzący (lub głęboko wierzący). Uczestniczy w niej za to jedna trzecia (34%) badanych określających się jako niewierzący oraz dwie piąte (41%) nigdy niepraktykujących religijnie.

Tabela 93

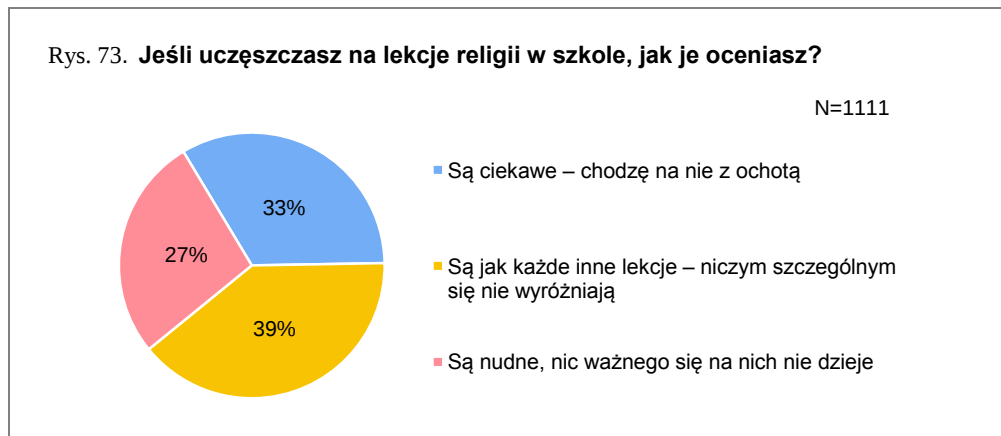
		Czy uczęszczasz na lekcje religii w szkole?	
		Tak	Nie
		w procentach	
Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:	– głęboko wierzącą	78	22
	– wierzącą	82	18
	– niezdecydowaną	64	36
	– niewierzącą	34	66
Czy bierzesz udział w praktykach religijnych, takich jak msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?	Tak, kilka razy w tygodniu	90	10
	Tak, raz w tygodniu	90	10
	Tak, przeciętnie jeden, dwa razy w miesiącu	82	18
	Tak, kilka razy w roku	79	21
	W ogóle w nich nie uczestniczę	41	59

Badanie KBPN 2018

Co jednak istotne, wydaje się, że uczestnictwo w lekcjach religii w coraz większym stopniu jest zależne od światopoglądu uczniów. W grupach wierzących oraz praktykujących utrzymało się bowiem na podobnym poziomie jak w badaniu z roku 2016. Wtedy udział w katechezie deklarowało 82% uczniów określających się jako wierzący (a więc dokładnie taki sam odsetek jak w roku 2018) oraz 93% praktykujących raz w tygodniu (90% w 2018 roku). Odsetek uczniów uczęszczających na lekcje religii zmalał za to w grupach zdeklarowanych niewierzących (o 10 punktów procentowych) oraz nigdy niebiorących udziału w praktykach religijnych (o 11 punktów procentowych). Można więc podejrzewać, że następuje „urealnienie” odsetka uczniów uczestniczących w katechezie – w coraz większym stopniu jest ona skierowana do osób rzeczywiście religijnych.

Ocena lekcji religii i preferencje dotyczące miejsca ich przeprowadzania

Opinie dotyczące katechezy są mocno zróżnicowane – porównywalne odsetki uczniów biorących udział w lekcjach religii uznają je za ciekawe (33%) lub za nudne (27%). Największa część uczestników (39%) twierdzi jednak, że nie wyróżniają się one niczym szczególnym.

Badanie KBPN 2018

Lekcje religii częściej dobrze oceniają mieszkańcy mniejszych miejscowości, a także raczej uczniowie techników, liceów profilowanych i zasadniczych szkół zawodowych, niż liceów ogólnokształcących. Co zrozumiałe, za ciekawe uważają je też częściej uczniowie wierzący niż niewierzący.

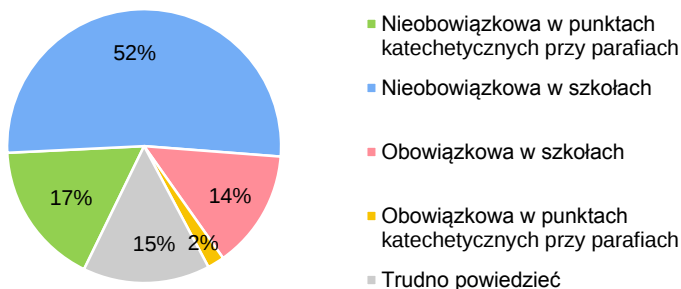
Tabela 94

		Jeśli uczęszczasz na lekcje religii w szkole, jak je oceniasz?		
		Są ciekawe – chodzę na nie z ochotą	Są jak każde inne lekcje – niczym szczególnym się nie wyróżniają	Są nudne, nic ważnego się na nich nie dzieje
		w procentach		
Wielkość miejscowości zamieszkania	wieś	38	40	22
	miasto poniżej 20 tys. mieszkańców	30	43	27
	miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	31	37	32
	miasto powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszkańców	27	41	32
	miasto powyżej 500 tys. mieszkańców	25	37	38
Typ szkoły	liceum ogólnokształcące	28	37	36
	technikum	38	41	22
	liceum profilowane, zawodowe lub techniczne	39	35	26
	zasadnicza szkoła zawodowa	36	48	16
Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:	głęboko wierzącą	54	28	18
	wierzącą	35	44	21
	niezdecydowaną	23	37	40
	niewierzącą	16	27	58

* Badanie KBPN 2018

Mniej więcej połowa badanych uczniów (52%) jest zdania, że najlepszą formą nauczania religii są nieobowiązkowe lekcje prowadzone w szkole. Zdecydowanie mniej (17%) opowiada się za przeniesieniem jej do punktów katechetycznych przy parafiach lub za uczynieniem jej przedmiotem obowiązkowym (14%).

Rys. 74. Jaka forma nauczania religii byłaby, Twoim zdaniem, najlepsza?

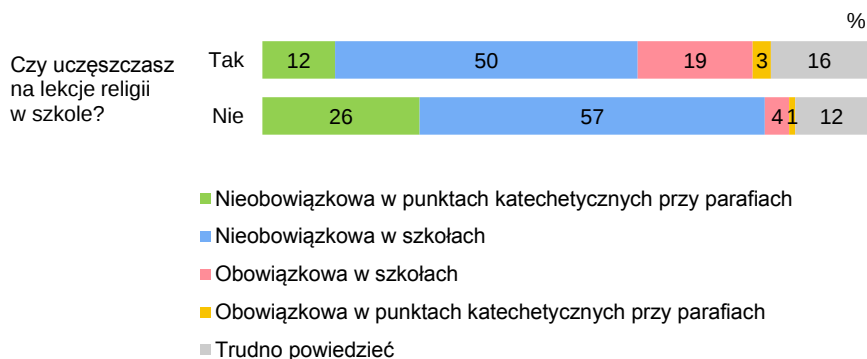

Badanie KBPN 2018

Opinię w tej kwestii w pewnym stopniu różnicują deklaracje udziału w katechezie. Uczniowie, którzy nie chodzą na lekcje religii, znacząco częściej niż biorący w nich udział skłaniają się ku przeniesieniu ich do parafii. Jednak nawet oni najczęściej opowiadają się za nieobowiązkową katechezą w szkołach.

Fakt, że uczniowie nieuczestniczący w lekcjach religii częściej niż uczęszczający na nie są zwolennikami nieobowiązkowej katechezy w szkołach, może początkowo budzić zdziwienie. Jest to jednak spowodowane tym, że część młodych ludzi biorących udział w lekcjach religii skłania się ku „mocniejszym” odpowiedziom, zakładającym uczynienie religii przedmiotem obowiązkowym.

Rys. 75. Jaka forma nauczania religii byłaby, Twoim zdaniem, najlepsza?

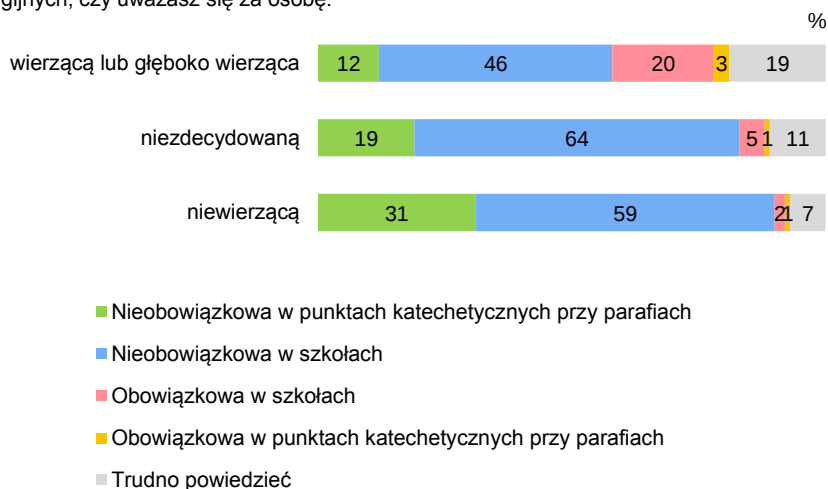

Badanie KBPN 2018

Za przeniesieniem religii do punktów katechetycznym przy parafiach relatywnie częściej niż inni opowiadają się uczniowie niewierzący (31%). Z kolei wierzący młodzi ludzie częściej niż inni twierdzą, że najlepszym rozwiązaniem byłyby obowiązkowe lekcje religii w szkołach (uważa tak 20% z nich). Jednak we wszystkich grupach wyróżnionych pod względem deklaracji wiary najpopularniejsza jest opinia, że nieobowiązkowa katecheza w szkołach jest rozwiązaniem optymalnym.

Rys. 76. **Jaka forma nauczania religii byłaby, Twoim zdaniem, najlepsza?**

Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:

Badanie KBPN 2018

Ilona Kawalec

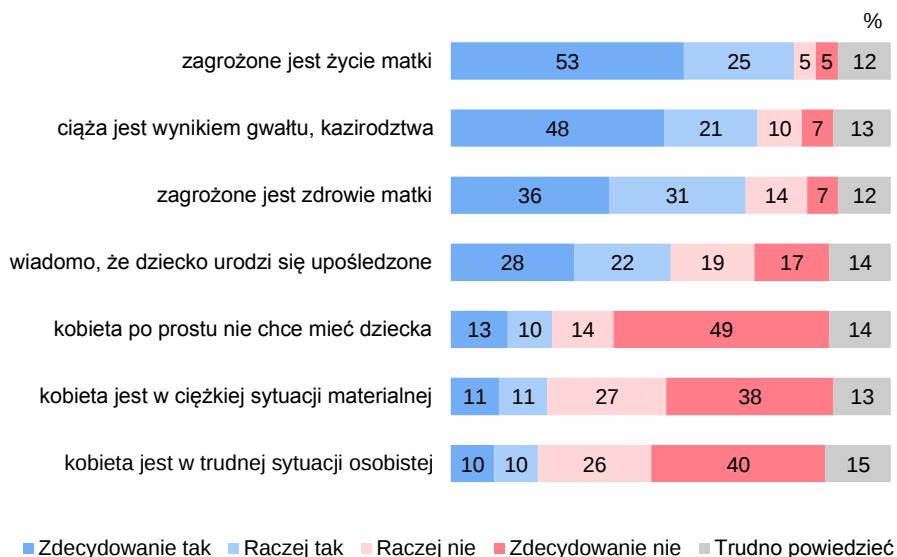
STOSUNEK DO ABORCJI

Od ćwierć wieku obowiązuje w Polsce ustawa o warunkach dopuszczalności przerywania ciąży ograniczająca możliwość przeprowadzania legalnej aborcji do czterech sytuacji. Są nimi:

- zagrożenie życia matki;
- zagrożenie zdrowia matki;
- ciąża jako wynik czynu zabronionego (gwałtu bądź kazirodztwa);
- uzasadnione przekonanie, że dziecko urodzi się upośledzone.

Po kilku latach od wprowadzenia tej ustawy – w roku 1998 – zadaliśmy młodym ludziom pytanie o warunki, na jakich przerywanie ciąży powinno być, ich zdaniem, dopuszczane przez prawo. Po wielu latach zadaliśmy to pytanie ponownie, w odstępie dwuletnim (2016 i 2018), ponieważ w tym czasie miały miejsce próby zmiany ustawy określanej jako „kompromisowa” – zarówno w kierunku jej zaostrzenia, jak i złagodzenia. Przypomnijmy, że do prac w komisjach sejmowych przekazano projekt autorstwa Ordo Iuris zaostrzający warunki przerywania ciąży; pojawił się także, ostatecznie odrzucony przez posłów, projekt obywatelski postulujący liberalizację przepisów w tym zakresie. Za każdym razem temat aborcji wywoływał duże społeczne emocje. Do protestów, zwanych „czarnymi marszami” lub „czarnymi protestami”, dochodziło przy próbach zaostrzenia przepisów aborcyjnych. W tym kontekście społecznym, zarówno w roku 2016, jak i 2018, ciekawi zmian, jakie nastąpiły na przestrzeni 20 lat, zadaliśmy młodym ludziom pytanie o ich poziom akceptacji warunków przerywania ciąży. Ocenie badanych poddaliśmy siedem sytuacji – cztery mogące stanowić przesłankę do legalnej aborcji oraz trzy, które w świetle obecnie obowiązującego prawa są niedopuszczalne.

Rys. 77. **Czy przerywanie ciąży powinno być dopuszczalne przez prawo, gdy:**

Badanie KBPN 2018

Młodzi Polacy w dużym stopniu akceptują takie powody przerywania ciąży, jak zagrożenie życia i zdrowia matki oraz ciąża pochodząca z gwałtu lub kazirodztwa. Wskazaniem do aborcji może być przede wszystkim zagrożenie, jakie ciąża stwarza dla życia kobiety – 78% badanych uznało, że w takich okolicznościach przerywanie ciąży powinno być dopuszczalne przez prawo, przy czym 53% poparło ten pogląd w sposób zdecydowany, a przeciwną opinię wyraziło tylko 5% respondentów. Większość młodych ludzi – 69%, a w sposób zdecydowany 48% – opowiada się za prawnym usankcjonowaniem jako przesłanki do aborcji sytuacji, gdy ciąża powstała w wyniku czynu zabronionego – gwałtu bądź kazirodztwa. Podobna (67%) jest skala poparcia legalnej dopuszczalności przerywania ciąży zagrażającej zdrowiu matki, choć w tym przypadku „siła” akceptacji jest nieco słabsza (tylko 36% badanych wyraża poparcie w sposób zdecydowany).

Młodzi Polacy w większości nie akceptują natomiast aborcji w sytuacji braku chęci posiadania dziecka oraz z tzw. przyczyn społecznych (trudna sytuacja materialna i/lub osobista). Ze względnie najsilniejszym sprzeciwem mamy do

czynienia w odniesieniu do aborcji „na żądanie” (brak chęci posiadania dziecka) – zdecydowany sprzeciw wobec jej zalegalizowania wyraża 49% młodych ludzi.

Powodem w największym stopniu polaryzującym opinie badanych, jest przerwanie ciąży ze względu na tzw. uzasadnione przekonanie o upośledzeniu płodu. W tym przypadku 50% głosów było „za”, a 36% głosów – „przeciw”.

Opinie badanych uczniów szkół średnich o warunkach dopuszczalności aborcji są silnie związane przede wszystkim z poziomem religijności. Jako przeciwnicy przerywania ciąży z jakiegokolwiek powodu deklarują się osoby wierzące (zwłaszcza głęboko wierzące) i regularnie, czyli co najmniej raz w tygodniu, uczestniczące w praktykach religijnych. Zależność tę najlepiej ilustruje porównanie opinii młodych Polaków na temat dopuszczalności aborcji w sytuacji braku chęci posiadania dziecka w kategoriach wyodrębnionych w zależności od deklarowanego poziomu wiary i praktyk religijnych.

Tabela 95

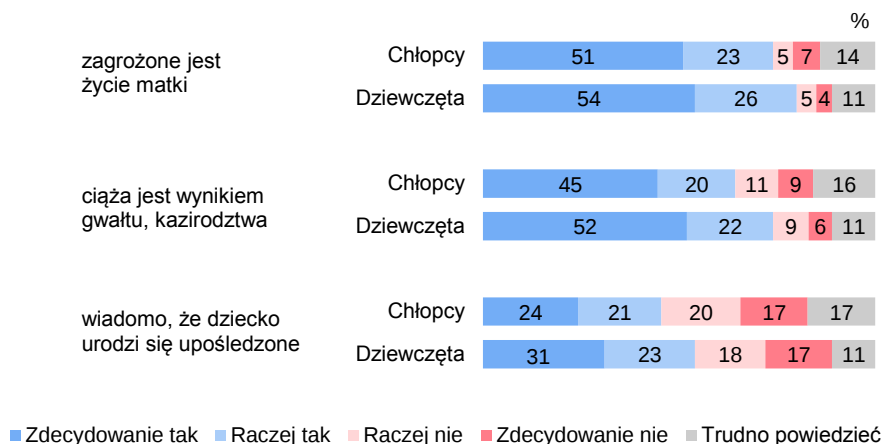
		Czy przerywanie ciąży powinno być dopuszczalne przez prawo, gdy kobieta po prostu nie chce mieć dziecka?				
		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć
		w procentach				
Czy bierzesz udział w praktykach religijnych, takich jak msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?	Tak, kilka razy w tygodniu	9	1	11	63	17
	Tak, raz w tygodniu	7	5	12	64	12
	Tak, przeciętnie jeden, dwa razy w miesiącu	9	11	15	47	18
	Tak, kilka razy w roku	10	12	15	50	12
	W ogóle w nich nie uczestniczysz	22	15	15	34	13
Niezależnie od udziału w praktykach religijnych, czy uważasz się za osobę:	głęboko wierzącą	4	3	10	68	15
	wierzącą	9	8	14	55	14
	niezdecydowaną	16	10	16	44	14
	niewierzącą	28	19	13	30	11

Badanie KBPN 2018

W przypadku trzech spośród siedmiu przedstawionych badanym powodów aborcji czynnikiem wpływającym na postawy młodzieży wobec dopuszczalności przerywania ciąży jest płeć. Generalnie, dziewczęta w nieco większym stopniu niż

chłopcy (80% do 74%) akceptują legalną aborcję, gdy ciąża stanowi zagrożenie dla życia matki, aborcję ciąży będącej następstwem gwałtu lub kazirodztwa (74% do 65%) oraz aborcję w sytuacji podejrzenia upośledzenia płodu (54% do 45%).

Rys. 78. **Jak sądzisz, czy przerywanie ciąży powinno być dopuszczalne przez prawo, gdy:**

Pytanie o sytuacje, w jakich przerywanie ciąży powinno być dopuszczalne w świetle prawa, po raz pierwszy zadaliśmy młodym ludziom w 1998 roku²⁹. W tym czasie, od prawie sześciu lat, obowiązywała ustawa z dnia 7 stycznia 1993 roku o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży. Po raz drugi zadaliśmy je po 18 latach, w roku 2016³⁰, a także po kolejnych dwóch latach – w roku 2018.

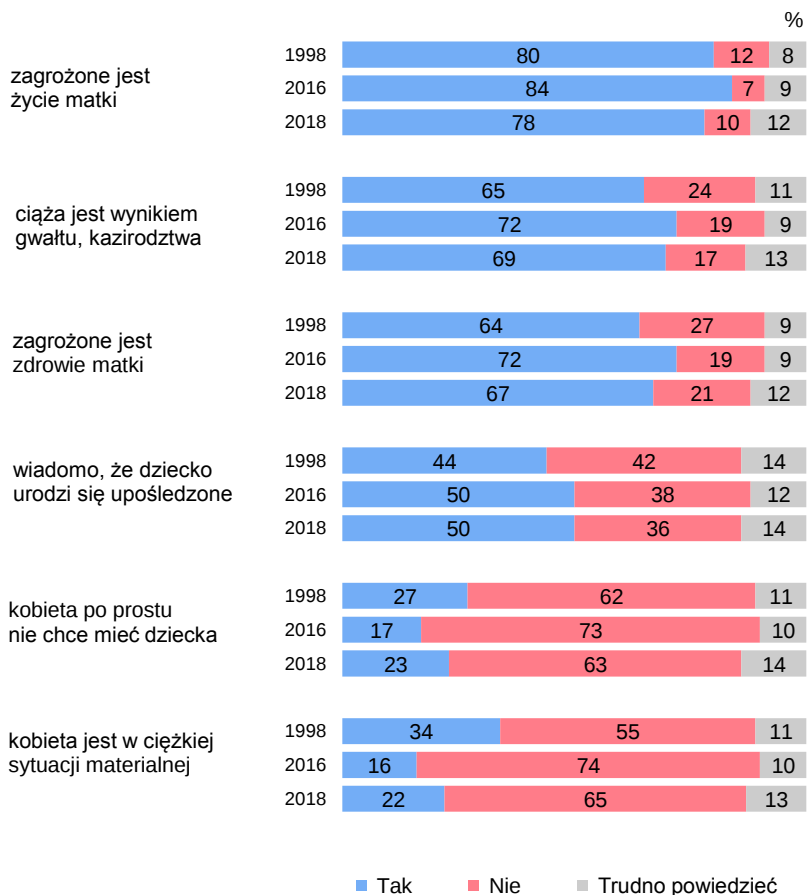
Jeśli porównamy wyniki wszystkich trzech pomiarów możemy stwierdzić, że opinie młodych ludzi o warunkach dopuszczalności aborcji są dosyć stabilne niezależnie od tego, czy zachodzące zmiany będziemy obserwować w krótkiej (2016–2018), czy też w długiej (1998–2018) perspektywie. Ogólny obraz ostatnich 20 lat jest taki, że badani przez nas uczniowie szkół średnich w dużym stopniu, choć z pewnym wyjątkiem, akceptują istniejące od 1993 roku rozwiązanie prawne w kwestii warunków przerywania ciąży. Od 20 lat mamy do czynienia z wysokim poziomem akceptacji aborcji w sytuacji zagrożenia życia i zdrowia matki oraz

²⁹ Badanie „Młodzież ’98”, CBOS, grudzień 1998.

³⁰ Badanie „Młodzież 2016”.

w sytuacji, gdy ciąża jest następstwem gwałtu lub kazirodztwa. Pewien wyjątek stanowi dopuszczenie przerwania ciąży z powodu upośledzenia płodu. W tym przypadku młodzież była w 1998 roku prawie idealnie podzielona (44% „za” wobec 42% „przeciw”). W 2018 roku stopień polaryzacji opinii zmalał – nastąpił wzrost, o 6 punktów procentowych, odsetka osób będących zwolennikami dopuszczenia przerwania ciąży z tego powodu – wyniósł on 50%.

Rys. 79. **Czy przerywanie ciąży powinno być dopuszczalne przez prawo, gdy:**

Ze względu na to, że w 1998 r. skala odpowiedzi była dwustopniowa, aktualne dane zostały zagregowane do dwóch kategorii: „tak” i „nie”

Badanie CBOS: 1998, badania KBPN: 2016, 2018

W krótkiej, dwuletniej perspektywie obserwujemy również wzrost (o 6 punktów procentowych) odsetka młodych ludzi, którzy są zwolennikami dopuszczalności aborcji ze względu na złą sytuację materialną i/lub tzw. aborcji „na życzenie”. W roku 2018 była to niemal jedna czwarta badanych przez nas osób. Odsetek ten nie osiągnął jednak poziomu z roku 1998, kiedy był wyższy.

Wstrzymujemy się od wniosku, czy opisane zmiany to początek jakiegoś trendu (np. powstałego w kontrze do prób zaostrzenia prawa aborcyjnego). Być może są to jedynie wahania wynikające z pewnej niewielkiej zmienności wyników będącej efektem stosowania prób losowych w badaniach. Czas pokaże. Na razie możemy mówić przede wszystkim o stabilności opinii na temat przerywania ciąży i akceptacji istniejącego od ponad 20 lat tzw. „kompromisu aborcyjnego”.

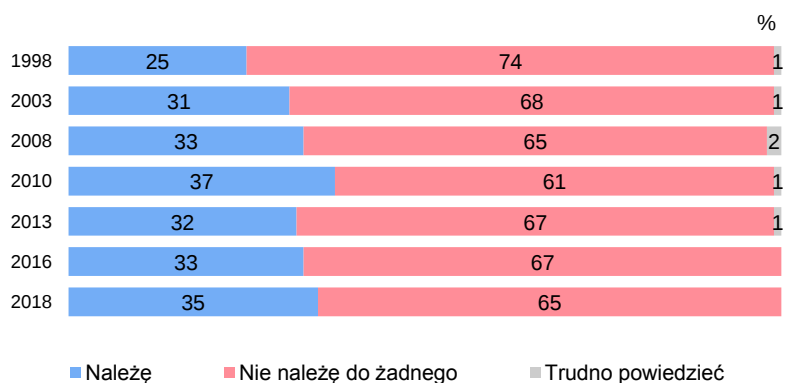
Michał Feliksiak, Małgorzata Omyła-Rudzka, Marta Bożewicz

ZAINTERESOWANIA I AKTYWNOŚCI

Przynależność do grup, stowarzyszeń i organizacji

Przynależność do grupy nieformalnej, stowarzyszenia, organizacji, klubu, grupy sympatyków lub ruchu religijnego deklaruje ponad jedna trzecia uczniów (35%). W ubiegłej i bieżącej dekadzie odsetek ten pozostaje względnie stabilny. Jest natomiast wyższy od zarejestrowanego pod koniec lat dziewięćdziesiątych.

Rys. 80. **Przynależność do grup nieformalnych, stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych**

Badanie statutowe CBOS: 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Czynnikiem, który różnicuje skalę przynależności jest płeć – członkostwo w grupach i organizacjach wyraźnie częściej deklarują chłopcy niż dziewczęta. Ponadto nieznacznie *in plus* wyróżniają się pod tym względem uczniowie zasadniczych szkół zawodowych oraz mieszkańcy największych miast. Nie ma natomiast istotnych różnic pod tym względem między uczniami lepszymi a słabszymi.

Tabela 96

Cechy społeczno-demograficzne badanych		Przynależność do stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych
		w procentach
Ogółem		35
Płeć	chłopcy	45
	dziewczęta	26
Typ szkoły	liceum ogólnokształcące	35
	technikum (lub liceum profilowane)	33
	zasadnicza szkoła zawodowa	40
Miejsce zamieszkania	wieś	37
	miasto poniżej 20 tys. mieszk.	34
	miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszk.	29
	miasto powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszk.	35
	miasto powyżej 500 tys. mieszk.	41
Uczniowie	dwójkowi i trójkowi	35
	czwórkowi	33
	piątkowi i szóstkowi	37

Popularność konkretnych typów grup jest zbliżona do rejestrowanej w ubiegłych latach. Najwięcej uczniów należy do klubów, związków oraz stowarzyszeń sportowych i kibicowskich (18%). Na drugim miejscu plasują się kluby kulturalne i hobbystyczne (8%), a na trzecim – organizacje i stowarzyszenia związane z działalnością społeczną (5%). W porównaniu z poprzednią dekadą mniejsza jest skala członkostwa w organizacjach i stowarzyszeniach religijnych, które deklaruje obecnie, podobnie jak dwa lata temu, 5% badanych. Nieliczni respondenci należą do harcerstwa (2%) i do organizacji o profilu politycznym (1%).

Tabela 97

Przynależność do stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach				
Kluby, związki, stowarzyszenia sportowe, w tym kibicowskie	12	15	15	17	18
Organizacje, stowarzyszenia, kluby kulturalne i hobbystyczne	10	10	6	9	8
Organizacje, stowarzyszenia, kluby służby publicznej (PCK, Monar, WOPR, OSP itp.)	3	5	7	6	5
Organizacje, stowarzyszenia, grupy religijne	8	8	4	5	5
Harcerstwo	1	1	2	2	2
Organizacje, stowarzyszenia, kluby polityczne	0	1	1	1	1
Inne	3	4	2	0	0
Nie należą do żadnego	65	61	67	67	65

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wymieniać różne grupy i organizacje
 Badania KBPN

Płeć respondentów wpływa nie tylko na skalę przynależności, ale także w pewnym stopniu na to, jakiego typu grupy wybierają badani. Można zauważyć, że chłopcy znacznie częściej niż dziewczęta należą do grup związanych ze sportem, a także – minimalnie częściej – z zainteresowaniami kulturalnymi. W przypadku pozostałych typów grup i organizacji, zaangażowanie chłopców i dziewcząt jest porównywalne.

Tabela 98

Przynależność do stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych	Płeć	
	chłopcy	dziewczeta
	w procentach	
Kluby, związki, stowarzyszenia sportowe, w tym kibicowskie	26	10
Organizacje, stowarzyszenia, kluby kulturalne i hobbystyczne	10	7
Organizacje, stowarzyszenia, grupy religijne	5	5
Organizacje, stowarzyszenia, kluby służby publicznej (PCK, Monar, WOPR, OSP itp.)	6	4
Harcerstwo	2	2
Organizacje, stowarzyszenia, kluby polityczne	1	1
Nie należą do żadnego	55	74

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wymieniać różne grupy i organizacje
 Badania KBPN 2018

Wybór grup jest także w pewnej mierze zależny od typu szkoły, w jakiej uczą się badani. Stowarzyszenia sportowe i kibicowskie oraz organizacje służby publicznej (w mniejszym stopniu) cieszą się większą popularnością wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych niż wśród licealistów i ankietowanych z techników. Działalność w grupach hobbystycznych jest z kolei częstsza wśród uczniów

liceów ogólnokształcących niż wśród młodzieży z techników i – szczególnie – zasadniczych szkół zawodowych.

Tabela 99

Przynależność do stowarzyszeń, organizacji, klubów, grup sympatyków (fanów), związków lub ruchów religijnych	Typ szkoły		
	liceum ogólnokształcące	technikum (lub liceum profilowane)	zasadnicza szkoła zawodowa
	w procentach		
Kluby, związki, stowarzyszenia sportowe, w tym kibicowskie	15	18	27
Organizacje, stowarzyszenia, kluby kulturalne i hobbystyczne	11	7	4
Organizacje, stowarzyszenia, grupy religijne	6	5	4
Organizacje, stowarzyszenia, kluby służby publicznej (PCK, Monar, WOPR, OSP itp.)	5	4	8
Harcerstwo	3	2	1
Organizacje, stowarzyszenia, kluby polityczne	1	1	1
Nie należę do żadnego	65	67	60

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wymieniać różne grupy i organizacje
Badania KBPN 2018

Udział w zajęciach pozalekcyjnych

Skala udziału w zajęciach pozalekcyjnych jest zbliżona do tej sprzed dwóch lat, choć nastąpiły w tej kwestii minimalne zmiany. Nieco więcej badanych niż wówczas uczęszcza (lub zamierza uczęszczać w bieżącym roku szkolnym) na korepetycje z jakiegoś przedmiotu nauczanego w szkole (54%). Ponad dwie piąte ankietowanych (43%) uczestniczy w kursie prawa jazdy, niespełna dwie piąte (38%) – uczy się poza szkołą języka obcego, a więcej niż jedna trzecia (36%) – bierze udział w zajęciach sportowych. Od poprzedniej edycji badania popularność dwóch ostatnich typów zajęć nieco zmalała. Blisko jedna czwarta uczniów (23%) chodzi na kursy przygotowujące na studia. Od roku 2010 odsetek ten jest niższy niż wcześniej, zwłaszcza niż w pierwszej połowie ubiegłej dekady, co wynika prawdopodobnie z faktu, że konkurencja o miejsce na wyższej uczelni nie jest już tak duża jak wówczas. Zainteresowanie zajęciami artystycznymi jest podobne jak przed dwoma laty (16%). Z kursów komputerowych korzysta obecnie 7% badanych.

Tabela 100

Deklarowany udział (lub zamiar udziału w bieżącym roku szkolnym) w zajęciach pozalekcyjnych (organizowanych w szkole albo poza szkołą)	1996*	1998	2003	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach							
Korepetycje z wybranego przedmiotu (wybranych przedmiotów) w zakresie szkoły średniej	-	39	46	54	53	50	51	54
Nauka języków obcych	13	28	35	50	43	42	41	38
Prawo jazdy	26	36	37	51	42	36	41	43
Zajęcia sportowe	34	36	38	31	34	30	41	36
Kursy przygotowujące do egzaminów na studia	-	31	38	30	24	21	23	23
Zajęcia artystyczne (nauka gry na instrumencie, taniec, plastyka i inne)	8	8	12	15	13	12	17	16
Kursy komputerowe	9	16	21	8	8	4	9	7
Inne	10	3	5	3	4	1	3	1

* W badaniu realizowanym w 1996 roku pytanie nie dotyczyło zamiaru uczestnictwa oraz nie obejmowało kursów i korepetycji

Badanie statutowe CBOS: 1996, 1998; badania KBPN: 2003, 2008, 2010, 2013, 2016, 2018

Uczestnictwem w korepetycjach z przedmiotów szkolnych, nauce języków obcych, a także zajęciach artystycznych i przygotowujących do egzaminów wyróżniają się uczniowie liceów ogólnokształcących. Z kolei najrzadziej biorą w nich udział badani z zasadniczych szkół zawodowych, którzy wykazują ogólnie mniejsze od pozostałych zainteresowanie zajęciami pozalekcyjnymi, z wyjątkiem kursów prawa jazdy, zajęć sportowych i informatycznych. Na te ostatnie najrzadziej uczęszczają respondenci z liceów.

Tabela 101

Deklarowany udział (lub zamiar udziału w bieżącym roku szkolnym) w zajęciach pozalekcyjnych (organizowanych w szkole albo poza szkołą)	Typ szkoły		
	liceum ogólnokształcące	technikum (lub liceum profilowane)	zasadnicza szkoła zawodowa
	w procentach		
Korepetycje z wybranego przedmiotu (wybranych przedmiotów) w zakresie szkoły średniej	69	51	11
Nauka języków obcych	47	36	14
Prawo jazdy	53	27	60
Zajęcia sportowe	35	36	37
Kursy przygotowujące do egzaminów na studia	26	24	10
Zajęcia artystyczne (nauka gry na instrumencie, taniec, plastyka i inne)	22	11	11
Kursy komputerowe	4	9	9

Badanie KBPN 2018

Istnieje również związek między samooceną efektywności szkolnej a wyborem zajęć pozaszkolnych. Ogólnie rzecz biorąc, najlepsi uczniowie, pomijając udział w korepetycjach, wykazują największe zainteresowanie zajęciami pozaszkolnymi. Słabsi uczniowie rzadziej na tle pozostałych uczą się poza szkołą języków obcych i chodzą na kursy przygotowujące do egzaminów na studia. Z korepetycji relatywnie najczęściej korzystają uczniowie czwórkowi.

Tabela 102

Deklarowany udział (lub zamiar udziału w bieżącym roku szkolnym) w zajęciach pozalekcyjnych (organizowanych w szkole albo poza szkołą)	Czy uważasz się za ucznia		
	dwójkowego lub trójkowego	czwórkowego	piątkowego lub szóstkowego
	w procentach		
Korepetycje z wybranego przedmiotu (wybranych przedmiotów) w zakresie szkoły średniej	52	57	54
Nauka języków obcych	33	41	47
Prawo jazdy	41	43	46
Zajęcia sportowe	35	36	39
Kursy przygotowujące do egzaminów na studia	19	25	30
Zajęcia artystyczne (nauka gry na instrumencie, taniec, plastyka i inne)	15	16	19
Kursy komputerowe	6	6	9

Badanie KBPN 2018

Na wybór zajęć pozalekcyjnych wpływa również płeć badanych. Uczennice znacznie częściej niż uczniowie korzystają z korepetycji, zajęć z języka obcego i artystycznych. Natomiast aktywność chłopców w dużo większym stopniu koncentruje się wokół zajęć sportowych oraz informatycznych.

Tabela 103

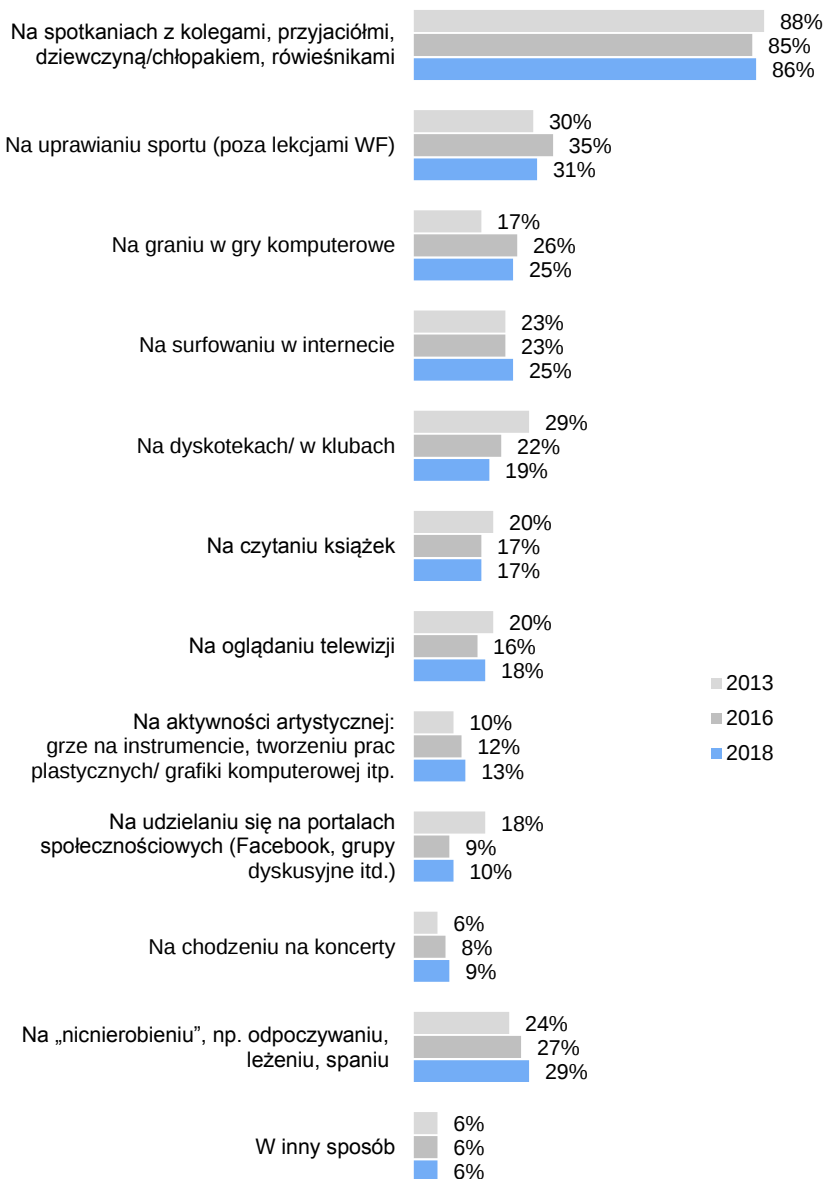
Deklarowany udział (lub zamiar udziału w bieżącym roku szkolnym) w zajęciach pozalekcyjnych (organizowanych w szkole albo poza szkołą)	Płeć	
	chłopcy	dziewczęta
	w procentach	
Korepetycje z wybranego przedmiotu (wybranych przedmiotów) w zakresie szkoły średniej	44	63
Nauka języków obcych	30	45
Prawo jazdy	42	44
Zajęcia sportowe	45	28
Kursy przygotowujące do egzaminów na studia	22	24
Zajęcia artystyczne (nauka gry na instrumencie, taniec, plastyka i inne)	12	19
Kursy komputerowe	10	3

Badanie KBPN 2018

Sposoby spędzania czasu wolnego

Wśród ulubionych sposobów spędzania czasu wolnego młodzieży dominują spotkania z przyjaciółmi i znajomymi (86%). Popularną aktywnością towarzyską są też wyjścia do dyskotek i klubów (19%), jednak miłośników tego typu rozrywki po raz kolejny ubyło. Blisko jedna trzecia badanych (31%) najchętniej przeznaczą wolny czas na uprawianie sportu, które jest minimalnie mniej popularne niż dwa lata temu. Po jednej czwartej uczniów lubi spędzać czas grając w gry komputerowe (25%) lub surfując w internecie (25%), a jedna dziesiąta (10%) – na udzielaniu się w serwisach społecznościowych. Podobne jak przed dwoma laty odsetki uczniów preferują spędzać wolny czas z książką (17%) lub przed telewizorem (18%). Około jednej ósmej (13%) poświęca czas na aktywności artystyczne, a nieco mniej (9%) chodzi na koncerty. „Nicnierobienie” – spanie, leżenie, odpoczywanie – stanowi preferowaną formę spędzania czasu wolnego niemal jednej trzeciej młodzieży (29%), a jej popularność utrzymuje się od dwóch lat na wyższym niż wcześniej poziomie.

Rys. 81. **W jaki sposób lubisz najbardziej spędzać czas wolny?**

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wskazać kilka sposobów spędzania czasu wolnego

Badania KBPN

Wśród innych preferowanych aktywności czasu wolnego (łącznie 6%) wymieniano pracę lub naukę (32 badanych), jazdę samochodem i inne zainteresowania motoryzacyjne (14), słuchanie muzyki (10), zaangażowanie społeczne i spotkania w ramach różnych grup, stowarzyszeń organizacji (9), spacer i zwiedzanie (7), spotkania z rodziną (6), chodzenie do kina, teatru, muzeów itp. (6), seks (5), branie narkotyków i picie alkoholu (4), a także – bliżej niesprecyzowane – realizowanie własnych zainteresowań i pasji (10 badanych).

Sposoby spędzania czasu różnią się w zależności od płci. Dziewczęta wyraźnie chętniej niż chłopcy sięgają po książki, a także częściej spędzają wolny czas przed telewizorem, w serwisach społecznościowych oraz na spotkaniach towarzyskich, w tym również na dyskotekach i w klubach oraz na koncertach. Nieco bardziej interesują się również aktywnościami artystycznymi. Można zauważyć, że dziewczęta znacznie chętniej niż chłopcy rezygnują z jakiegokolwiek aktywności i mając wolną chwilę – odpoczywają. Natomiast do bardziej męskich niż kobiecych sposobów spędzania czasu wolnego zalicza się uprawianie sportu i – w jeszcze większym stopniu – granie w gry komputerowe.

Tabela 104

W jaki sposób lubisz najbardziej spędzać czas wolny?	Płeć	
	chłopcy	dziewczęta
	w procentach	
Na spotkaniach z kolegami, przyjaciółmi, dziewczyną/chłopakiem, rówieśnikami	84	88
Na uprawianiu sportu (poza lekcjami WF)	41	21
Na graniu w gry komputerowe	45	7
Na dyskotekach/ w klubach	16	22
Na surfowaniu w internecie	25	26
Na oglądaniu telewizji	12	24
Na czytaniu książek	10	23
Na udzielaniu się na portalach społecznościowych (Facebook, grupy dyskusyjne itd.)	7	12
Na aktywności artystycznej: grze na instrumencie, tworzeniu prac plastycznych/ grafiki komputerowej itp.	11	15
Na chodzeniu na koncerty	6	12
Na „nicnierobieniu”, np. odpoczywaniu, leżeniu, spaniu	20	37
W inny sposób	8	5

Badania KBPN 2018

Typ szkoły, do której uczęszczają badani, także różnicuje popularność niektórych sposobów spędzania czasu wolnego. Zajęcia artystyczne, czytanie książek oraz odpoczynek relatywnie częściej wybierają uczniowie liceów ogólnokształcących. Uczniowie zasadniczych szkół zawodowych chętniej niż pozostali chodzą do klubów i dyskotek oraz oglądają telewizję, natomiast najrzadziej ze wszystkich preferują czytanie książek i zajęcia o charakterze artystycznym, a także chodzenie na koncerty. Z kolei uczniowie techników wyróżniają się *in plus* pod względem zainteresowania sportem.

Tabela 105

W jaki sposób lubisz najbardziej spędzać czas wolny?	Typ szkoły		
	liceum ogólnokształcące	technikum (lub liceum profilowane)	zasadnicza szkoła zawodowa
	w procentach		
Na spotkaniach z kolegami, przyjaciółmi, dziewczyną/chłopakiem, rówieśnikami	86	88	81
Na uprawianiu sportu (poza lekcjami WF)	29	34	26
Na czytaniu książek	20	17	5
Na dyskotekach/ w klubach	17	18	28
Na surfowaniu w internecie	27	25	23
Na graniu w gry komputerowe	22	28	26
Na udzielaniu się na portalach społecznościowych (Facebook, grupy dyskusyjne itd.)	10	9	13
Na oglądaniu telewizji	15	18	27
Na aktywności artystycznej: grze na instrumencie, tworzeniu prac plastycznych/grafiki komputerowej itp.	18	10	2
Na chodzeniu na koncerty	12	8	5
Na „nicnierobieniu”, np. odpoczywaniu, leżeniu, spaniu	32	26	28
W inny sposób	6	6	7

Badanie KBPN 2018

Dostępność i atrakcyjność niektórych typów aktywności zależy w pewnym stopniu od miejsca zamieszkania. Ankietowani z największych aglomeracji częściej od pozostałych angażują się w aktywności artystyczne. Dyskoteki i kluby cieszą się większą popularnością na wsi, relatywnie rzadko zaś chodzą do nich uczniowie z dużych miast, którzy z kolei wyróżniają się nieco na tle pozostałych aktywnością sportową i graniem w gry komputerowe. Na wsi i w małych miastach częściej niż w większych ośrodkach czas wolny spędza się przed telewizorem.

Tabela 106

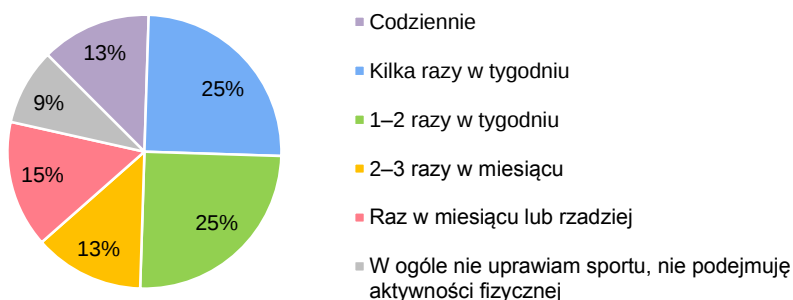
W jaki sposób lubisz najbardziej spędzać czas wolny?	Miejsce zamieszkania				
	wieś	miasto			
		poniżej 20 tys.	od 20 tys. do 100 tys.	powyżej 100 tys. do 500 tys.	powyżej 500 tys. mieszk.
		w procentach			
Na spotkaniach z kolegami, przyjaciółmi, dziewczyną/ chłopakiem, rówieśnikami	84	93	89	85	84
Na dyskotekach/ w klubach	25	14	18	10	15
Na uprawianiu sportu (poza lekcjami WF)	32	32	27	35	24
Na surfowaniu w internecie	26	20	25	28	25
Na oglądaniu telewizji	21	22	16	13	14
Na udzielaniu się na portalach społecznościowych (Facebook, grupy dyskusyjne itd.)	11	12	9	8	8
Na czytaniu książek	17	18	17	17	18
Na graniu w gry komputerowe	20	26	27	35	25
Na aktywności artystycznej: grze na instrumencie, tworzeniu prac plastycznych/ grafiki komputerowej itp.	10	13	13	15	24
Na chodzeniu na koncerty	8	11	10	7	13
Na „nicnierobieniu”, np. odpoczywaniu, leżeniu, spaniu	28	24	30	31	30
W inny sposób	6	6	6	8	8

Badanie KBPN 2018

Aktywność fizyczna młodzieży

Z deklaracji młodych ludzi wynika, że uprawianie sportu to jeden z ulubionych sposobów spędzania przez nich czasu wolnego. Ogromna większość badanych, poza lekcjami WF, uprawia sport (91%), w tym blisko dwie trzecie (63%) podejmuje aktywność fizyczną regularnie – przynajmniej raz w tygodniu. Pozostali uprawiają sport 2–3 razy w miesiącu (13%) albo jeszcze rzadziej (15%).

Rys. 82. **Jak często uprawiasz jakiś sport bądź podejmujesz aktywność fizyczną – poza lekcjami WF?**

Badanie KBPN 2018

Aktywność fizyczną wyraźnie częściej podejmują chłopcy niż dziewczęta – regularne uprawianie sportu (przynajmniej raz w tygodniu) deklaruje 72% chłopców i 55% dziewcząt. W istotny sposób częstość podejmowania aktywności fizycznej przez młodych ludzi różnicuje wykształcenie rodziców oraz ocena własnych wyników szkolnych. Generalnie, na regularne uprawianie sportu częściej decydują się dzieci lepiej wykształconych rodziców oraz osiągający lepsze wyniki w nauce. Pewne znaczenie w tym kontekście ma również położenie materialne – ankietowani niezadowoleni z warunków materialnych swoich rodzin częściej w ogóle nie uprawiają sportu.

Można również zauważyć, że regularne uprawianie sportu koresponduje z udziałem w praktykach religijnych – częściej biorący w nich udział, częściej regularnie podejmują aktywność fizyczną. Jednocześnie zaobserwować można, że wyraźnie rzadziej sport uprawiają młodzi ludzie o lewicowych poglądach politycznych.

Tabela 107

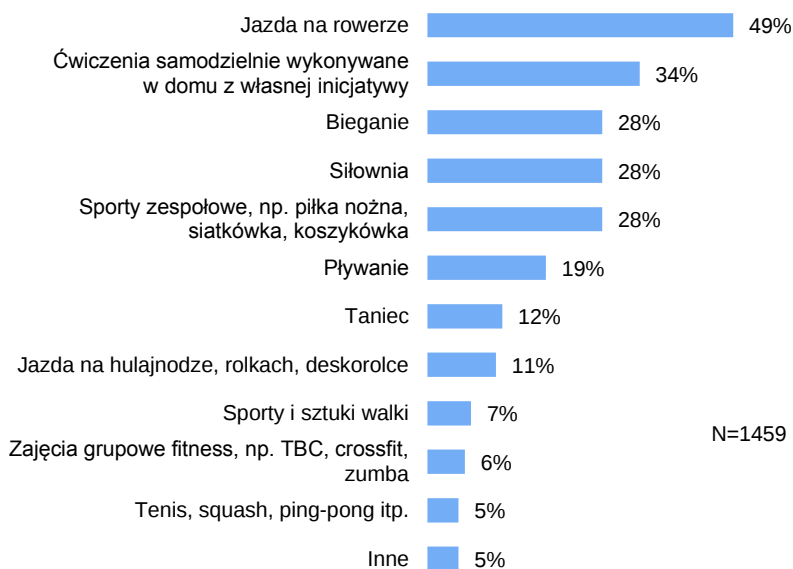
		Jak często uprawiasz sport bądź podejmujesz aktywność fizyczną – poza lekcjami WF?		
		Regularnie (co najmniej raz w tygodniu)	Sporadycznie (2–3 razy w miesiącu lub rzadziej)	W ogóle nie uprawiam sportu
		w procentach		
Płeć	chłopcy	72	23	5
	dziewczęta	55	32	12
Wykształcenie matki	podstawowe / gimnazjalne	54	39	7
	zasadnicze zawodowe	57	32	11
	średnie	62	27	11
	wyższe	69	25	6
Wykształcenie ojca	podstawowe / gimnazjalne	59	31	10
	zasadnicze zawodowe	59	31	11
	średnie	63	28	8
	wyższe	68	25	8
Ocena materialnych warunków życia rodziny	złe	61	26	13
	średnie	57	33	10
	dobrze	65	26	9
Czy bierzesz udział w praktykach religijnych, takich jak msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?	Tak, kilka razy w tygodniu	75	20	5
	Tak, raz w tygodniu	67	27	6
	Tak, przeciętnie jeden, dwa razy w miesiącu	66	28	6
	Tak, kilka razy w roku	64	27	10
	W ogóle w nich nie uczestniczę	56	31	13
Poglądy polityczne	lewica	55	33	12
	centrum	68	27	5
	prawica	68	27	5
	trudno powiedzieć	63	27	10
Za jakiego ucznia się uważasz?	dwójkowego/trójkowego	61	27	11
	czwórkowego	63	29	7
	piątkowego/szóstkowego	67	26	7

Badanie KBPN 2018

Najczęściej uprawianym sportem jest jazda na rowerze (49%), na drugim miejscu plasują się ćwiczenia samodzielnie wykonywane w domu z własnej inicjatywy (34%), a na trzecim *ex aequo* bieganie, siłownia oraz sporty zespołowe (po 28%). Do dosyć popularnych wśród młodzieży aktywności fizycznych zaliczyć należy pływanie (19%), taniec (12%) oraz jazdę na hulajnodze, rolkach i deskorolce (11%). Relatywnie rzadziej w wolnym czasie młodzi ludzie uprawiają sporty i sztuki walki (7%), chodzą na zajęcia grupowe fitness (6%) oraz grają w

tenisa, squasha czy ping-ponga (5%). Co dwudziesty badany wymienił inny rodzaj aktywności fizycznej, wśród których najczęstsze były jazda konna i piesze wędrówki.

Rys. 83. **Jaki uprawiasz sport lub jaką aktywność fizyczną podejmujesz – poza lekcjami WF?**

Badanie KBPN 2018

Rodzaje podejmowanych aktywności bardzo silnie różnicuje płeć. Wśród uprawiających sport, dziewczęta częściej niż chłopcy jeżdżą na rowerze, hulajnogach, rolnach, deskorolkach, uczestniczą w zajęciach grupowych fitness oraz zajęciach tańca oraz częściej ćwiczą samodzielnie w domu. Chłopcy natomiast częściej niż dziewczęta chodzą na siłownię, grają w sporty zespołowe, tenisa, squasha oraz trenują sporty i sztuki walki. Jedynie dwie aktywności spośród uwzględnionych w sondażu – bieganie i pływanie – są tak samo często podejmowane przez chłopców i dziewczęta.

Biorąc pod uwagę zróżnicowania w zależności od wielkości miejscowości zamieszkania można zauważyć, że mieszkańcy wsi i najmniejszych miast, liczących do 20 tys. mieszkańców, trochę częściej niż pozostali jeżdżą na rowerze. Z kolei uczniowie mieszkający na wsi rzadziej chodzą na siłownię oraz na pływalnię. Z siłowni rzadziej korzystają też uczniowie mieszkający w miastach

liczących od 100 tys. do 500 tys. mieszkańców, a z pływalni – w miastach od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców. Można również zauważyć, że uczniowie mieszkający w największych miastach rzadziej niż pozostali biegają, uczestniczą w sportach zespołowych, a częściej – w zajęciach grupowych fitness.

Pewne znaczenie ma w tym kontekście położenie materialne. Uczniowie znajdujący się w trudniejszej sytuacji materialnej, niezadowoleni z warunków materialnych swoich rodzin, rzadziej niż pozostali jeżdżą na rowerach, hulajnogach, rolnkach czy deskorolkach, rzadziej też ćwiczą na siłowni oraz uczestniczą w zajęciach tańca.

Tabela 108

	Jaki uprawiasz sport lub jaką aktywność fizyczną podejmujesz – poza lekcjami WF?											
	Jazda na rowerze	Jazda na hulajnodze, rolnkach, deskorolce itp.	Bieganie	Pływanie	Zajęcia grupowe fitness np. TBC, crossfit, zumba itp.	Siłownia	Taniec	Sporty zespołowe np. piłka nożna, siatkówka, koszykówka itp.	Tenis, squash, ping-pong itp.	Sporty i sztuki walki	Ćwiczenia samodzielnie wykonywane w domu z własnej inicjatywy	Inne
	w procentach											
Płeć												
mężczyźni	45	5	28	19	2	38	4	42	7	11	28	4
kobiety	54	17	27	19	9	19	20	14	3	3	40	6
Miejsce zamieszkania												
wieś	53	12	29	16	4	24	12	32	5	5	32	5
miasto poniżej 20 tys. mieszk.	51	11	30	20	4	34	15	29	4	10	29	5
miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszk.	47	11	27	17	7	32	12	24	5	11	36	4
miasto powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszk.	46	11	29	28	6	26	10	28	8	5	37	8
miasto powyżej 500 tys. mieszk.	46	12	20	20	10	35	14	16	4	5	38	6
Ocena materialnych warunków życia rodziny												
złe	39	5	26	15	6	19	10	27	5	5	42	5
średnie	49	14	24	16	5	23	13	23	4	8	39	6

dobrze	51	11	29	20	6	30	12	30	5	6	32	5
--------	----	----	----	----	---	----	----	----	---	---	----	---

Badanie KBPN 2018

Występuje również zależność między rodzajami uprawianych sportów a regularnością trenowania. Uprawiający sport bardzo często – codziennie lub kilka razy w tygodniu – wyraźnie częściej niż pozostali ćwiczą na siłowni, biegają, uprawiają sporty zespołowe oraz sztuki walki. Natomiast wśród uprawiających sport rzadziej wyższy odsetek stanowią jeżdżący na rowerze. Pozostałe sporty porównywalnie często uprawiane są przez trenujących bardzo regularnie i rzadziej.

Rys. 84. **Jaki uprawiasz sport lub jaką aktywność fizyczną podejmujesz – poza lekcjami WF?**

Badanie KBPN 2018

Młodzi ludzie uprawiają sport przede wszystkim dla przyjemności, gdyż to lubią (49%), w drugiej zaś kolejności dla zdrowia (40%). Istotnymi motywami dla

wielu uczniów podejmujących aktywność fizyczną są: poprawa swojego wyglądu, uzyskanie ładnej sylwetki (34%) oraz odreagowanie stresu (29%). Dla co siódmego badanego sport jest sposobem na wspólne spędzenie czasu (14%). Pozostałe powody podawane były rzadziej.

Motywacje związane z uprawianiem sportu w znacznej mierze różnicuje płeć. Dziewczeta wyraźnie częściej niż chłopcy (39% wobec 29%) uprawiają sport, żeby dobrze wyglądać, mieć ładną sylwetkę oraz trochę częściej, żeby odreagować stres, być w dobrej formie (31% wobec 27%). Chłopcy natomiast częściej niż dziewczęta ćwiczą dla przyjemności (56% wobec 42%) oraz nieco częściej – dla zdrowia (42% wobec 39%).

Zauważyć można również, że uczniowie osiągający lepsze wyniki w nauce (w swojej ocenie) częściej uprawiają sport, aby odreagować stres, natomiast gorzej uczący się – dla przyjemności.

Rys. 85. **Z jakich powodów przede wszystkim uprawiasz sporty, podejmujesz aktywność fizyczną?**

Procenty nie sumują się do 100, gdyż respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź
Badanie KBPN 2018

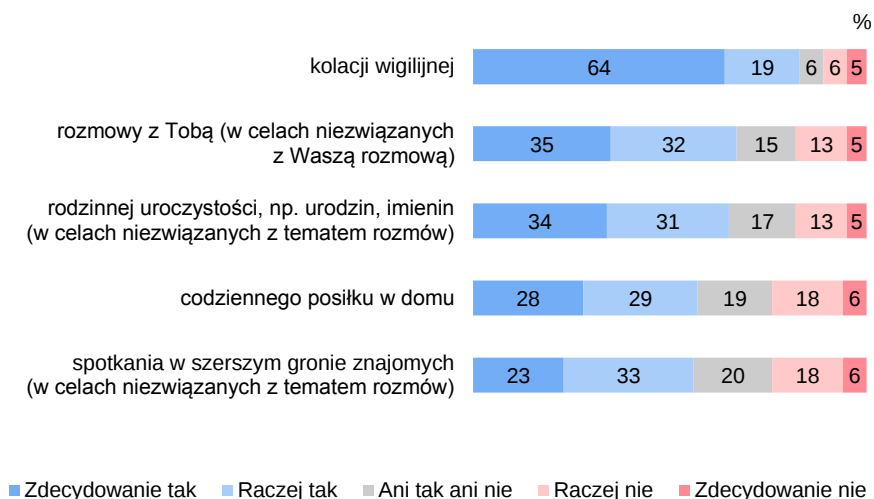
Używanie smartfonów

W tym roku po raz pierwszy zapytaliśmy młodzież o korzystanie ze smartfonów. W czasach upowszechniania się urządzeń mobilnych postanowiliśmy przebadać szczegółowo, w jakich sytuacjach uczniowie nie akceptują używania smartfonów i czy w pewnych okolicznościach raz i ich sięganie po telefon przez współrozmówcę lub uczestnika wydarzeń. Podobne badanie zrealizowaliśmy w 2018 roku na ogólnopolskiej próbie dorosłych mieszkańców Polski³¹, dzięki czemu opinie młodych ludzi możemy przedstawić na tle opinii ogółu Polaków.

Zdecydowanej większości uczniów (83%, w tym 64% zdecydowanie) przeszkadzałoby, gdyby ktoś używał smartfona do przeglądania internetu, portali społecznościowych, aplikacji podczas kolacji wigilijnej. Inne przedstawione ankietowanym sytuacje są znacznie rzadziej uważane za problematyczne w kontekście korzystania ze smartfonów. Dwie trzecie młodych (67%, w tym 35% kategorycznie) sprzeciwia się sięganiu po telefon podczas rozmowy (w celach niezwiązanych z tematem rozmów). Podobny odsetek nie akceptuje korzystania ze smartfona do przeglądania internetu podczas rodzinnych uroczystości (65%, w tym 34% zdecydowanie). Nieco ponad połowie badanych (57%) przeszkadzałoby korzystanie z telefonu do przeglądania internetu, portali społecznościowych lub aplikacji przez osobę, z którą jedzą codzienny posiłek w domu. Mniej niż co czwarty uczeń (23%) czułby się dotknięty, gdyby ktoś korzystał ze smartfona podczas spotkania w szerszym gronie znajomych w celach niezwiązanych z rozmowami, a kolejnej jednej trzeciej badanych (33%) raczej przeszkadzałaby taka sytuacja.

³¹ Zob. komunikat CBOS „(Nad)używanie smartfonów”, listopad 2018 (oprac. M. Omyła-Rudzka, M. Bożewicz).

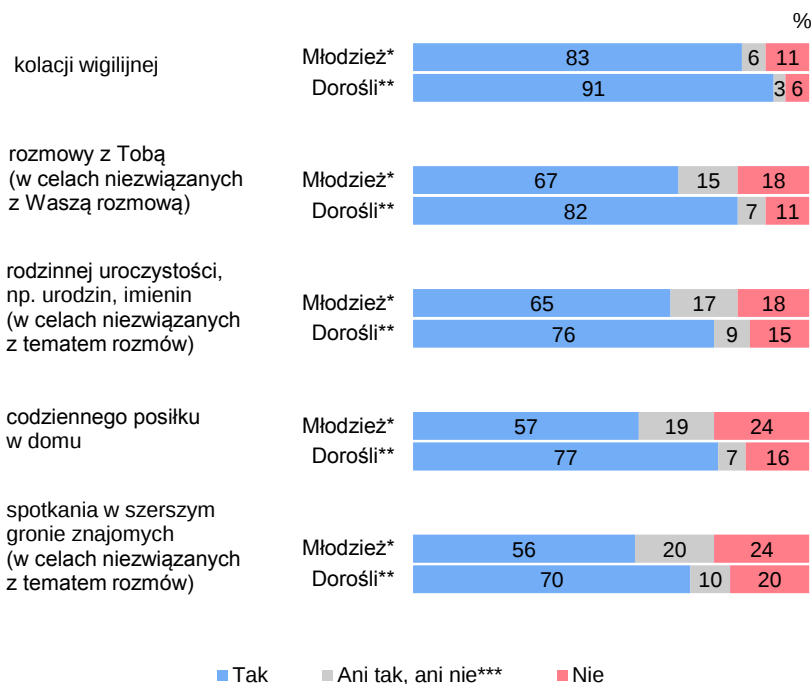
Rys. 86. **Czy przeszkadzałoby Ci, gdyby ktoś używał smartfona do przeglądania internetu, portali społecznościowych, aplikacji podczas:**

Badanie KBPN 2018

W porównaniu z wynikami ogólnopolskiego badania zrealizowanego wśród osób powyżej 18 roku życia młodzież ma dużo bardziej otwarte podejście do używania smartfonów. Zależność opinii od wieku odnotowaliśmy już we wspomnianym komunikacie. Badanie zrealizowane wśród uczniów potwierdza, że w każdej wymienionej sytuacji częściej są oni skłonni zaakceptować sięganie po telefon w celach niezwiązanych z potrzebą odebrania połączenia czy odpowiedzi na wiadomość. Największa różnica dotyczy codziennego posiłku w domu – 57% uczniów deklaruje, że przeszkadzałoby im, gdyby ktoś używał smartfona w takich okolicznościach, a odsetek ten wśród ogółu Polaków wynosi 77%. Różnice akceptacji korzystania ze smartfona podczas rozmów z jedną osobą i w szerszym gronie wynoszą odpowiednio 15 i 14 punktów procentowych. Największa zgodność – choć młodzi mają i tak bardziej liberalne podejście – dotyczy kolacji wigilijnej: w tej sytuacji używanie smartfona przeszkadzałoby najbardziej.

Rys. 87. **Czy przeszkadzałoby Ci, gdyby ktoś używał smartfona do przeglądania internetu, portali społecznościowych, aplikacji podczas:**

* Badanie KBPN 2018

** Badanie CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (X 2018)

*** Zsumowano odpowiedzi „trudno powiedzieć” i „ani tak, ani nie”

Rozmowa w cztery oczy jest sytuacją, podczas której używanie smartfona przez drugą osobę jest najbardziej różnicujące uczniów z różnych typów szkół. Prawie trzy czwarte licealistów (łącznie publicznych i prywatnych) raziloby takie zachowanie, dwie trzecie uczniów techników lub liceów profilowanych i 57% badanych z zasadniczych szkół zawodowych.

Z kolei akceptacja sięgania po komórkę bez wyraźnej przyczyny podczas spotkania w szerszym gronie prawie nie ma związku z typem szkoły badanych. Takie zachowanie przeszkadzałoby 58% uczniów liceów i po 56% ankietowanych z techników i zasadniczych szkół zawodowych.

Pod względem oceny korzystania ze smartfona do przeglądania internetu lub aplikacji podczas trzech pozostałych sytuacji, uczniowie liceów ogólnokształcących i techników są do siebie podobni, a badani z zasadniczych szkół

zawodowych różnią się od nich. Ci ostatni w największym stopniu są otwarci na używanie urządzeń mobilnych zarówno w czasie rodzinnej uroczystości, jak i codziennego posiłku czy kolacji wigilijnej. Najmniejszy jest wśród nich udział deklaracji, że takie zachowanie ich razi, a najwyższy – że nie przeszkadzałoby im to.

Tabela 109

Czy przeszkadzałoby Ci, gdyby ktoś używał smartfona do przeglądania internetu, portali społecznościowych, aplikacji podczas:		Odpowiedzi uczniów		
		liceów ogólnokształcących	techników (lub liceów profilowanych)	zasadniczych szkół zawodowych
		w procentach		
– rozmowy z Tobą (w celach niezwiązanych z Waszą rozmową)	tak	72	66	57
	ani tak, ani nie	15	15	13
	nie	13	19	31
– spotkania w szerszym gronie znajomych (w celach niezwiązanych z tematem rozmów)	tak	58	56	56
	ani tak, ani nie	20	21	14
	nie	22	23	30
– rodzinnej uroczystości, np. urodzin, imienin (w celach niezwiązanych z tematem rozmów)	tak	66	67	54
	ani tak, ani nie	18	18	15
	nie	17	16	32
– codziennego posiłku w domu	tak	59	58	48
	ani tak, ani nie	18	19	18
	nie	23	22	34
– kolacji wigilijnej	tak	87	83	66
	ani tak, ani nie	5	6	9
	nie	8	11	25

Badanie KBPN 2018

Można zauważyć, że im wyższe oceny osiąga uczeń, tym bardziej raziłoby go sięganie po komórkę w badanych sytuacjach. Zależność ta jest szczególnie widoczna w przypadku rozmowy bezpośredniej z jedną osobą – uczniowie piątkowi i szóstkowi znacznie częściej sprzeciwiają się korzystaniu ze smartfona niż pozostali. Przy okazji codziennych posiłków w domu największa różnica występuje między uczniami uważającymi się za dwójkowych lub trójkowych a pozostałymi. Ci pierwsi w istotnie mniejszym stopniu uznają korzystanie z telefonu do przeglądania aplikacji lub internetu za rażące.

Podobnie jak w przypadku typów szkół, sytuacje kolacji wigilijnej i spotkania w szerszym gronie najmniej różnicują poszczególnych uczniów. Niezależnie od osiąganych w szkole wyników, nie więcej niż 60% osób przeszkadzałoby korzystanie ze smartfona podczas rozmów towarzyskich kilku osób i ponad trzy czwarte młodzieży nie akceptuje sięgania po telefon w czasie kolacji wigilijnej.

Tabela 110

Czy przeszkadzałoby Ci, gdyby ktoś używał smartfona do przeglądania internetu, portali społecznościowych, aplikacji podczas:		Odpowiedzi uczniów uważających się za:		
		dwójkowego lub trójkowego	czwórkowego	piątkowego lub szóstkowego
		w procentach		
– rozmowy z Tobą (w celach niezwiązanych z Waszą rozmową)	tak	65	68	76
	ani tak, ani nie	15	16	10
	nie	21	16	14
– spotkania w szerszym gronie znajomych (w celach niezwiązanych z tematem rozmów)	tak	55	57	59
	ani tak, ani nie	20	20	19
	nie	25	23	23
– rodzinnej uroczystości, np. urodzin, imienin (w celach niezwiązanych z tematem rozmów)	tak	62	67	66
	ani tak, ani nie	18	17	17
	nie	20	17	17
– codziennego posiłku w domu	tak	53	61	62
	ani tak, ani nie	19	19	16
	nie	29	20	22
– kolacji wigilijnej	tak	79	86	85
	ani tak, ani nie	7	5	3
	nie	14	9	12

Badanie KBPN 2018

Kiedy nie powinno się sięgać po smartfona?

Zarówno ogół Polaków, jak i młodzież w ostatnim badaniu zapytaliśmy, w jakich sytuacjach korzystanie ze smartfona do przeglądania internetu, portali społecznościowych lub aplikacji uważają za niewłaściwe. Niemal 9 na 10 uczniów negatywnie ocenia używanie telefonu w teatrze, operze, filharmonii, podczas spektaklu czy koncertu (89%). Jednak najwyższy udział odpowiedzi „zdecydowanie niewłaściwe” dotyczy mszy w kościele – 86% badanych w

szkołach średnich uważa korzystanie ze smartfonów podczas mszy za nieestosowne, w tym 73% – zdecydowanie. Dużo rzadziej młodzież jest skłonna stwierdzić, że sięganie po smartfona podczas lekcji w szkole jest niewłaściwe – zgadza się z tym mniej niż połowa (44%) uczniów. Podobny odsetek (40%) młodych ankietowanych sądzi, że nie jest to ani niewłaściwie, ani właściwe, a co szósta osoba uważa to nawet za właściwe.

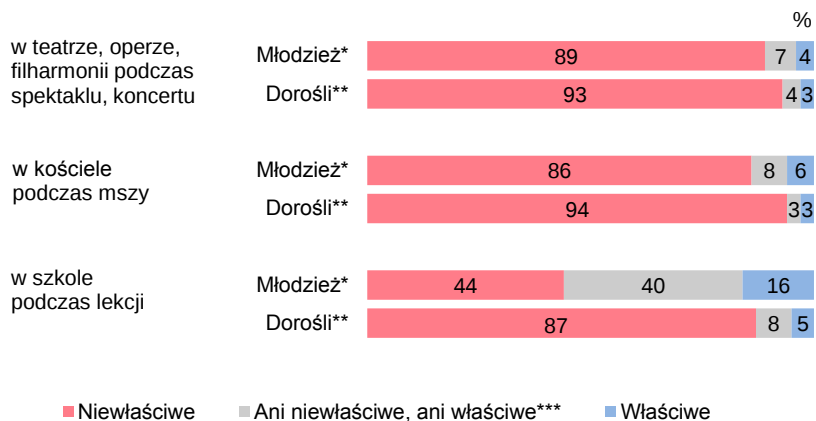
Rys. 88. **Czy uważasz za właściwe czy też niewłaściwe, używanie smartfona do przeglądania internetu, portali społecznościowych, aplikacji:**

Badanie KBPN 2018

Stosunek do przeglądania internetu, portali społecznościowych lub aplikacji w komórce podczas lekcji w szkole jest zdecydowanie inny wśród ogółu Polaków niż wśród młodzieży. Takie zachowanie za niewłaściwe uważa 44% uczniów i niemal dwa razy więcej dorosłych Polaków (87%). W przypadku pozostałych sytuacji różnice nie są tak duże, jednak również z odpowiedzi na to pytanie wynika, że młodzi ludzie mają bardziej otwarty stosunek do sięgania po smartfona w sytuacjach, które nie wymagają reakcji.

Rys. 89. **Czy uważasz za właściwe czy też niewłaściwe używanie smartfona do przeglądania internetu, portali społecznościowych, aplikacji:**

* Badanie KBPN 2018

** Badanie CBOS „Aktualne problemy i wydarzenia” (październik 2018)

*** Zsumowano odpowiedzi „trudno powiedzieć” i „ani niewłaściwe, ani właściwe”

Uczniowie liceów ogólnokształcących są najmniej liberalni wobec używania komórek w miejscach takich jak kościół, teatr, opera, filharmonia czy szkoła (podczas lekcji). Z kolei badani z zasadniczych szkół zawodowych znacznie częściej niż pozostali uważają, że nie ma nic niewłaściwego w przeglądaniu internetu, aplikacji i portali społecznościowych podczas mszy, spektaklu czy lekcji w szkole – w tej ostatniej sytuacji co trzecia osoba uważa korzystanie z komórki za właściwe.

Tabela 111

Czy uważasz za właściwe czy też niewłaściwe używanie smartfona do przeglądania internetu, portali społecznościowych, aplikacji:		Odpowiedzi uczniów:		
		liceów ogólnokształcących	techników (lub liceów profilowanych)	zasadniczych szkół zawodowych
		w procentach		
– w teatrze, operze, filharmonii podczas spektaklu, koncertu	niewłaściwe	94	88	77
	ani właściwe, ani niewłaściwe	4	8	13
	właściwe	2	4	10
– w kościele podczas mszy	niewłaściwe	89	86	77
	ani właściwe, ani niewłaściwe	7	8	9
	właściwe	4	6	14
– w szkole podczas lekcji	niewłaściwe	49	40	41
	ani właściwe, ani niewłaściwe	40	44	27
	właściwe	12	16	33

Badanie KBPN 2018

Inaczej niż dotychczas, to nie uczniowie piątkowi i szóstkowi są najbardziej radykalnie nastawieni przeciwko używaniu smartfonów w takich miejscach jak teatr, kościół czy lekcja szkolna – wyróżniają się tu uczniowie czwórkowi. Największy jest wśród nich odsetek osób uważających za niewłaściwe przeglądanie w telefonie internetu, aplikacji lub portali społecznościowych podczas wymienionych sytuacji. Poglądy uczniów dwójkowych i trójkowych okazują się zbliżone do opinii tych, którzy uważają się za piątkowych i szóstkowych. Jedynie nieco mniej badanych uczących się gorzej (niż uczących się lepiej) sądzi, że nie powinno się sięgać po komórkę w czasie lekcji w szkole.

Tabela 112

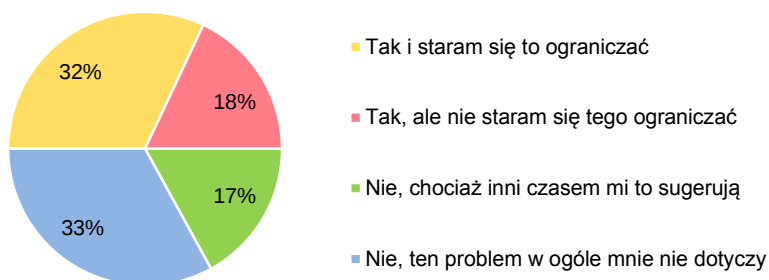
Czy uważasz za właściwe czy też niewłaściwe używanie smartfona do przeglądania internetu, portali społecznościowych, aplikacji:		Odpowiedzi uczniów uważających się za:		
		dwójkowych lub trójko- wych	czwórko- wych	piątkowych lub szóstko- wych
– w teatrze, operze, filharmonii podczas spektaklu, koncertu	niewłaściwe	86	93	87
	ani właściwe, ani niewłaściwe	9	5	5
	właściwe	5	2	8
– w kościele podczas mszy	niewłaściwe	84	89	86
	ani właściwe, ani niewłaściwe	9	7	6
	właściwe	7	5	8
– w szkole podczas lekcji	niewłaściwe	41	47	45
	ani właściwe, ani niewłaściwe	40	41	36
	właściwe	19	12	19

Badanie KBPN 2018

Ograniczanie korzystania ze smartfona

W badaniu zapytaliśmy uczniów, czy osobiście czują, że za dużo korzystają ze smartfona do przeglądania internetu, aplikacji lub portali społecznościowych. Niespełna jedna trzecia badanych (32%) ogranicza sięganie po telefon, bo uważa, że robi to zbyt często. Podobny jest odsetek uczniów (33%), którzy twierdzą, że problem nadmiernego korzystania ze smartfona w ogóle ich nie dotyczy. Spośród pozostałych połowa, choć uważa, że za dużo czasu spędza z telefonem, to nie stara się tego kontrolować (18%), a pozostali są zdania, że nie korzystają ze smartfona zbyt często, choć inni czasem im to sugerują (17%).

Rys. 90. **Czy uważasz, że korzystasz za dużo ze smartfona do przeglądania internetu, portali społecznościowych, aplikacji?**

Badanie KBPN 2018

Tak samo brzmiące pytanie nie było zadawane dorosłym mieszkańcom Polski, więc bezpośrednie porównanie jest niemożliwe. Warto jednak zauważyć, że wśród dorosłych posiadaczy smartfonów 23% przyznaje (łącznie „zdecydowanie” i „raczej”), że za często przegląda internet, media społecznościowe lub aplikacje w telefonie. Dodatkowo, niezależnie od odpowiedzi na poprzednie pytanie, 59% dorosłych Polaków deklaruje, że stara się ograniczać pod tym względem. Analizując te wyniki, można sądzić, że więcej uczniów w swoim odczuciu nadużywa smartfonów, niż ma to miejsce wśród ogółu Polaków. Jednocześnie wśród badanych ze szkół ponadgimnazjalnych mniejszy jest odsetek osób ograniczających korzystanie z telefonów.

Postrzeganie własnego nadużywania smartfona różni się w zależności od oceny własnych wyników szkolnych ucznia. Udział odpowiedzi „tak i staram się to ograniczać” rośnie wraz z osiągnięciami ucznia, ale ten trend załamuje się w przypadku uczniów szóstkowych. Wśród nich największy jest odsetek przekonanych, że ten problem w ogóle ich nie dotyczy (54%). Im wyższe stopnie szkolne uczniów, tym większy jest wśród nich odsetek osób, których problem nadużywania smartfona, w ich przekonaniu, nie dotyczy. Jednocześnie wraz z wyższą oceną własnych osiągnięć szkolnych spada odsetek osób, które za dużo czasu spędzają z komórką w dłoni, ale nie starają się tego ograniczać. Oprócz uczniów szóstkowych, we wszystkich pozostałych grupach udział osób, którym inni sugerują, że za dużo korzystają ze smartfona do przeglądania internetu i aplikacji, wynosi około 17%.

Tabela 113

Czy uważasz, że korzystasz za dużo ze smartfona do przeglądania internetu, portali społecznościowych, aplikacji?	Odpowiedzi uczniów uważających się za:				
	dwójkowych	trójkowych	czwórkowych	piątkowych	szóstkowych
	w procentach				
Tak i staram się to ograniczać	29	31	32	38	28
Tak, ale nie staram się tego ograniczać	24	20	18	13	10
Nie, chociaż inni czasem mi to sugerują	17	18	17	16	8
Nie, ten problem w ogóle mnie nie dotyczy	29	31	33	34	54

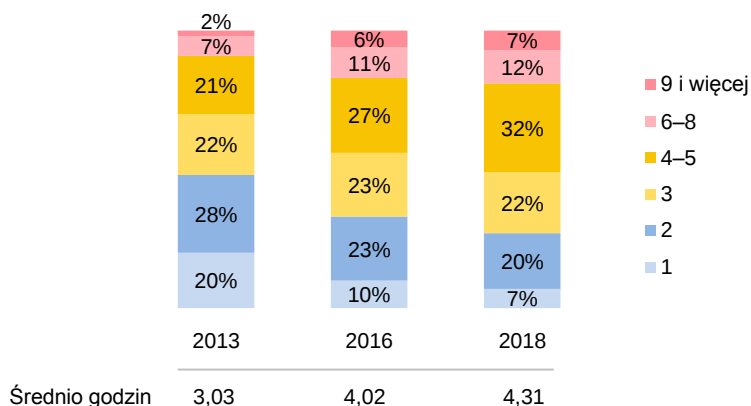
Badanie KBPN 2018

Młodzież jest bardziej otwarta na korzystanie ze smartfona w różnych sytuacjach. Być może jest to zwiastunem zmian i w przyszłości akceptacja sięgania po telefon podczas mszy czy kolacji wigilijnej będzie rosła. Jednocześnie dwie trzecie uczniów stara się ograniczać korzystanie ze smartfona albo uważa, że nie ma problemu z nadużywaniem go, więc równie prawdopodobne jest, że w dorosłym życiu będą wyznaczać sobie (a także współromówcom i domownikom) granice sięgania po telefon, gdy nie dzwoni.

Aktywność online

Uczniowie spędzają przeciętnie online ponad cztery godziny na dobę (średnia = 4,31). To o niespełna dwadzieścia minut więcej niż dwa lata temu. Siedmiu na stu (7%) korzysta z sieci przeważnie godzinę dziennie, jedna piąta (20%) – dwie godziny, 22% – trzy godziny, a blisko jedna trzecia (32%) – od czterech do pięciu. Nieliczni używają internetu dłużej: co ósmy (12%) – od sześciu do ośmiu godzin dziennie, a 7% – dziewięć godzin i więcej. W ciągu ostatnich dwóch lat przybyło osób korzystających z internetu 4 godziny dziennie i dłużej.

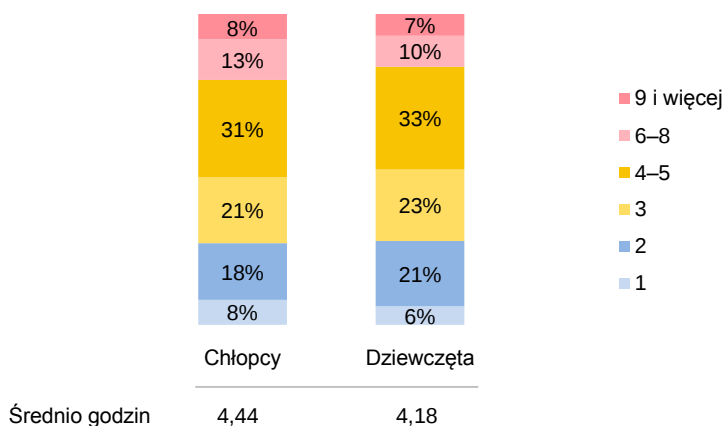
Rys. 91. Ile (przeciętnie) godzin dziennie spędzasz w internecie?

Badania KBPN

Chłopcy przebywają online przeciętnie nieco dłużej niż dziewczęta: średni czas korzystania przez nich z internetu wynosi cztery godziny i dwadzieścia sześć minut, a w przypadku dziewcząt jest on mniej więcej o około piętnaście minut krótszy (wynosi cztery godziny i jedenaście minut).

Rys. 92. Ile (przeciętnie) godzin dziennie spędzasz w internecie?

Badanie KBPN 2018

Pod względem czasu spędzanego w sieci wyróżniają się uczniowie zasadniczych szkół zawodowych (średnia wynosi niemal pięć godzin), natomiast relatywnie krótszą niż przeciętna obecność online deklaruje młodzież z liceów ogólnokształcących.

Tabela 114

Typ szkoły	Średni czas spędzany w internecie w ciągu dnia w godzinach
Liceum ogólnokształcące	4,05
Technikum (lub liceum profilowane)	4,37
Zasadnicza szkoła zawodowa	4,98

Badanie KBPN 2018

Jeśli chodzi o czas spędzany w sieci, uczniowie najlepsi i najsłabsi wypadają porównywalnie, natomiast nieco mniej czasu na korzystanie z internetu przeznaczają uczniowie czwórkowi.

Tabela 115

Czy uważasz się za ucznia:	Średni czas spędzany w internecie w ciągu dnia w godzinach
– dwójkowego lub trójkowego	4,47
– czwórkowego	4,15
– piątkowego lub szóstkowego	4,36

Badanie KBPN 2018

Mniej czasu niż inni na internet w ciągu dnia przeznaczają respondenci mieszkający na wsi i w małych miastach, natomiast nieco dłuższą obecnością w sieci wyróżniają się badani ze średnich i dużych miast.

Tabela 116

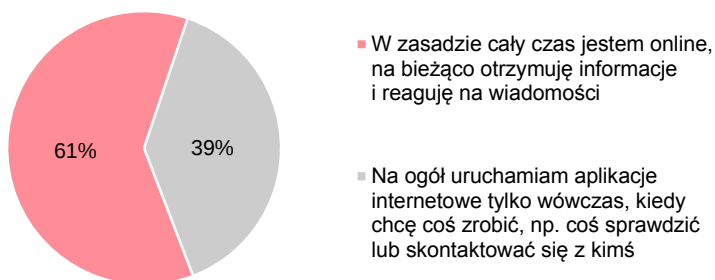
Wielkość miejscowości zamieszkania	Średni czas spędzany w internecie w ciągu dnia w godzinach
Wieś	4,01
Miasto poniżej 20 tys. mieszkańców	4,12
Miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców	4,60
Miasto powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszkańców	4,61
Miasto powyżej 500 tys. mieszkańców	4,39

Badanie KBPN 2018

Sześciu na dziesięciu badanych (61%) deklaruje, że stale są online – na bieżąco otrzymują informacje i mogą na nie reagować, natomiast dwie piąte (39%) uruchamia aplikacje internetowe tylko wówczas, kiedy chce coś zrobić, np. coś sprawdzić lub skontaktować się z kimś. Ten pierwszy styl korzystania z sieci współwystępuje z dłuższym czasem spędzaniem w sieci (średnio 4,95 godziny dziennie wobec 3,29 godziny wśród badanych, którzy wchodzą do internetu w zależności od potrzeb).

ODPOWIEDZI UŻYTKOWNIKÓW INTERNETU

Rys. 93. **Który z opisów najlepiej panuje do sposobu, w jaki korzystasz z internetu?**

Badanie KBPN 2018

Style korzystania z internetu są w niewielkim stopniu zróżnicowane w zależności od społeczno-demograficznych cech badanych. Warto wspomnieć, że o ile dla większości młodzieży charakterystyczne jest bycie cały czas online, o tyle wśród ogółu Polaków ten sposób korzystania z internetu deklaruje niespełna co trzeci dorosły³².

³² Więcej w komunikacie CBOS „Korzystanie z internetu”, maj 2018 (oprac. M. Feliksiak).

Tabela 117

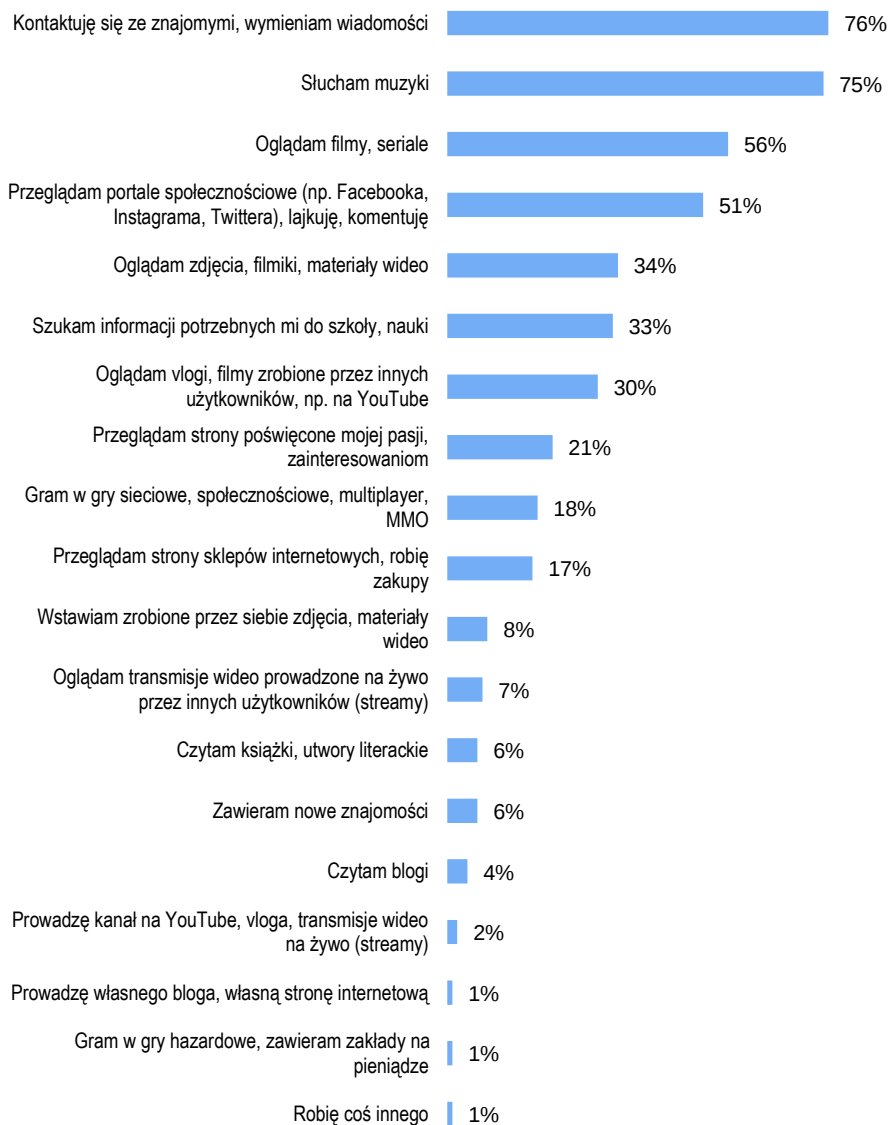
Cechy społeczno-demograficzne badanych		Który z opisów najlepiej panuje do sposobu, w jaki korzystasz z internetu?	
		W zasadzie cały czas jestem online, na bieżąco otrzymuję informacje i reaguję na wiadomości	Na ogół uruchamiam aplikacje internetowe tylko wówczas, kiedy chcę coś zrobić, np. coś sprawdzić lub skontaktować się z kimś
		w procentach	
Płeć	chłopcy	60	40
	dziewczeta	63	37
Typ szkoły	liceum ogólnokształcące	63	37
	technikum (lub liceum profilowane)	59	41
	zasadnicza szkoła zawodowa	61	39
Miejsce zamieszkania	wieś	59	41
	miasto poniżej 20 tys. mieszk.	63	37
	miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszk.	64	36
	miasto powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszk.	61	39
	miasto powyżej 500 tys. mieszk.	62	38
Uczniowie	dwójkowi i trójkowi	62	38
	czwórkowi	61	39
	piątkowi i szóstkowi	59	41

Badanie KBPN 2018

Na co uczniowie przeznaczają w internecie najwięcej czasu? Do najpopularniejszych aktywności należy kontaktowanie się ze znajomymi, wymienianie wiadomości (76%) i słuchanie muzyki (75%). Ponad połowa uczniów przede wszystkim ogląda w sieci seriale (56%), a nieco mniej (51%) spędza czas na portalach społecznościowych. Około jedna trzecia badanych (34%) najczęściej przegląda w internecie zdjęcia i materiały wideo, w zasadzie tyle samo (33%) szuka tam informacji potrzebnych do nauki, a trochę mniej (30%) – ogląda vlogi i filmy zrobione przez innych użytkowników, np. na YouTube. Jedna piąta (21%) będąc online na ogół wchodzi na strony poświęcone swojej pasji i zainteresowaniom, 18% głównie gra w gry sieciowe, wieloosobowe, a 17% – odwiedza sklepy internetowe i robi zakupy. Pozostałe aktywności, preferowane przez mniej niż jedną dziesiątą respondentów to: oglądanie tzw. streamów, czyli transmisji wideo prowadzonych na żywo przez innych użytkowników (7%),

czytanie książek i innych utworów literackich (6%), czytanie blogów (4%), zawieranie nowych znajomości (6%) i granie w gry hazardowe (1%). Niespełna jedna dziesiąta (8%) sama zamieszcza w sieci zrobione przez siebie zdjęcia i filmy, dwóch na stu (2%) prowadzi kanał na YouTube, vloga i / lub transmisje wideo na żywo, a 1% prowadzi własnego bloga lub stronę internetową.

Rys. 94. **Na co przeznaczasz najwięcej czasu będąc w internecie?**

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ respondenci mogli wskazać kilka aktywności
Badanie KBPN 2018

Aktywność online jest w znacznym stopniu zdeterminowana przez płeć badanych. Internauci częściej niż internautki grają w gry sieciowe i hazardowe, oglądają streamy, a także sami prowadzą kanały wideo, robią vlogi i transmisje wideo na żywo, częściej odwiedzają strony związane ze swoim hobby lub pasją. Z kolei dziewczęta w większym stopniu niż chłopcy koncentrują się w sieci na kontaktach towarzyskich, aktywności na portalach społecznościowych, nauce i odwiedzaniu sklepów internetowych.

Tabela 118

Na co przeznaczasz najwięcej czasu będąc w internecie?	Płeć	
	Chłopcy	Dziewczęta
	w procentach	
Kontaktuję się ze znajomymi, wymieniam wiadomości	66	85
Słucham muzyki	75	75
Oglądam filmy, seriale	53	59
Przeglądam portale społecznościowe (np. Facebooka, Instagrama, Twittera), lajkuję, komentuję	43	59
Oglądam zdjęcia, filmiki, materiały wideo	35	33
Szukam informacji potrzebnych mi do szkoły, nauki	24	42
Oglądam vlogi, filmy zrobione przez innych użytkowników, np. na YouTube	29	32
Przeglądam strony poświęcone mojej pasji, zainteresowaniom	27	16
Gram w gry sieciowe, społecznościowe, multiplayer, MMO	34	5
Przeglądam strony sklepów internetowych, robię zakupy	12	22
Wstawiam zrobione przez siebie zdjęcia, materiały wideo	6	9
Oglądam transmisje wideo prowadzone na żywo przez innych użytkowników (streamy)	13	2
Czytam książki, utwory literackie	5	8
Zawieram nowe znajomości	7	5
Czytam blogi	3	5
Prowadzę kanał na YouTube, vloga, transmisje wideo na żywo (streamy)	3	0
Prowadzę własnego bloga, własną stronę internetową	1	1
Gram w gry hazardowe, zawieram zakłady na pieniądze	3	0
Robię coś innego	1	0

Badania KBPN 2018

Uczniowie liceów ogólnokształcących w większym stopniu niż pozostali są w sieci zainteresowani oglądaniem seriali, czytaniem książek, kontaktami ze znajo-

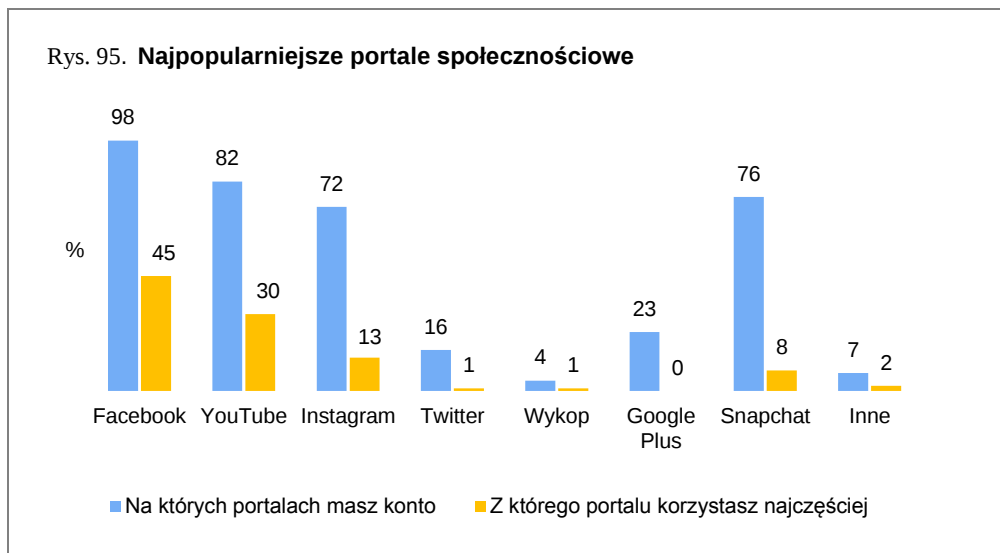
mymi, a także pozyskiwaniem informacji potrzebnych do nauki, rzadziej natomiast grają w gry wieloosobowe. Respondenci z zasadniczych szkół zawodowych w nieco większym stopniu niż inni wykorzystują internet do zawierania nowych znajomości, a także minimalnie częściej angażują się w oglądanie i prowadzenie transmisji wideo na żywo. Warto również zaznaczyć, że relatywnie najwyższy odsetek spośród nich spędza czas przeważnie na grach hazardowych.

Tabela 119

Na co przeznaczasz najwięcej czasu będąc w internecie?	Typ szkoły		
	liceum ogólnokształcące	technikum (lub liceum profilowane)	zasadnicza szkoła zawodowa
	w procentach		
Oglądam filmy, seriale	62	53	44
Oglądam zdjęcia, filmiki, materiały wideo	33	34	35
Wstawiam zrobione przez siebie zdjęcia, materiały wideo	9	6	9
Słucham muzyki	77	73	75
Czytam książki, utwory literackie	9	4	4
Kontaktuję się ze znajomymi, wymieniam wiadomości	82	73	64
Zawieram nowe znajomości	4	6	10
Przeglądam portale społecznościowe (np. Facebooka, Instagrama, Twittera), lajkuję, komentuję	50	52	51
Czytam blogi	3	4	7
Oglądam vlogi, filmy zrobione przez innych użytkowników, np. na YouTube	34	30	19
Oglądam transmisje wideo prowadzone na żywo przez innych użytkowników (streamy)	5	8	9
Prowadzę własnego bloga, własną stronę internetową	1	1	1
Prowadzę kanał na YouTube, vloga, transmisje wideo na żywo (streamy)	1	2	4
Przeglądam strony sklepów internetowych, robię zakupy	17	19	13
Gram w gry sieciowe, społecznościowe, multiplayer, MMO	14	22	22
Gram w gry hazardowe, zawieram zakłady na pieniądze	1	1	3
Szukam informacji potrzebnych mi do szkoły, nauki	42	29	16
Przeglądam strony poświęcone mojej pasji, zainteresowaniom	23	22	13
Robię coś innego	1	1	0

Badanie KBPN 2018

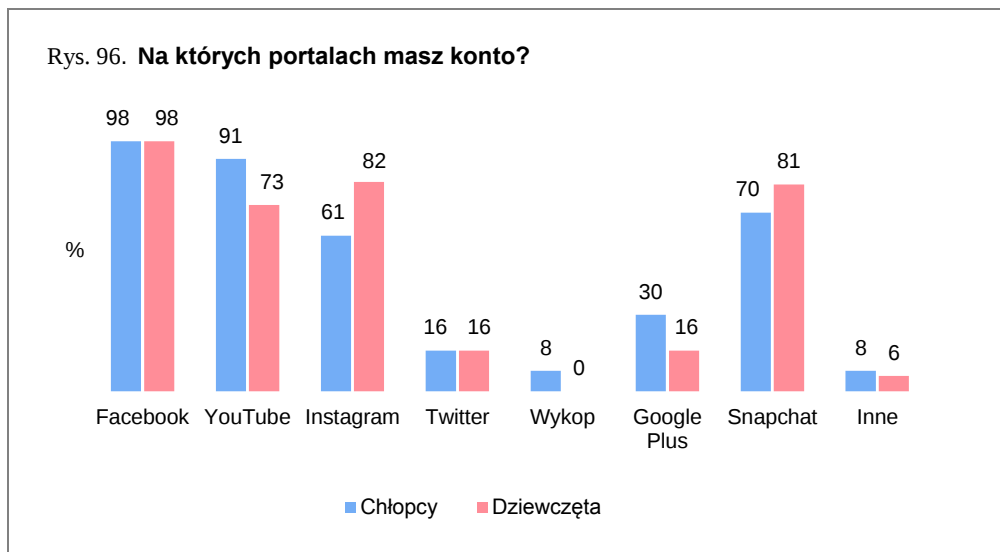
Najpopularniejsze portale społecznościowe to, jak wynika z deklaracji, Facebook – konto ma na nim 98% badanych – i YouTube (82%). Ponad trzy czwarte badanych ma konto na Snapchacie (76%), a nieznacznie mniej (72%) – na Instagramie. Mniej liczni są natomiast użytkownicy Google Plus (23%), Twittera (16%) i Wykopu (4%). Facebook i YouTube to również te platformy, na których większość ankietowanych spędza najwięcej czasu.

Badanie KBPN 2018

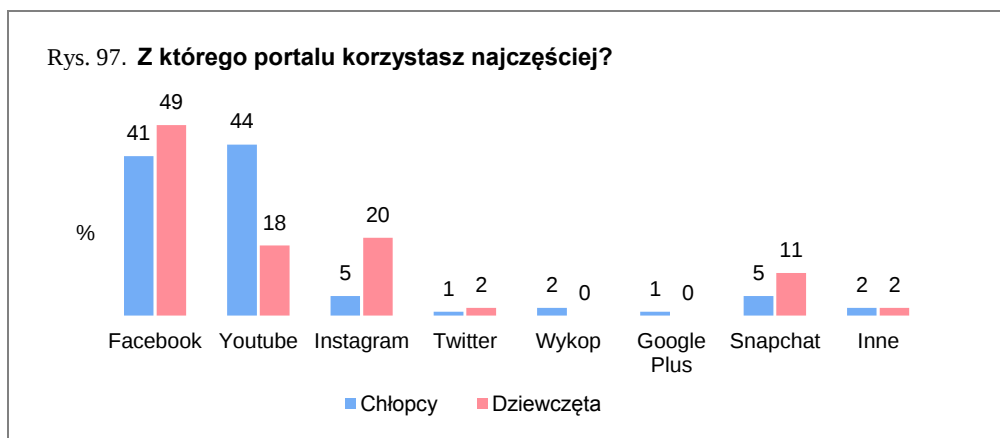
Wśród innych, niewymienionych w badaniu, portali społecznościowych najczęściej wspomniano Tumblr (22 osoby), komunikatory (17), takie jak WhatsApp, Gadu-Gadu, Discord, Telegram, serwisy randkowe (16), głównie Tinder, a poza tym platformę streamingową Twitch (13), serwisy związane z dystrybucją gier komputerowych (11) – przede wszystkim Steam. Niektórzy korzystali również z Pinterest (10), serwisów pornograficznych (10 osób, wymieniających głównie Pornhub i RedTube), oraz TikTok (7), w tym Musical.ly, serwisów artystycznych (6), jak DeviantArt czy SoundCloud oraz portali związanych z książkami (6), m.in. Wattpad, Lubimyczytać. Nieliczni mówili również o serwisach ogłoszeniowych, aukcyjnych i zakupowych (łącznie 5 osób), platformie dyskusyjnej Reddit (4), Flickr (2) i, prawdopodobnie bardziej popularnym wśród starszych pokoleń, portalu Nasza Klasa (2).

Chłopcy częściej niż dziewczęta posiadają konto w serwisie YouTube, a także w Google Plus i na Wykopie. Dziewczęta natomiast częściej rejestrowały się na Instagramie i Snapchacie.

Badanie KBPN 2018

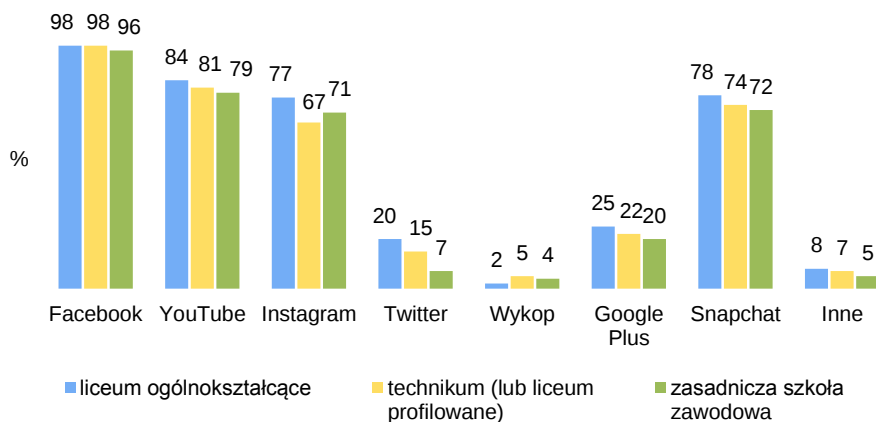
Uczennice są najbardziej skoncentrowane na Facebooku, natomiast uczniowie – w niemal takiej samej mierze – na YouTube i Facebooku. Dziewczęta więcej czasu niż chłopcy poświęcają ponadto Instagramowi i Snapchadowi, zaś znacznie mniej – serwisowi YouTube.

Badanie KBPN 2018

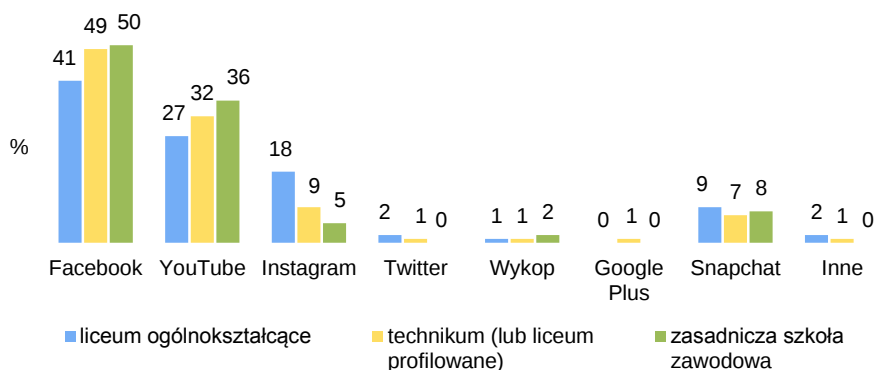
Uczniowie zasadniczych szkół zawodowych zauważalnie rzadziej niż pozostali mają konta na Twitterze. Wśród nich, jak również wśród badanych z techników, częściej niż wśród licealistów portalem pierwszego wyboru są Facebook i YouTube, a rzadziej Instagram. Może to jednak w pewnej mierze wynikać z różnic w rozkładzie płci – większej liczby dziewcząt w liceach niż technikach i zasadniczych szkołach zawodowych.

Rys. 98. Na których portalach masz konto?

Badanie KBPN 2018

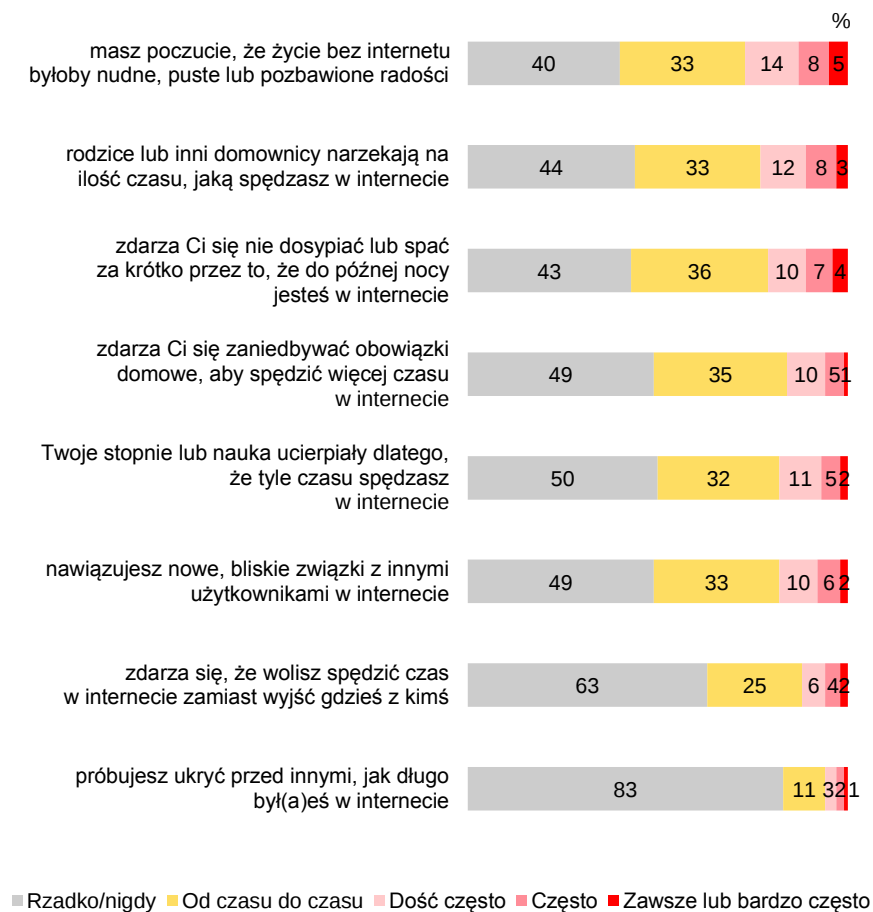
Rys. 99. Z którego portalu korzystasz najczęściej?

Badanie KBPN 2018

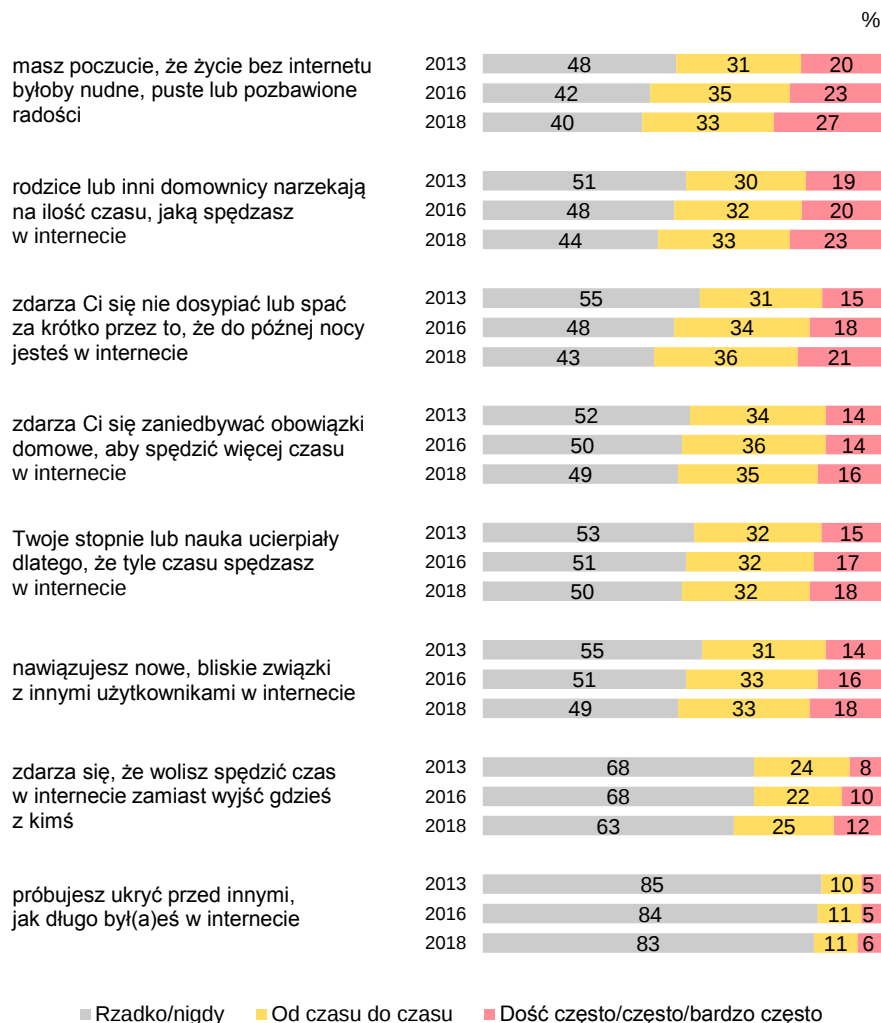
Uczniom przedstawiono osiem stwierdzeń odnoszących się do sposobu korzystania z internetu i określających miejsce, jakie aktywność ta zajmuje w życiu codziennym. Posłużyły one do określenia, jak wielu badanych wykazuje symptomy uzależnienia od internetu. Sześciu na dziesięciu uczniów (60%) deklaruje, że miewa poczucie, że bez internetu ich życie byłoby nudne, pozbawione radości i sensu, w tym więcej niż co czwarty (27%) – często. Ponad połowie zdarzają się czasami (w tym około 16%–23% co najmniej dość często) następujące sytuacje związane z przebywaniem w sieci: niedosypianie z powodu zbyt długiej obecności online (57%); narzekania rodziców lub innych domowników na ilość czasu, jaką uczniowie spędzają w internecie (56%); zaniedbywanie obowiązków domowych przez uczniów (51%); nawiązywanie w sieci nowych, bliskich relacji z innymi użytkownikami (51%); pogorszenie ocen szkolnych (50%). W przypadku mniejszej grupy internet zyskuje przewagę pod względem atrakcyjności nad aktywnością towarzyską offline: niemal dwie piąte (37%) przynajmniej od czasu do czasu (a 12% – często) preferowało spędzać czas w sieci, niż wyjść gdzieś ze znajomymi. Mniejszej grupie zdarzało się ukrywać przed innymi fakt długiego przebywania online – co szósty uczeń (17%) postępował tak czasami, sześciu na stu (6%) – często.

Rys. 100. **Jak często:**

Badanie KBPN 2018

Od poprzedniego badania w 2016 roku minimalnie przybyło osób, którym często zdarza się mieć poczucie, że życie bez internetu byłoby mało atrakcyjne, a także – w związku z długim przebywaniem online – niedosypiać i słuchać uwag opiekunów narzekających na to, ile czasu spędzają oni w sieci. Jeśli wziąć pod uwagę również uczniów, którzy tych sytuacji doświadczali czasami, można zauważyć, że wzrosła skala zjawiska unikania kontaktów ze znajomymi offline na rzecz przebywania w internecie.

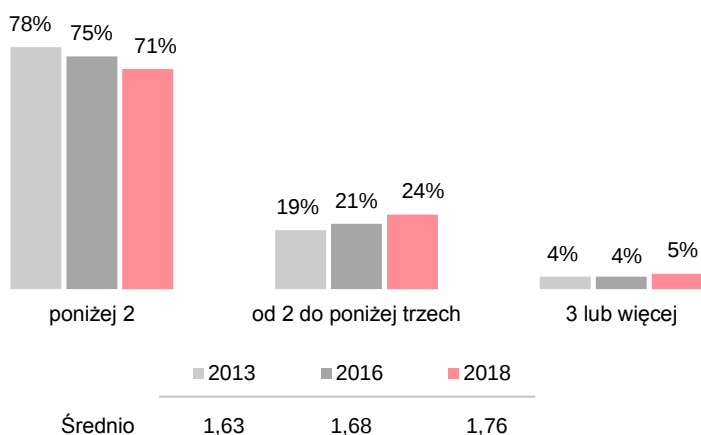
Rys. 101. **Jak często:**

Badania KBPN

W celu syntetycznego ujęcia problemu nadużywania internetu, utworzyliśmy wskaźnik będący średnią z sumy odpowiedzi na osiem przedstawionych respondentom stwierdzeń. Ten syntetyczny indeks uwzględnia wszystkie opisane wyżej aspekty związane z obecnością online łącznie, przyjmując wartości od 1 do 5, czyli od braku symptomów uzależnienia od internetu do ich dużego natężenia. W 2013 roku wartość indeksu wynosiła 1,63, dwa lata temu – 1,68, a obecnie 1,76. Zmiany

dotyczące tego, jak młodzież traktuje internet i jak z niego korzysta, są wprawdzie niewielkie, jednak stopniowy wzrost wartości tego indeksu wskazuje na pewne nasilanie się zjawiska nadużywania internetu. Przekładając ten wskaźnik na bardziej zrozumiałe kategorie, można powiedzieć, że siedmiu na dziesięciu badanych (71%) to zwykli użytkownicy, w odniesieniu do jednej czwartej (24%) można mówić o umiarkowanym poziomie ryzyka nadużywania internetu, natomiast co dwudziesty (5%) przejawia poważniejsze symptomy uzależnienia. Od 2016 roku odsetek zakwalifikowanych do dwóch ostatnich grup wzrósł o 4 punkty procentowe.

Rys. 102. **Wartość wskaźnika nadużywania internetu (skala 1–5)**

Za pomocą wyżej opisanego wskaźnika sprawdziliśmy, które grupy są bardziej narażone na uzależnienie od internetu. Problematyczne postawy związane z przebywaniem online minimalnie częściej prezentują chłopcy niż dziewczęta, a także nieco częściej niż przeciętnie uczniowie szkół zawodowych, minimalnie częściej mieszkańcy największych aglomeracji (natomiast rzadziej – respondenci z miast poniżej 20 tys. ludności) i uczniowie najslabsi, określający się jako dwójkowi lub trójkowi. Czynnikiem, który z oczywistych względów jest silnie powiązany z nadużywaniem internetu, jest czas spędzany online (r Pearsona = 0,26). Problematyczne zachowania relatywnie rzadziej dotyczą badanych, którzy spędzają w sieci nie więcej niż trzy godziny dziennie, natomiast zauważalnie częściej niż przeciętnie tych, którzy są tam obecni sześć i więcej

godzin w ciągu dnia. Zarówno umiarkowane, jak i wysokie ryzyko uzależnienia od sieci około dwukrotnie częściej wykazują respondenci, którzy deklarują, że cały czas są online, niż ci, którzy uruchamiają aplikacje internetowe tylko wówczas, gdy jest taka potrzeba.

Tabela 120

Cechy społeczno-demograficzne badanych		Wartości wskaźnika nadużywania internetu (skala 1–5)			
		Poniżej 2	2 do poniżej 3	3 lub więcej	Średnia
		w procentach			
Ogółem		71	24	5	1,76
Płeć	chłopcy	68	26	6	1,81
	dziewczęta	74	22	4	1,71
Typ szkoły	liceum ogólnokształcące	71	26	3	1,76
	technikum (lub liceum profilowane)	72	22	6	1,74
	zasadnicza szkoła zawodowa	66	26	7	1,78
Miejsce zamieszkania	wieś	71	23	6	1,75
	miasto poniżej 20 tys. mieszk.	72	26	2	1,69
	miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszk.	72	24	4	1,74
	miasto powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszk.	72	23	5	1,77
	miasto powyżej 500 tys. mieszk.	64	30	6	1,86
Uczniowie:	dwójkowi i trójkowi	65	29	6	1,82
	czwórkowi	76	20	4	1,70
	piątkowi i szóstkowi	76	19	5	1,70
Liczba godzina spędzanych online w ciągu dnia	1	91	8	1	1,39
	2	85	13	3	1,55
	3	79	20	2	1,68
	4–5	67	28	5	1,82
	6–8	49	39	12	2,05
	9 i więcej	49	41	10	2,04
Styl korzystania z internetu	W zasadzie cały czas jestem online, na bieżąco otrzymuję informacje i reaguję na wiadomości	64	30	6	1,85
	Na ogół uruchamiam aplikacje internetowe tylko wówczas, kiedy chcę coś zrobić, np. coś sprawdzić lub skontaktować się z kimś	81	16	3	1,61

Badanie KBPN 2018

Niemal wszystkie problematyczne postawy zawiązane z korzystaniem z internetu są bardziej charakterystyczne dla chłopców niż dziewcząt. Najbardziej wyróżniają się oni częstym nawiązywaniem nowych, bliskich znajomości online.

Tabela 121

Jak często:		Płeć	
		chłopcy	dziewczeta
		w procentach	
– masz poczucie, że życie bez internetu byłoby nudne, puste lub pozbawione radości	nigdy	38	42
	czasami	33	33
	często	29	25
– rodzice lub inni domownicy narzekają na ilość czasu, jaką spędzasz w internecie	nigdy	42	46
	czasami	35	32
	często	23	22
– zdarza Ci się nie dosypiać lub spać za krótko przez to, że do późnej nocy jesteś w internecie	nigdy	41	44
	czasami	35	36
	często	24	20
– zdarza Ci się zaniedbywać obowiązki domowe, aby spędzić więcej czasu w internecie	nigdy	47	51
	czasami	37	34
	często	16	15
– Twoje stopnie lub nauka ucierpiały dlatego, że tyle czasu spędzasz w internecie	nigdy	47	52
	czasami	33	31
	często	20	17
– nawiązujesz nowe, bliskie związki z innymi użytkownikami w internecie	nigdy	46	52
	czasami	33	33
	często	21	15
– zdarza się, że wolisz spędzić czas w internecie zamiast wyjść gdzieś z kimś	nigdy	60	65
	czasami	28	23
	często	12	12
– próbujesz ukryć przed innymi, jak długo był(a)eś w internecie	nigdy	80	85
	czasami	12	10
	często	8	5

Badanie KBPN 2018

Poczucie, że życie bez internetu jest mało atrakcyjne, w największym stopniu dzielają uczniowie zasadniczych szkół zawodowych. Częściej niż innym zdarzało im się także niedosypiać lub spać za krótko ze względu na obecność online, nawiązywać nowe, bliskie relacje w sieci, a także ukrywać przed innymi czas tam spędzony. Z kolei uczniowie liceów ogólnokształcących w większym stopniu od pozostałych odczuli kontrolę rodzicielską w tym zakresie, a także nieco częściej przyznają się do zaniedbania jakichś obowiązków przez internet.

Tabela 122

Jak często:		Typ szkoły		
		liceum ogólno- kształcące	technikum (lub liceum profilowane)	zasadnicza szkoła zawodowa
		w procentach		
– masz poczucie, że życie bez internetu byłoby nudne, puste lub pozbawione radości	nigdy	41	39	41
	czasami	34	34	25
	często	25	27	34
– rodzice lub inni domownicy narzekają na ilość czasu, jaką spędzasz w internecie	nigdy	40	45	54
	czasami	34	35	27
	często	26	20	19
– zdarza Ci się nie dosypiać lub spać za krótko przez to, że do późnej nocy jesteś w internecie	nigdy	40	45	43
	czasami	38	35	32
	często	21	20	25
– zdarza Ci się zaniedbywać obowiązki domowe, aby spędzić więcej czasu w internecie	nigdy	44	51	58
	czasami	38	34	31
	często	18	15	12
– Twoje stopnie lub nauka ucierpiały dlatego, że tyle czasu spędzasz w internecie	nigdy	44	51	65
	czasami	38	29	21
	często	18	20	14
– nawiązujesz nowe, bliskie związki z innymi użytkownikami w internecie	nigdy	51	48	43
	czasami	33	34	34
	często	16	19	23
– zdarza się, że wolisz spędzić czas w internecie zamiast wyjść gdzieś z kimś	nigdy	65	61	63
	czasami	24	27	23
	często	11	13	14
– próbujesz ukryć przed innymi, jak długo był(a)eś w internecie	nigdy	83	84	79
	czasami	12	9	13
	często	5	7	9

Badanie KBPN 2018

Czy stopień nadużywania internetu różni się w zależności od preferowanego przez badanych sposobu spędzania tam czasu? Poważniejsze symptomy uzależnienia od internetu częściej (przynajmniej dwukrotnie) niż przeciętnie przejawiają respondenci, którzy zadeklarowali, że będąc online koncentrują się głównie na prowadzeniu własnego bloga lub strony internetowej, zawieraniu nowych znajomości, wstawianiu zrobionych przez siebie zdjęć i materiałów wideo, a także oglądaniu transmisji wideo prowadzonych przez innych użytkowników i graniu w gry hazardowe. Umiarkowany poziom ryzyka uzależnienia od internetu relatywnie często współwystępuje z graniem w gry sieciowe i z prowadzeniem własnego kanału na YouTube oraz „streamowaniem”.

Tabela 123

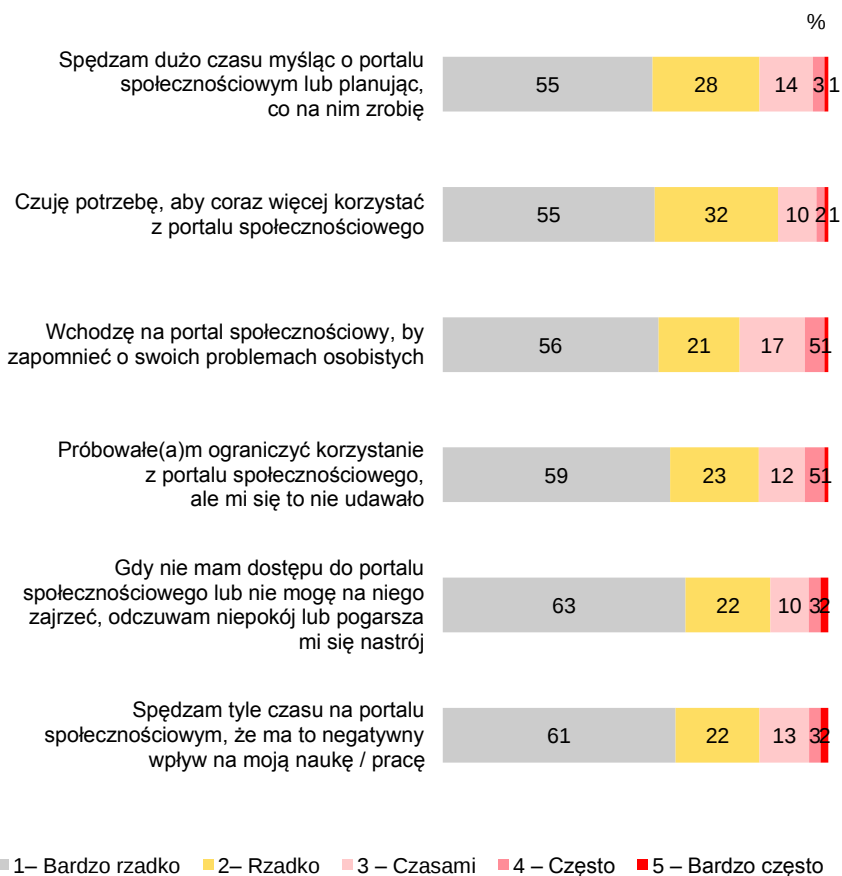
Dominująca aktywność online	Wartości wskaźnika nadużywania internetu (skala 1–5)		
	poniżej 2	2 do poniżej 3	3 lub więcej
	w procentach		
Ogółem	71	24	5
Oglądam filmy, seriale	70	25	4
Oglądam zdjęcia, filmiki, materiały wideo	67	25	7
Wstawiam zrobione przez siebie zdjęcia, materiały wideo	66	23	11
Słucham muzyki	71	25	4
Czytam książki, utwory literackie	73	19	8
Kontaktuję się ze znajomymi, wymieniam wiadomości	74	23	4
Zawieram nowe znajomości	53	33	14
Przeglądam portale społecznościowe (np. Facebooka, Instagrama, Twittera), lajkuję, komentuję	70	26	4
Czytam blogi	80	12	8
Oglądam vlogi, filmy zrobione przez innych użytkowników, np. na YouTube	70	26	3
Oglądam transmisje wideo prowadzone na żywo przez innych użytkowników (streamy)	51	39	10
Prowadzę własnego bloga, własną stronę internetową	45	40	15
Prowadzę kanał na YouTube, vloga, transmisje wideo na żywo (streamy)	54	43	4
Przeglądam strony sklepów internetowych, robię zakupy	77	22	1
Gram w gry sieciowe, społecznościowe, multiplayer, MMO	60	33	7
Gram w gry hazardowe, zawieram zakłady na pieniądze	62	29	10
Szukam informacji potrzebnych mi do szkoły, nauki	79	19	2
Przeglądam strony poświęcone mojej pasji, zainteresowaniom	78	21	1

Badanie KBPN 2018

Chcieliśmy się ponadto dowiedzieć, jak wielu uczniów wykazuje symptomy uzależnienia specyficznie od portali społecznościowych. W tym celu zastosowaliśmy pytania wzorowane na skróconej Skali Uzależnienia od Facebooka (Bergen Facebook Addiction Scale, w skrócie BFAS). Przedstawiliśmy badanym sześć sytuacji prosząc, żeby określili, w jakim stopniu dotyczą one ich stosunku do portali społecznościowych i sposobu korzystania z nich. O częstym lub bardzo częstym doświadczeniu poszczególnych sytuacji mówi od 3% do 6% respondentów, a jeśli wziąć pod uwagę również wskazania „czasami” – od 13% do 23%. Blisko jedna czwarta (23%) deklaruje, że przynajmniej czasami wchodzi na portale społecznościowe, by zapomnieć o swoich problemach osobistych, niespełna jedna piąta (18%) próbowała nieskutecznie ograniczyć czas korzystania z portali, a

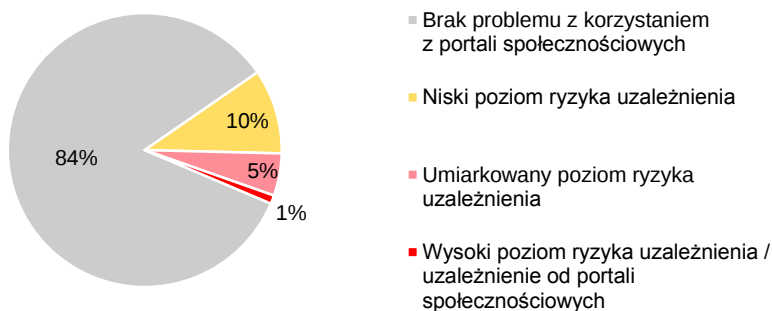
tyle samo miało z tego powodu gorsze wyniki w nauce (18%) lub poświęcało dużo czasu na myślenie o jakimś portalu społecznościowym i o tym, co na nim zrobi. Około jednej siódmej uczniów (15%) zdarzało się przynajmniej czasami odczuwać niepokój i mieć gorszy nastrój, kiedy nie mogli skorzystać z portalu społecznościowego, a 13% czuło potrzebę, aby zwiększyć tam swoją aktywność.

Rys. 103. **Poniżej przedstawiono różne sytuacje związane z korzystaniem z portali społecznościowych. Jak często zdarzają się one w Twoim życiu?**

Wysoki poziom ryzyka uzależnienia (lub uzależnienie) od portali społecznościowych wykazują respondenci, którzy na co najmniej cztery z sześciu powyższych pytań udzielili odpowiedzi „często” lub „bardzo często”. Stanowią oni 1% ankietowanych. O umiarkowanym poziomie ryzyka możemy mówić w przypadku co dwudziestego badanego (5% – dwie lub trzy odpowiedzi świadczące o częstym lub bardzo częstym występowaniu problematycznego zachowania). Zachowania pozostałych albo wiążą się z niskim poziomem ryzyka uzależnienia (10%), albo w ogóle nie są problematyczne (84%).

Rys. 104. **Wskaźnik uzależnienia od portali społecznościowych**

Badanie KBPN 2018

Symptomy uzależnienia od portali społecznościowych istotnie współwystępują, co zrozumiałe, z problemem nadużywania internetu (r Pearsona = 0,56) i na podobnej zasadzie są skorelowane z czasem spędzonym online (r Pearsona = 0,19). Wysoki poziom ryzyka uzależnienia od portali społecznościowych częściej niż przeciętnie rejestrujemy wśród badanych, którzy przebywają online co najmniej sześć godzin dziennie, a ponadto wśród respondentów z największych miast i osób, których preferowaną platformą jest Instagram lub Snapchat. Ryzyko – umiarkowane lub wysokie – częściej dotyczy też badanych stale będących online niż wchodzących do internetu tylko w konkretnym celu, a także w większym stopniu uczniów najsłabszych niż przeciętnych. Jeśli uwzględnić również niski poziom ryzyka uzależnienia od portali społecznościowych, można mówić o potencjalnie większym zagrożeniu w przypadku dziewcząt niż chłopców, a poza tym uczniów zasadniczych szkół zawodowych.

Tabela 124

Cechy społeczno-demograficzne badanych	Wskaźnik uzależnienia od portali społecznościowych				
	brak problemu	niski poziom ryzyka uzależnienia	umiarkowany poziom ryzyka uzależnienia	uzależnienie	średnia punktacja w skali od 6 do 30 punktów
	w procentach				
Ogółem	84	10	5	1	9,90
Płeć					
Chłopcy	87	8	4	1	9,48
Dziewczęta	81	11	6	1	10,24
Typ szkoły					
Liceum ogólnokształcące	82	11	5	1	10,14
Technikum (lub liceum profilowane)	87	7	5	2	9,73
Zasadnicza szkoła zawodowa	80	14	5	1	9,41
Miejsce zamieszkania					
wieś	86	8	4	1	9,91
miasto poniżej 20 tys. mieszk.	82	13	5	0	9,84
miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszk.	83	9	6	2	9,77
miasto powyżej 100 tys. do 500 tys. mieszk.	85	10	4	1	9,46
miasto powyżej 500 tys. mieszk.	79	12	6	3	10,57
Uczniowie					
dwójkowi i trójkowi	83	9	6	2	10,11
czwórkowi	86	10	3	1	9,63
piątkowi i szóstkowi	83	10	5	1	9,62
Liczba godzin spędzanych online w ciągu dnia					
1	96	3	0	1	8,14
2	88	8	3	1	8,98
3	89	7	3	1	9,43
4–5	82	11	6	1	10,43
6–8	75	13	8	3	10,70
9 i więcej	72	16	8	4	11,32
Styl korzystania z internetu					
W zasadzie cały czas jestem online	81	11	6	2	10,46
Na ogół uruchamiam aplikacje internetowe tylko wówczas, kiedy chcę coś zrobić	88	8	3	1	9,00
Preferowany portal społecznościowy					
Facebook	86	9	4	1	9,74
YouTube	86	10	4	0	8,90
Instagram	82	9	6	3	11,04
Snapchat	83	11	3	3	10,64

Badanie KBPN 2018

Magdalena Gwiazda

UCZESTNICTWO W GRACH O CHARAKTERZE HAZARDOWYM

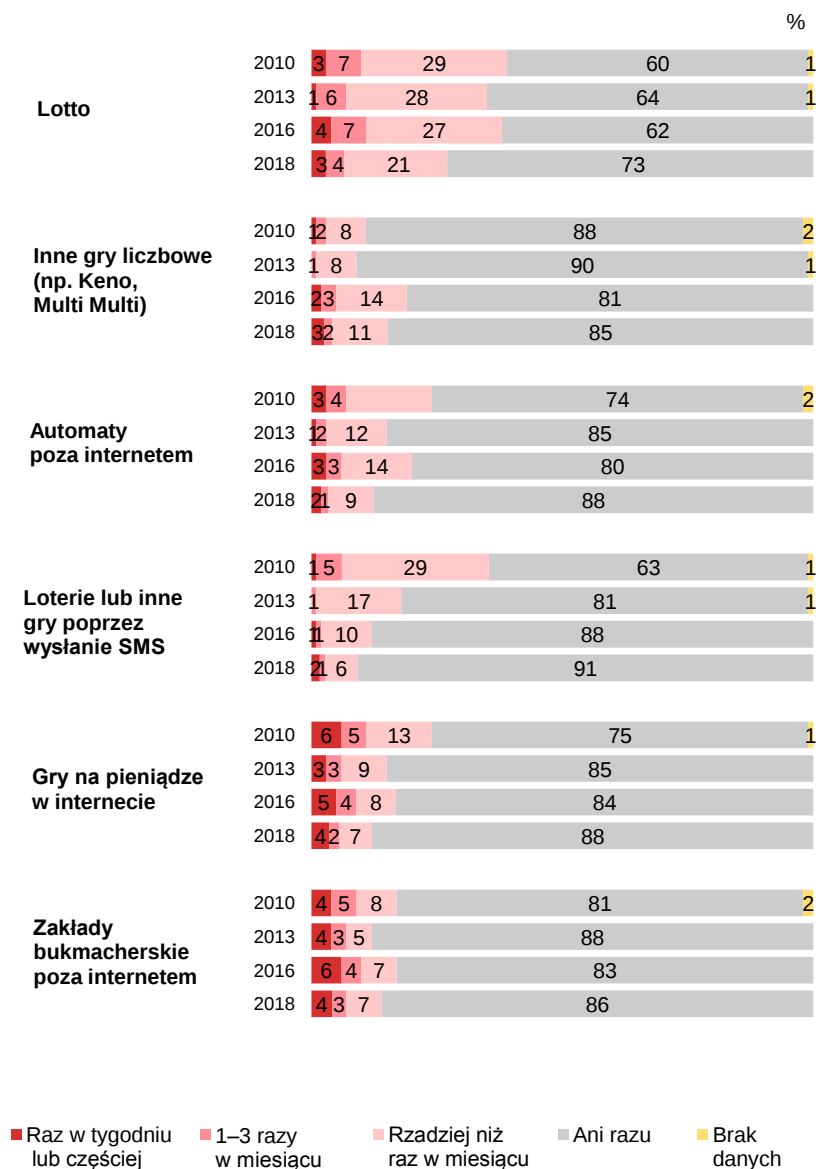
Rodzaj podejmowanej gry

W 2018 roku po raz kolejny w obszarze zainteresowania badawczego znalazła się kwestia uczestnictwa młodzieży w grach o charakterze hazardowym. Podobnie jak w trzech poprzednich edycjach badania, w pytaniach uwzględnionych zostało kilka najpopularniejszych na rynku typów gier i zakładów: gry liczbowe (Lotto i inne), automaty typu „jednoręki bandyta” (poza internetem), loterie i inne gry odbywające się poprzez wysyłanie SMS-ów, naziemne zakłady bukmacherskie oraz gry na pieniądze w internecie (bez względu na ich rodzaj).

Deklaracje badanych pozwalają sądzić, że po notowanym przed dwoma laty wzroście zainteresowania hazardem, obecnie odsetki grających na pieniądze młodych ludzi spadły, powracając do stanu zbliżonego do sytuacji z 2013 roku. To swego rodzaju „falowanie” zainteresowania hazardem wśród młodzieży charakterystyczne jest dla niemal wszystkich gier uwzględnionych w badaniu – wyjątek stanowią jedynie konkursy SMS-owe, w przypadku których od 2010 roku notujemy trwały trend spadkowy – w stosunku do pierwszego pomiaru w 2010 roku odsetek deklarujących udział w tego typu grach jest obecnie niższy aż o 27 punktów procentowych (spadek z 35% w 2010 roku do 8% obecnie). Zauważalny spadek zainteresowania grami na pieniądze wśród młodzieży dotyczy jednak głównie kategorii graczy okazjonalnych, grających nie częściej niż raz w miesiącu, nie przekłada się natomiast w sposób znaczący na zmniejszenie odsetka grających regularnie (raz w tygodniu lub częściej). Wśród ogółu badanych 7% gra regularnie (raz w tygodniu lub częściej) w co najmniej jedną grę na pieniądze, blisko połowa (49%) nie gra w tego typu gry w ogóle, a pozostali (44%) robią to sporadycznie.

Podobnie jak w latach ubiegłych, najpopularniejszą wśród młodzieży grą typu hazardowego jest Lotto, w które grywa więcej niż co czwarty młody człowiek (28%).

Rys. 105. **Deklarowana częstość uczestnictwa w grach lub loteriach w ciągu ostatnich 12 miesięcy**

Najistotniejszym czynnikiem różnicującym udział młodzieży w grach na pieniądze jest niezmiennie płeć: w grach uczestniczy więcej chłopców niż dziewcząt, chłopcy grają też częściej niż dziewczęta. Grami o „męskim” charakterze, zauważalnie częściej wybieranymi przez chłopców niż przez dziewczęta, są przede wszystkim zakłady bukmacherskie poza internetem, których zawieranie – przynajmniej od czasu do czasu – deklaruje więcej niż co czwarty chłopak (29%) i tylko 4% dziewcząt, oraz gry na pieniądze w internecie (odpowiednio 21% i 4%).

Biorąc pod uwagę inne czynniki można stwierdzić, że częściej niż przeciętnie regularnie (przynajmniej raz w tygodniu) grają na pieniądze uczniowie zasadniczych szkół zawodowych (14%) oraz młodzi ludzie negatywnie oceniający swoje materialne warunki życia (10%).

Deklarowany koszt gry

Wśród ogółu badanych graczy przeciętny deklarowany koszt gry w 2018 roku kształtuje się na poziomie 179 zł, a średnia deklarowana wartość wygranej to 299 zł. Notowanemu w stosunku do 2016 roku spadkowi zainteresowania hazardem towarzyszy zatem zmniejszenie zarówno przeciętnych wydatków na grę (z 187 zł w 2016 roku), jak i – nawet w większym stopniu – zysków z gry (403 zł w 2016 roku).

Tabela 125

	Kwoty deklarowane przez grających jako nakłady na grę w czasie ostatnich 12 miesięcy			
	minimum	maksimum	średnia	mediana
	zł			
Ogół grających	1	6000	179	20
Chłopcy	1	6000	263	50
Dziewczęta	1	2000	68	15
	Kwoty deklarowane przez grających jako wygrane w czasie ostatnich 12 miesięcy			
	minimum	maksimum	średnia	mediana
	zł			
Ogół grających	0	8300	299	24
Chłopcy	0	800	433	50
Dziewczęta	0	8300	124	10

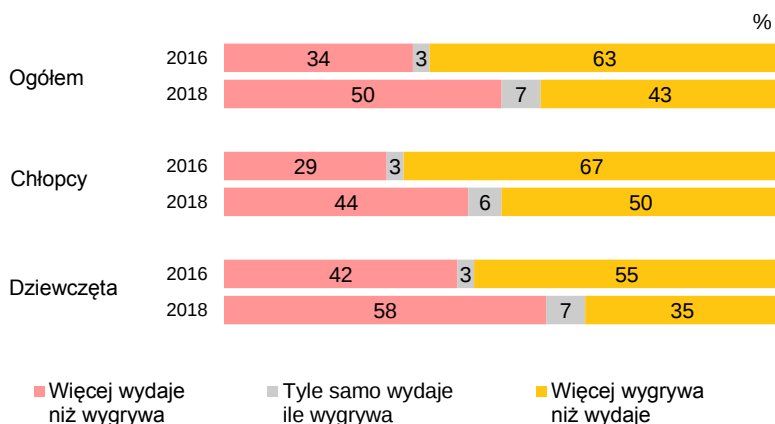
Badanie KBPN 2018

Podobnie jak w latach poprzednich, w porównaniu z dziewczętami grający chłopcy deklarują zarówno większe nakłady na grę, jak i wyższe zyski z hazardu.

Charakterystyczna dla graczy obu płci struktura wydatków i zysków może być pochodną odmiennych preferencji dziewcząt i chłopców odnośnie do typów podejmowanych gier. Częściej wybierane przez chłopców zakłady bukmacherskie i gry internetowe mogą być kosztowniejszą formą hazardu (a w subiektywnym odczuciu – także bardziej zyskową) niż preferowane przez dziewczęta gry liczbowe.

W stosunku do 2016 roku notujemy istotną zmianę w sposobie postrzegania opłacalności hazardu przez nastoletnich graczy. Inaczej niż wcześniej, wśród ogółu grających przeważa przekonanie o ujemnym bilansie gry: połowa uprawiających gry na pieniądze nastolatków więcej wydaje na grę, niż wygrywa. Odsetek przekonanych o osobistym ujemnym bilansie finansowym gry wzrósł w ciągu dwóch lat o 16 punktów procentowych (z 34% w 2016 roku).

Rys. 106. **Hazard – bilans nakładów i zysków na podstawie deklaracji badanych o kwotach wydawanych i wygrywanych**

Badania KBPN

Podobnie jak wcześniej, osobiste przekonania na temat opłacalności hazardu różnicuje płeć: chłopcy w większym stopniu niż dziewczęta są przekonani, że uczestnicząc w grach na pieniądze więcej finansowo zyskują, niż tracą; ta opinia wciąż zresztą przeważa wśród młodych graczy płci męskiej. W grupie grających dziewcząt mamy natomiast obecnie do czynienia z odwróceniem opinii: inaczej niż przed dwoma laty, większość (58%) stanowią osoby, których nakłady na grę przewyższają zyski.

Wyższym niż przeciętnie (61%) przekonaniem o zyskowności podejmowanych przez siebie gier wyróżniają się grający uczniowie zasadniczych szkół zawodowych.

Zagrożenie uzależnieniem od hazardu

W obecnej edycji badania po raz trzeci zamieszczony został zestaw pytań składających na się na tzw. Kanadyjski Indeks Gier Hazardowych (CPGI)³³, którego celem jest pomiar ryzyka uzależnienia od hazardu wśród osób grających w gry na pieniądze. Badani odpowiadali na 9 pytań, a odpowiedziom przypisywane były wartości punktowe, które następnie, po zliczeniu, interpretowano według schematu:

- 0 pkt: brak problemu z hazardem,
- 1–2 pkt: niski poziom ryzyka uzależnienia,
- 3–7 pkt: umiarkowany poziom ryzyka uzależnienia,
- 8–27 pkt: podwyższony poziom ryzyka uzależnienia / problem z hazardem.

Pytania testowe

Jak często w ciągu ostatnich 12 miesięcy:

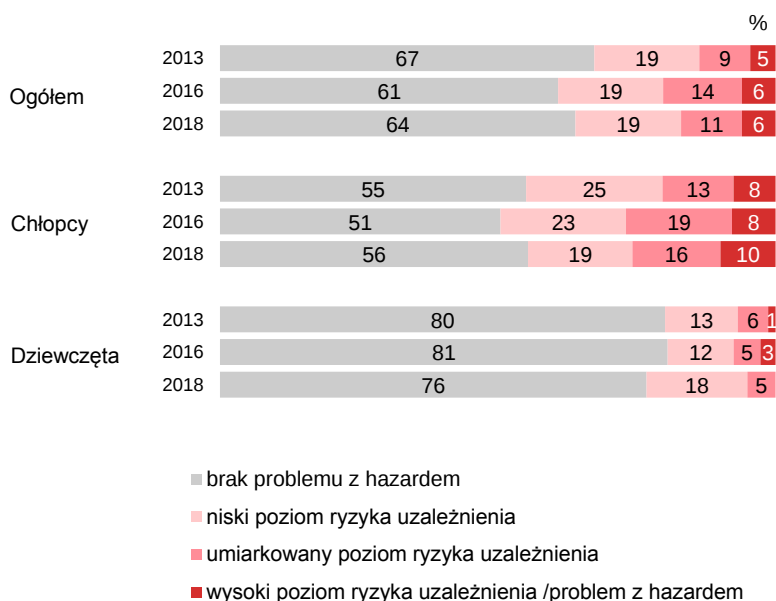
- 1) zdarzało ci się zaryzykować na grę więcej, niż mogłeś sobie na to pozwolić?
- 2) zdarzało się, że musiałeś zwiększać stawkę, żeby uzyskać taką samą jak poprzednio przyjemność z gry?
- 3) zdarzało się, że wracałeś do gry innego dnia z myślą, aby się odegrać?
- 4) zdarzało się, że pożyczałeś pieniądze lub sprzedawałeś coś, aby mieć za co grać?
- 5) miałeś poczucie, że gra jest dla ciebie problemem?
- 6) odczuwałeś stres, niepokój lub dolegliwości zdrowotne, których przyczyną mogła być gra?
- 7) ktoś krytykował cię z powodu grania lub zarzucał, że masz problem z grą (bez względu na to, czy, twoim zdaniem, miał rację czy nie)?
- 8) zdarzało się, że twoja gra była przyczyną kłopotów finansowych, twoich lub/i twoich najbliższych?
- 9) miałeś poczucie winy z powodu grania lub w związku z tym, co robiłeś w tym czasie?

³³ Wersja testu klinicznego dostosowana do specyfikacji badania ilościowego

Zaobserwowany spadek zainteresowania młodzieży grami na pieniądze nie skutkuje zmniejszeniem zagrożenia uzależnieniem od hazardu. W stosunku do 2016 roku zwiększyła się wprawdzie nieco (o 3 punkty procentowe) grupa grających bezpiecznie, jednocześnie jednak nie uległ zmianie odsetek młodych ludzi w wysokim stopniu zagrożonych uzależnieniem od hazardu – podobnie, jak w 2016 roku problem ten dotyczy 6% grających na pieniądze młodych ludzi.

Podobnie jak w latach poprzednich, zagrożenie uzależnieniem od hazardu to przede wszystkim problem chłopców. Symptomy wskazujące na wysoki poziom ryzyka uzależnienia od hazardu zdradza co dziesiąty chłopak uczestniczący w grach na pieniądze, a kolejne 16% gra w sposób umiarkowanie ryzykowny; wśród grających dziewcząt odsetki te wynoszą obecnie odpowiednio 0% i 5%. Grupa chłopców mogących mieć realny problem z hazardem zwiększyła się w stosunku do lat 2013 i 2016 o 2 punkty procentowe.

Rys. 107. **Ryzyko uzależnienia od hazardu wśród osób grających na pieniądze**

Badania KBPN

Wraz ze wzrostem ryzyka uzależnienia od hazardu rośnie – charakterystyczne dla hazardzistów – subiektywne przekonanie o finansowej opłacalności gry: blisko

dwie trzecie młodych graczy z grupy najwyższego ryzyka ocenia, że grając w gry na pieniądze więcej finansowo zyskuje, niż traci.

Tabela 126

Bilans nakładów i zysków na podstawie deklaracji graczy w grupach wyodrębnionych ze względu na szacowane ryzyko uzależnienia od hazardu			
Grupa graczy według szacowanego ryzyka uzależnienia:	Więcej wydaje, niż wygrywa	Tyle samo wydaje, ile wygrywa	Więcej wygrywa, niż wydaje
	w procentach		
– brak problemu	51	6	43
– niski poziom ryzyka uzależnienia	45	6	49
– umiarkowany poziom ryzyka uzależnienia	37	2	61
– wysoki poziom ryzyka uzależnienia / problem z hazardem	14	21	64

Badanie KBPN 2018

Młodych ludzi poważnie zagrożonych uzależnieniem znajdujemy przede wszystkim wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych – symptomy problemowego grania zdradza tam aż 14% grających uczniów. Biorąc pod uwagę fakt większego zainteresowania hazardem wśród chłopców niż wśród dziewcząt można jednak zakładać, że zależność ta może mieć w pewnym stopniu charakter wtórny w kontekście znacznego zmaskulinizowania tego typu szkół.

Artur Malczewski

MŁODZIEŻ A SUBSTANCJE PSYCHOAKTYWNE

Zmiany, jakie dokonały się w Polsce po 1989 roku, spowodowały, oprócz wzrostu gospodarczego, także wzrost dostępności substancji psychoaktywnych. Lata dziewięćdziesiąte były okresem pojawienia się narkotyków syntetycznych, takich jak amfetamina czy ecstasy. Polska jest jednym z głównych producentów amfetaminy w Europie, od kilku lat produkowana jest tu również metaamfetamina. Wybór narkotyków wciąż się zwiększa, a oprócz „tradycyjnych” narkotyków w 2008 roku dotarły do Polski nowe substancje psychoaktywne („dopalacze”). W roku 2010 w Europie wykryto ponad 40 nowych substancji psychoaktywnych (NSP), a w Polsce działało w tym czasie ponad 1400 sklepów z „dopalaczami”. W 2015 roku odnotowano rekordową liczbę interwencji medycznych, bo aż 7283 z powodu NSP, co stanowiło trzykrotny wzrost w stosunku do roku 2014. W kolejnych latach (2016–2018) liczba zatruć spadła do około 4300 przypadków, jednak nadal jest to duża liczba.

Badania CBOS, od kilku lat realizowane we współpracy z Krajowym Biurem ds. Przeciwdziałania Narkomanii, pozwalają śledzić dynamikę zmian zachodzących od ponad dwóch dekad. Umożliwia to przeanalizowanie zjawiska konsumpcji substancji psychoaktywnych, zarówno tych legalnych, jak i nielegalnych, w dłuższej perspektywie. Warto podkreślić, że w 2008 roku po raz pierwszy w Polsce, w ramach prezentowanych badań, podjęto próbę określenia skali zażywania przez młodzież „dopalaczy”, nazywanych w Europie nowymi substancjami psychoaktywnymi. Tamto badanie było jednym z pierwszych w Europie pomiarów dotyczących tego nowego zjawiska. Dzięki ponownym sondażom mamy szansę sprawdzić, na ile skuteczne były podjęte działania, mające na celu ograniczenie popytu i podaży nowych substancji psychoaktywnych w ciągu ostatnich 10 lat.

Wcześniejsze raporty z badań Fundacji CBOS zamieszczone są na stronie internetowej Centrum Informacji Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii, które współpracuje z Europejskim Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii w Lizbonie: <http://www.cinn.gov.pl/portal?id=166545>

Zachęcamy osoby zainteresowane tematem substancji psychoaktywnych do odwiedzenia również innych sekcji strony Centrum Informacji, gdzie znajdują Państwo szereg innych raportów z badań w tym obszarze. Należy jednak podkreślić, iż omawiane tu wyniki badania dają nam możliwość obserwowania zmian w rozpowszechnieniu używania narkotyków wśród młodzieży w najdłuższym okresie.

Palenie papierosów

Badania realizowane w latach 1992–2003 wskazywały na stopniowy wzrost odsetka uczniów regularnie palących papierosy (z 23% do 31%), jednak w roku 2008 odnotowaliśmy spadek w tym zakresie (do 22%). Obecnie możemy mówić o spadku wartości tego wskaźnika – w 2018 roku regularne palenie deklarowało 18% badanych. Od 2010 roku odsetek niepalących utrzymuje się na podobnym poziomie około 60%, jednakże zmieniła się proporcja palących regularnie oraz palących w wyjątkowych sytuacjach. Osoby palące w wyjątkowych sytuacjach stanowią około 20%–21% w ostatnich trzech latach, gdy liczba regularnie palących zmniejszyła się z 21% do 18%.

Tabela 127

Czy palisz papierosy?	IV '92	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10	XI '13	XI '16	X '18
	w procentach									
Tak, regularnie	23	27	25	30	31	22	23	21	21	18
Tak, ale tylko w wyjątkowych sytuacjach	18	15	15	17	18	16	17	21	20	21
Nie	59	58	60	54	50	62	59	58	59	60

Badania statutowe CBOS: 1992, 1994, 1996; badanie IPiN 1999; badania KBPN: 2003–2018

Najmniej uczniów niepalących było w 2003 roku (50%). W 2008 roku 62% młodzieży twierdziło, że nie pali papierosów. To największy odsetek spośród odnotowanych we wszystkich dotychczasowych pomiarach. W ostatnim badaniu 60% uczniów odpowiedziało przecząco na pytanie o palenie papierosów (podobnie w 2016 roku – 59%). Niepalenie deklarowało 61% dziewcząt (60% w 2016 roku)

i niewiele mniej chłopców – 59% (w 2016 roku – 58%). W roku 2018, podobnie jak w roku 2016, niepaląca młodzież to najczęściej uczniowie liceów ogólnokształcących i profilowanych (63%). We wszystkich dotychczasowych pomiarach najmniejsze odsetki niepalących odnotowywano wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych (w 2018 roku – 50%). W badaniu z 2018 roku, spośród uczniów uważających sytuację materialną swojej rodziny za dobrą nie paliło 53%, a spośród tych, którzy określili warunki materialne w rodzinie jako złe – 38%. W 2018 roku w przypadku podstawowego wykształcenia ojca papierosy paliło 48% badanych, wyższego – 40%, a najmniejsze odsetki odnotowano w przypadku rodziców z wykształceniem średnim – 35%. Biorąc pod uwagę miejsce zamieszkania, trudno uchwycić wyraźne różnice. Odsetek niepalących był najmniejszy w miastach liczących powyżej 500 tysięcy oraz od 20 tysięcy do niespełna 100 tysięcy mieszkańców – 57%, a największy w miastach poniżej 20 tysięcy. Osoby mieszkające z obojgiem rodziców rzadziej deklarują palenie (36%) niż osoby mieszkające z jednym rodzicem (50%). Badani deklarujący złe warunki materialne częściej palą (53%) niż deklarujący warunki dobre (38%). Na wskaźniki związane z paleniem papierosów wpływ ma uczestnictwo w praktykach religijnych. Im silniejsze zaangażowanie religijne, tym więcej niepalących, a mniej regularnych palaczy. Wpływ tego czynnika na zachowania młodzieży odnotowano we wszystkich dotychczasowych badaniach. Wśród tych, którzy w ostatnim sondażu deklarowali, że uczestniczą w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu, palacze stanowią 31%, a wśród w ogóle niebiorących w nich udziału – 47%. Najmniej palących jest wśród uczniów głęboko wierzących (26%) – wśród niewierzących pali 46%. Po papierosy rzadziej sięgają uczniowie otrzymujący bardzo dobre oceny – 71% spośród nich nie pali. Połowa uczniów mających niskie oceny (54%) pali papierosy.

Picie alkoholu

W badaniu przeprowadzonym w roku 2018, podobnie jak we wcześniejszych pomiarach, napoje alkoholowe okazały się najbardziej rozpowszechnioną substancją psychoaktywną wśród młodzieży szkolnej, po którą sięgano częściej niż po papierosy czy narkotyki.

W ciągu miesiąca poprzedzającego badanie w 2018 roku: 74% (72% w 2016) uczniów przynajmniej raz piło piwo, 62% (63% w 2018) – wódkę i inne mocne

alkohole, a 43% (41% w 2016) – wino. W porównaniu z rokiem 2016 nastąpiła stabilizacja wskaźników dotyczących picia napojów alkoholowych. Częstość picia wymienionych trzech grup alkoholi w poszczególnych latach ilustruje poniższa tabela.

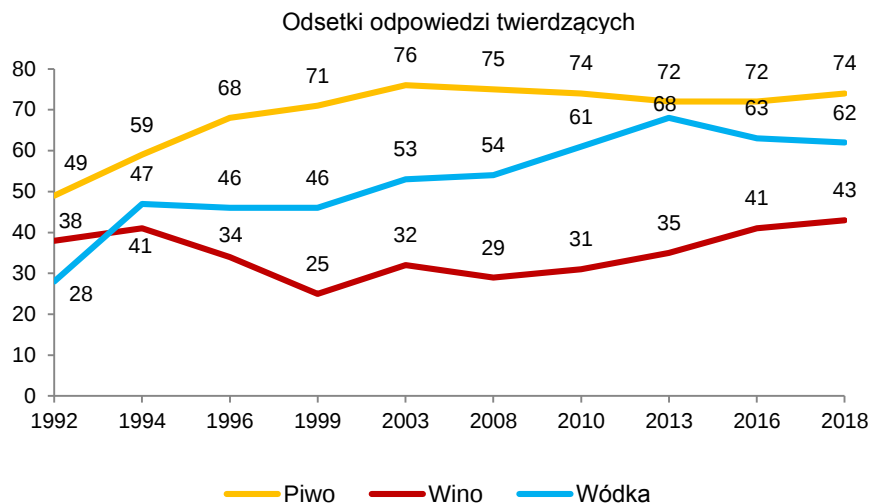
Tabela 128

Czy w ciągu ostatniego miesiąca pił(a)ś piwo, wino lub wódkę?	IV '92	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10	XI '13	XI '16	X '18
	w procentach									
Piwo										
Ani razu	47	40	31	25	15	22	24	27	28	23
1 raz	8	10	11	13	10	10	9	10	13	11
2–3 razy	11	18	18	22	22	23	21	23	23	23
4–5 razy	7	10	14	14	15	14	15	16	14	15
6 razy i więcej	10	18	23	20	24	25	26	22	21	22
Tak, bez podania, ile razy	13	3	2	2	5	3	3	1	0	0
Wino										
Ani razu	59	59	67	75	44	67	67	65	59	53
1 raz	16	17	14	12	12	13	15	17	17	18
2–3 razy	11	15	13	7	10	10	11	12	16	17
4–5 razy	3	4	3	3	4	3	3	4	5	5
6 razy i więcej	2	4	3	2	4	2	2	2	3	3
Tak, bez podania, ile razy	6	1	1	1	2	1	0	0	0	0
Wódkę										
Ani razu	69	53	53	54	29	42	37	33	37	37
1 raz	10	18	17	17	17	19	20	21	20	20
2–3 razy	7	15	16	16	21	20	22	27	26	23
4–5 razy	3	7	6	5	7	8	10	12	10	10
6 razy i więcej	2	5	6	5	6	6	7	7	7	8
Tak, bez podania, ile razy	6	2	1	3	2	1	2	1	0	0

Wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ w tabeli nie uwzględniono braków danych

Badania statutowe CBOS: 1992, 1994, 1996; badanie IPiN 1999; badania KBPN: 2003–2018

Rys. 108. **Czy w ciągu ostatniego miesiąca pił(a)ś piwo, wino lub wódkę?**

Badania statutowe CBOS: 1992, 1994; 1996, badanie IPiN 1999; badania KBPN: 2003–2018

Piwo

W roku 1992 picie piwa deklarowała niemal połowa uczniów (49%), w kolejnych latach odsetek ten rósł i w 2003 roku osiągnął rekordowy poziom 76%. Z badań przeprowadzonych w latach 2008 i 2010 wynika, że piwo piło trzech na czterech uczniów (odpowiednio 75% i 74%). Ostatni pomiar z 2018 roku pokazuje na zbliżoną wartość wskaźników picia piwa wśród młodzieży w stosunku do wcześniejszych pomiarów. Nie jest zaskakujące, że po piwo częściej sięgają uczniowie niż uczennice. W ciągu miesiąca poprzedzającego badanie piwo piło 80% chłopców (w 2016 roku – 75%) i 70% dziewcząt (w roku 2016 – 69%).

Obecnie najwięcej młodzieży, która nie pije piwa, jest w liceach ogólnokształcących (30%) i profilowanych zawodowych lub technicznych (34%). Najmniej uczniów niepijących piwa jest w szkołach zawodowych – 23%.

Piwo jest także popularniejsze wśród uczniów uważających się za dwójkowych i trójkowych – 79% (w roku 2016 – 79%) niż w grupie uczniów piątkowych i szóstkowych – 64% (w 2016 roku – 64%).

Piwo jest rzadziej wybierane przez młodzież wielkomiejską – nie pije go od 29% do 36% uczniów, w zależności do wielkości miasta. Natomiast na wsi piwa nie pije średnio co czwarty badany (22%).

Wyższe wykształcenie matki i ojca oznacza niższy odsetek deklarujących picie piwa. Najniższy odsetek deklarujących, że nie piją piwa, odnotowano wśród uczniów, którzy mieli ojca z wykształceniem zasadniczym zawodowym (19%), jak również wśród badanych, których matki miały wykształcenie podstawowe (22%). Wyższe wykształcenie rodziców oznacza wyższe odsetki uczniów deklarujących, że nie piją piwa – w przypadku ojca (31%) i w przypadku matki (27%).

Sytuacja materialna rodzin badanych nie jest czynnikiem różnicującym picie piwa.

Czynnikiem różnicującym młodzież w kwestii konsumpcji piwa jest zaangażowanie w praktyki religijne. Spośród badanych, którzy uczestniczą w nich kilka razy w tygodniu, 37% nie piło piwa w ciągu ostatniego miesiąca, a w grupie w ogóle nieuczestniczących w praktykach religijnych – 26%. Wśród osób głęboko wierzących odsetek wyniósł 36%, a wśród osób niewierzących – 25%.

Wino

Wśród młodzieży szkolnej wino jest alkoholem najmniej popularnym. Interpretację danych dotyczących tego trunku utrudnia brak podziału na wina gronowe i owocowe, uniemożliwiający rozróżnienie odmiennych wzorów ich konsumpcji.

Wyniki badań pokazują, że zainteresowanie młodzieży winem malało do 1999 roku, kiedy to osoby niepijące wina stanowiły aż 75% ankietowanych. W roku 2003 nastąpił wzrost, ale kolejne dwa pomiary pokazały stabilizację trendu. Ostatnie badania wykazały wzrost konsumpcji wina. Jednakże trend wzrostowy wyhamował w 2018 roku i odsetki, mimo iż rekordowe (43%), nie rosną już tak bardzo jak w poprzednich dwóch badaniach.

Analizując płeć osób sięgających po wino, należy odnotować wzrost jego spożycia wśród dziewcząt – z 27% w 2008 roku do 58% w 2016 roku, podczas gdy odsetek chłopców pijących wino utrzymywał się na podobnym poziomie – w 2008 roku – 29%, a w pomiarze z 2016 roku – 27%. Ostatnie wyniki to zahamowanie tendencji wzrostowej, a nawet jej spadek wśród dziewcząt (53% w 2018) oraz stabilizacja wśród chłopców (31% w 2018).

Wśród młodzieży, która nie pije wina, najwyższy odsetek niepijących odnotowano wśród uczniów zasadniczych szkół zawodowych – 67% (w 2016 roku 72%).

Po wino najczęściej sięgają badani z miast liczących powyżej 500 tys. mieszkańców (61%). Ponadto uczniowie mający ojców z wyższym

wykształceniem wino piją częściej (46%) niż uczniowie mający ojców z wykształceniem podstawowym (40%). Podobna zależność występuje w przypadku wykształcenia matki. W przypadku wyższego wykształcenia matki odsetek wynosi – 46%, a podstawowego – 38%.

Czynnikiem różnicującym młodzież w kwestii konsumpcji wina jest zaangażowanie w praktyki religijne, ale w mniejszym stopniu niż w przypadku piwa. Spośród badanych, którzy uczestniczą w nich kilka razy w tygodniu, 47% nie piło wina w ciągu ostatniego miesiąca, a w grupie w ogóle nieuczestniczących w praktykach religijnych – 44%. Wśród osób głęboko wierzących odsetek wyniósł 40%, a wśród osób niewierzących – 45%.

Wódka i inne mocne alkohole

W roku 1992 picie mocnych alkoholi w ciągu ostatniego miesiąca deklarowała ponad jedna czwarta badanej młodzieży (28%). W latach 1994–1999 utrzymywał się stabilny trend rozpowszechnienia picia wódki na poziomie około 46%. Po roku 1999 odnotowujemy jednak wzrost konsumpcji wódki i innych mocnych alkoholi. W roku 2003 po raz pierwszy ponad połowa badanych zadeklarowała picie wódki, a w 2013 roku odnotowano najwyższy odsetek takich deklaracji od początku realizacji pomiarów (68%). Najnowszy pomiar to stabilizacja wskaźnika osób pijących wódkę na poziomie 63%. Wyniki ostatniego badania pokazują, że – tak jak w latach ubiegłych – po mocne alkohole częściej sięgają uczniowie niż uczennice. W ostatnim miesiącu przed badaniem wódkę piło 65% chłopców (w 2016 roku – 65%) i 60% dziewcząt (w 2016 roku – 61%). Najwyższe odsetki uczniów pijących wódkę odnotowano wśród uczniów liceów ogólnokształcących (62%) oraz techników (64%). Wielkość miejscowości nie ma wpływu na wielkość odsetków osób deklarujących picie wódki. Wódka jest popularniejsza wśród uczniów uważających się za dwójkowych, trójkowych lub czwartkowych – 64% – niż w grupie badanych piątkowych i szóstkowych – 58%.

Osoby oceniające warunki materialne swojej rodziny jako dobre częściej piją wódkę (64%) niż oceniający je jako złe (66%).

Nieco częściej sięgają po wódkę uczniowie, których matki mają wykształcenie zawodowe – 67%, niż dzieci matek z wykształceniem podstawowym – 58%. Badani, których ojcowie mają wykształcenie podstawowe lub gimnazjalne, piją wódkę częściej – 61%, a ci, których ojcowie legitymują się wykształceniem wyższym, rzadziej – 58%. Im lepsza sytuacja materialna rodzin respondentów, tym

częstsze deklaracje konsumowania wódki. Wśród tych, którzy oceniają swoje warunki materialne jako złe, po mocny alkohol sięga 56% badanych, a wśród określających je jako dobre – 64%. Największy odsetek badanych deklarujących picie wódki odnotowano wśród osób, które biorą udział w praktykach religijnych jeden, dwa razy w miesiącu (68%), a najmniejszy – wśród tych, które w nich uczestniczą kilka razy w tygodniu (56%).

Upijanie się

Z najnowszego sondażu wynika, że co najmniej raz w ciągu miesiąca przed badaniem upiło się 44% uczniów (w 2016 taki sam odsetek). Odsetek badanych, którym zdarzyło się to co najmniej trzykrotnie, wyniósł 13%.

Do upicia się częściej przyznawali się chłopcy (50%) niż dziewczęta (39%).

W roku 2018 upijanie się najczęściej deklarowali uczniowie zasadniczych szkół zawodowych (51%, w roku 2016 – 52%). W publicznych liceach ogólnokształcących do upicia się w ciągu miesiąca przed badaniem przyznało się 44% ankietowanych, a w technikach – 43%. Widoczne jest także zróżnicowanie w zależności od statusu ucznia. Upija się więcej uczniów słabych (dwójkowych i trójkowych – 47%) niż tych, którzy uzyskują lepsze oceny (czwórkowi – 42%, piątkowi i szóstkowi – 40%).

W ostatnim badaniu nie stwierdzono związku między wykształceniem rodziców a upijaniem się ich dzieci.

W grupie młodzieży z rodzin uboższych w ciągu miesiąca przed badaniem upiło się 47% uczniów, natomiast wśród badanych deklarujących dobrą sytuację materialną – 45%. W przypadku uczniów deklarujących średnie warunki życia odsetek wyniósł 42%.

Biorąc pod uwagę miejsce zamieszkania, największe odsetki odnotowano w miastach liczących od 20 tys. do niespełna 500 tys. mieszkańców – 47%, a najmniejsze w miastach powyżej 500 tys. – 41%.

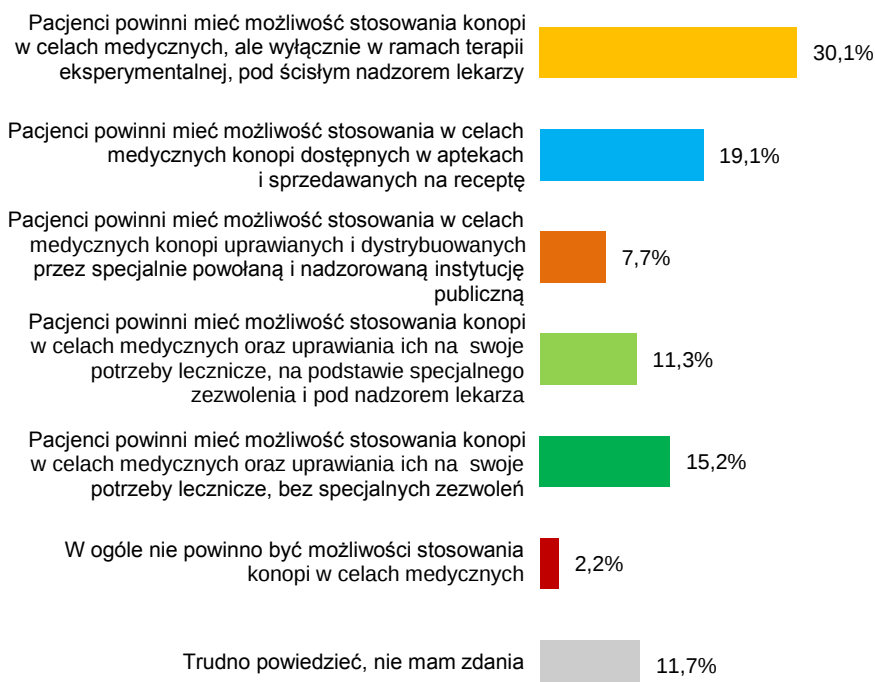
Na opisywane zachowania wpływ mają postawy religijne młodzieży. Wśród badanych, którzy uczestniczyli w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu, w miesiącu poprzedzającym sondaż upiło się 40%, a w grupie osób w ogóle nieuczestniczących w praktykach religijnych – 48%.

Zastosowanie konopi w leczeniu

W ramach ostatniego badania zapytano młodzież o opinię na temat zastosowania konopi w celach medycznych. Respondenci mieli do wyboru kilka odpowiedzi. Rozkłady zostały przedstawione na rysunku. Największy odsetek uczniów (30,1%) uznał, że pacjenci powinni mieć możliwość stosowania konopi w celach medycznych, ale wyłącznie w ramach terapii eksperymentalnej, pod ścisłym nadzorem lekarzy. Prawie co piąty badany (19,1%) był zdania, że pacjenci powinni mieć możliwość stosowania w celach medycznych konopi dostępnych w aptekach i sprzedawanych na receptę. W sumie co czwarty badany uznał, że pacjenci powinni mieć możliwość uprawiania konopi w celach medycznych (26,5%). Rozwiązanie polegające na uprawianiu i dystrybuowaniu konopi w celach leczniczych przez specjalnie powołaną instytucję wybrało niemal 8% respondentów.

Przeciwko stosowaniu konopi w celach leczniczych opowiedziało się około 2% badanych, a niemal 12% nie miało wyrobionego zdania na ten temat.

Rys. 109. **Opinie na temat stosowania konopi w celach leczniczych**

Dostępność narkotyków

W badaniach ankietowych pytano uczniów o ocenę dostępności narkotyków. Ich odpowiedzi znajdują zastosowanie w monitorowaniu nielegalnego rynku narkotyków oraz działaniach służb odpowiedzialnych za walkę z przestępczością narkotykową. Młodzież pytana była o znajomość miejsc, gdzie można kupić narkotyki, o oferty kupna, sprzedaż narkotyków w szkołach oraz o to, czy trudno jest, w ich ocenie, zdobyć poszczególne substancje psychoaktywne.

W roku 1994 co piąty respondent (22%) wiedział, od kogo lub gdzie można kupić narkotyki, w 2003 roku – już niemal połowa (49%). Jednak od tego czasu maleje odsetek uczniów mających wiedzę o miejscach oferowania narkotyków. W roku 2016 odsetek takich wskazań wyniósł (31%). Ponadto odsetek badanych, którzy wiedzieli o kilku takich miejscach lub osobach, był najniższy od 1999 roku. Wyniki ostatniego badania pokazały zwiększenie się odsetka osób, które nie mają wiedzy, gdzie można kupić narkotyki – do 49%. Jest to największy odsetek od 1994 roku.

Tabela 129

Czy wiesz, gdzie można kupić narkotyki?	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10	XI '13	XI '16	XI '18
	w procentach								
Wiem o kilku miejscach, kilku osobach	17	21	37	44	31	30	28	26	25
Wiem o jednym miejscu, jednej osobie	5	7	6	5	4	5	5	5	5
Nie wiem, ale łatwo mógłbym się dowiedzieć	23	28	24	26	25	27	26	22	21
Nie wiem, ani gdzie, ani od kogo	55	44	33	24	40	38	41	47	49

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996; badanie IPiN 1999; badania KBPN: 2003–2018

Warto podkreślić, że na odpowiedzi badanych mogą mieć wpływ różne czynniki, np. informacje mediów o działaniach policji przeciwko przestępczości narkotykowej, a zwłaszcza o likwidowaniu miejsc sprzedaży narkotyków. Wskaźnikiem bardziej użytecznym przy opisie rynku narkotykowego pod kątem dostępności nielegalnych substancji psychoaktywnych jest pytanie o propozycje kupna.

Od roku 1994 systematycznie rosła liczba uczniów, którym oferowano narkotyki. Najwyższy poziom osiągnęła w 2003 roku, kiedy to blisko połowa badanych (47%) otrzymała takie propozycje. Od tego czasu odsetek respondentów, którym oferowano narkotyki, zaczął spadać. Prawie trzykrotnie zmniejszyła się liczba uczniów, którym często składano takie propozycje – z 14% w roku 2003 do

5% w 2013 roku. Ostatni pomiar wykazał, że odsetek badanych, którzy otrzymali propozycję kupna narkotyków, nieznacznie wzrósł – do poziomu z 2008 roku, kiedy tak samo jak w 2016 roku 36% uczniów otrzymało ofertę kupna narkotyków. Wyniki ostatniego pomiaru z 2018 roku pokazują, iż odsetki są na zbliżonym poziomie w porównaniu do roku 2016; 7% badanych miało propozycje kupna narkotyków często, a 18% – kilka razy.

Tabela 130

Czy kiedykolwiek proponowano Ci kupno narkotyków?	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10	XI '13	XI '16	XI '18
	w procentach								
Tak, często	6	8	12	14	7	6	5	7	7
Tak, kilka razy	12	18	24	26	21	18	19	21	18
Tak, raz	6	6	9	7	8	9	8	8	9
Nie, nigdy	76	68	55	52	64	67	67	64	65

Badania statutowe CBOS: 1994, 1996; badanie IPiN 1999; badania KBPN: 2003–2018

Uczniów, którym oferowano substancje psychoaktywne, zapytano, jakie to były substancje. W ciągu roku poprzedzającego ostatni sondaż najwięcej uczniów miało propozycje dotyczące napojów alkoholowych, a zwłaszcza piwa – 85% (w 2016 roku 88%). Warto przypomnieć, że młodzież biorąca udział w badaniu była w zdecydowanej większości pełnoletnia. Spośród pozostałych substancji najczęściej oferowane były marihuana lub haszysz. W roku 2010 co trzeci badany (34%) otrzymał propozycję dotyczącą przetworów konopi, podczas gdy w 2013 roku ten odsetek był już większy – 40%. W badaniu z 2018 roku odnotowano wskaźnik na poziomie 37%, czyli taki sam jak w roku 2016. Propozycje związane z „dopalaczami” otrzymało 4% uczniów (3% w 2016 roku). W latach 2013 i 2016 odsetki badanych, którym proponowano substancje psychoaktywne, były podobne.

Tabela 131

Substancje psychoaktywne	Czy w ciągu ostatnich 12 miesięcy proponowano Ci którąkolwiek z następujących substancji, niezależnie od tego, czy skorzystałeś z tej propozycji czy nie?							
	2010		2013		2016		2018	
	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie
	w procentach							
Piwo	92	8	90	10	88	12	85	14
Wódka	87	13	86	14	82	18	79	20
Wino	70	29	75	25	75	25	74	25
Marihuana, haszysz	34	65	40	60	37	63	37	61
„Dopalacze”, nowe substancje psychoaktywne	16	84	5	95	3	97	4	95
Amfetamina	9	90	9	91	7	93	8	91
Ecstasy	6	94	4	96	5	96	7	92
Leki uspokajające i nasenne	5	95	5	95	4	96	6	93
Kokaina	5	95						
Crack	3	97	3	97	4	97	4	94
Sterydy anaboliczne	4	96	3	97	3	97	3	96
LSD lub inny środek halucynogeny	4	96						
Grzyby halucynogenne	5	95	5	95	5	95	6	92
Poppersy	2	97	2	98	2	98	2	97
Heroina	2	97	2	98	2	99	3	96
Polska heroina, tzw. kompot	2	98	2	98	1	99	2	97
Dekstrometorfan	2	98	1	99	2	99	2	97

Badania KBPN

Od roku 1996 uczniowie pytani byli także o sprzedaż narkotyków w szkole. Od tego czasu do roku 2003 na pytanie, czy na terenie ich szkoły można kupić narkotyki, mniej więcej co trzeci badany odpowiadał przecząco, w 2008 roku – co drugi, a w 2010 – ponad połowa (55%). W ostatnich pomiarach odsetek badanych deklarujących, że na terenie szkoły nie sprzedaje się narkotyków, systematycznie rósł, osiągając w 2016 roku 60%. Wyniki ostatniego badania odnotowały dokładnie takie same wskaźniki jak w 2016 roku.

Tabela 132

Czy na terenie Twojej szkoły są sprzedawane narkotyki?	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10	XI '13	XI '16	XI '18
	w procentach							
Tak	14	27	26	10	9	8	7	7
Nie	37	30	37	50	55	58	60	60
Trudno powiedzieć	49	43	37	40	35	34	33	33

Badanie statutowe CBOS: 1996; badanie IPiN 1999; badania KBPN 2003–2018

Analizując rozkłady odpowiedzi respondentów oceniających zdobycie substancji psychoaktywnych innych niż napoje alkoholowe jako niemożliwe, należy odnotować, że w przypadku większości tych substancji odsetki uczniów składających takie deklaracje mieściły się w granicach 15% – 34%. Odsetki badanych określających zdobycie większości substancji psychoaktywnych jako trudne kształtowały się na poziomie 21%–31%. Najłatwiejsza do zdobycia spośród substancji nielegalnych była marihuana (44% badanych jej zdobycie oceniało jako łatwe). Warto zauważyć niewielki spadek dostępności „dopalaczy”. Według pomiaru z 2018 roku zmniejszył się odsetek osób oceniających dostęp do nich jako łatwy (spadek z 20% w 2013 do 13% w 2018).

Tabela 133

Substancje psychoaktywne	Jak sądzisz, gdybyś chciał(a) zdobyć każdą z następujących substancji, jak trudne byłoby to dla Ciebie?											
	2013				2016				2018			
	Nie-możli-we	Trud-ne	Łatwe	Nie-wiem	Nie-możli-we	Trud-ne	Łatwe	Nie-wiem	Nie-możli-we	Trud-ne	Łatwe	Nie-wiem
	w procentach											
Papierosy	2	1	94	3	3	2	94	2	5	2	88	4
Piwo	2	2	95	2	2	1	95	2	4	1	90	3
Wino	2	2	94	2	2	1	95	2	4	1	90	3
Wódka	2	1	94	2	2	2	94	2	5	1	89	3
Leki uspokajające i nasenne	17	21	41	21	19	22	35	24	24	21	36	20
Marihuana, haszysz	12	23	50	14	13	24	47	16	15	25	44	15
Amfetamina	24	33	17	26	25	31	16	28	27	31	16	24
LSD lub inny środek halucynogenny	24	35	14	27	24	34	13	28	27	32	14	25
Sterydy anaboliczne	28	32	12	29	28	29	12	31	31	30	11	28
Ecstasy	28	33	10	29	28	31	11	30	31	28	14	27
Kokaina												
Crack	27	34	9	29	29	31	11	29	31	31	11	27
Heroina	30	33	8	29	30	31	8	30	32	31	9	27
Polska heroina, tzw. kompot	29	32	8	31	30	30	7	32	33	29	8	29
„Dopalacze” (tzw. smarty)	25	28	20	27	27	29	15	29	31	28	13	27
Poppersy	31	30	7	34	32	28	6	34	34	28	7	31
Dekstrometorfan (DXM)	31	31	5	33	31	30	6	33	33	29	7	30

Badania KBPN

Jednym ze wskaźników wykorzystywanych przy badaniu problemu używania narkotyków przez młodych ludzi jest wskaźnik obecności tego rodzaju środków w ich otoczeniu. W roku 2003 po raz pierwszy zapytano uczniów, czy w ich środowisku, wśród znajomych (kolegów, koleżanek) jest ktoś, kto zażywa narkotyki lub środki odurzające. W roku 2013, podobnie jak w 2010, co drugi badany (odpowiednio 54% i 53%) znał taką osobę. W pomiarze z 2016 roku 51% uczniów – największy odsetek od 2003 roku – zadeklarowało, że nie zna osoby zażywającej substancję psychoaktywną. Wyniki ostatniego pomiaru odnotowały taki sam odsetek jak w 2016 roku.

Tabela 134

Czy w Twoim środowisku, wśród Twoich znajomych (kolegów/koleżanek) jest ktoś, kto zażywa narkotyki lub środki odurzające?	XII '03	X '08	XI '10	XI '13	XI '16	XI '18
	w procentach					
Tak, kilka osób	35	24	25	26	23	23
Tak, jedna, dwie osoby	32	28	28	28	27	25
Nie, nikt	32	48	47	45	51	51

Badania KBPN: 2003–2016

Używanie narkotyków

Uczniowie pytani byli o doświadczenia związane z używaniem narkotyków. Od roku 1992 odpowiadają na pytanie o kontakt z narkotykami w ciągu dwunastu miesięcy poprzedzających sondaż, a następnie, jeśli ich używali, proszeni są o wymienienie substancji psychoaktywnych, jakie zażywali. W roku 2008 po raz pierwszy mieli wskazać używane substancje psychoaktywne wymienione w ankiecie, wśród których były również „dopalacze”.

Uczniowie odpowiadali także na pytanie o kontakt z substancjami psychoaktywnymi: w ciągu trzydziestu dni przed badaniem – co jest wskaźnikiem używania bieżącego (ang. *current use*); w ciągu ostatnich dwunastu miesięcy – jako wskaźnika używania aktualnego (ang. *recent use*); oraz kiedykolwiek w życiu – co jest wskaźnikiem eksperymentowania z narkotykami (ang. *lifetime experience*).

Taki sposób zadawania pytań pozwala na dokładne określenie poziomu powszechności używania narkotyków. Ponadto poprzez zamieszczenie w ankiecie listy substancji zdefiniowany został termin „narkotyki”. Porównanie odpowiedzi na oba pytania stanowi materiał do pogłębionych analiz. W przypadku pytania z listą substancji odsetki uczniów deklarujących zażywanie narkotyków są wyższe niż wtedy, gdy proszono ich o wymienienie jakiegokolwiek narkotyku. Wynika to z faktu, że badani mogli wymienić tylko trzy substancje spośród tych, których używali.

W latach 1992–2003 odsetek uczniów, którzy używali narkotyków w ciągu ostatniego roku, systematycznie rósł (z 5% do 24%). W roku 2008 zmniejszył się on do 15%. Od tego czasu notujemy niewielki wzrost – do 18% w 2013 roku. Najnowszy sondaż to spadek do 16%.

Tabela 135

Czy w ciągu ostatniego roku używałeś(aś) narkotyków, środków odurzających?	IV '92	IV '94	IV '96	XII '99	XII '03	X '08	XI '10	XI '13	XI '16	XI '18
	w procentach									
Tak	5	10	10	18	24	15	16	18	17	16
Nie	95	90	90	82	76	85	84	82	82	83

Badania statutowe CBOS: 1992, 1994, 1996; badanie IPiN 1999; badania KBPN: 2003–2018

Z badań prowadzonych od 1992 roku wynika, że chłopcy mają kontakt z narkotykami częściej niż dziewczęta. W 2018 roku 20% uczniów i 14% uczennic odpowiedziało twierdząco na pytanie o używanie nielegalnych substancji. Najwyższy odsetek badanych zażywających narkotyki odnotowano w liceach profilowanych, zawodowych lub technicznych – 25%, a najniższy w technikum – 13%. Wśród uczniów dwójkowych i trójkowych kontakt z substancjami psychoaktywnymi miało 18% badanych i był to najwyższy odsetek, natomiast wśród uczniów piątkowych lub szóstkowych odnotowano odsetek najniższy – 14%. Zarówno wyższe wykształcenie ojca, jak i matki jest związane z najwyższymi odsetkami badanych używających narkotyków (22%). W roku 2018 najwięcej uczniów deklarujących zażywanie narkotyków mieszkało w miastach liczących powyżej 500 tysięcy mieszkańców (23%), o połowę mniejszy ich odsetek odnotowano wśród badanych mieszkających na wsi (12%). Czynnikiem chroniącym przed eksperymentowaniem z narkotykami jest udział w praktykach religijnych. Ta prawidłowość widoczna była również we wcześniejszych badaniach. Co piąty uczeń niepraktykujący religijnie deklarował kontakt z narkotykami (21%). W przypadku osób biorących udział w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu odsetek był niższy – 17%, a najniższy w przypadku osób biorących w nich udział raz w tygodniu – 8%. Uczniowie, którzy deklarowali się jako głęboko wierzący, rzadziej sięgali po narkotyki (10%) niż niewierzący (27%).

Rodzaje narkotyków

Pod ogólną nazwą „narkotyki” kryje się wiele substancji o różnorodnym działaniu – od stymulującego do uspokajającego. W 2008 roku po raz pierwszy w kwestionariuszu zamieszczono pytania dotyczące używania przez młodzież poszczególnych narkotyków. Respondenci zostali poproszeni o zaznaczanie właściwej odpowiedzi na pytanie, czy używali wymienionego narkotyku „w ciągu

ostatnich 30 dni”, „w ciągu ostatnich 12 miesięcy” lub „kiedykolwiek w życiu”. Osoby, które deklarowały używanie narkotyków „w ciągu ostatnich 30 dni”, były klasyfikowane równocześnie do kategorii używających narkotyków „w ciągu ostatnich 12 miesięcy” i „kiedykolwiek w życiu”. Z tego powodu odsetków odpowiedzi na te pytania nie można sumować. Rozkłady odpowiedzi zaprezentowane są w tabeli. W przedostatniej edycji badania wprowadzono drobne zmiany, mające na celu uproszczenie narzędzia badawczego – kokainę i crack połączono w jedną grupę, podobnie LSD i grzyby halucynogenne, skracając w ten sposób listę wielu substancji, które wymienione były w ankiecie wypełnianej przez respondentów. Najczęściej zażywane przez uczniów były marihuana i haszysz. Do przyjmowania ich „kiedykolwiek w życiu” przyznało się w 2018 roku 38% badanych, co oznacza spadek (o 4 punkty procentowe) w stosunku do roku 2016. Wyniki ostatniego pomiaru odnotowały niewielki spadek używania konopi indyjskich wśród osób eksperymentujących z tego typu substancjami. W ciągu 12 miesięcy poprzedzających pomiar w roku 2018 marihuanę lub haszysz zażywał co piąty uczeń (20%, w 2016 roku – 21%), a w ciągu ostatnich 30 dni – co dziesiąty (10%, w 2016 roku – 9%). Zażywanie leków uspokajających i nasennych bez przepisu lekarza kiedykolwiek w życiu zadeklarował co piąty uczeń (22%, w 2016 roku – 19%), w ciągu ostatnich 12 miesięcy – blisko co siódmy badany (14%, w 2016 roku 9%), a w ciągu ostatnich 30 dni – niemal co osiemnasty (6%, w 2016 roku 4%). W przypadku używania leków uspokajających i nasennych bez przepisu lekarza odnotowano wzrost. Po marihuanie i haszyszu najbardziej rozpowszechnioną nielegalną substancją jest amfetamina. W roku 2008 do eksperymentów z tą substancją przyznało się 9% uczniów, a w ostatnich trzech pomiarach – 7%. W ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie w roku 2008 amfetaminę zażywało 4% uczniów, a w ostatnich trzech pomiarach – 3%, zaś wskaźniki dla zażywania w ciągu ostatnich 30 dni wynoszą 1% w roku 2008, 2% w roku 2010 i 2013 i 1% w 2016 roku. Odsetek badanych, którzy sięgali po ecstasy, wyniósł 4% (w 2013 – 3%), 2% uczniów zadeklarowało eksperymentowanie z tą substancją w ciągu ostatniego roku (w roku 2008 – 3%, w 2010 i 2013 – 1%), a w ciągu ostatniego miesiąca – 1% we wszystkich pomiarach.

W przypadku „dopalaczy” odnotowujemy spadek poziomu używania tych substancji. Odsetek badanych, którzy eksperymentowali z tymi środkami, jest taki sam jak w 2008 roku – ponad 3%.

Używanie „dopalaczy” w ciągu ostatniego roku i ostatniego miesiąca osiągnęło najniższy poziom od początku prowadzenia badań (po 1% uczniów).

Tabela 136

Substancje psychoaktywne	Nie, nigdy					Tak														
						Kiedykolwiek w życiu					W ciągu ostatnich 12 miesięcy					W ciągu ostatnich 30 dni				
	2008	2010	2013	2016	2018	2008	2010	2013	2016	2018	2008	2010	2013	2016	2018	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach																			
Marihuana lub haszysz	69,1	63,0	59,3	57,2	61,1	30,5	35,7	40,2	42,0	37,5	16,4	18,0	23,0	21,0	20,2	7,3	7,7	9,0	9,9	9,3
Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	77,9	78,4	79,6	80,2	76,6	21,8	19,9	19,7	18,6	22,0	11,2	9,6	11,0	9,2	13,7	4,7	3,8	5,1	4,4	6,3
Amfetamina	90,6	91,0	92,1	92,0	92,0	9,0	6,8	6,9	7,2	5,9	3,7	3,0	3,4	3,3	3,2	1,1	1,5	1,7	1,4	1,3
Ecstasy	94,3	94,8	96,7	95,3	94,3	5,5	3,5	2,6	3,9	4,2	3,0	1,4	1,4	1,9	1,8	1,1	0,8	1,0	0,9	1,1
Substancje wziewne	96,8	95,3	96,5	96,5	94,8	2,9	2,8	2,8	2,8	3,8	1,0	0,7	0,7	1,2	1,8	0,6	0,5	0,5	0,8	1,1
LSD lub inne halucynogenne (w 2013 r. i w 2016 r. razem z grzybami halucynogennymi)	97,5	94,9	95,1	94,9	94,2	2,3	3,3	4,4	4,3	4,4	1,3	1,4	1,8	2,2	2,2	0,5	0,7	1,1	1,1	1,2
Grzyby halucynogenne	96,1	94,7	-	-	-	3,6	3,4	-	-		2,0	1,4	-	-		1,1	0,6	-	-	-
Kokaina (w 2013 r. i 2016 r. razem z crackiem)	97,5	94,8	96	95,4	94,9	2,2	2,3	3,5	3,4	3,7	1,1	0,7	1,9	1,6	2,1	0,6	0,6	1,1	1,0	1,2

Badania KBPN. W zestawieniu nie uwzględniono braków danych

Tabela 136 cd.

Substancje psychoaktywne	Nie, nigdy					Tak														
						Kiedykolwiek w życiu					W ciągu ostatnich 12 miesięcy					W ciągu ostatnich 30 dni				
	2008	2010	2013	2016	2018	2008	2010	2013	2016	2018	2008	2010	2013	2016	2018	2008	2010	2013	2016	2018
	w procentach																			
Crack	98,6	95,8	-	-	-	1,2	2,3	-	-		0,5	0,6	-	-		0,4	0,5	-	-	
Relevin	99,1	96,7	98,5	97,1	97,0	0,8	1,4	1,0	1,7	1,6	0,4	0,4	0,4	0,7	1,1	0,3	0,3	0,2	0,6	0,9
Heroina	98,5	96,3	97,9	96,9	96,8	1,3	1,9	1,6	1,9	1,8	0,6	0,8	1,0	0,7	1,2	0,1	0,5	0,7	0,7	1,0
Leki przeciwwskłowe lub na przeziębienie przyjmowane w celu odurzania się	96,5	93,6	95,3	94,3	95,0	3,2	4,7	4,2	4,9	3,8	1,9	2,2	2,1	1,9	1,7	0,9	1,1	1,0	1,2	1,1
„Dopalacze” („legal highs”)	96,4	86,8	94,3	95,6	96,0	3,5	11,4	5,2	3,6	2,6	2,6	7,2	2,0	1,1	1,5	1,5	1,1	1,0	0,7	0,7
Dekstrometorfan (DXM)	98,8	97,0	98,1	97,0	96,8	1,0	1,3	1,4	1,8	1,6	0,6	0,4	0,8	0,8	0,9	0,5	0,2	0,1	0,6	0,5
Sterydy anaboliczne	96,4	95,2	97,1	95,7	96,3	3,4	2,9	2,2	2,9	2,2	1,9	0,9	1,2	1,5	1,3	0,7	0,5	0,7	1,3	0,9

Badania KBPN. W zestawieniu nie uwzględniono braków danych

Uczniowie pytani byli również o to, ile razy zażywali wymienione w ankiecie substancje. Najczęściej przyjmowanymi narkotykami są marihuana lub haszysz. Raz lub dwa razy w życiu używało ich 12% uczniów, 3–9 razy – 13% badanych, 10–39 razy – 7%, a więcej niż 40 razy – 6%.

Tabela 137

Substancje psychoaktywne	Ile razy (jeśli w ogóle) zdarzyło Ci się używać kiedykolwiek, któregoś z podanych niżej środków?				
	Nie używa- łem(a)m	1–2 razy	3–9 razy	10–39 razy	40 razy lub więcej
	w procentach				
Marihuana, haszysz	60,8	11,8	13,0	6,8	5,7
Leki uspokajające i nasenne bez przepisu lekarza	80,4	9,9	4,2	2,4	1,2
Amfetamina	92,7	2,2	1,5	0,8	0,8
LSD lub grzyby halucynogenne i inne halucynogeny	95,2	1,4	0,8	0,3	0,4
Kokaina, crack	95,5	1,0	0,8	0,3	0,4
Leki przeciwkaszlowe przyjmowane w celu odurzania się	95,2	3,5	0,9	0,1	0,2
Substancje chemiczne (np. klej, aerozol) używane w celu odurzania się	96,0	0,9	0,7	0,2	0,4

Badanie KBPN

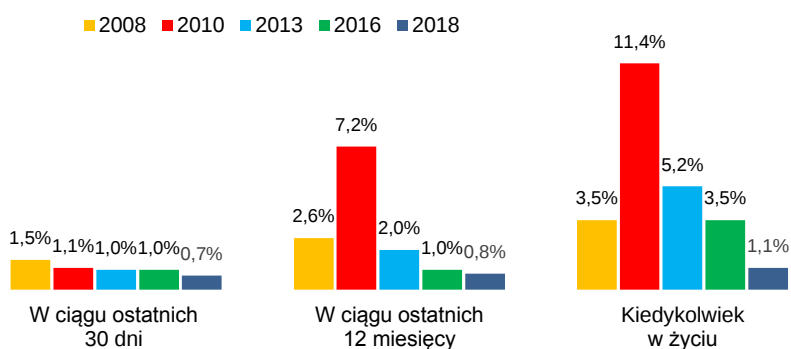
Co dziesiąty uczeń (10%) deklaruje, że 1–2 razy brał leki uspokajające i nasenne bez wskazań lekarskich, 4% przyjmowało je 3–9 razy.

Używanie i dostępność „dopalaczy”

W przypadku „dopalaczy” odnotowujemy spadek używania tych substancji. Odsetek badanych, którzy eksperymentowali z tymi substancjami, jest taki sam jak w 2008 roku – 3,5%. Po 1% badanych używało „dopalaczy” w ciągu ostatniego roku oraz w ciągu ostatniego miesiąca. Są to najniższe wskaźniki od początku prowadzenia badań – to jest od roku 2008. Przyjrzyjmy się wynikom trzech pomiarów z lat 2008, 2010 i 2013. Według deklaracji z roku 2008, po „dopalacze” sięgnęło „kiedykolwiek w życiu” 3,5% uczniów, w 2010 roku odsetek takich deklaracji wzrósł do 11%. Do kontaktu z „dopalaczami” w ciągu roku poprzedzającego badanie z roku 2010 przyznało się 7% uczniów (wobec 3% w 2008 roku), a w ciągu ostatniego miesiąca – 1% (1,5% w 2008 roku). Rok 2010 był

okresem funkcjonowania ponad 1400 sklepów z nowymi substancjami psychoaktywnymi. Wyniki z 2013 roku wskazują na spadek używania „dopalaczy”. Do kontaktu z nimi „kiedykolwiek w życiu” przyznało się o ponad połowę mniej respondentów niż w 2010 roku, czyli 5%, a trzy razy mniejszy odsetek badanych używał ich „w ciągu ostatniego roku” (spadek z 7% do 2%), odsetek osób sięgających po nie „w ciągu ostatnich 30 dni” wyniósł natomiast 1%.

Rys. 110. **Używanie „dopalaczy” wśród młodzieży szkolnej – ostatnie klasy szkół ponadgimnazjalnych**

Badania KBPN

W badaniu z 2010 roku uczniom zadano dodatkowe pytania o „dopalacze” – miały one na celu oszacowanie skali nowego zjawiska na rynku narkotykowym. Pierwszą poruszoną kwestią była sama znajomość terminu. O „dopalaczach” słyszało 80% badanych w 2013 roku (90% w roku 2010), a co ósmy (12%) był w sklepie z „dopalaczami” (27% w 2010 roku). W ostatnich pomiarach odnotowano spadek. W 2016 roku o „dopalaczach” słyszało 68% ankietowanych, a w 2018 roku – 64%. Kolejną kwestią poruszoną w badaniu było kupowanie „dopalaczy”. W 2016 roku 1,3% (1,7% w 2016) badanych kupowało je w sklepach stacjonarnych. Z polskiego sklepu internetowego korzystało 1,4% (1,1% w 2016) uczniów, a ze sklepu zagranicznego – 1,4% (1,1% w 2016). Podobny odsetek badanych korzystał z ukrytych giełd internetowych, tzw. kryptomarketów – 1,8% (1,1% w 2016). W inny sposób kupowało je 3,5% (2,3% w 2016) ankietowanych – od dilerów czy znajomych.